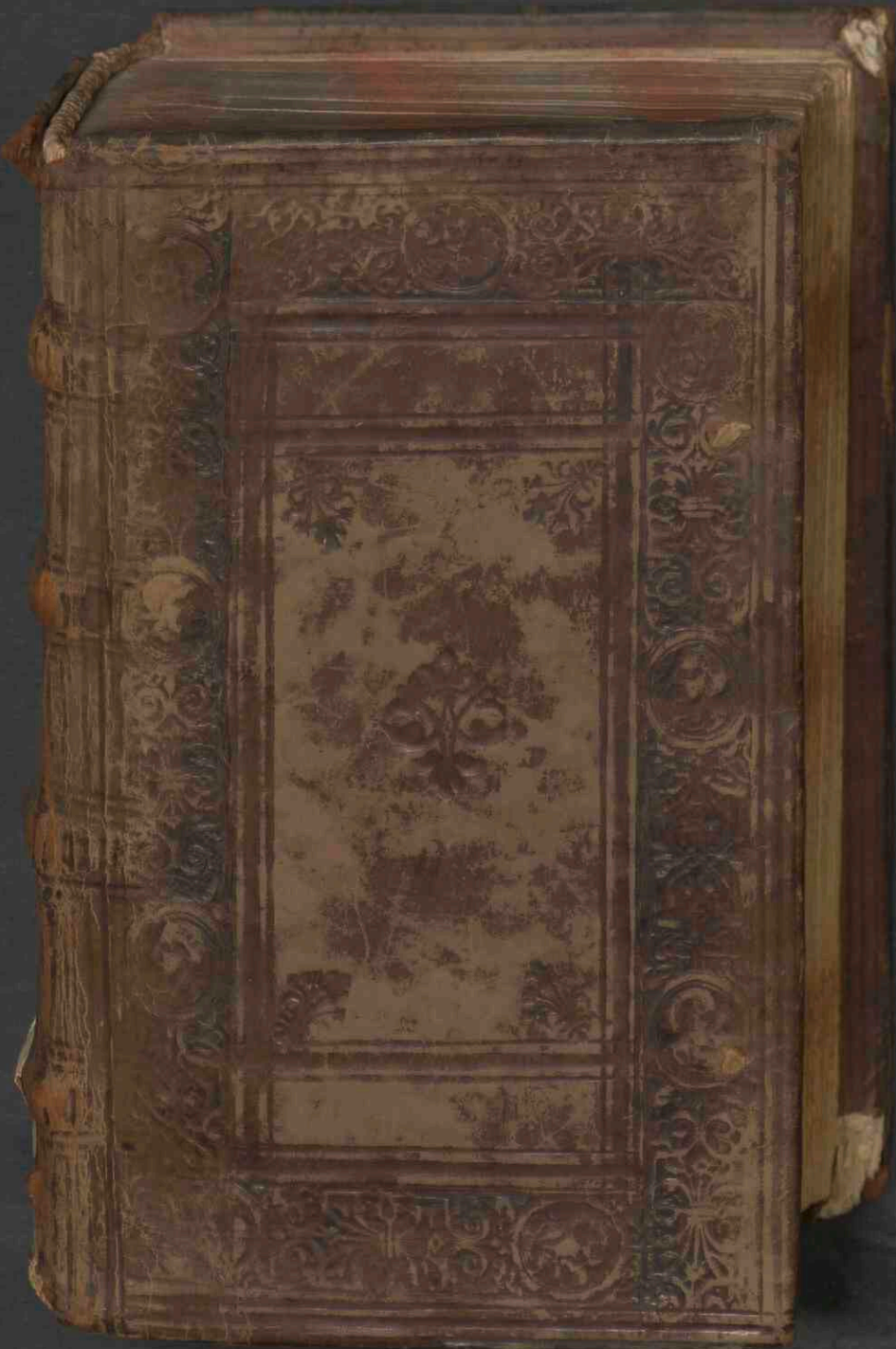

De postremis motibus Galliae varia vtriusque partis scripta scitu dignissima : quorum Catalogus tertia pagina exponitur. Omnia fere ex Gallico in Latinum sermonem, ad vsum eruditorum & historiae studiosorum, fideliter conuersa. Addita est Praefatio, qua scriptorum ratio, historia, & analysis declaratur.

<https://hdl.handle.net/1874/427515>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

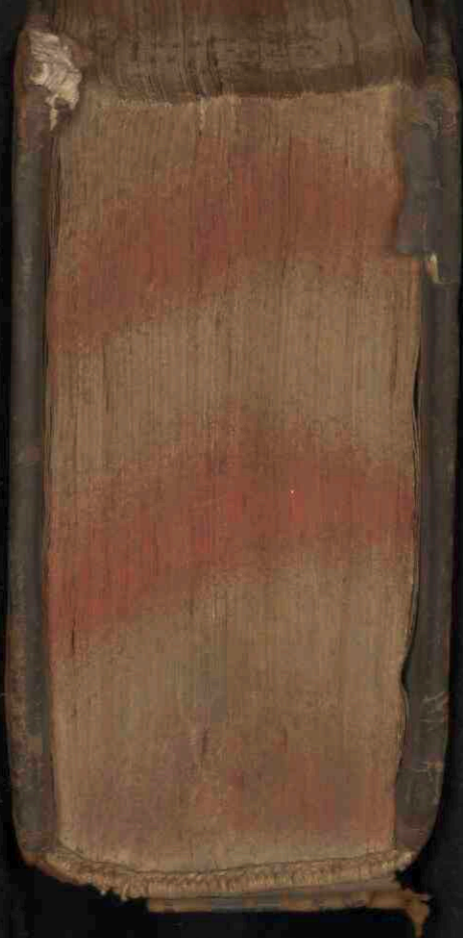
More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

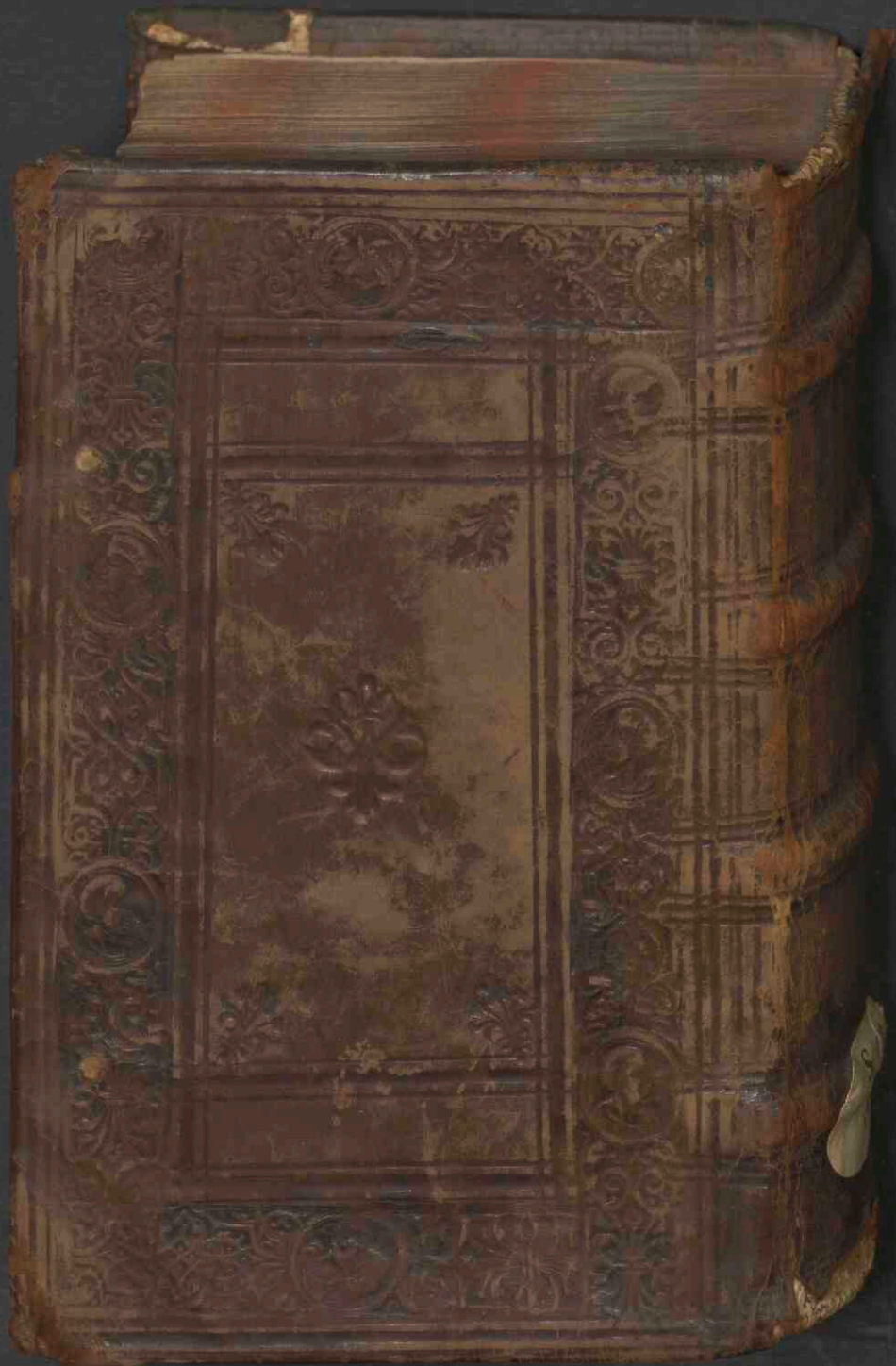
- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

S. oct.
882

11
Sallaci
Tunna

Historia Gentium

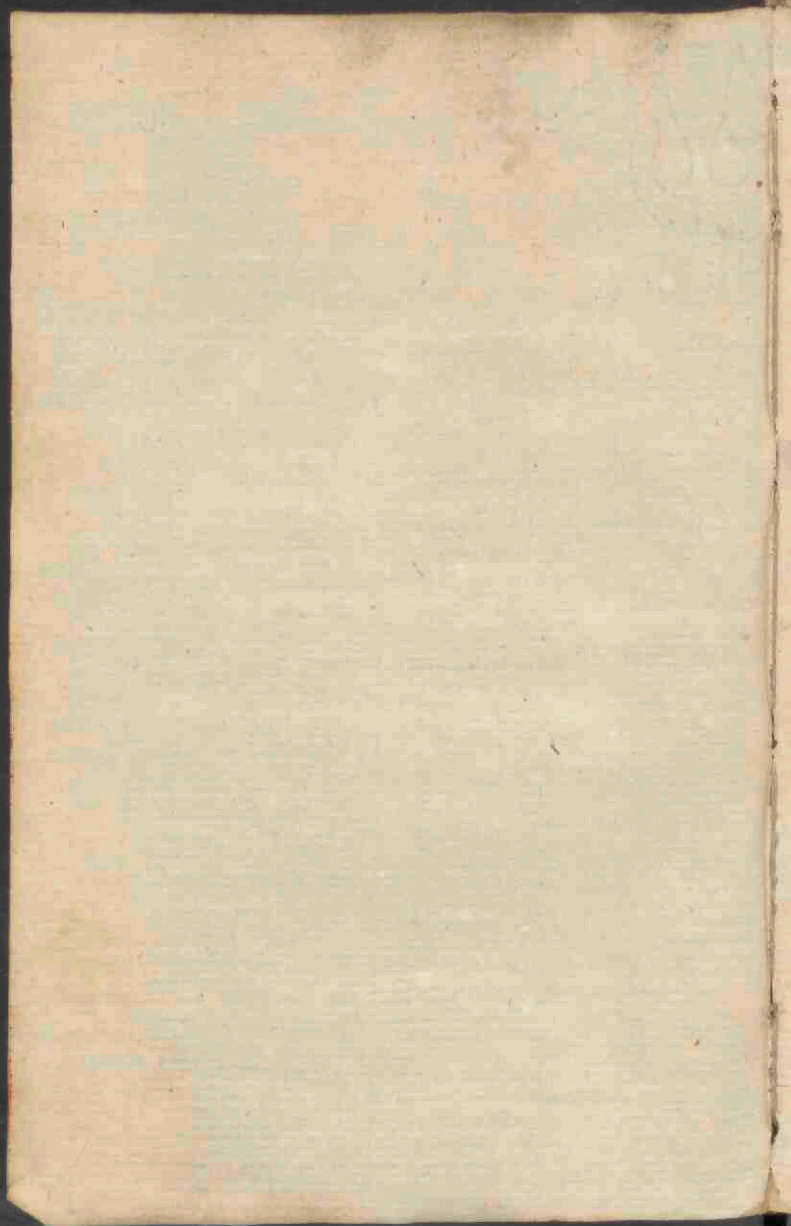
Octavo n°. 882,

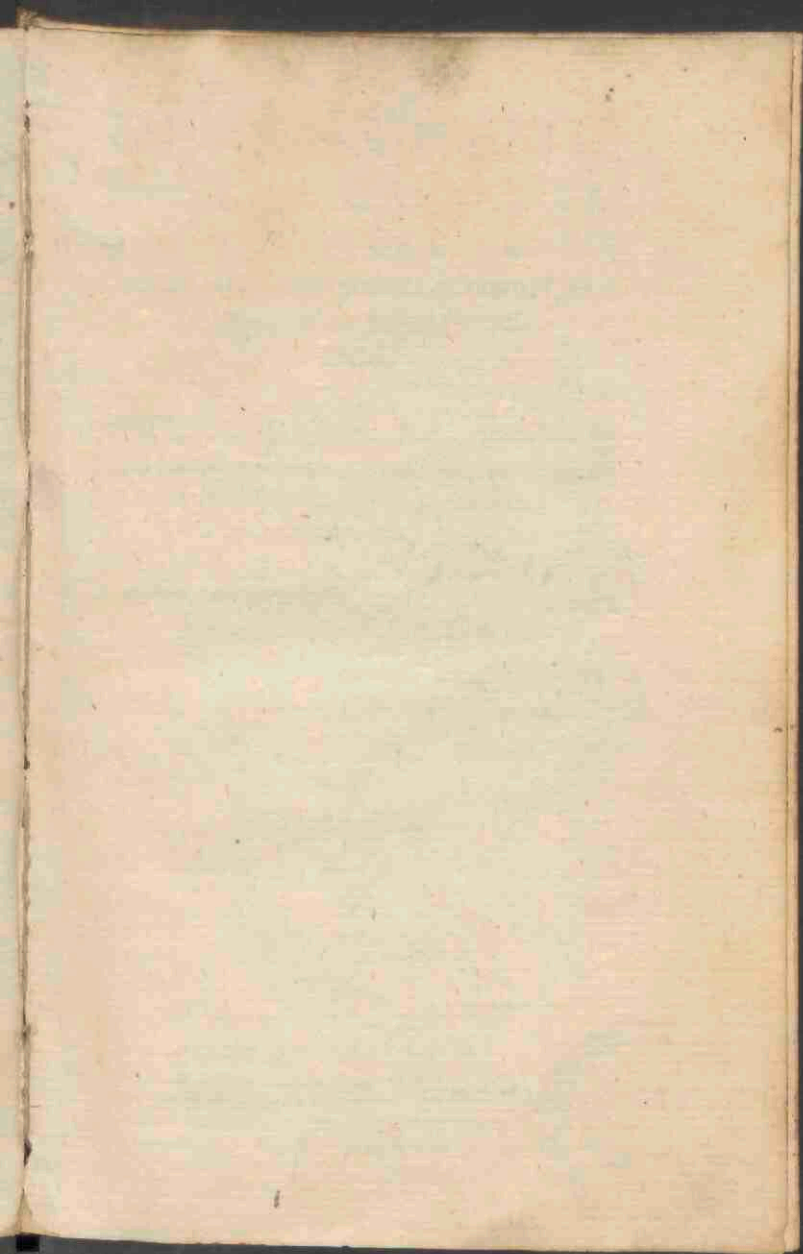
S. oct.
882

Q. S. ouz. zoyu m. qoz. orsu w. s. auza
aq u sub pinoct uduu u b. puzai. rmo
dnouai papai cochi uagvumaz ov r. su
vavolo. **P**. a. puz ou y. o. **P**. u. o. woz
qui r. amu m. p. s. anod. m. t. a.
pdu ay siod coz wub r. b. upozu v. r.
p. v. m. y. b. p. m. u. b. r. q. s. s. u. r. o. d. r. y. s. n.
r. ub r. q. u. b. r. q. u. b. u. r. t. r. o. r. b. u. m. r. a. u. r.
rod quoda sanom r. soaymbi s. moy coz
w. y. m. ay ou mb ou h. **P**. r. q. m. ayod o.
arouod w. s. r. t. h. m. ay s. v. u. s. m. s. g. a. m.
m. y. s. a. r. m. y. m. o. b. s. i. m. o. n. **P**. m. u. r. y. b. s. i. q. i. r.
ayod s. r. t. h. m. a. r. o. d. a. r. ayod ou s. a. r.
y. m. s. v. u. s. o. r. s. **P**. u. o. d. a. r. ayod s. a. r. m. y.
b. m. u. l. i. q. a. r. s. i. p. n. o. p. t. a. w. s. m. a. g. y. m. b. u. r.
p. s. r. i. c. i. n. e. m. w. s. b. q. o. d. d. o. c. t. o. r. u. b. o.

Henry 7 rex navarre et gallice regis doli

Anthony Bourbon dux vidomensis
rex navarre et habitus frater Carolus Bor-
bonum cardinalis ipse juvenis et
Eius Henricus rex navarre filius Anthonij
ex seniore fratre prorege ad frater
caron et regem propinquos heredes
na cardinalis est dicit Henricus rex un frater
Carolus Bourbon habet. et filios s
frater Anthonij pro fratre frater Carolus
Ludovicus et Joannes et frater regis
ex Ludovicus prorege Ludovicus primogenitus
Henricus prorege et filios. qui Henricus se
Anthonij Bourbon patre Henrici quarti
regis habuit. et primum albertus regina
navarre principis duxi et nati et postea
for filios. s. Henricus et regem
gallie frater dux de anglica qui obiit
sine liberis et filius Carolus cardina-
nalis et archiepiscopus remensis et quartus
Ludovicus Bourbon princeps condit
sed ex ista quatuor nullus prorege
prate. pater Ludovicus qui prorege Hen-
rici primogenitus et condit sed est Ludovicus
fuit condit in g. flota monasterio bussaco s

Ch. 100.
Trad. Theophr
Anonim:

Ho. 1821.

N 98. C.

2
1
6
7
E
C
B
D
U
T
A
n
n
E
D

DE POSTREMIS
MOTIBVS GALLIÆ VA-
RIA VTRIVSQVE PARTIS
scripta scitu dignissima; quorum Ca-
talogus tertia pagina expo-
nitur.

OMNIA FERE EX GALLI-
co in Latinum sermonem, ad vsum eruditorum
& historiae studiosorum, fideliter
conuersa.

*Addita est Praefatio, qua scriptorum ratio,
historia, & Analysis declaratur.*

Ex Donat. h. v. à Vinsfel

FRANCOFVRDI
Apud Ioannem Wechelum,

MDLXXXVI.

DE POSTREMIS

TYPOGRAPHVS LECTORI.

Nete offendant, candide Lector, phrasés quædam quæ in his narrationibus passim occurrunt, in quibus ii qui Latinis verbis reddiderunt ea quæ Gallice conscripta fuerant, magis veritati quàm latinitati studuerunt; & conati sunt ad viuum graphice depingere ea ipsissima quæ & qualia à Gallis ipsis narrata fuerant. Ex quo factum fuit vt multi Gallicismi reperiantur, multa Gallorum idiomata, quæ Gallicolatina videbuntur. Quæ tamen non in singulis tractatibus occurrunt, sed in ijs tantum in quibus præsertim ea quæ Gallice scripta erant, ad verbum Latine reddenda erant. Omnia æqui boniq; consulito. Vale.

CATA-

UNIVERSITÄT
AN DER UNIVERSITÄT
LEOBEN
MDLXXXVI

CATALOGVS DOCUMENTORVM.

- 1 Summa secreti cuiusdam consilij habiti inter Papam & viros quosdam, quibus maxime fidebat, reperta inter schedas Aduocati Dauidis, MDLXXVI anno. pag. 1.
- 2 Declaratio Cardinalis Borbonij & confœderatorum de causis propter quas arma sumpserunt. p. 11.
- 3 Declaratio voluntatis regię de nouis motibus excitatis in regno Gallię à confœderatis. p. 28.
- 4 De Guisiorum in armis capeffendis mente & scopo, ad Gallos Paratiensis. p. 51.
- 5 Declaratio prima Regis Nauarreni, qua crimen heresis & schismatis à confœderatis sibi obiectum diluit. p. 105.
- 6 Vera historia de Massilia capta per confœderatos testata literis suę Maiestatis ad Comitē de Lude & alios. p. 167.
- 7 Edictum Regis de reuocatione Edictorum pacificationis, & reunionē subditorum suorum in sinum Ecclesię Romanę. p. 177.
- 8 Literę Regis Nauarrę ad Regē Gallię. p. 185.
- 9 Declaratio & protestatio Regis Nauarrę, Principis Condęi, & Ducis Moimorancij aduersus progeniem Lotharingicam sacri fœderis & belli ciuilibis auctorem. p. 193.
- 10 Declaratio Regis Gallię ad Edictum promulgatum de reuocandis subditis suis ad vnitatem Ecclesię cath. apost. Rom. p. 233.
- 11 Sixti v. Papę excommunicatio contra Regem Nauarrę & Principem Condęũ cum eiusdem excommunicationis cęsura. p. 245.

ribus ex Gallico sermone in Latinū fere omnia conuersa sunt, ut illis consuleretur, quibus Gallica non patent: Analysin vero documentorum paucis subducemus, ex quibus Cause huius postremi belli Gallici facile deprehendentur. Primum documentum anno 1576. typis excusum fuit, sed rursus in capite horum scriptorum collocatur, quod sit veluti basis & fulcimentum quo sustinetur pondus consiliorum & conatiū quibus Gallicum regnum iam diu inuaditur. In eo mentio fit Davidis causidici Parisiensis, qui Guisus fuit addictissimus. Is Roma in Galliam reuersus, secum attulit Epitomen narrationis clam habitæ inter Papam & alios quosdam ex quo natae sunt cōfæderationes Gallicæ a Lotharingis procuratae, quæ collimant ad studiosos Reformatæ Religionis delendū, Regem Nauarrenum, Principem Condæum, & quosdā primarios Catholicos è medio tollendum: ad Valesios carceribus obtrudendum, & restituendum Diadema Lotharingis iure postliminiij: illud enim prætendunt à Capeto usurpatum fuisse anno Domini 988, & per vim ademptū Carolo Lotharingo proximiori heredi stirpis Caroli Magni, à quo suum genus repetūt. Quicquid sit defuncto duce Alenconio 1584, unico fratre Regis à tunc, is solito propensior visus est in Regem Nauar-

AD LECTOREM.

Nauarrenum. Ablegavit ad eum intimū suum. Nota
 Ducem Espernonium cum mandatis valde benignis, quorum etiam comitatem legatus sermone suo subsequutus est, se cupere maximè, si sine liberis moriatur, ut Gallia hæres ab omnibus agnosceretur. Quod cū Lotharingi animaduertunt, confæderatorum fidem interpellāt, persuadentq; Carolo Borbonio Cardinali, *De-fragoratio*
pontano seni, ut primi principis consanguinei partes assumat, eum in regni successione præferendum esse filio fratris sui, quem hæreticum, relapsū, schismaticū & Ecclesiæ Romanæ persecutorem esse accusant. Itaq; de bello civili mouendo coniurati conueniunt. Ipse Carolus Borbonius Cardinalis belli antesignanus Peronnam occupat. Guisii ad arma ubiq; conclamant: *urbis*
 Catalaunum, Rhemos, Tullum, Andegauum, Nannetes, Diuionē, Massiliam, & alias Gallia vrbes vi insidiisq; capiunt: equitem conscribunt in Germania, & peditem in Heluetia non mediocrem, auro ut fertur Hispanico: ornarunt etiam donaticis ensibus nobiles quosdā Germanos viros militares, in quibus stemmata Gallici regni & principatus Lotharingici exarata simul erant: deniq; ultimo Martij MDLXXXV, communicaculo Declarationē promulgant de causis propter quas arma sumpse-

P R Æ F A T I O

runt. In hanc publicata est mox commonefactio scitu digna de Guisiorum mente & scopo, qui etsi Ecclesie Romanae, Iustitiae, Nobilitatis & plebis asserenda studium praeseferant, retamen ipsa regnum affectant. Caterum in hac Reipub. Gallica perturbatione Rex declarationem voluntatis suae edidit qua testatur novos hos motus a coniuratis se non approbante excitatos fuisse: factum illorum valde improbat, rationesque diluit, ut arma deponant, iubet, praefectisque provinciarum Regni Gallici edicit, ut in eos tanquam hostes, & perduellionis reos impetum faciant. Scripsit eadem ad Reginam Angliae, Principes imperij & Heluetios, quorum auxilia orat & exorat, ad coniuratorum, ut vulgo credebatur, expugnationem. Ad haec Regem Navarrenum per Epistolam & fidum nobilem admonet, ut de motibus coniuratorum sit securus, suo se tantum loco contineat & tueatur cum reformatae Religionis studiosis, quibus ut clientela regia magis magis prospiciatur, mandat ut Edictum pacificationis praeconio publico in omnibus Regni locis rursus recitetur & obseruetur: sumunturque supplicia de quibusdam coniuratis qui Masfiliam & aliquot vrbes interceperant.

Rex

AD LECTOREM.

Rex Navarrenus supradictis fidem summam adhibet, & Regi gratias agit pro illa benevolentia & cura quam in se & Ecclesias Reformatas professus fuerat, emisseg. Maiestatem regiam obtestatur, ut Declarationem quam existimationis suae tuendae causa edicauerat, beneuole perlegat. In ea negat se haereticum esse vel dici merito posse, cum discrepantia ab scripturis sacris dogmata nec sequatur, nec pertinaciter defendat: petit de praetensa haeresi ab aduersariis doceri & legitimo concilio se subijcit. Tridentinum renuit, quod ab Henrico II, Carolo IX, & amplissima Curia Parisiensi repudiatum fuerit, nec in Gallia ad hunc usq; diem receptum: imo contra illud sit protestatum ob viginti octo exceptiones à legatis Regum praedictorum. Praeterea affirmat se in ea Religione à teneris fuisse educatum quam Canonicam esse credat, quod scriptis Canonicis veteris & Noui testamenti conueniat: eo autem tempore natum quo non solum in Gallia, sed Europa fere vniuersa omnium ordinum viri Ecclesiae Reformationem vrgerent. Negari non posse in Ecclesia Romana crassissimos abusos vigere: eius scissuras non sibi sed iuxta canones adscribendas esse eis qui causam schismatis praebuerunt.

P R A E F A T I O

Postremo coniuuratorum dolos reteggit, mēdacia refutat, offertq; regi, ut nobilium sanguini, & plebis calamitatibus parcat, se cum suis contra coniuuratos vel duello contra Guisium coniuuratorum ducem pugnaturum: deniq; testatur Regis salutem & obedientiam vita pretiosiorē sibi esse: ad cuius fidem omnes Ecclesiæ Reformatae respiciunt, & tanquam ad sacram ancoram confugiunt. Præterire vero silentio non possumus tunc temporis Lutetiæ excusam fuisse Apologiam Catholicam aduersus perturbatores pacis in regno Galliæ, quæ ex Gallico idiomate Latina facta est, quod mereatur eruditorum oculis & manibus teri. In ea enim, præter Valesiorum, Borboniorum & Lotharingorum genealogias, pertractantur graues quæstiones quæ utrinque in negotio Religionis & Regni Gallici successione agitantur.

Cum itaq; Rex ut supra attigimus, exercitum Helueto & Gallo milite simulq; equite firmissimum prope Lutetiam in unum coegisset, contra coniuuratos pedetētim progreditur, ad ipsorū ut videbatur internecionem: sed repente cæptum est de pace agi, & paucis interiectis nunciis & Reginae matris negotiationibus inter Regem & coniuuratos contrahitur, his legibus;

Roma-

AD LECTOREM.

Romana, utque prætenſæ Eccleſiæ reſor-^{reſcriptis / q. cur}
 mata earumq; ſtudioſi, exilio mulctentur; ^{ſilia.}
 propugnatores verò bello profligentur. In
 hunc finem Ediſtum pacificationis ſtatim re-
 uocatur contrariis Ediſtis, quibus Rex iubet ut
 omnes ſubditi redeant unanimiter in ſinū Ec-
 cleſiæ Romanæ: cuius doctrinam, obedientiam,
 & cultum ſi quis detrectarit, tenebitur intra
 ſex meſes (qui tamen poſtea ad quindecim dies
 ſunt redacti) decedere ex omni Gallia. Præterea
 ſancita fuit formula Abiurationis qua Religio
 reſormata ab eius ſtudioſis non ſolum abnegan-
 da eſt, ſed Papa Eccleſiæ caput agnoſcendus, Miſ-
 ſa, purgatorium, ſanctorum inuocatio & huius
 claſſis multa pro fidei articulis iuranda & am-
 plectenda ſunt; reſuſantium bona publicaban-
 tur, & capita ipſorum animaduerſioni Regis
 obnoxia erunt. Illi vero qui ad regem Nauar-
 renum vel loca munita ſe receperunt, contra
 Regis imperium feciſſe cenſentur, ipſorumq; ſa-
 cultates, nomina, & actiones fiſco adiudican-
 tur. Quæ omnia ut executioni mandentur Re-
 gis & coniuſatorum exercitus in vnum conue-
 niunt, & aperto Marte Eccleſias reſormatas
 earumq; patronos ad interitum proſequuntur,
 nulla ſexus, ætatis, conditionis, aut conſangui-
 nitatis habitacione.

*Iud. & in rita
 g. g. g. g. g.*

PRÆFATIO

Equidem mei non est instituti hic commemorare, quam grauius perculsi fuerint & commoti Gallorum Euangelicorum animi ex hac insperata, nec opinata rerum mutatione: id enim prudens lector assequi poterit, ex inspectione literarum Regis Nauarreni ad Regem Gallie, nec non eiusdem, Principis Condai, & ducis Mommorancy DECLARATIONE ET PROTESTATIONE aduersus progeniem Lotharingicam, Sacri fœderis, & belli ciuilibis auctorem. Hoc unum dicemus, fermentum fermento additum fuisse, Sixti V Papæ excommunicatione, qua Regem Nauarrenum, & Principem Condæum hereseos, schismatis, contumaciæ, multorumq; criminum conreos facit, eosdem in auditos proscribit, regnis, principatibus, & dominijs priuat, omnibus, imprimis Gallici Regni successionebus mouet, inhibetq; ne subditi ipsis obediant, quos ex plenitudine potestatis suæ à iuramento obedientiæ soluit.

In hanc Papæ V declarationem, seu Excommunicationis Bullam reclamatum fuit Romæ, affixis pro valuis templorum Regis Nauarreni & Principis Condai protestationibus, editaque est Censura breuis quidem, sed qua probatur Excommunicationem illam iniustam

&

AD LECTOREM.

& beneficio prouocationis nullam esse, adductis scripturæ sacræ locis, patrum testimoniis, legibus, canonibus, historiis, & Gallici regni priuilegiis.

Postremo in hoc libello complexi sumus Epistolas ad Regem Gallia, Curiam supremam Parisiensem, Sorbonam, tres ordines Regni, & Lutetiam ciuitatem Parisiorum missas, de causis præsentium motuum, de ratione componendi eos, iustæq; pacis constituenda in Regno Gallia. Dignissima certe scripta quæ ob omnium oculos ponantur, tum propter stili venustatem, præsertim vero propter argumentorum grauitatem, quibus Bellum Ciuile dissuadetur, Concordia, eiusque media indicantur, & probantur.

Habes pie Lector rationem & Analysim horum documentorum, nec non historiam, seu potius tragædiam Postremi belli Gallici paucis descriptam in suo præmio, quid subsequutum in dies, & subsequuturum sit in posterum difficile non est enarrare. Nempe secuta sunt blasphemie, apostasie sacrilegia, incendia, proditiones, urbium expugnationes, rapinae, furta, latrocinia, desolationes, stupra, adultera, incestus, homicidia, fames & pestes. Auertat vero Deus benignitate sua Regni

P R A E F A T I O

Gallici casum qui ex his motibus imminet. Perturbare. Rempub. cuiuslibet est, seruare autem solius Dei. Quamobrem sapientes semper duxerunt non leui ex causa suscipienda esse bella & imprimis ciuilia, quum mala quae pariunt in caput illorum recidant qui contra fidem & iusiurandum bellorum Camarinam mouent, & sibi ipsis perniciem accersunt. Etenim qui in Dei NOMEN peccant, Deum ultorem experiuntur. Utinam uero Heli sacerdotis vox auribus & mentibus omnium insonaret; Si peccauerit uir in uirum placari ei potest Deus, si autem in Dominum peccauerit uir, quis orabit pro eo? sed demonum quorundam uoces magis exaudiuntur, qui periurium licitum esse & haereticis fidem seruandam non esse occinunt. Portentosum axioma, quod consultius saepe pessimum fuit, ut historiae testantur, ex quibus unam subducemus, quae satis recenti memoria celebratur.

Vladislaus Pannoniae Rex pacem cum Amuratho Turcarum imperatore solenni iure iurando interposito fecerat. Iulianus Cardinalis cum bene gerendae rei occasionem oblatam indicaret, fidem infidelibus seruandam non esse Christiano Regi persuadet, praeliumque acerrimum accendit. Amurathus uero conspecta in hostilibus signis Christi imagine, ita fertur exclamasse,

AD LECTOREM.

se, Crucifixe, crucifixe, vide gentem tuam per-
fidam quæ à me non laceſſita ius omne ac fidem
violauit. Si Deus es aliquis, fac vt periurij pœ-
nam luat. Itaq; commiſſa pugna ad Warnam
obtruncato Vladislao, Iuliano perfidie ministro
morte misera cõsumto, caesa sunt triginta Chri-
stianorum millia. Exemplum violatæ fidei illis
pertimescendum, qui non Turcis sed Christianis,
non exteris sed ciuibus fidem datam cum
iuramento sapius fregerunt: Gallia certe expia-
tionem periurij cladibus infinitis ab hinc annis
viginti experta est, multorumq; periurorum
monumenta posteris consecrauit. Faxit vero
Deus omnipotens vt tandem nocendi cupidi-
tate, vlciscendi crudelitate, dominandi libidi-
ne, & feritate rebellandi deposita, omnes qui
inuocant Deum pacis, pacatis animis concor-
diam alant & persequantur: quam vt assequa-
mur, pœnitentia agenda, pietas colenda, chari-
tas ex præscripto Euangelij fouenda est. Ex
Musæo nostro Cal. Martij MDLXXXVI.

I

SVMMA SECRETI CV-
LVS DAM CONSILII HABI-

ri inter Papam & viros quosdam, quibus maxime
fidebat, Anno 1576. post Ducis Alenconij ex
Lutetia discessum, reperta inter sche-
das Aduocati Davidis.

VMVLTVS Gallicos plus damni
attulisse sanctæ Ecclesiæ quam e-
molumenti, vel vna illa licentia
scripturandi & detrahendi sanctæ sedi plus
satis demonstrat. Hac enim hæreticorum
animi confirmati obduratiq; sunt, pleriq;
vero Catholici ad contemptum & ludibrium
adducti. Exitus etiam victoriarum, quæ in
pacem Regi ignominiosam & Ecclesiæ da-
mnosam reciderunt, tandem ostendit Hu-
gonis Capeti stirpem, etsi in singularem
regni Carlouingici administrationem suc-
cessit, benedictioni tamen Apostolicæ non
successisse, peculiariter in Caroli Magni
stirpem & posteritatem collatæ. Quinimo
quemadmodum Capetus vsurpando co-
ronam temeritate sua & arrogantia viola-
uit benedictionem in Carolum Magnum
collatam; ita in suum & posteriorum suo-
rum caput perpetuam imprecationem &
maledictionem eiusdem sanctæ sedis Apo-

stolicæ contraxit. Quæ maledictio successorum suos reddidit refractarios & inobedientes sanctæ Ecclesiæ. In cuius perniciem damnandum illum errorem introduxerunt (quem Galli libertatem Ecclesiæ Gallicanæ nuncupant) quæ nihil aliud est quam perfugium Valdensium, Albigiorum, Pauperum Lugdunensium, Lutheranorum & similium. Vnde non est mirum, si victoriæ Regum, qui sedecim abhinc annis pro Ecclesiæ Catholicæ defensione bellum gesserunt; nullos prosperos successus habuerunt, neq; vnquam habituræ sunt, quamdiu sceptrum in illa Capeti familia permanebit.

Sed ex conuentione huius nouissimæ pacis videtur Deus præparasse litigatores & iudices, iisdemq; occasionem præbuisse veris Caroli successoribus coronam restituendi (ex quibus ne vnus quidem ad hunc vsq; diem repertus est, qui sacrosanctæ sedi fidem, obsequium & debitam obseruantiam non præstiterit: eaq; fidelitate sese verum, iustum ac legitimum Apostolicæ benedictionis in Franciæ coronam congestæ hæredem non demonstrarit) ac proinde his vi & armis illius temporali hære-

hæreditate spoliatis aduersus præscriptionem ius reseruasse.

Omnibus perspicuum est Capetiorum stirpem diuinitus in reprobum sensum præcipitem ferri; quorū alij vertigine animi laborantes homines sunt stupidi, vecordes & stolidi: alij vero propter hæreses Deo hominibusq; inuisi, à sancta cõmunionē Ecclesiæ reiecti & proscripti sunt.

Cuius maledictionis argumentum est, quod eorum nonnulli nati sint habitu corporis vitiosi; deinde quod in ætatis flore nullis suo corpore regni hæredibus relictis pereant: quodq; nulla spes eorum stirpis & generis reliqua sit, ac proinde regni hæreditas in hæreticos & proscriptos magno sedis Apostolicæ incommodo transitura sit. Ex quo cum tantum hoc tempore periculum immineat, omnis ab omnibus Catholicis conatus adhibendus est, vt corona Gallica veris ac iustis Caroli hæredibus restituatur: præsertim cum ii sic & animo & corpore floreat ac vigeant, vt ad res quoque maximas & valde laudabiles gerendas aptissimi esse cognoscantur. Superiora bella profuerunt illis ad honores, imperia & præfecturas adipiscendas. Pax

vero restituet eisdem legitimam regni hæreditatē summa cum totius Gallicæ gentis voluntate, consensu & electione.

Quam ob causam dubitandum non est, quin pacis condiciones hæreticis in Edicto concessæ (quantumuis commodæ & opportuna his videantur) nō ab humano, sed diuino potius & cœlesti consilio prodierint: vt laus, honos & gloria, interitus & ruinæ hæreticorum penes solum Deum & benedictionem sacri ipsius in terris vicarij, permaneat. Huic vero rei vt caueatur, danda erit opera, vt in omnibus catholicis ciuitatibus salutare conciones habeantur, accommodatæ ad ciuium animos excitandos & commouendos; prohibendosq; conuentus abominabilis sectæ nouissimo Edicto permittos.

Monebitur Rex, ne sese opponat, neve impediat hos motus, qui excitabuntur; sed summum rei gerendæ imperiū Duci Guyffo secreto cōmittat. Qui suæ Maiest. auctoritate fultus celso erectoq; animo fœdera cum Nobilitate & ciuibus vrbium inibit; quos singulos Saeramento sic obstringet, vt non tantū ipsius auctoritati, sed priuatim ac proprie ipsius fidei obstringentur, & iurent

se non alium foederis Principem quam ipsum Ducem Guyfium agnituos.

His constitutis Guyfius operam dabit, ut sacerdotes parochialibus Ecclesijs praefecti non tantum in oppidis, verum etiam in pagis eorum omnium nomina conscribant atque in libellum referant, qui per aratam arma ferre poterunt; eosque libellos ad se mittant.

Qui continuo capitaneos in illas parochias dimittet, quo videant, ad quod quisque armorum genus idoneus sit. Monebuntur etiam sacerdotes, ut in confessione auriculari unumquemque illorum conscriptorum edoceant de iusta istius belli, ut puta defensionis causa propter conscientiarum rationem, eosque ut arma sibi quamprimum comparent, cohortabuntur. Rex interim comitia ordinum regni statim indicenda curabit (quae fossa est ab ipsis haereticis facta, ut in eam incidant) atque ad eam rem quam maxime poterit, apparatus ac pompam & solennitatem secundum morem maiorum instituet; Quosque fidelissimos sibi; maxime deuotos consiliarios habebit, eos in singulas regni sui prouincias ablegabit, ut particulares cuiusque praefecturae conuenus regant secundum suam Mai. voluntatem prius in-

Hoc factum est ante comitia Blesis habita.

Haec Blesis indicta fuerunt sub finem anni 1576, & initium 77. Et parum abfuit, quin in perniciem conuerterentur Euangelicorum, qui ea nihil sinistra suspicantes postulauerant.

6 DE POSTR. MOT. GALL.

formatam & instructā consiliis & artibus eorum quibus plurimū tribuit; & quibus præ ceteris Sanctitas sua maximè fidit propter fidelitatis sacramenta quæ ipsi præstitere; & obligationem, qua Regi catholico obstricti sunt. Regina mater interea ad filium suum minorem natu, perditum & aberrantē proficiscetur; Cui facile persuadebit, vt ad Regem fratrem suum accedat, & vnà cū eo ad regni comitia proficiscatur.

Hoc factum
& Dux ad-
ductus est
ad comitia.

Hoc tentatū
variis arti-
bus, sed fru-
stra.

Ad quæ conabitur etiam pellicere Regem Navarra generū suū & Principē Condeū: Atq; interminabitur, nisi sese ad ea comitia sistant, fore vt rebelles & contumaces pronuncietur. Et vt illis omnis suspitionis & timoris occasio adimatur, Dux Guyfius cū suis omnibus prius ex aula quasi ob indignationē aliquam discedet. Rex vero relicta Lutetia in locum liberrimi accessus se conferet, quo etiā frater eius ad eū veniet; quē reliquosq; omnes qui ipsum comitabuntur, summa beniuolentia & alacritate animi, qua decet tractare eos, quos securos cupit reddere, excipiet. Sub comitorum tempus Capitanei parochiarū pro se quisque milites suos iustrabūt: ex ijsq; eum numerū deligent; quē Sacri fœderis princeps præfi-

præfinierit: vt eo celerrime progrediantur
 & pedem moueant, quo accerſentur. Vbi
 dies comitorū venerit; antequā quicquā
 ad conuentum referatur, fides & iuſuran-
 dum ordine à ſingulis exigetur, quod in ijs
 Comitijs decretū fuerit, ſe ſanctè obſerua-
 turos. Ciuitates præterea & communitates
 obligabunt ad ſumptus totius belli ſuſtinē-
 dos. Poſtremo ſua Sanctitas rogabitur, vt
 ſua authoritate comprobare; ratumq; ha-
 beri velit, quod in iis comitiis decretū fue-
 rit; vtq; parē eorum decretorū vim eſſe ve-
 lit, quæ pragmaticæ ſanctionis inter ſacro-
 ſanctam ſedē & hoc regnum eſſe cōſuevit.
 Quemadmodū olim in cōcordatis Regū
 & Pontificū factitatū eſt. Porro vt Capeti
 generi, ſtirpi familiæq; ius hereditatis regi;
 adimatur, eaq; abdicatio Comitiorum po-
 teſtati pro more inſtitutoq; maiorum per-
 mittatur; decretum fiet, vt, Si quis regij ſan-
 guinis Princeps, ſi qui proceres, nobiles aut
 alij eorū executioni, quæ Comitia decre-
 uerint, intercedere audeant: Princeps ex
 nunc vt extunc regni hæreditate indignus
 pronuntietur: Proceres vero, nobiles aut
 alij honoribus dignitatibusq; omnibus in-
 digni iudicētur; bonaq; eorum fiſco addi-

cantur; vt pecuniæ ex eorum venditione collectæ in sumptus dictæ executionis cõuettantur. Hi vero si præfentes adfuerint; capitali supplicio afficiantur; fin minus illorũ effigies patibulis affigantur: interea percufforibus atq; interfectoribus illorũ præmia publice proponantur. His cõfirmatis feb⁹ & iureiurãdo ad eundem finẽ exacto, præfitoq; status regni nouum fidelitatis facramentũ S. Petri fucceffori præftabunt; profitebuntq; fe victuros moriturosq; in eius fidei religionisq; formula, quæ à Tridenfino concilio præfcripta eft; eiq; concilio ftatus regni in iisdem comitijs fubfcribent, pronunciabuntq; Edicta omnia quæ in hoc regno aduerfus illius cõcilij authoritatẽ facta funt, rupta, reuocata & irrita habenda effe. Cõtra vero Edicta ad hærefeon extirpationẽ ante promulgata, retinenda & obferuanda effe. Rex qui modo rerũ potitur, facræ fedis authoritate & difpẽfatione foluetur ab eo iureiurãdo, quod hæreticis, eorumq; fociis & coniuratis præftitit. Quibus certũ tempus præftituetur, quo pœnitentiã agant; qua cognita à Magiftratu Ecclefiaftico veniã confequatur; poft veniã criminis læfa Maieft. à Principe deprecabuntur.

Quo-

Hoc etiam
factum in
comitijs
Blefij ha-
bitis.

Quoniam vero huius articuli executio impediri aut retardari à quibuldã rebellibus & armatis prouincijs poterit, Regi supplicandum erit, vt Legatum sibi generale substituatur, Principẽ idoneũ & rei militaris peritũ, animo, ætate & corpore valentem ac florentem, idoneumq; ad consiliũ suo Marte capiẽdũ & bellicos labores sustinendos: præsertim qui semper se purũ atq; integrum ab omni hæreticorũ tabe, cõtãgione & consortio præstiterit. Rogabitur deniq; vt honorẽ hunc Duci Guyfio deferat, quẽ constat omnibus ingenij & corporis ac militaris disciplinæ præsidijs ad tantum munus sustinendum munitũ instructumq; esse. Tum vero moneri Regis fratrem oportebit, quantũ in se scelus admiserit, quũ fratrem Regem deseruit, vt se coniungeret hæreticis, atq; adeo ducem se iis præberet, hostilemq; aduersus fratrem Regẽ exercitũ compararet. Quum deniq; eundẽ fratrem coegit, non modo regni portione immodicã sibi impartiri, verum etiã cultum execrabilis impietatis per vniuersam Galliam permittere. Et quoniã hoc caput est primum ac summũ legis de criminibus læsæ Maiestatis diuinæ & humanæ, non

Hoc nõ potuit præstari nisi anno 1585 proxime elapso, quo Dux Guyfius Regis legatus factus est.

In Alanzonium non animaduersum est ex huius consilij præscripto, partim propter Regis Nauarreni absentiam quem in comitiis opprimere simul statuerant coniurati, partim quod ingenium, & operam Alanzonij sibi in posterum vilissimam fore perspexerunt, in multis alijs, vt euentus docuit.

esse in Regis potestate tãti sceleris veniam dare. Postulabitur à Comitijs, vt Alanzonio Duci iudices cõstituantur, qui de tanto crimine cognoscant atq; decernãt iuxta sanctissimũ & pijsimum exemplũ Regis Catholici, qui vnico filio suo nõ pepercit.

Postremo ipso die, quo Comitija dimittentur, ex omnibus regni partibus paratæ parochiarũ copix, ceteræq; militares manus tã ordinariæ quã extraordinariæ educentur, vt decretũ Comitiorũ exequantur; & Alanzoniũ Ducẽ, cæterosq; qui cum in nefarijs inceptis comitati sunt, cõprehendant. Ipso quoq; die Capitanei parochiarum cum reliquis copiis progredientur, & singuli in suis vicinijs impetũ faciẽt in hæreticos, eorumq; fautores, amicos & cõiuratos, tam in pagis quã in oppidis: interneccione omnes occident, eorumq; bona occupabũt, vt pecunia ex horum venditione conflata, in sumptus huius belli erogetur.

Ista eo tempore tentata sunt frustra per binos exercitus missos in Regẽ Nauarrenũ & Ecclesias

Hoc artificio Dux Guysius firmissimũ exercitũ nactus in rebelles prouincias impetũ faciẽt, quas paruo negotio aut vi aut artibus in potestatẽ suam rediget. Et longẽ lateq; ferro & incendio perdomitis vastatisq; agris, munita oppida fame, depopulatione,

tione, multisq; castellis circumquaq; ex- Gallicas du-
 tructis & dispositis expugnabit; ne tempus ctoribus A-
 in ijs per vim & tormenta oppugnâdis fru- lanzonio, &
 ftra consumat: quemadmodum in oppu- Maynio
 gnatione Rupellensi factum est. Guyfij fra-
 tre, qui duo
 idem hodie

Hanc igitur insignem & præclaram vi- tentant,
 ctoriâ adeptus Dux Guyfius, aditumq; in
 nobilissimas quasq; regni ciuitates cõsecu-
 tus, & nobilitate sibi conciliata, de Alanzo-
 nio Regis fratre cæterisq; eius facinorû so-
 cijs supplicium sumet. Atq; ad extremum
 venia & consilio suæ sanctitatis Regem & Rex Henri-
 Reginam in monasteriû detrudet, exem- cus 3 saepe-
 plum Regis Pepini è maioribus suis secu- numero hoc
 tus, qui Childericum Regem ij (dē artibus Guyfij ex-
 circumuentû in monasterium compegit. probrauit.
 Atq; hac ratione seculari hæreditate Co-
 ronæ Franciæ coniuncta cum Apostolica
 benedictione (quam adhuc iure successio-
 nis à Carolo Magno solam possidet) pri-
 stinâ sacrosanctæ sedi dignitatē, potentiâ,
 autoritatē sine exceptione & restrictione
 restituet: & quæ vulgo Gallicanæ Ecclesię
 priuilegia nominantur, abrogabit. Data
 prius fide & iureiurando se vbi eorum po-
 ùtus fuerit, hæc omniâ sanctè & inuiolatè
 præstiturum.

EXPOSITIO CAUSARVM,

quibus inducti fuere reuerendissimus Cardinalis Borbonius, & Pares, Principes, Antistites, Proceres, oppida, & civitates Catholica regni Gallia, ut se opponerent iis, qui conantur quantum possent, destruere religionem & reipublicam.

IN nomine omnipotentis Dei, regis regum sit notum omnibus & singulis; A quo tempore Gallia, cōtinuis viginti quatuor annorum seditionibus, pro abolenda patrum nostrorum religione, firmissimo (inquam) reipub. vinculo, agitata fuit: ea remedia adhibita fuisse; quæ præter spem Maiestatis regiae, ad fouendū magis, quam ad extinguendū malum apta nihil præter pacis nomen retinuerunt, & tranquillitatem solis eius perturbatoribus, cum magno piorum offendiculo, atq; damno attulerunt. At cū in spe versaremur, temporis successum, aduersus hoc malum remedium aliquod allaturum; Deus non passus est nouissimos reges nostros, ultra iuuenilis ætatis annos in humanis agere; nec sobolem relinquere capacem huius regni: nec Regi, qui iam rerum potitur, largitus est (quod dolēt omnes boni) vt prolem ad-

huc

huc susciperet: etsi ut susciperet, pii omnes illius ciues diuinā Maiestatem assiduis precibus fatigarent. Ita quum ex tam numerosa prole Henrici quondā regis, solus hic rex superfit; mettuimus (quod Deus auertat) ne ista familia extingatur, sine spe liberorū, cū magno nostro malo, neve motus maximi in toto orbe Christiano concitentur; p̄ successore in solio regio stabiliendo: ac interitus religionis Catholicæ, Apostolicæ Romanæ accidat in hoc regno Christianissimo: in quo nō toleraretur rex hæreticus, cum subditi non teneantur agnoscere aut ferre imperium principis aberrantis à fide Christiana & Catholica: quia primū iusiurandū, quod reges nostri, cū inaugurantur, præstāt; est de tuenda religione Catholica, Apostolica Romana. Quo prius à Rege præstato, tum ciues fidē ipsi obstringunt suā. Veruntamē à morte ducis Alanlonij, regii fratris; corū molitiones, qui ex professo Catholicā ecclesiā semper persecuti sunt, ita suffultæ promotæq; sunt, ut iā per necessarium sit huic malo prudenter & mature cauere; quo tēpestates manifestissimas auertamus, quarū calamitas omnibus quidem nota est, remedia vero paucis;

& modus eadē applicandi, fere nemini. Et porro extanto istorū apparatu; vt delectu militū, tam in regno quā extra: detentione urbium ac locorum munitorum; quæ regi restituere debebant: quisq; poterit iudicare nos proximos esse calamitatibus, quas peruersæ istæ molitiones nobis minantur. Constat enim hos nuper cum principibus Germaniæ protestantibus de mittēdo milite egisse, quo facilius bonos opprimerēt: cum aliud in animo nō habeant quā penes se habere quæcunq; desiderantur ad subuertendā religionē Catholicā. Etsi omnium interest hęc saluā esse, & præcipue magnatū; qui id honoris habent vt præcipuis munerib; & dignitatib; in hoc regno fruantur; quos conantur viuo rege, aut regia auctoritate opprimere: vt sublatis omnib; qui se eorum studiis obijcere possent, minori cū negotio mutationē (quā statuerunt) in religione Catholica faciant: vt facultates suas Ecclesię opibus augeant, iuxta exemplum eorum quæ in Anglia acta sunt. Vt etiam omnes cognoscant & oculis cernant cōsilia & actiones nonnullorū, qui postquā se insinuarunt in gratiā & amorē regis supremi nostri principis (cuius Maiestas nobis

sem-

semper fuit, atq; erit sacrosancta) occuparunt quasi eius auctoritatem, qua vteretur ad tuendam potentiam, quam vsurparunt: fauent, & quantum possunt procurant dictas mutationes & conatus ad effectum deducere. Ausique sunt, & penes eos fuit, arcere à familiari consortio regis, non solum principes & nobilitatem; sed etiam omnes illi coniunctissimos, permittendo accessum nemini, præter suis. Cui rei ita profuerunt, vt præterquam his nemini mortalium partes reipublicæ administrandæ vllæ concessæ sint: neque quisquam functionem sibi commendatam integram exerceat: cum alij titulis dignitatum priuati sint: alij facultate administrandi functionem spoliati, ita vt præter nomen inane & imaginarium nihil sit illis reliqui. Idem etiam accidit plerisq; gubernatoribus prouinciarum, præfectis oppidorum; & aliis ministris, qui propter quandam remunerationem pecuniariam inuite acceptam coacti sunt cedere, & resignare munia sua, cum non audent his negare; penes quos cogendi potestas erat: Exemplum sane nouum & in hoc regno prorsus inauditum, vt pecu-

nia propofita extorqueantur functiones
ijs, quibus pro præmio & remuneratione
virtutis & fidelitatis datæ fuere. his autem
artibus & modis quicquid armorum ter-
ramarique est, in suam potestatem rede-
gerunt. Quotidie porro tentant idem
præstare in alios, qui munera adhuc obti-
nent: adeo vt nemini iam amplius cau-
tum fit, & quisque metuat ne præfectura,
cui præest, & quam suo merito obtinuit,
ex manibus suis extorqueatur, etsi regni
legibus nequit ea priuari, nisi ex iusta &
legitima causa: aut si quid alienum à suo
munere commiserit, atque huius crimi-
nis conuictus in iudicio fuerit. Hoc mo-
do ad se pertraxerunt quicquid auri & ar-
genti erat in regis gazophylacijs: in quæ
curant inferri nummos publicorum ve-
tigalium omnium paratissimos suæ uti-
litati studentes, cū penes se rationes, quæ
sunt maximi momenti, & ratiocinatores
sibi deuotos habeant. Qua ratione & via
facile possunt de huius regni corona dispo-
nere, & hanc illius capiti imponere, quem
probauerint. Accidit horum auaritia, quā
abuterentur populi facilitate & beneuo-
lencia, vt onera paulatim adaucta, adeo
exun-

exundarint; vt non solum æquarent ea, quæ tempora illa calamitosa bellorum attulerunt; quorum in pace nihil est remissum, sed etiam infinitæ aliæ oppressiones indies ex horum cupiditate insatiabili nascuntur. Eluxit radius quidam bonæ spei, quando ob frequentes querimonias & voces populi totius regni, publica comitiâ indicta fuere Blesius, antiquum remedium pro vulneribus domesticis sanandis, principis & populi mutuû colloquium; vt pariter rationes reddant legitimæ obedientiæ ex vna parte; & legitimæ tutelæ ex altera. ambo iurati: ambo nati sub nomine regali, & legibus quibus nituntur fundamenta reipub. Gallicane. Sed ex tam desiderabili & laborioso suscepto, nihil inde secutum est, præter approbationem peruersi cõsiliî ab iis excogitari, qui simulando magnum quoddam studium & curam reipub. erant reuera pessime animati erga Dei cultum, & reip. commodum. quibus non satis erat Regem suapte natura studiosum pietatis impellere vt mutaret sanctû & utile institutum (qui supplicatione humillima

trium Ordinum reip. commotus, decreuit ciues suos inducere ad vnam solã religionem Catholicam, apostolicam, Romanam profitendum: vt pietatem illam antiquam vita & moribus imitarentur, cum qua regnum hoc firmatum fuit, cõseruatum, & auctũ vsque adeo vt in potentissimum totius orbis Christiani euaserit) quod tũc temporis factu facile erat sine periculo, aut quasi obstaculo quocũque. Sed è contrario persuaserũt huic fore necessarium (vt in officio contineret) frangere ac minuere auctoritatẽ principum ac procerum Catholicorũ, qui zelo magno adducti, se in magna vitæ discrimina coniecerunt sub illius signis militantes pro tuenda religione Catholica. quasi vero gloria illa & existimatio (quã illi virtute & fidelitate quęsiuere) pro honoribus cumulandis, suspectos reddidisset. Præterea abusus ex paruis incrementis, pedetentim ita creuit vt ex alto ad instar torrentis tanto cum impetu præcipitatus, vt miserum hoc regnum, & desperatæ salutis, parum absit quin fluctibus suis obruat. Nam ordo ecclesiasticus, etsi cele-

celebres conuentus egerit, & iustas cau-
 sã suã defensionẽ proposuerit, decimarũ
 exactiõibus & extraordinariis subuen-
 tionibus opprimitur vltra contemptum
 sacrorũ sanctã ecclesiã; de qua posthac
 omnia erunt sublata, & omnia polluta.
 Nobilitas nihili fit; seruiliter & rustice
 tractatur: quotidie misere pessumdatur
 portoriis & indebitis exactiõibus quas
 nolens volens cogitur luere, si vitam vi-
 ctu & vestitu vellet tueri: ciuitates, mini-
 stri regii & infima plebs ita reducti in an-
 gustias, ex nouorum vectigalium & tri-
 butorum exactiõibus (quas vulgo in-
 uentiones vocant) vt nihil supersit, quod
 possit inueniri, præter modum & vnicã
 rationem adhibendi remedii. Ob has
 iustas causas, Nos Carolus Borbonius
 primus princeps regii sanguinis, Cardi-
 nalis ecclesiã Catholicã, apostolicã, Ro-
 manã, cui ex officio præcipue incumbit
 tutelam & protectionem suscipere reli-
 gionis Catholicã in hoc regno, & bono-
 rum ac fidorum subditorum Maiestatis
 regię & reipub. assistentibus nobis ple-
 nisque principum sanguinis, Cardinaliũ

& aliorum Principum, Parium, antistitū,
 ministrorum coronæ, prouinciarum gu-
 bernatorum, procerum, nobiliū, ac per-
 multis insignibus oppidis & communi-
 tatibus & multitudine magna bonorum
 ac fidelium subditorum; qui meliorē ac
 saniozem partem huius regni cōficiunt,
 causa huius suscepti considerate pensita-
 ta, communicatisque consiliis, tam cum
 amicis nostris publicæ vtilitatis, & quietis
 huius regni studiosissimis: quam cum
 hominibus doctis & timentibus Deum,
 quibus nefas est in hac re a nobis fraudē
 fieri, Declaramus nos omnes iurasse, &
 religiose promisisse, operā strenuā & ar-
 matam nauare, pro restituenda sancta ec-
 clesia Dei ad pristinam dignitatem veræ
 & solius Catholicæ religionis: vtq; nobi-
 litas fruatur, vti decet, suis immunitatib.
 integris: vt plebs alleuaretur, & noua tri-
 buta aboleantur, omniaque augmenta a
 temporibus Caroli noni (cui condonet
 Deus) inuecta deleantur: vt Parlamen-
 torum iudiciis integræ iurisdictiones re-
 stituantur, adeo vt horum vniuscuiusque
 suprema potestas sit iudicandi in suis di-
 strictis

strictis seu territoriis: & vt omnes subditi huic regno in suis gubernationib. functionibus & muniis protegantur; ita vt non fas sit ista his auferri, nisi tribus de caussis constitutionibus antiquis complexis; & per Iudicia iudicum ordinariorum, qui in Parliamentis cooptati sunt. Vt quicquid nummorū ex tribulis colligitur, & omne (quemadmodum institutum est) in tuitionē regni expendatur: Vt Comitia ordinū generalia libera & omnis fraudis expertia singulis trienniis ad minimū cogantur: Vt in his liberum sit & integrū vnicuique causam suam & querelā (cui non erat alias satisfactum) exponere.

Hæ res & aliæ, quæ erunt alio loco sigillatim & copiosius expositæ, materiam & argumentum nobis præbuerunt habendi delectus armatorum militum. Cui ad Galliam in integrum restituendam, ad conseruandos bonos, & coercendos malos destinati sunt. Insuper vt corpora nostra starent, & nobis præsidio sint aduersus vim (qua sæpe perebamur) & seueritas quasdam conspirationes, quæ nõ ira diu excogitatæ fuerunt ad nos oppri-

mendos, & funditus tollendos. Quasi verò huius Reip. salus quæretetur ex ruina bonorum virorum; & eorum qui sæpe vitam suã in discrimen vocarunt, vt hanc conseruarent. Nihil restat amplius quod nos tutos ab hoc malo possit præstare, & gladium, qui iugulis nostris imminet, auertere, quam ad ea remedia confugere à quibus semper abhorruimus. Quæ tamen ferenda sunt & iusta habenda, cum sint iusta de causa comparata, & necessaria habita & approbata. Quibus (propter discrimen, in quod fortunæ nostræ vocatur) hoc tempore vti nollemus, nisi ruina religionis Catholicæ in dissolubili vinculo coniuncta esse statui Reip. huius regni; pro quorum salute nulla pericula subire recusauimus, persuasi nõ posse nobis parari monumentũ honorificentius, quam vitã in caussa tam sancta & iusta profunderi. Et vt officiis (quibus erga Deum & eius cultum tenemur) satisfaceremus, & vt decet bonos & fideles subditos, sisteremus & moraremur dissipationem status Reip. quæ Religionis conuersionem solet comitari.

Attestan-

Attestantes nos non arma sumpsisse, vt moueremus in Regem dominum nostrum supremum; sed vt latus eius & vitā & statum tueremur. Pro quo sanctè iuramus & promittimus nos velle fortunas nostras omnes & vitam exponere; eadē animi propensione & fide, qua retro actis temporibus fecimus: Et velle arma exuere statim atque sua Maiestas curauerit periculum illud (quod minatur excidiū diuini cultus & omnium piorum) auferri. Quod vt quamprimū faciat, Maiestatem suam humillimè rogamus, in quo testabitur se fore debere Regem Christianissimum; præditum Dei timore, & zelo quodam insculpto animo (vt nobis semper compertum fuit) & amore quodam paterno ac singulari erga subditos suos & eorum salutem. Hoc si sua Maiestas præstiterit, obsequium eò alacrius nos & cæteri subditi huic præstabimus cum obseruantia & beneuolentia quadam singulari. Et hoc illud est quod nos præ cæteris rebus omnibus in votis habemus.

Etsi rationi consentaneum nõ est Regem rogare, vt caueat ne illo viuo aut

mortuo populus eius curæ commissus in factiones & studia diuidatur propter cōtrouersiam sibi succedendi: huius rei cōsideratio ita parum nos mouet, vt calumniæ eorum, qui nobis ista exprobrant, nullo nixa fundamento deprehēdentur: nam leges regni, quæ patent & notæ sunt omnibus: & magnitudo periculi, cui nos Cardinalis Borbonius in hac senili & suprema ætate nostra nos exponimus, satis indicant nos non esse inflatos eiusmodi vana spe, & inani confidētia; sed solo Religionis zelo permotos; qui nos participes faciet regni magis firmi, stabilis, & lōgioris æui: cuius fruitio optabilior nobis est, & desiderabilior.

Cùm eiusmodi sit nostrum institutū, rogamus vnanimè, humillimè Reginam matrem Regis, Dominam nostram honorificentissimā (cuius sapiētia & prudentia nisi obstitissent, iamdiu regnū hoc in partes concerptum fuisset & perditū) vt pro fideli testimonio cuiusmodi illa potest, vult & debet ferre de nostris insignibus officiis & seruitiis, & nominatim de nobis Cardinali Borbonio (qui illam
semper

semper in honore habuimus, illi inserviimus, & in negotiis maximi momenti affuimus, non parcendo fortunis, vitæ, amicis aut necessariis & ppinquis, vt partes Regis & Religionis cum illa promoveremus) ne nos hac vice deserat, sed in gratiam nostri impendat illam gratiam, quam (suo merito) comparauit, collectâ ex maximis laboribus atq; molestiis: quâ fortasse eius hostes, apud Regem filium, perfide illi præriperunt.

Rogamus etiam Principes omnes, Patres Franciæ, ministros Coronæ, Ecclesiasticos, proceres, nobiles, & reliquos cuiuscunque conditionis homines, qui partes nostras nondum adhuc sunt secuti, vt nobis adsint & iuuēt suis copiis & facultatibus ad tam bonum & sanctum opus promouēdum: Hortamur etiam omnia oppida & Communitates (quibus eorū salus & cōseruatio curæ est) vt in summa iudicēt nostrum institutum: vt agnoscāt leuamē & quietem quam experturi sunt in negotiis tam publicis quam priuatis: & pariter opem ferāt nobis intentis huic operi, quod non potest non prosperè suc-

cedere Deo duce, cui nos nostraq; omnia committimus. Aut saltem si horum sententię & iudicium non possint ita mox ad vnum reuocari; quando eorum consilia sint ex pluriib. capitibus conflata; eos admonemus vt interim curam rerum suarum habeant, nec patiantur à quoquã se inuadi, neve occupari ab iis, qui sinistris quibusdam interpretationibus nostrarũ voluntatũ eorum oppida sibi asserere conabuntur, & milite præfidiario imposito vobis eandem seruiēdi necessitatem imponere, quam cæteris oppidis, quę occupauerant, imposuere.

Declaramus nobis non esse in animo quẽquam pro hoste habere, aut in quẽquam arma ferre & mouere, præterquã in eos qui contrà arma ferunt, aut qui alia quauis ratione aduersariis nostris fauent, qui quærũt Ecclesię ruinam & status Reip. disiectionem: Et vnicuique pro certo affirmamus, exercitus nostros sanctos & iustos nemini facturos iniuriam aut illaturos vim seu in itineribus faciendis, seu in castramentationibus, quocunque loco id fuerit, sed ex præscripto ordinis

nis & disciplinæ victuros ; numerando pretium earum rerum quas accipient.

Amplectemur, & ad nostrum comitatum admitteremus omnes bonos qui zelo tanguntur diuini honoris & sanctę Ecclesię, & cōmodi ac existimationis Christianissimę gentis Francicę, protestādo nihilominus nos nolle prius arma ponere nisi perfectis iis omnibus rebus quemadmodū instituiamus : Et malle citiùs quàm hoc relinquere omnes vnanimis mori & cumulatim vno sepulchro inferri, quod consecratum erit nouissimis Francis qui armati pro cultu diuino & pro patria ceciderunt.

Tandem (cū fas sit omnem opē & auxilium à Deo contendere & impetrare) rogamus omnes veros Catholicos vt nobiscum sese componant morum integritate & vitę reformatione ad diuinum numē nobis conciliandum, ad Dei iram mitigandam, & eum inuocandum cum consciētia pura tam publicis precibus in sanctis pompis conceptis quàm priuatis; vt omnes nostrę actiones dirigantur & tēdant ad honorem & gloriam illius, qui

est DEVS exercituum, à quo speramus vires & subsidium omne nos accepturos.

Datum Peronæ ultimo Martii, Anno

MDLXXXV.

Subscriptum

Carolus Cardinalis
Borbonius.

DECLARATIO VO-

luntatis regiae de nouis motibus excitatis
in hoc regno.

HTSI Rex iam sæpius subditos suos per literas & mandata admonuit, ne patiatur se abduci cõsiliis & persuasionibus eorum, qui obliquis quibusdã artibus conantur hos sibi in societatem facinoris adiungere, & à quiete qua fruuntur, seducere: & obtulit ac promisit se velle nominatim hos qui iã seducti sunt in gratiam recipere, si cognita eius voluntate à societate illa discederent. Nihilominus cum suæ Maiestati compertũ esset (quod ægerimè tulit) nõnullos subditorum suorum, neglectis eius mandatis & blandis admonitionibus, nõ vereri se adiungere

iungere eiusmodi societati, adductos respectu quodam quarundā rerum, maximamq; partē abreptos & obcæcatos speciosis quibusdā colorib. & fuce, quib. auctores conspirationē suā obducunt & inficiunt: sua Maiest. consultum fore putavit ob communē vtilitatē subditorū suorum & ob conscientia suā erga Deum & existimationem apud homines, obliquis hisce artib. opponere lucem veritatis: vnicam consolationē bonorū, & hostē aduersariorū infensissimū; vt eius luce concomitati & conducti illius subditi possint sine errore discernere & tēpestivè agnoscere principiū & successum istiusmodi motuū; eoq; modo declinare miserias & calamitates quę publicè & priuatim inde nascentur.

Causę quas prætexunt auctores horū motuū conceptæ sunt præcipuè pro restaurāda religione Catholica, apostolica Roma. in hoc regno; & pro conferendis muniis & dignitatibus eiusdem regni his quibus iure debentur & pro commodo, honoribus & alleuatione ordinis Ecclesiastici, Nobilium & Plebis.

Quas res oēs norint ex effectis haud fallacibus ita fuisse cordi & charas suæ Maiest. vt nemo merito possit ambigere, quid de his senserit. Adeo vt non opus erat sollicitare suos subditos ad defectionē & armatos conuocare, & militem peregrinum conscribere, vt suā Maiest. inducerent ad amplectēdum excogitata quædam remedia quæ conantur his reb. adferre; tamen si forent iusta & factu facilia & utilia suis subditis.

Quod ad religionem attinet, sua Mai. priusquam inauguraretur, nimis sæpe vitam periculis exposuit, & feliciter pugnavit pro eiusdem propagatione. A quo tēpore permittente Deo ad capeſſendam huius regni Remp. sit vocatus, nimis sæpe in eundem finem statum suum & dignitatem in discrimen vocavit, & facultates quas habuit carissimas & pretiosissimas, impēdit cum re & opibus clientū suorū & subditorum, ita vt nunc his persuasum sit fore in hoc regno aut alibi neminem, cui religio & pietas magis cordi sit, quemadmodum semper fuit, & erit Deo volente in sempiternum.

Etſi ad exemplum quondã Regis ſui fratris & aliorum plurimorum Principũ Chriſtianorum (quorũ imperia & Reſp. afflictæ fuerunt diſtractione animorum & opinionum in Religione) ſua Maietas ſecuta prudens conſiliũ Reginæ ſuæ matris, Cardinalis Borbonii & aliorũ Principum, miniſtrorum Coronæ & Procerum, qui illi à conſiliis erant, & illam eo tempore comitabantur, ſedauit tumultus & motus excitatos inter ſubditos ſuos cauſſa Religionis. Ferendo æquo animo donec Deus omnes in gremium Eccleſiæ colligeret. Non ſequitur ex hoc facto ſtudium ſuum & amorem erga Dei gloriam, & Eccleſiæ Catho. Apoſt. Rom. reſtitutionem in integrum eſſe imminutũ, & hoc tempore minorem quàm ſeſe oſtendebat & fluctibus illis bellorum.

Tantum abeſt quòd ita ſe res habeat. Cùm ſua Maiet. optet omnibus eſſe perſuaſum ſe pacem illam cõpoſuiſſe omnino vt tentaret ſi illo medio ſubditos ſuos Eccleſiæ conciliare potuerit, quos malitia & licentia temporum ab Eccleſia ſeiuñxit. Cùm longo tempore expertus eſſet

set cum discrimine vitæ & status & effusione sanguinis plurimorum Principum, Procerum, Nobilium & aliorum subditorum suorum (qui in motibus illis & illorū causa ceciderunt, cum essent propter religionē excitati; & radices in hoc regno egissent, cum quondam Rex frater suæ Maiest. & ipsa essent minores annis cum magno dictæ Reginæ matris suæ dolore) non posse aliter vi aut armis sedari quam cum subditorum suorum excidio & regni sui præsentissimo periculo.

Hanc rem tunc statuit perficere cum sciret omnes ordines fractos esse & defatigatos ex diuturnitate illius belli. Et facultates suas non sufficere sumptibus, qui tanto bello perficiendo desiderabantur.

Quod minimè accidisset, si in comitiis Bleiis habitis (cum Legati prouinciarū adducti magnitudine zeli suæ Maiestatis erga religionem Catholicam eam rogarent, vt professionem religionis, quæ reformata dicitur, in hoc regno prohiberet: vnde secuta est deliberatio, quam iuramento approbarunt, & sua Maiest. conata est postea exequi) cautum fuisset de

penu

& nouis distractionibus animorum cum magna Reip. pernicie.

Vt igitur obuiam iret illis incōmodis & eorum præueniret effectus adhibēdo remedia quæ putabātur fore meliora, huic paci Maiest. sua assensa est: non vt hæresin, vt dictant, in hoc regno stabiliret: nā nunquam in mētem venit eiusmodi cogitatio Principi Christianissimo & optimo, cuiusmodi est sua Maiestas.

Quæ cūm præuidisset, sensisset & experta esset illas difficultates, putauit fore consultum eò citius animum adiicere ad pacem illam firmādam: in eum finem vt subditos suos compotes faceret illius alleuamenti, quod petitionibus suis propositis & discussis in illis comitiis pro utilitate publica à sua Maiest. cōtendebant. Cūm pax & concordia certum & necessarium præbent fundamentum sanctioni bonarum legum, & reformationi morum.

Cui rei sua Maiest. ab eo tempore cōtinuò operam dedit; vt videre est ex Edictis & constitutionibus ea de re conceptis & ex opera quam impendit, vt Edicta eadem obseruarentur: Et cūm id quod
propo-

penu quadam pecuniaria comparanda in vsum huius belli; vnde suppeditaretur quatum opus esset ad illud persequendum vsque ad exitum. Hanc rem maximè necessariã vt perficerent, vrgebat valde sua Maiestas.

Neque causam possint prætexere doloris, hi qui in publicum nihilominus proponunt & dictitant se mox priuatos radio illo bonæ spei, qui refulsit ex deliberatione illa Comitiorum. Etsi non decet neque fas est subdito iudicium ferre de actionibus sui Regis, cum sæpe ignoret causas secretas, ex quibus nascuntur iussiones & mandata suæ Maiest. Quæ causæ interdum maioris momēti sunt & efficaciam, quàm illæ quæ apparent & notæ sunt multis.

Quum soli Deo scrutatori cordium & actionum Principum id incumbat, qui causas norit, quæ Maiest. suam tunc temporis impulerunt, vt ante omnia pacem illam componeret, quæ pro cõperto habebat, si longius detulisset: regnum hoc refertum iri armis peregrinis, factionibus

proposuit ex animi sui sententia non succederet, hoc ille indignissimè tulit. Quod accidit fortasse non minus incuria quorundam ministrorū suorum, & obliquis artibus eorū qui illi pessimè volūt: quàm ex successu & incremento impietatis, corruptelæ & contumaciæ, quæ bella ciuilia in hoc regno pepererunt.

Pace & otio pleræque ciuitates ciuib. & habitatoribus Catholicis frequentes à milite, à quo detinebantur, liberatæ fuerunt: Vfus religionis Catholicæ, apost. Roman. in iisdem restitutus; adeò vt vigilātia & studio suæ Maiest. hoc ipsum præstaretur in omnib. ferè ciuitatibus, in quibus professores Religionis (quæ reformata dicitur) primas partes tenēt; & ex quibus ille vsus ante & post quàm rerum potiretur & vsque in illud tempus proscrip- tus fuit.

Iustitiæ etiam facies & forma ibi etiã apparuit, etsi non ea plenitudine & integritate quæ desideraretur: tamen ita vt vim haberet recreādi bonos, & perterrefaciendi malos. Antistites & Ecclesiastici cæteri in suas Ecclesias repedarūt. Bo-

nis quibus spoliabantur, fruuntur. Nobiles & Patricii possunt tutè domi suæ cōmorari minimè obnoxii iis sumptibus, quos in bello soliti sunt facere, vt sibi cauerent ab infidiis. Ciuis exutus possessione sua palans & oberrans in agris cum familia, beneficio pacis domum est reuersus. Mercator huius beneficio parat se ad negotiandum antea interpellatus & impeditus motibus illis bellicis. Agricola oppressus magnitudine ponderis, quam licentia immoderata effræni militis huic imposuit, incipit respirare, & intermissum laborem repetere, quo miserrimam vitam suam tueretur. Breuiter nullus ordo est qui non senserit beneficium illius pacis.

Et sicuti studium diuini cultus & vt utilitatis publicæ in sua Maiestat. tantùm semper fuit, quantum in Principe Christianissimo & verè bono possit desiderari: ita animaduertens detrimenta & calamitates Reipub. manare, præcipuè ex defectu & inopia veræ pietatis & iustitiæ: A quo tempore restituta pax fuit, toto animo incubuit duas istas columnas erigere,

gere, quas sæuitia & immanitas illorum motuum deiecit & ferè prostrauit.

Ob eam causam initium fecit a nominatione (ad capeffendas dignitates Ecclesiasticas, quibus coniuncta esset cura animarum) eorum qui iuxta præscriptũ sanctorum canonum essent capaces & idonei.

Etiã sui ipsius exemplo inuitauit ciues suos ad vitæ & morum reformationem, vt quæ ad Dei gratiam & misericordiam cõfugerent, precibus & vitæ innocentia seu austeritate. Cuius factum mouit Catholicos, vt confirmatiores perstarent in officio erga diuinam Maiest. Et nonnullos qui ab Ecclesia Dei defecerunt, impulit vt se iterum huic reconciliarent.

Audiuit etiã beneuolè supplicationes & querelas ordinis Ecclesiastici, postquam huic permisisset in eum finem cõuentus agere, hisque amicè satisfecit & plenè ad eò vt postpositis necessariis negotiis suis hunc ordinem ab eo tempore decimis extraordinariis exonerauerit magis quàm onerauerit: quamuis alii ali-

ter dictitant in vulgus. Dolet plurimum se non posse hunc ordinem perinde liberare à solutione ordinariorum. Propterea quòd has (cùm huic regno præficeretur) inuenerit obstrictas solutioni pensionũ, quæ debentur domo ciuicæ vr̄bis Parisiorum.

Fas est etiam ex concessione suæ Maiestatis. Ecclesiasticis concilia prouincialia edicere: In quibus iam consultarunt & cauerunt de modo reformandi abusus, qui repperunt in Ecclesiam temporibus turbarum: Et plerasque bonas & sanctas constitutiones in commodum eiusdem promulgarunt, quas sua Maiestas approbavit.

Hi sunt fructus & emolumenta publica & communia omnium, quæ Ecclesia Dei & religio Cathol. Apost. Rom. perceperunt ex illa pace: vt taceam innumera alia commoda priuata & propria singulorum, quæ longum foret enumerare.

Quod ad iustitiam attinet, noti sunt labores, quos cum magna animi contentione sua Maiest. suscepit, vt hanc educeret ex tenebris illis, in quas demersa fuit temporibus

poribus bellorum ciuiliū; vt eius lucē iuxta antiquum splendorem firmam & stabilem præstaret.

Supprimendo morte possessorū functiones illas publicas vltra iustum numerum adauctas, prohibendo etiam emptiones & venditiones magistratuū & functionum (quas necessitas & pecuniæ inopia maiores suos impulit vt hos contractus admitterent) non habita ratione suæ necessitatis & inopiæ, quæ non minor est illa maiorum suorum.

Insuper sua Maiestas occlusit ianuam remissionibus & euocationibus, quas p arbitrio solebat conferre. Animaduertit enim, quantum spes impetrādi istiusmodi beneficia, multos fouet in perpetrandis maleficiis: Et cū nonnulli non ita inexorabiles ad transigendum cum aliis se præberent, iudicia ista ratione confundebantur & perturbabantur.

Præterea sua Maiestas beneficio pacis curauit vt mitterentur in plerasque provincias huius regni Camera seu Iudices conscripti ex ministris Parlamenti Parisiensis: qui ius dicerent subditis suis in iis

locis in quibus habitarent. Vnde is fructus collectus est quem quisque probavit. Qui etiam pro votis omnium bonorum maior fuisset, si institutum suum alacrius illi pmouissent, qui ex naturæ legibus & magistratum officiis, quib. præerant & facere tenebantur.

Sed tempora ista quorūdam audaciā ita inflant, vt audeant aliorum facinora suæ Maiest. tribuere: adeò omnia plena sunt corruptelæ & impudentiæ, vt magna plerisque voluptas sit, quasque sanctissimas optimasq; actiones suas calumniare eo animo vt has odiosas redderent suis ciuibus: & vulgi gratiam aliquā hoc modo colligerent cum dispendio existimationis suæ Maiest. adeò vt aliquando auderent rigorem quemdam nimium & seueritatem interpretari: curam illam laudabilem & studium suæ Maiest. in promouēdis pœnis & executionibus decretorum & sententiarum, quæ latæ fuerūt per iudices illarum Camerarum aduersus maleficos.

Quamobrem cū sua Maiestas inciperet his mediis excitare duas illas columnas

mnas, veras & vnicas bases & propugnacula omnis Monarchiæ: decrevit omnino has erigere & in integrum restituere beneficio & perpetuitate pacis; si Deus largitus fuisset vt regnum hoc & subditi tantum beneficium promerent.

Hoc vt videtur, timebant, statim atq; præuiderāt illi qui iam in animo habent subditos suos concitare ad arma, sub specie nihilominus adhibendi remediū vni atque alteri columnæ.

Dictitant etiam se arma sumpſisse, vt obuiam irent motibus illis, quos timent posse accidere post obitum suæ Maiest. pro stabiliēdo successore regio in perniciem dictæ religionis Catholicæ, apostol. Romanæ.

Perſuadēt sibi aut saltem ita in vulgus dictitant suam Maiest. aut hos, qui illam comitātur, fauere studiis eorum, qui semper religionem illam perſequebantur.

Res quæ suæ Maiest. nunquam in mētem venit, & vt id credāt, rogat & admonet subditos suos: Cū sit adhuc (DEI gratia) in flore & vigore suæ ætatis, ple-

nus sanitatis: quemadmodū Regina sua vxor in spe est posse adhuc sobolem Dei beneficio suscipere ad animos omnium bonorum & fidorum subditorum suorū explendum gaudio.

Apparet hoc esse vim facere naturæ & ætati; & insuper diffidere de Dei gratia & bonitate, de sanitate & salute suæ Maiest. & de fecunditate Reginæ suæ vxoris, huiusmodi quæstionem mouere, hoc potissimū tempore: & eius præterea decisionē armis petere. Nam loco liberādi hoc regnum a malo, quod verentur aliquando posse accidere, & illud tutum præstandi, reuera accelerant & promouent dolores eiusdem & effectus mortiferos, qui inde possunt consequi, mouendo ob illam causam bellum. Cū sit certum hac ratiōe regnum hoc breui repletum iri armis peregrinis, factionibus, discordiis sempiternis, sanguine, cædibus, trucidationibus, latrociniis & grassationibus infinitis.

Ecce quemadmodum instaurata erit religio Catholica, Ecclesiasticus exoneratus decimis; Nobilis quietus & tutus domi

domi suæ fruens iuribus & immunitatib.
suis. Ciues & incolæ ciuitatū liberi a præ-
sidiis : Et misera plebs alleuata tributis &
oneribus quæ cogetur ferre.

Sua Maiest. admonet & hortatur sub-
ditos suos, vt acutè ista videant : & ne si-
bi persuadeant bellum hoc posse ita par-
uo negotio finiri quemadmodum quidā
dictitant: Sed vt graui iudicio perpendāt
rem & considerent successum & euentū,
qui citra dubium consequetur. Et ne pa-
tiantur eorum existimationē fugillari, &
arma sua veluti instrumēta inseruire rui-
næ patriæ & amplitudini ac gloriæ eius
hostiū: qui soli triumphabunt de miseriis
& calamitatibus publicis.

Interim obcæcati & nescii nostræ uti-
litatis inter nos digladiabimur? opem fer-
re videbuntur alii? Sed reuera nobis eo-
rum ope & auxilio delinitis imperabunt,
& regnabunt feliciter & potentiam suam
stabilient.

Cōqueruntur etiā de distributione &
collocatione honorum & magistratuum
huius regni: cū inquirunt, hos seclusos
esse & exemptos, qui de Rege & de Rep.

optime meriti sunt. Debilissimum profectò fundamentum & parùm honorificum, super quo ædificarent ruinam & dissipationem regni tam beati: Cuius reges nunquam cogebantur vti opera vnius magis quàm alterius. Nã nulla lex est, qua tenentur hoc præstare præter illã quæ est de commodo quod percipere possint ex officio & obsequio eorum qui illis inferuiunt.

Nihilominus sua Maiestas semper in honore habuit & amore complectebatur Principes sui sanguinis, perinde atq; cuius maiorum suorum. Ostenditq; cæteris, quo animo erga eos affectus esset, vt hos promoueret ad gratiam, honores & existimationem vtendo eorum opera. Nam quoties sua Maiest. exercitus eduxit & vires coegit, his præ cæteris omnib. commisit imperium & ductum. Et si licet considerare qui sunt hi qui præsent maxims & honorificentissimis dignitatibus huius regni, existimabuntur ij qui feruntur authores talium admurmurationum habere iustiore causam gratulandi de liberalitate & amicitia suæ Maiest.

Maieftatis quàm dolendi & feſe ſeiungendi.

Sed aiunt ſibi ſolum nomen relictum, ſed reuera priuatos eſſe vtilitatibus & immunitatibus, quæ coniunctæ erant eorum dignitatibus, quæque uſurpantur ab aliis. Sed antequam iudicium proferatur de æquitate cauſæ huius querelæ, opus erit penitus inſpicere priuilegia & prærogatiuas attributas vnicuique magiſtratu. Et conſiderare quomodo & per quos viros iſti exercebãtur ſub Regibus maioribus ſuis.

Hanc rem ſua Maieſt. sæpe in animo habuit reformare (cùm ſtatuerat vniuſcuiusque functiones ad normam quamdam reuocare) & foret iam ante multũ temporis deciſa & diſcuſſa, ſi illi quorum maximè intereſt ſuæ Maieſt. ſtudio & voluntatem in hac parte promouiſſent.

Dicetur ne hoc tempore & etiam apud poſteros : priuata quorundam damna & offenſiones, cauſam dediſſe nõ nullis turbandi integram quamdã Rempub. eamque ſanguine & deſolationibus adimplendi?

Hæc nō est via quam oportet sequi ad reformatos abusus, de quibus est quæstio. Quum negotium sit cum Principe humanissimo, qui semper paratus est obuiam ire malo, & libentissimo animo amplecti remedia apta & conuenientia, quæ illi oblata erunt aduersus malum.

Deponāt igitur arma; renuncient viribus peregrinis; sitq; regnum hoc liberatum periculo cui obnoxium est inter arma illa, quæ expediunt & proferunt. Et pro via illa, quam sequuntur, plena obstaculorum, miseriarum, & calamitatum priuatarum & publicarum; persequantur viam rationis & officii: qua sancta Dei Ecclesia, (quæ abhorret à vi) facilius restituetur pristino suo splendori & efficaciam. Et nobilitati, uti par est, sit satisfactū. Nam quis Regum omnium antecessorū suæ Maiest. re & factis monstrauit se maiori amore & charitate, amplecti hanc opinionem, quàm sua Maiest. cui non satis erat hunc ordinem ornare antiquis & præcipuis honorum gradibus huius regni, sed etiam ex professo novos gradus instituire; quos cōsecraret gloriæ veræ
Nobi-

Nobilitatis: excludendo ab his gradibus reliquos ordines omnes.

Sua Maieft. dabit mox operam plebē reuera exonerare, quemadmodū hactenus optimè incepit, ita in animo habet pro virili pergere.

Et quamuis duces istius belli promittant copias suas & exercitus secundū politiam & disciplinam suam, ita victuros vt nemini non sit satisfactum: Admonēt etiam ciues ciuitatum, ne præsidia admittant: Nihilominus constat milites quos coegerunt, infinita facinora & maleficia cōmisisse. & ipsos præsidia imposuisse oppidis & locis quæ occuparunt: Vt ꝑ corū libidine detineantur. Præterea certū est multos erroneos & homines nihili gregatim prodituros in publicum nomine vnus aut alterius partium, qui infinita sacrilegia & latrocinia committent.

Adeo vt vbi deberent curare, vt amoueatur periculum, quod minatur ruinam diuini cultus & virorum bonorū interitū (vti profitētur hoc bello) implebunt hoc regnum omni genere impietatis & corruptelæ.

Diētāt in super strui sibi insidias; hęc-
 que vnam esse caussarum aiunt, quam-
 obrem arma caperēt: Nullus est qui pos-
 sit adduci vt credat hęc querelam attingere
 suam Maiestatem tum propter bonam
 & humanam tractationē, qua illos semper
 excepit, tum propter naturā suę Ma-
 iestatis & ingenium ab omni genere vin-
 dictę alienissimum. Nondum adhuc
 hanc lucem conspexit, qui iustē valeat
 queri de sua Maiest. huius solius rei cau-
 sa ob quam eumque offensam. Vbi plerique
 inueniuntur huius conditionis viri,
 qui experti sunt eius clementiam, & qui
 memorię posteritatis inseruiant.

Quamobrem sua Maiest. rogat & ad-
 hortatur duces huius motus, vt prompte
 vires suas disiungant, vt peregrinis renū-
 cient & decedant ab omni fœdere, & viis
 facti; & vt propinqui & clientes sui chari
 bene sperent de eius amore & beneuolē-
 tia, qua eos prosequetur, modò id fece-
 rint: honestabitque eos & decorabit fa-
 uore suo & gratia, participesque faciet di-
 gnitatum, quas solitus est hominibus eor-
 um conditionis impertiri: vt accedant
 & con-

& coniungant se huic, ad prospiciendū
& seriò cauendum instaurationi diuini
cultus: & reipub. per ea media quæ apta
& apposita iudicabuntur. cui rei sua Ma-
iestas libenti animo operam dabit.

Monet etiam Ecclesiasticos & nobiles
qui sibi subiecti sunt, vt bene & confide-
rate perpendant effectus horum motuū:
vt sincere suam mentem amplectantur,
& credant hunc sibi scopum semper pro-
posuisse, quem proponet in æternum: ni-
mirum, Omnibus prodesse; nocere verò
nemini.

Præcisè imperando his, quemadmo-
dum & reliquis subditis suis, vt abstineāt
& recedant ab omni fœdere & societate,
& se huic coniungant, vti natura, officiū
& proprium eorum commodum ac sa-
lus eos prouocat & astringit. Si hic armo-
rum strepitus increbuerit, & vltra pene-
trauerit (quod Deus, iuxta suæ Maiestat.
preces, auertat) rogat vt sibi adsint & opẽ
ferant consiliis, armis, & facultatibus pro
tuitione & conseruatione regni cui con-
iuncta est illa ecclesiæ Catholicæ, aposto-
licæ Romanæ in eodem; & etiam hono-

50 DE POSTR. MOT. GALL.
rum existimationis, vitæ, familiarum, &
bonorum suorum.

Offert & promittit, si id fecerint, se eos
prosecuturum benevolentia & amore,
remuneraturumq; eorum fidelitatem &
obsequia.

Datum Lutetiæ mense Aprili, anno
Domini MDLXXXV.

obsignatum

Henry.

Et paulo inferius

De neuffuille.

DE

DE GVISIORVM IN

armis capeffendis fcoo,

ad Gallos

PARÆNESIS.

ON impiis armorum præ-
textus in Principes, nō Prin-
cipibus in impios vindicā-
di facultas vnquam defuit.
Deus author Regum, qui
populis eos præfecit, Regum causam sus-
cipit, atque illatæ Regibus iniuriæ vulnus
sibi inflictum putat. Deus, inquam, ille,
cui corda animique patent, fucos & præ-
textus internofcit: distinguere ea, atque à
veris causis fecernere non ignorat: nihil
eum magis afficit quàm diuini sui nomi-
nis falsò inaniterque interpositi abusus.
Nihil grauius hypocrifi, perfidia & rerū
confusione, fidei præsertim & religionis
iustitiæq; simulatione obtectis vlcisitur.
Nunc verò cùm hæc Reip. Gallicæ per-
turbatio cernitur, Gallorum est omnium
totam adeò oculorum aciem, intendere,
inuigilareque ne aliqua specie, aliquove

nomine decepti in prauum dirigantur. Ita-
 que præterita meditemur, iisq; compa-
 remus præsentia. Vnde noui isti rerum
 motus orientur, & quò spectent dispicie-
 mus. Res nota palamq; testata omnibus
 hoc in regno, & Guisiorũ gẽtem iactita-
 re à Caroli Magni stirpe se trahere origi-
 nem, eosq; esse, quibus hoc regnum pro-
 pterea competat. Argumento sunt (quas
 non ita pridem finxerunt) Genealogiæ;
 & quos, veluti per manus traditos, spar-
 se-
 re, commentarii, aliaq; plurima eius ge-
 neris inuẽta. Præcipuè verò (ne res altius
 repetamus) liber ille, quartum vel quintũ
 abhinc annum Lutetiæ ipsis authoribus
 in lucem editus, & à Roserio quodã Tul-
 lensi Archidiacono conscriptus, quo fal-
 sis commentitiisq; allegationibus præter-
 sententiam & contra scriptorum mentẽ
 prolatis, Roserius probare nititur istam
 olim gentem à Pharamundo vsque orũ
 duxisse: ac inde continuata quadam se-
 rie gradatim ad Guisios deuentum esse:
 Nimirum hoc regnum ad eos spectasse
 innuit, antequã Capetus, Carolus, Me-
 roueus eorumq; soboles regium sceptrũ
 adipisce-

adipiscerentur. Liber Parisiis passimque in Gallia peruulgatus est. Quod cum Regi innotuisset, Brulartum Inquisitionum Præsidem Tullum ablegauit, mandauitque ut citatus libri scriptor apud se causam diceret. Eum Brulartus reum egit ac peregit: Sed summa Regis clementia veniam consecutum honoraria multa culpam expiare, læsæque maiestatis crimē fateri, & contratio scripto Palinodiam canere iussit. Verū enim verò cum istigenti nullo nō tempore perspectum exploratumque; esset arduū fore, ut pacato ac tranquillo regno, votis potirentur, seditiones apud nos perpetuò cōflare ac fouere conati sunt. Quòd tantisper dum illis ex animo obtigit, quantacunque populū calamitate bella ciuilia affecerint, & quantacunque ex iis in hanc Remp. secuta rerū confusione nihilo magis cōmoti, vix vllum vnquam ægritudinis aut commiserationis specimen exhibuerūt. In promptu causæ sunt: nam ea ratione Galliae sanguis effundebatur: Isti verò ex eius imbecillitate quæstum facere studebant, nempe popularium ærumnarum præci-

pua instrumenta erant. Quò aut grauior-
 res, eò prætextus istis cōmodior suppete-
 bat suæ inde seditionis argumentū capiē-
 di. Arma atque omnis penes eos authori-
 tas, quib. sibi inter homines fidem com-
 pararent. Ac eo pacto fastigii dignitatisq;
 suæ ex nostris ruinis speratæ atque iis de-
 inceps superstruendę fundamenta iacie-
 bant. Bello deniq; animi hominum sen-
 sim labefactati ad quasuis factiones con-
 citationesq; (cū istis scilicet opportunū
 videretur) procliuiores reddebantur. Tū
 religio alendis miseris ciuilibus materiā
 præbebat, nec statim initiò deprehende-
 batur hoc eos honesto nomine, summo
 Principum nostrorum pietatis studio ac
 feruenti nostræ nationis zelo ad consilia
 sua inceptaq; abuti, atq; hanc, prætextū,
 non veram esse causam. Qui istorum
 quondam patrum Cardinalem Lotha-
 ringum nouerit, hîc minimè hæreat: Is
 enim dum factò in omnibus regni parti-
 bus incendio ardorem illum zelumq; re-
 ligionis prætenderet, interea Germaniæ
 Principibus significabat se eorum cōfes-
 sionem amplecti, eamq; velle in Gallias
 inuehere.

inuehere. Vnde cū in Germanorum gratiam ex fratre nepotes Augustana cōfessione imbui curaret, inter familiares dicere non verebatur, Nisi Religionis, vt vocant, reformatæ professores in primis sibi cum suæ gentis hominibus (tanquam citatis reis) decertandum esse stauissent; Quod ad Religionis doctrinam spectaret, in eo vtrinque conueniendi diffidiaque inter se componendi rationes minimè defuturas. Tandem Regum nostrorum prudētia compertum est, postquam hi extrema tentassent omnia, non ferre Religionem vt ipsa armis prædicetur. Vim quidem atque violentiam hypocritas parere non Christianos. Bella corruptelarum parentes, quàm cōtrariam depellant religionem, potiùs atheismū inducere. Deinde istos maximè qui bellū pro religione suaderent, non esse cæteris religiosiores sanctioresve: magis vafros esse chirurgos, qui suo lucro vulnus aherent. Periculum ne Regis Francisci magni oraculum comprobaretur, qui dixisset, *Guistorum gentem liberos suos ad thoracē miserumq; suum populum ad indusium, hoc*

est, *in summam paupertatem esse redacturã.* Itaque à nonnullis Catholicis studiosissimis obseruatum est, cùm die diuo Bartholomæo sacra Carolum Regem impulissent, vt quotquot religionem, quã uocant, reformatam profiterentur, è medio tolleret, satis illis fuisse hoc nomine priuatos gentis suæ inimicos extinguere, propriasq; simulates uicisci ac persequi. Imò in omnibus Imperii sui prouinciis lenitatem atque mansuetudinem præ se tulisse: sic modis quibusque ex Principis rigore ac seueritate sua comparasse comoda, quod pro summo suo ingenii vigore Rex optimè animaduernerit. Præterea neminem fugit hunc nostrum Regem cum prosperrima, vt facultas tulit, fortuna totum adolescentiæ tempus exterminandis aduersæ religionis professoribus consumpsisse. Regnum deinde ingressum de priori acerbitate tantisper nihil remisisse, dum perspexisset conscientias vi armorum nūquam domitum nec pacatum iri. Atque vt altera populi pars exterminetur, totum regnum populumque vniuersum delendum esse. Is ergo pluri-

plurimorum magnorum Principum, vicinarumq; Rerumpub. quas viderat, exemplo, regni sui incendia beatissima pace restinguere decreuit, & quemlibet donec à pio aliquo concilio certus quidam statueretur ordo, sibi suæq; conscientiae viuere permisit. Interea propositum illi fuit dare operam vt Ecclesiastici ad pristinum officium reuocarentur, Ecclesiæque honores viris idoneis & de suo munere sollicitis, quoad eius fieri possit, tribuerentur. Cumq; nosset quantum reb. in omnibus exemplum Principis valeat, formare se in primis tanquam pietatis exemplar, ac se aulæ, Principibus, Equitibusq; dare imitandum. Si nimirum erant suo quidem iudicio veri legitimiq; modi à Deo constituti, quibus Ecclesiæ membra coadunari atque ad eam conscientiae reduci queant. Sed vix inita pace ad anni MDLXXVII exitum, & patefacto eius aliquo in posterum tuendæ studio, ne sua inutiliter ac populi arma inter se amplius committenda forent, cum illi eo pacto dominationis sibi in medio armorum comparandæ rationes præcidi cernerent, no-

ua capere consilia, ac euidenter significare bellum ciuile sibi quæstuosum, hoc est, sibi ædificationis loco nostram esse ruinã. Quamobrem erepto illis religionis nomine alias perturbãdi regni species effingere cœperunt. Tum igitur varias regni prouincias ad defectionem sollicitate, cleri onera edocere, sed à bello quod ipsi accēdissent fouendoq; propagassent, causam reticere nec eloqui, Cardinalem Lotharingum horum patrum decimarum incrementum, partisq; bonorũ Ecclesiasticorum auctiones venditionesq; omnium primum instituisse atque adeo auidè procurasse, vt Romæ etiam Ecclesiæ Gallicanæ flagelli nomen reportarit. Equestris ordinis diminutionem & contemptum dicere: nec commemorare suã gentem, quandiu ea rerum potiri potuit, stirpis Regiæ principes, qui Equitum primi nuncupari atq; haberi non erubescūt, manibus pedibusq; depressisse. Præterea filere Equitum extenuationem, nec non honorum huic ordini debitorum ac munerum, contemptum bellorum ciuiliū authoribus imputanda esse. Qui enim
bella

bella ciuilia in Remp. inuehit, eodē pro-
 pmodum aditu omnium ordinum cō-
 fusionem inuehit: qui repurgari illico at-
 que in pristinum statum reduci nequeūt.
 Tributorum amplificationem, nouorū-
 que vectigalium misero populo imposi-
 torum inuenta afferre in mediū, nec ve-
 rò addere bellum noua semper Principi
 & deinceps populo onera parere. Ea por-
 rò sola pacis continuatione leuari & mi-
 nuī. Populum è recenti bello Principis
 benignitate vixdum frui posse. Nouas se-
 ditiones inire vt à Principe leuationē &
 solatium consequamur, Nihil aliud esse
 quàm morbo remedium peius, imò con-
 trarium adhibere. Hoc ipso, inquā, Prin-
 cipi facultatem populi subleuandi præ-
 ripi. Et quod summū est, populum pluris
 annum bellum quàm decennale vecti-
 gal empturum: Imò è bello decennali o-
 ptimè constituto tanta damna, vt ex an-
 nua seditione eaque ciuili, quam hoc no-
 mine suscitare parabunt, non oriri. Tum
 in eorum libellis nulla Religionis men-
 tio, feruor ille quo se tegebant prius &
 deinceps texere, nō prodibat. Contrà ve-

rò cū aduersæ Religionis professoribus, quod nemo ignorat, consilia habebant, vt eos ad suas partes traducerent, Religionis exercitium ex Edictis & præter Edicta, si opus foret, pollicebātur. In Germania varia moliebantur, præsertim apud Ducem Ioan. Casimirū, non solum vt eum ad hęc societatem pellicerent, sed vt is etiam cæteros Religionis (quam vocant) reformatæ professores hortaretur, qui eius freti authoritate nihil ab istis in eorum detrimentum attentatum iri sibi certò persuaderent. Regia sui imperii oppida aliquot tanquam fidei abs se interpositæ pignora Casimiro offerebant. Quæ res fortasse processissent, si se ad istorum ductum Religionis professores applicare voluissent. Sed & commodum id periculi Rex à se pro sua prudentia auertit. Cùm enim satis perspiceret, qua isti parte potissimum laborarent, ferre nõ potuit vt ex iniquo eorum animo priuatisq; iniuriis populus aliquid detrimenti caperet. Quin vsque adeò demisit se, vt iis ratione quauis satisfacere niteretur. Eos itaq; ad se accersuit, honoribus cumula-

mulavit, de se olim data occasione bene sperare iussit, donis muneribusq; leniuit, quædam in pecuniæ illis aliunde debita solutionem assignanda curavit. Annuerunt verò postularuntque vt Edicta de nouis quibusdam vectigalibus proponerentur; hæc illis assignarentur: Imposita quam primùm atq; assignata sunt. Non difficile tunc factu fuit istos cleri, equestris ordinis plebisq; memoriam deponere. Nam cum prouinciarum, quas ad seditionem concitare studuerant, Legati in aulam aduenissent, se eos non modò non agnoscere, sed ne vix quidem cõspicari simularunt. Porrò de multis Edictis decernendis publicoq; consensu recipiendis sententiam dixerunt; quæ Rex postea monitus, quanta præ iis onera populo sustinenda essent, rescidit atque abrogauit. Neque vnquam contigit vt apud Regem vel priuatim vel in senatu de subleuando populo vllum verbum facerët. Qua ex re in prouinciis prudentissimus quisque meritò notauit istos peruersa Reip. administratione, si qua foret, minime angî, sed magis cruciari, quod eas in

rebus gerendis partes non tenerent, quas ut iustas debitasq; sibi tribuendas esse assumerent. Ad eas haud dubiè, si quas susciperent, prodendas paratiores quàm illi quibuscum populi nomine iure expostulare posse contendebant. Id verò maxime istorum pectus deinceps arrosit, animumq; planè confecit, quod cernerent continuari pacem, atque apud Regem esse ratum eam magis ac magis firmare, eiusque interuentu, abusus qui in munera Ecclesiastica irreplisset emendare, Equestrem ordinem pristino suo splendore restituere, populoq; tributis & vectigalibus miserè mulctato miserè subuenire. Ea namque mala à bellorum continuatione ut plurimum inuecta non alio demum remedio præterquam pacis continuatione sanari posse. At verò postquam Deo opt. max. visum est serenissimū Regis fratrem in cœlum cooptare, tempus adesse duxerunt, quo de perficiendis veterib. suis institutis seriò cogitandū esset. Cœperunt itaque sollicitationes & secreta consilia cum vicinis omnium suspectissimis atque huic Reip. periculosissimis instaurare

staurare & statuere quomocūq; se res habeāt, arma vt mutationi, quam hoc in regno moliebantur, viam sternerent, sibi necessariò esse capienda. Ea igitur causa est quamobrem hodie bellum aggressi sunt, quantumuis licet speciosum nomē obtendere voluerint, vt omnes cuiuslibet ordinis homines eodem crimine irreti- rent, quibus certè credere eundem scopū eundemque finem proponi, neque natu- ræ neque rationi consentaneum est. Eos autem propemodum nescire, qua specie sua in hanc Rempub. consilia commodè occultare debeant, hoc argumentum est, quòd belli initio protestatiões ediderint, quarum sola varietas cunctis falsitatē de- tegere possit. Aliis enim religionis con- trariæ extirpationem iurant: aliis ne eius quidem vllum verbum: Si tantus eos ze- lus ardorque commouet, quid hoc in lo- co idem zelus excidit? Aliis à Rege con- tendunt, vt regni successorem nuncupet; aliis verò hoc ipsum caput à tergo missū faciunt. Si tanta est eorum Ecclesiæ Ca- tholicæ cura, si tātus metus ne cū ea post Regis obitum malè agatur, quid calamo

inhæsit? Aliis rursus Ecclesiæ & populi protectionem aliaque nomina præ se ferunt. Quis in tanta varietate non videt istos ubi pedem figant, ignorare? quis non perspicit in incerta Protestationum forma incertum ac titubantem conscientia habitum? quis denique hominû sermonem non animaduertit qui, quo malû suum animum honestare queant, fucum vix inueniunt? qui dum falsitatem vnam duabus, duasque tribus obnubi posse autumant, ab omnibus simul iunctis mendacii arguuntur, & qui qualesq; ipsi sint, maximè indicatur, reuelaturq;. Vnam tantùm religionem in Gallia esse volunt. Atqui istud est commune omnium piorum Christianorum desiderium. Quas verò huius rei adipiscendæ rationes proponunt? Si de vi agitur, magnus ille Imp. Carolus V. eius quo ad conscientias, infirmitatem atq; inutilitatem in Germania expertus est. Philippus Hisp. Rex cum suos Hollandiæ Zelandiæq; populos vi armorum in extremam necessitatem adduxisset; tandem anno LXXVI pacem illis cõcessit, cuius beneficio contrariam religionem

religionē integram permisit; sed nec Cathol. apost. Romanam in iis regionib. instaurauit; imò nec Ecclesiasticis bona restituit: Eisdem deinde conditiones perducem Terranouanum nō harum tantū prouinciarum, sed etiam quarumdam aliarum causa ante triennium obtulit. Reges nostri impensius quā isti suos cremarunt, submerferunt, multis præliis vicerunt, multis modis adorti sunt, omnes quinquaginta annorum spatio vias ac rationes tentarunt, nullisq; facultatibus percerunt, vt hanc religionem contrariā tandem conficerent radicitusq; euellerent. Quod Carolo V. Christianū, quod Philippo Catholicum visum fuit; alteri vt populos electione magis quam natura sibi subiectos seruaret; alteri vt regiones tueretur, quæ præ multis aliis amplissimis ab eo possessis ipsi pro nihilo erant; Cur nostro Regi nefas erit, vt iis parcat, quos natura suæ fidei commisit, atque vt vniuersam Remp. suam ab ineuitabili perniciē vindicet? Remp. inquam olim quidē florentissimam, sed deinceps eo ipso decreto, quod isti renouare student, in sum.

mum, vti iam vidimus, discrimen addu-
 ctam? Si dicent belli rationes tum perpe-
 ram constitutas fuisse, quibus quæso aliis
 præter seipsum culpam adscribendam pu-
 tent? An non ipsorum patres ipsiq; in bel-
 lis potissimum imperarunt? An non belli
 & pacis arbitri fuerunt? An nõ, vt res eo-
 rum ferebant, ad arbitrium libidinemq;
 suam modò classicū cecinere, modò re-
 ceptui signum dedere? Quòd si Regem
 bello immortali, sacramēto etiam inter-
 posito obligare cupiunt, hanc videlicet
 miseram Remp. miserumq; populum iā
 tot annos vexatum perpetuæ calamitati
 addicere. Est equidem subditi in Princi-
 pem lex ea durissima, nimiumq; intolera-
 bilis: Istud equidem manifestum indicatiū
 est eos religiosissima ruinæ nostræ cupi-
 ditate teneri, cui nos religione m̄cipare
 velint. Adde quod argumentum est pro-
 fecto certissimum, istos assiduè armatos
 esse velle, istos inermes esse nolle, atque i-
 stos tādē regi aut media inter arma, aut
 potiùs armis suis parentare velle. Nos ve-
 rò infelices, quibus tantam sustinentibus
 insolentiam viuere, infelicissimos, quib. si
 istis

istis ex sententia succederet, nostro Principi, nostri Principis sanguini, nostræ euerfæ patriæ nostræq; Reip. extinctis legibus superesse contingeret. At nonne dolendum esset regnum hoc post Regis obitum ab hæretico obtineri? Prouidi tutores? Huic autem malo qua ratione medeantur, dispiciamus. Iuuenem ac Dei beneficio firmæ valetudinis Regem habemus. Contendunt nihilominus, vt is regni successorem nuncupet, imò ipsi nuncupat. Nam illustriss. Cardinalē Bourbonium armant, instruuntq;, qui quam fabulam agant, non perspicit, ac ei vt primi stirpis regiæ Principis regalisq; sceptri hæredis nomē sibi sumat, authores sunt. Quod monstrum? quæ Chimæra? Si res tanti est, & sit tantus ob Cathol. Ecclesiam merus, quis eius causâ magis adeundus erat, quàm Rex noster Princeps Christianissimus, Princeps piissimus, Princepsq; inter omnes Cathol. Apost. Rom. religionis studiosissimus? De quo verò minus cogitandum quàm de Illustriss. Cardinale Principe iam decrepitæ ætatis & penè animam agente, Principe, inquam,

quem secundum naturam Regi superstitem fore sperare non possunt, ni fortè vitæ eius fines circumscribere? nisi ad eius interitum conspirarunt, coniuraruntq;? Nempe homines à quibus toto vitæ suæ tempore illusa religio est, regi nostro cōscientiæ viam mōstrabunt? Gallos pietatem in patriam docebunt Lotharingi? E-runt Principes exteri nostrarum legum interpretes, dissidiorum nostrorum arbitri? Principum regiæ stirpis, regiæq; con-sanguinitatis iudices? Quis hic non videt (Deus Illustriss. Cardinali oculos aperiat) conductum esse eum vel commodatum vt tanquam in scena semestri forsitā spacio regis personam sustineat, dū res istarū partium optimè constituentur? Quis nō videt de eo istos minimè, sed de ipsis cogitare, cum de eo verba faciunt, & Regi triginta quatuor annos nato futurū successorem nominant plus quam sexagenarium? Cū inopiam hæredum quam regi obiiciunt Illustriss. Cardinalis annū iam climactericū egressi vigore supple-dam esse putant? Verū vt Rex successorē nuncupare teneatur, arma in eum
 fumere

fumere, in fauces inuolare, & veluti pedibus conculcare velle, quod amplius est, acceptos ab extero Principe nummos distribuere, petitas accersitasq; exteras copias introducere (id equidem Cardinalis Illustrissimus pronuntiati mihi ignoscat) si quo ista tendant non videt, hoc est plannè nihil videre: Id enim non est Gallum esse, id verò est regnum extero Principi vendidisse, id est nostram in vestem iecisse aleam, cui cõsequendę cum solos se impares esse sentiant, eam extero hosti obtrudunt participandam, nos ipsi venales & libertatis specie prædæ exponunt.

Rursus nolunt Principi hæretico subiecti, hisq; addunt Gallos non alia conditione suo Regi se iureiurando obstringere, quam si Cathol. Apost. Rom. Ecclesiam tueatur. Periculosa verò propositio, & nihilominus quàm Chilperici deiectione putida, cuius in locum Pipinus olim assumptus fuit, quòd nimirum ille non satis strenuè Ecclesiam contra Sarracenos protexisset: Sed Deo auspice Rex noster suas partes optimè diuque tutaturus est. Quid ergò si is occiderit, vel potius si cū

isti (vti sperant) occiderint? Se nunquam
 laturos innuunt, vt Rex Nauarræ regni
 hæreditatem adeat, quam tamen iure ad
 eum spectare, quo se cunque furo velare
 nitantur, ipsi sibi sunt cõscii. Sed Nauar-
 ræ rex iudicio satis pollet, etiamsi nulla e-
 ius foret in Regem propẽsio, vt intelligat
 quàm maximè sibi Regis vita hoc tem-
 pore utilis ac necessaria sit. Attamen eius
 est suæ hîc causæ adesse. Verum enim
 verò quis ille vates animum tanti Princi-
 pis vsque ad eò scrutatus prælagiuit fore,
 vt is iusiurandũ istud, quod armis omni-
 no intempestiuus extorquere videntur,
 præstare fugitet? Si Romanorum Imper-
 ator Augustanæ confessionis professo-
 res vnà cum Catholicis accommodato
 etiam iureiurando, amplexus est: Si Bo-
 hemiæ Rex Hussitis non secus quam Ca-
 tholicis tutelam suam præsidiumq; sacra-
 mento deuinxit: Si Rex noster Christia-
 nissimus Poloniam ingressurus vtriusq;
 Religionis defensionem sanctè pollici-
 tus est; Si se hoc ipso in regno contrariæ
 religionis hominibus eiusdem rei causa
 obstrinxit, dum eam illis pacem istorum
 consilio

consilio & auctoritate concederet, quam
 ut infringere, simulque suam ac ipsorum
 fidem prodere cogatur, mox ei vim faci-
 unt. Cur Regem Nauarræ, quod olim ab
 aliis exegit, à se postea vicissim (si liceat)
 ut postuletur, somniant non esse passurū?
 Cur idem non libenter iuraturum, pro-
 missurum, seruaturum, & Catholicos cū
 cæteris æquè defensurum? Dixi libenter,
 nam si nos ob nostra crimina nostro Re-
 ge optimo nulla prole relicta (quod De-
 us omen procul auertat) spoliatum atq;
 orbatum iri contingeret, ipsiq; Regem
 Nauarræ fore superstitem; minimè du-
 bium est quin is non modò non repu-
 gnans, sed ne recusans quidem cuncta ea
 polliceretur, cunctaq; efficeret, quæ ad
 populorum suorum quietem & Reipub.
 commodum pertinerent. Neque verò
 subditorum esset vllius iurisiurandi for-
 mulâ naturali ac legitimo suo Regi præ-
 scribere. Cuius scilicet maiestas non a so-
 lemnibus, non a ceremoniis, quæ muta-
 biles minimeq; fixæ sunt, non ab aliqua
 sacramenti religione, qua se subditis ob-
 liget, vim aut essentiam capiat, sed magis

diuina benignitate, veteriq; lege Gallica
 constituta sit. Quæ lex veluti firmissimū
 huius regni fundamentum, cū omnia
 iuramenta & robore & vetustate longè
 superet, à nemine tolli vel labefactari
 queat. Illa autem iuramenta à primis re-
 gibus nunquam, à sequentibus vltro qui-
 dem facta, à mediis immutata, ab vltimis
 renouata auctaq; à futuris deinceps inui-
 tis petita, si forsitan denegentur, nec ma-
 iestatem immiñuere, nec de debito Re-
 gibus populorum obsequio iure possunt
 quicquam eximere. Quippe reges Gal-
 liæ nō electione, non populari suffragio,
 non vsurpatione, sed diuinitus proxima
 regiæ stirpis agnatione Reges creati, nihil
 vlli mortalium huius beneficii nomine,
 sed soli Deo opt. max. & sacramentum o-
 mniaq; debent. Ac quemadmodum di-
 uino naturaliq; iuri propterea deuincti
 sunt: Sic populi re ipsa in eius, licet iniura-
 ti, verba iurare legibusq; morem gerere
 tenentur. Denique si, vt Iurisconsulti aiūt,
 Iuramentum feudatarii domino præstā-
 dum non est de substantia feudi. Cur Re-
 gis iuramentum subditis præstandum de
 regni

regni substantia foret? Ad hæc Rex Nauarræ responderit se ea in religione, quã profiteatur, natum atque educatum esse, bona cõscientia nisi edoctum prius ab ea deficere nõ posse, prõptum se semper ac paratum fore, vt liberi ac legitimi cuiusdã concilii institutionem amplectatur, atq; commonstratum errorem deponat. Si postulant, vt absque institutione vlla, sed regni tantum alicuius spe vel desperatione vno impetu ab alia professione ad aliã transeat: quid aliud, quæso, in eo requirunt, quam inconstantiam, quam perfidiam, quam hypocrysin? non vt se Regis dignum nomine, sed potius reddat indignissimum? Si se ad melius docendũ exhibet, si in meliori doctrina sibi tradenda non abnuit acquiescere: quo in veterum Canonum loco reperient eam obedientiam, eamq; submissionem hæresin nuncupari? Quislibet error (inquiunt Canonnes) non est propterea hæresis. Hæresis est error maximi momenti; Error, inquã, qui in fidei articulorum & salutis fundamento versatur. Rex autem Nauarræ ait se Christianum esse, se credere salutẽ suã

in solo Iesu Christo sitam esse, se sacrosanctum eius Euangelium, ut certam veritatis regulam cōplecti ac reuereri; Symbola Ecclesiæ se credere; Concilia vniuersalia in Ecclesiæ flore habita suscipere, omnes hæreses iisdem damnatas condemnare, atque hodie concilio vniuersali, uti par est, conuocato, & legitimè habito sese etiamnum subiicere. In eo igitur si propriè loquamur, non est hæresis. Nūc enim tam multa credit, quanta primi omnium sibi satis esse credere iudicauerunt. Neque verò schisma, quia schisma præ se fert firmum in separatione propositum. Bonū ergo & solemne habeamus concilium, isque statim se nobis coniungendū præbebit. Præterea quisquis (aiunt Canones) hæresi tenetur, nō est propterea hæreticus: hæresi enim præsupponitur ambitio nouitatis, & pertinacia aduersus rationem traditam & ostensam. Oēs autem iudicare queunt, nū Nauarræ rex eam in rem ambitione impellatur: nā ut aiebat Iurisconsultus, Cui bono? Quod inde commodum potest percipere? Ea ambitio cadit in doctorem Theologum,
non

non in Principem ; Ea pertinacia in Sophistam cadit, non in eius simplicitatem qui ab alio docetur. Si ambitione moueretur, regiam beneuolentiam, omnium Catholicorum fauorem, maximorum in orbe Christiano Principum vota & suffragia ambire mutata illico religione utilius foret. Si denique ambitio hæreticum facit, equidem istius cõiurationis auctores, cum sint omniũ ambitiosissimi, summos appellabimus hæreticos. Sed conscientia Rex Nauarræ ducitur; conscientia facit, vt omnes quibus isti feruntur cõsiderationes prætereant: speratq; rem sibi fore cum populo, qui non Principẽ erga Deum, propriamq; conscientiam perfidum cupiat; sed magis pacificum, rationis capacem, ac meliora addiscere, melioraq; facere paratum, quando cunq; docebuntur. Lex huius Reip. filium religionis causa, neque directa, neque collateralis hæreditatis successione priuat, Cur Principem? Lex ad omnium numerum administrationem vtrosque absque vllò discrimine admittit; Cur ad Reip. non item? Lex vnicuique exercitium suæ reli-

gionis permittit neminemq; excipit; Cur solus Princeps hoc priuilegio excludetur? Princeps, inquam, qui cæteris priuilegium impertire solet? Cur solus in sua conscientia omniũ rerum pretiosissima seruitute seruiat, qui cæteros libertate donat? Legem dixi Reip. Nam ea sola uiuimus, eaq; sola in pace uiuere, hanc Rempub. in pristinum statum reducere, atque ab ærumnis eripere possumus. Legẽ, inquam, in comitiis Aurelianensibus, sine vi, sine prænsatione, sine conspiratione sollicitationibusq; eorum qui nostram hodie Remp. perturbant institutam. Comitiis denique eorum impulsu atq; ad eò ab ipsis dum summa authoritate fruerẽtur, conuocatis, quæ nunquam infringere tẽtatum, quin nobis protinus ad bella ciuilia descendendum fuerit. Et bellorũ certè ciuiliũ nomine omnia calamitatum & confusionum genera comprehenduntur. Legem itaque iustã, quod ea omniũ maximè necessaria sit. Legem in præsenti rerum statu irreuocabilem, quod eius reuocatio nos in perniciẽ reuocatura sit. Legem laudatam, legem iuratam ab omnibus

omnibus Principibus, prouinciarum legatis, Cōciliis intimi Senatoribus, Supremis curiis, Iudiciis præsidialibus, omnibus regni ciuitatibus, & communitatibus. Ab aliis denique qui temerè hodie aduersus eam protestari volunt: Legè tamen, quæ religionis negotium libero concilio decidendam remittit; Cuius pendente expectatione nemo hac in Rep. hæreticus appellari, & cui qui se subiicit, neque pertinax, neque schismaticus iure haberi pōt. Nonnulli Imp̄. ipseq; Constantinus sub finem, nonnulli etiam Hispaniæ Reges opinioēs erroris plenas secuti sunt: Erroris, inquā, in præcipuè fidei articulis. Rex verò Nauarræ non vsque eò lapsus est; legitur ne propterea de iis deponendis vnquam cogitatum, de iis excludendis quicquam propositum fuisse? Nonnulli etiam Papæ Doctores, quibus meritò hæretici atque hæresiarchæ nomen conuenire debebat, malè de Christo senserunt; perperam de eius diuinitate, salutis & religionis fundamento tradiderunt. Christiani tunc orbis id intererat vniuersi. Publicus fons, vnde quisque hauriebat, in-

fectus venenatusq; erat. Quid de iis actū sit videamus. Cessatum fuit, donec concilium solenne congregaretur, deinde cohabito auditi, instituti atque ad emendationem & relapsionem admissi: Nunquam nisi in frequenti concilio hæretici pronuntiati fuere. In eorum dignitatem nihil per præsumptionem, nihil per præuentionem, nihil per vim vnquam attentatum. Omnes semper iuris formulæ obseruatæ condemnationis sententia expectata atq; adeò lata ea, tempus illis datum ad cogitandum. Respirandi potestas facta, vt ad bonam, si vellent, frugem redirent. Ne verò quiuis Princeps hæreticus sit, imò infidelis, tamen qui ei politicis in rebus resistit, Dei ordinationi resistit. Discite à me, inquit, Christus, quia mitis sum & humilis corde. Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris, & quæ sunt Dei, Deo. Pagani Imperatoris edicto Christus Christi q; parètes obsecuti sunt. Qua fronte nos Principis à Christo dati iugū subire recusabimus. Sed periculum est, aiunt, ne si Rex Nauarræ regno potiatur, Catholicam religionem euertat. Respon-
deo

deo ab eo nos longo adhuc abesse inter-
uallo: Eam porrò curam tam longinquã
ac tempori minimè consentaneam, vio-
lentissimam animi affectionem & nulla
religione impulsam indicare. Respõdeo
Regem nostrũ Dei voluntate in ipso es-
se ætatis flore, nisi de aliquo istis dolo
fortasse constet, qui abditus nobis, & quẽ
Deus auertat. Respondeo eum spe liber-
rorum suscipiendorum non destitui, Re-
gem, Reginamque vxorem pro ea qua v-
terque est ætate, etiam duodenos absque
vllò miraculo procreare posse. Respõdeo
futuro huic quod obiiciunt malo debile
remedium adhiberi, nempe Cardinalem
Regebis seniore, Cardinalem, inquã,
cœlibem, cui metuendum ne prius funus
ducatur, quam vt ipse vxorem ducat: de-
nique certum se, si is vnquam duxerit, fi-
lios non esse geniturũ. Quod verò attinet
ad Religionis mutationem, quam tanto-
perè formidandam censent, Rex Nauar-
ræ dicet etiam Religionis suæ præceptis
passim traditum, *Vim conscientis non es-
se faciendam*. Deinde in iplo bellorum ci-
uiliũ ardore, cùm omnis per vniuersam

Galliam religionis (quam vocant) reformatæ vsus prohiberetur, se nihilominus Cathol. apost. Rom. in omnibus suæ ditionis vrbibus integram intactamq; semper reliquisse, atq; eius nolle alios, quam clericum, sacerdotes, monachosq; Agenēses, apud quos morabatur, testes adducere. Sed belli pacisq; tempore non modò in iis quæ ad aulam familiamq; pertinerent; Sed in cunctis etiam muneribus publicis, quorum ei facultas fuit, hominum religionis vtriusque ministerio absq; vllò discrimine perpetuò esse vsus, in cubiculo, in consilio, in satellitio, neque vllū vnquam cōscientiæ nomine à se posthabitu vel remotum. Quod eos qui ad eius regiam aliquantulū accesserunt, minimè fugit. Præterea in ea regni Navarræ parte sibi à Deo relicta, quæ Biarnēsi sua prouincia longè amplior est, Cathol. apost. Rom. Ecclesiam, vti olim, permisisse, neque de eo statu, quo aduentus sui tempore fuerat, quicquā immutasse vel innouasse: Id autem malitiosè taceretur, factisq; fore creditur, si causa Biarnensis calumnia eleuetur. Verùm hîc ita se res habet,

bet, Biarnum quōdam à Regina sua matre colendissimæ memoriæ omnium ordinum ad hoc citatorum consensu Religioni (quam vocant) reformatæ addictū fuisse: quam religionem cū ipse profiteatur, eam certè in eo quo repperit statu abs se relictam: Deinde se tantis cōtinuò laboribus, tantisq; ærumnis suo capiti paratis exercitum, vt nullam hīc mutationem opportunè cessuram esse existimaret. Interea non nescitur omnes cū acerbitates inde remouisse, legibus modum adhibuisse, Ecclesiasticis vt pēsiones soluerentur, curasse, atque eas aliquoties propriis nummis exsoluisse. Id quod Episcopi aliiq; Ecclesiastici qui agros in sua ditione possident, negare non poterunt. Tandem populo suo comitia semper obtulisse vt liberè cuique sententiam dicere & quid ad conscientiaē atque animorum quietem ab eo requirendum ducerent, declarare liceret. Quòd si Cathol. apost. Rom. Religionem Biarni assumptā non esse in malam partem trahatur, eā in Nauarræa ditione, vbi par imperium habet, non esse repudiatam, in bonam partem

trahi necesse est. Imò ab omnibus sanæ
 nec vlllo modo affectæ mentis hominib.
 utrobique in optimum, quòd neque ibi
 neque hic quicquam immutarit aut in-
 nouarit, præter quam quod Biarnensium
 constitutionũ, dum postea meliora spe-
 raret, rigorem lenierit. Scilicet eum non
 esse Principem, qui nouitatibus delecte-
 tur, aut qui violento animi impetu teme-
 rè ad huius aut alterius religionis cõuer-
 sionem feratur; Sed qui potius res omnes
 eo loco, quo eas nactus est, libentissimè
 patitur, nisi aliqua euidenti & perspicua
 utilitate inde rapiatur. Quis verò Regem
 Nauarræ adeò iudicii expertem ac suæ i-
 psius dignitati proprioq; commodo ad-
 uersum censeat, qui si Deus & natura eũ
 ad tantum regnum eueherēt, id per vim
 sine ratione admittere aut in summũ dis-
 crimen velit adducere? Per vim, inquam,
 sine effectũ, & quæ certissimum ei pariat
 exitium? Quis porrò credat ab eo qui in-
 feriori Nauarræ, quod nemine repugnã-
 te potuit, vim inferre noluerit. Regno
 Galliæ, quod sine sua regniq; ipsius iactu-
 ra fieri nequit, vim illatum iri? Hic scrupulus

pulus eaque dubitatio imperitorum, nō sapientum animis potest iniici, neq; hanc qui contra protestantur, ipsi mouere audent, quamuis ita fore aliis persuadere nitantur. Adde quod si eò deuentum atque huic dubio securitas inuestiganda esset, eā populū à Principe flagitare, eā à Principe populo cōcedi oporteret. In hoc autē Principe nullum vnq̄ vindictæ, nullum perfidiæ signum obseruatū fuit. Verūm alienius rei nomine à nobis secundū naturam ita remotæ, iam iamq; arma sumere, ac reli pcul adeò immissi, & quod nos à vicesimo trigesimo ve anno vix fortè pertingat, declinationem vel depulsionem quærere atq; hac specie vniuersam Remp. inflammare, eam externo hosti prodere, qui maximā nobis eamq; præsentissimam, vltraquàm istud, quod præfagiunt, mali facere queat, perniciem importet. Quid ipsum aliud est, quàm vt febris paroxysmo occurratur, cicutā præscribere? Quid aliud quàm pro incerti morbi remedio mortem certissimā propinare? Hic nempe dolo agitur manifestò: Ignorantia enim crassior foret, quàm

vt obtendi possit. Ergo istuc egro veneficium, istuc Reipub. proditio, istuc in Regem coniuratio est. Rex verò cum successorem nuncupauerit, successorem, inquam, qui vt ei superstes sit, minimè debeat sperare, successorem tamen in eum finem nuncupatum, atque hac inflatum expectatione: quo tandem pacto regi factis erit cautum ne ab istis è medio tollatur? At Regem Nauarræ missum faciamus. Is suam probè, si quando vsuueniet, causam agere nouerit. Faxit autem Deus, ne vnquam vsuueniat.

Reliqua protestationis capita, qua maiori nitatur veritate aut specie, videamus. De adolescentibus queruntur, à quibus Regem aiunt possideri, summa captari beneficia. Principes, veteres ministros, ac primores equitum repelli. Quos designent absque vlla denominatione cuiuis facilè sit intelligere, nimirum de Ioyosio ac Espernone Ducibus sentiunt. Eos autè à Rege diligì non adeò absurda res est. Priuati homines in amicitiiis liberi esse cupiunt; quantò magis Principes? Si amicitia

citia crimen est, quid iniqui accusatores
 Regis amicitiam per vim expetunt? eamque
 ceteris invident? Quid ipsi suorum quor-
 dam omnium ferè indignissimos præ ali-
 is habent in deliciis? Nostras si scrutabi-
 mur historias vllum ne Principem exti-
 tisse legemus, qui non aliquem beneuo-
 lentia complexus sit? Ut verò Rex de iis
 bene mereatur, id suum producens effe-
 ctum voluntas facit. Amare nihil aliud
 est quàm bene cupere, nihil aliud quàm
 benefacere. Vera enim voluntas ad suæ
 facultatis proportionem extenditur. Sed
 immensam dicent Censores optimi ni-
 miamque Regis liberalitatem ac suæ hinc
 esse censuræ locum. Præclarum sanè e-
 derent exemplum si à se ipsis reformandi
 initium capere vellent. Igitur proferant,
 quæso, quæ fieri potuit, ut cum eorū auo
 postquam is primùm Galliam attigit, vix
 quinque aureorum millia annuo reditu
 obuenirent: nunc tamen isti in eadem fa-
 milia supra decies centena millia possi-
 deant, nisi id Regum nostrorum libera-
 litate & benignitate adepti sunt; Regum,
 inquam, qui eos egregiis muneribus &

honoribus, summis Episcopatibus, Abbatibusq; amplissimis profecuti, potentissimarum etiam familiarum hæredibus locupletissimis matrimonio iunxerunt. Regum denique quorum isti in thesaurum, quando iis patuit, adeò strenuè penetrarunt, vt sexagies vel septuagies cetera aureorum millia, quibus opima illis prædia comparata sunt, inde eos deprompsisse satis constet, sub aduentum Regis Caroli noni in Comitibus Aurelianensibus decretum fuerat, vt referendis ad ærarium rationibus citarentur, & in eos ob immensa dona à prioribus regibus, nuperrimè verò à Francisco 10. cuius personam & thesaurum simul occupauerant, accepta inquireretur. Isti autem ne de reddendis rationibus cogitandum illis esset, tanquàm censores optimi, de non reddendis rationes inierunt: Cœperuntq; non expectato Regis mandato & præter Comitiorum decretum contrariæ religionis professores Vassiaci morte mulctare, ac incendiū illud excitare, quo longo post tempore Gallia vniuersa conflagrauit. Ita pater ne rationes referre cogeretur, faces nobis intulit,

tulit, nunc filius vt alios reddendis ratio-
 nibus adigat, ciuili nos bello implicare
 studet. Num Sanlucanum, Allumq; fa-
 ctionis suæ homines Regis munerib. lo-
 cupletatos esse ignorāt? eos se pleno eius
 auro proluisse? Ad extremum cum iis
 quos hodie criminantur & à quibus se ra-
 tiones exposcere simulant eadem partes
 obtinuisse? Ratiōes ergo præ cæteris red-
 dant, qui priores quæsturam gessere. Di-
 camus vero amplius. Isti certè nisi perpe-
 tuis aulicæ gratiæ imbribus irrigentur,
 ferunt ægerrimè: si vel eiusdem guttæ a-
 lios instillent, isti liuore conficiuntur. Ho-
 mines Regi offensos ad se vndique pelli-
 ciunt. Hi verò si absque vlla animi per-
 turbatiōe sua fors spectetur, ita beati sunt
 tantisq; beneficiis cumulati, vt eos à re-
 cto nimia solùm commoda abducant. Et
 nisi Regis benefacta forent, ne minima
 quidem illis malefaciendi facultas sup-
 petat. Regē profectò magis alieno iratoq;
 animo esse decet, atq; eius si cuius vspiā,
 miserabilis conditio est, qui in tam ingra-
 tum hominum genus beneficia, faculta-
 tes, opes, authoritatem mox contra sei-

psum exponenda contulerit. Populi autem miserentur. Quid ni eum quietè finunt viuere? quid præclarum Regis studium populo consulendi iam re ipsa testatum interpellant. Palam est Regē hoc anno septies centena Francicorum numerorum millia de vectigalibus detraxisse, atque vno die octoginta edicta abrogasse quæ populo aliquo esse oneri intellexerat. Imò generalem etiam regni censuram reformationemque parabit. Id erat initium. Altero anno plura præstitisset: Nā rerum huiusmodi studio maximi paulo momento progressus fiunt. Hodie vero quis dubitat nouo bello nouos Regi sumptus creatum iri? nouas populo ærūnas? Quam porrò parsimoniam, sumptuumque moderationem inuehent frugales isti patresfamilias, qui iam grandem pecuniæ summam oppidis, quæ detinent, imperate cœperunt. Qui Burgo ad Burdegalam plus pecuniæ vno die quam Rex decennii spatio exegisset, urbis consuli & iuratis carcerem minati imposuerunt? Perpendamus deinceps quantæ copię tantæ Gallicæ quàm externæ nobis alendæ sint, quàm

quàm magna stipēdia vtrinq; numeranda. Perpendamus quæ iam Regis æraria à populo vtristorum coniurationes reprimi possint, tandem resarcienda vsurpentur diripianturq;. Perpendamus cōmeatus, annonarias expensas, contributiones progredientibus & transeuntibus militibus suppeditandas. Omne bellum vorax monstrū est, quantò magis ciuile? Omne bellum mera confusio est, quantò illud magis, quod à cōfufis, quales isti sunt, hominibus geritur? Dixi equidē semel, rursusq; dixero seditionē ciuilem tridui carius quàm vnus anni aut plurium vectigal populo venditum iri. Neq; belli quātumuis iusti triennium, vbi etiā istis quæ non est, mens esset integra, populo adeò salutare quàm pax diei solius foret.

Sed Rex aiunt, iniquè facit, qui equestrem ordinem parui pendat. Istorum sectatores qui sint, eosque qui vnà cum illis protestentur, videamus. Regiæ stirpis Principum neminem inuenio, qui suas partes sit amplexus præter Cardinalem optimum, quem fascinatam ludificant & bonis beneficiis que emungunt, vt iis eius

priuent nepotes. Atqui regiæ stirpis Principes primi in Equitum ordine habentur. Veterum regni magistratum, veterum torquatorum Equitum, veterum Gallici belli ducum vix vnum, præter Lotharingos, præter quosdam malè contetos, qui vtinam merito suo non plura possiderent, neminem video. Homines video perditos ac profligatos, homines omnium partium, homines, quibus incendiū, quibus bellū ciuile vsui est, quales olim à Catilinæ partib. stetero. Credite scilicet Lotharingos de commodis Equitū nostrorū magnopere esse sollicitos: credite Lotharingos, qui quouis tempore Principū nostrorum dignitatem, quantum in illis fuit, depresserunt, quo quisque suum retineat ordinem valde laborare. Ne quæso, dictitent ereptos sibi honores, erepta munera. Ea ipsi venalia habuere, eorum pretium, neque id quidem vile, consecuti sunt. Quod si ad deponenda munera nonnulli adacti fuere, meritò id certè accidit: hi namque istis obstricti & quasi consecrati eiusdem factionis, eiusdē coniurationis erant. Itaque quod repudiati
sint

sint istos grauitèr angere minimè mirū est. Alii præstantes quidam viri prouinciis se suis imperiisq; in Regis gratiam libenter abdicarunt. Num continuò queruntur? num continuò in istorum numerum nomen dederunt? Quin potius contra nituntur: Eas enim prouincias, ea imperia ante ciuiles bellorum motus lege veteri à nostris Regibus identidem permutari solere probè norunt. Prouincias, inquam eiusmodi non magistratus, nō perpetua munera antiqui Reges pro arbitrio reuocabant absque vlla iuris formula, absq; pretii restitutione, indicta causa sine prætextu; non vt eos quibus data erant cum aliqua indignitate priuarent, sed vt eorum opera commodius alio in loco vterētur; non vt eis debitos honores detraherent, sed vt maiores cōferrent. Id verò illi quaecunq; boni consulebant, quia non eò gubernacula tenebant, vt se præberent Principibus necessariò retinendos emēdosq;, atque eadem gubernacula hæreditaria efficerent: nam id ipsum nouum est malum ab istarum nouitatum auctoribus inductum, qui vt nonnullos Pro-

uinciarū præfides ad se pelliciāt, regib. do-
 minisq; suis munificentiores easdē prouin-
 cias, eadē gubernacula illis patrimonii lo-
 co fore pollicentur. Quippe cū à se inte-
 grā ac vniuersam possideri Rēp. nō posse
 cognoscant, ideoq; ad eius dissipationem
 tendant, tanquam liberales reliquarum
 partium largitores eas prædæ exponere
 non dubitant. Atque vt præcipuorum re-
 gni munerum & prouinciarum cōmu-
 tationibus ab iis ipsis, qui eas hodie reiici-
 unt, iter olim patefactum esse intelligen-
 mus: ea recolamus tempora, quibus isti
 rerum potiebantur, meminerimusq; ma-
 gno illi Equitum Magistro de Gallia opti-
 mē meritō summam aulæ regiæ, familiæ
 verò Longauillanæ sacri cubiculi præfe-
 cturam ob res aduersus Anglos præclare
 gestas sibi hæreditario concessam ab ipsis
 ereptas fuisse. Deinde recentiori memo-
 ria tandem perfectum vt suæ familiæ Bri-
 tannica prouincia cederet, quam tū dolo-
 tum vi Monpenserio Principi integerrimo,
 cuius in gratiam princeps Dombcē-
 sis nepos ei prouinciæ destinatus fue-
 rat, de manib. extorsere. Adhuc isti quo-
 rumdam

rumdam priuatorum nomine, quos pretio aiunt sua distraxisse munera querentur. Neque se tantos viros dignitatibus & honoribus spoliasse memoria repetendum erit. Sed ad Clerum pergamus, cuius causam suscipere velle videri volunt. Quam, quaeso, Cleri censuram regi praestantiorē afferent? Rex si de eius persona queratur, cleri suo exemplo venerandi viam vniuersae aulae ostendit. A Rege Primates Cleri in consilium cooptantur. Sancitae leges antiquis Canonibus consentaneae quibus viri in toto regno doctrinae vitaeque probatissimae Ecclesiasticis muniis deliguntur. Ab illis indigni atque incapaces sine personarum acceptione repelluntur, neque ulli praeter eos, qui secundum naturam suam exercere possunt munia, admittuntur. Episcoporum quisque suae dioecesi contraquam in aliis regionibus solet, adesse cogitur. Rex denique earum legum praeter omnibus suis maioribus observator severissimus, caeteris pietatis & religionis exemplum praebet. Quid verò tam praeclearo potest instituto addi, quam otium coalescentibus fructibus ac deinceps percipiendis?

At isti verbi diuini prædicationem minime cupiunt, vt regnum hoc optimis cõcionatoribus affluat, vt populo salutis via indicetur, vt ouis ab ouili decerrans reducatur, non admodum curant. Viperas optāt, quæ sanctitatis titulo coniurationis suæ virus hoc in regnum inspirēt. Proditores volunt, qui confessorum speciẽ induti (quàm horrenda hypocrisis) religione & pietate fidelium abutantur, vt eos huic fœdo fœderi & perniciosissimæ factioni sacramento obligent, qui subditos ad Principum suorum necem & proditionem inflamment, peccatorũ indulgentiam polliceãtur, atque execrandis factis Paradisum consecuturos esse persuadeãt: Nempe meras hostium nostrorũ colonias: imò amplius hostile in Gallia fermentũ, quo panis nostri massa tot annos acuit. Horum aliqui Regem è suggestu palam criminantur, populum concitant & furore armant cõtra Magistratus, laudes verò prædicant, virtutes cõmendant istorum Caroli Magni (si diis placet) surculorum. Is scilicet ardor, ea religio est, qua isti animantur. Hinc si in Germania
 versan-

versantur, Lutherani sunt. Hinc dū pla-
 uerunt tumultuari, si illis data foret opera,
 Calvinistas extulissent, promouissentq;
 De clero, de diuino officio, de grege assi-
 duè & accuratè pascēdo in primis solici-
 ti, qui magnum Episcopatum, Abbatia-
 rumq; numerum contra canones, cōtra
 concilium Tridentinū obtinent, qui Epi-
 scopatuū & Abbatiarū syluas diuendūt,
 fundos dissipāt, templa ruere, domos si-
 nunt concidere, sacras reliquias distra-
 hunt, quod omnium pretiosissimum est,
 ad se rapiunt. Ibi eleemosynæ si quæ ero-
 gantur, magnopere tenues, mendici nu-
 di, sacerdotes ipsi fame conficiuntur. Le-
 gitimi proculdubio hæredes non quidē
 Caroli Magni, sed Caroli illius Lotharin-
 gi Cardinalis, qui Metensis Episcopatus
 sui crucē magnā ac splendidissimā quæq;
 donaria religiosissimè vēdita in suos vsus
 conuertit. Clero huius regni bonorum,
 quæ vocant, temporalium venditionem
 proposuit, decimas auxit. Et quē, inquā,
 maiorem inde collectæ pecuniæ partem
 sibi in tam luculenti officii compensatio-
 nem dono reposcere, capere non puduit.

Supereſt aut vt de iuſtitia agamus. Eã vo-
 lunt iuſti cenſores iſti in priſtinum ſtatũ
 reſtituere. Quis verò vnquã credat bellũ
 ciuile reformandæ iuſtitix aptum fore?
 Quis non ſatis perſpicit vnũ anni bello
 legum neruos viresq; magis laxari atque
 iis plus authoritatis detrahi quã pacis
 decennio defici reddiq;? Malis moribus
 laxiores habenas remitti, quã quæ pa-
 cis decennio ruruſ adduci queant? Iſtis,
 exempli gratia, cum furere deſierint, tan-
 dem fortẽ pœnitentibus venia, pœnæ re-
 miſſione, abolitionibus opus erit. Tum
 leges dormient, Iudices cõniuebunt, qui
 ſuam iam recuperare authoritatem cœ-
 perant. Ita malum malo ſuperadderet.
 Iamiam factionum inter ſe ſimultates at-
 que diffidentix regis prudentia tollebã-
 tur: Religionis cõtrariæ profellores pau-
 latim ſolemni iuris ordine ac remoto Iu-
 riſdictionum conflictu, ius ſe ſuum con-
 ſequi poſſe agnoſcebant. Iſti perturbato-
 res, protectores, inquam, iudiciorũ, quæ
 iis videlicet poteſtatis plenitudine polli-
 centur, noua diffidentix argumenta ſup-
 peditant, atq; omnium ſtudia eam in rē
 con-

coniungendi facultatem adimunt. Quid amplius? De munerum iuridicorum commercio subleuãdis olim bellorum externorum sumptibus introducto, deinde ob ciuilia continuato querelæ sæpius auditæ sunt. At liquet omnibus Regem à bellis ne tantillū quidem cōquieuisse, quin repente id commercii transierasq; cunctas, quibus tegi posset, rationes extinxerit. Vtrum verò ea constitutio ab ipso sancte obseruata sit, omnes Curia, omnia Gallia testificantur iudicia, quibus non ignotum est eum spontaneas nonnullas magistratum abdicaciones quantumuis equo fauore nixas, ne eæ constitutioni in posterum fraudi essent, noluisse admittere. Quantam deinde præcipuis curiarum honoribus in demortuorum magistratum locum distribuendis curam adhibuerit; ex iis videre est, qui suo ipsius iudicio sponte nominati delectiq; illis hodie potiuntur; Viris integritate, dignitate, doctrina claris, quorum vita, cēsurā; doctrina inter mortales lumen est. Quanta etiam sub istarum perturbationum ortum cupiditate flagrarit, vt pullulantes in

medio populo lites refecarentur. Indeque
 nata ad populi perniciem irrita fierent ar-
 tificia, non ignorant ij à quibus collatis si-
 mul de ea re consiliis eius perficienda,
 modum quemque vtilissimum particu-
 latim doceri voluit. Atque id istis quorū
 nonnulli huic consilio interesse iussi non
 modò non dubium, sed certo certius est.
 Omnis autem nostra calamitas in eo cer-
 nitur, quod hi pro arbitrio Senatui supre-
 mo imperitare; eiq; vti olim, suę factionis
 homines velint præficere. Quod quidē
 si deinceps obtinerent, neque munerum
 commerciis, neq; iustitiæ instauratione,
 neque vlla reformatione aut abusu pluri-
 mū commouerentur. Quæ cum ita sint,
 quis iam adeò non perspicit istorum pro-
 tectiones atque protestationes nihil esse
 aliud quàm vanos inanesque prætextus?
 Veram autem causam regendi esse & re-
 gnandi ambitionem ac Reip. nostræ dis-
 sipationem, vt scilicet parte eius occupa-
 ta reliquum externo hosti obuেনiat? Cui
 denique obscura esse potest eius instituti
 continuatio, quod isti multos ante annos
 animo concepere & cuius capita anno

MDLXXVI patefacta eò magis in dies e-
 lucefcunt, quò ea propius ad effectũ ver-
 gunt, nos ad periculum accedimus? Tan-
 dem eos Regem orare nõ pudet, nequid
 aduerfi de eorũ armis ominari velit: Co-
 natus omnes ad Regis vtilitatem tende-
 re, fe de præftando Regi obfequio & præ-
 terea nihil coniuraffe. Non fecus olim
 Pipinus (ifti verò Pipini genus præ fe fe-
 runt) creditis fibi à Rege Chilperico co-
 piis atque authoritate, & Zachariæ Papæ
 fanctitudine abufus fuit. Sed Rex fatis fa-
 pit, prudentia atque rerum experientia
 valet, fua præfertim legitimorũq; omniũ
 patriæ amantium Gallorum res agitur. Iã
 fabula detectis inuolucris planiffima eft.
 Pietate fcimus damnari perfidos. Ea ve-
 rò minimè perfuaderi, vt fides frangatur,
 vt patriæ vis inferatur, vt Rex, vt Prin-
 cept, vt Magiftratus à fubditis bello petã-
 tur. Huic etiam incepto Serenif. Regis
 matrem, vt fua authoritate adefse velit,
 inuitare non erubefcunt. Reginam, dico,
 inuitant, à qua Remp. hanc toties prote-
 ctam efse non negant, ad vniuerfam Rei-
 pub. diffipationem & vaftitatem, ad factã

in Regem filium coniurationem, Regiæ
 stirpis Principes inuitare vt suam dignita-
 tem aliam in nationem, aliam in gentem
 transferant: Omnes Franciæ Pares inui-
 tāt, vt eā cuius regia authoritate mun⁹ eo-
 rum curatores facit, Rempubl. prodant,
 summos Senatus inuitant, quos Deus e-
 iusmodi perturbatoribus condemnandis
 iudices constituit, vt suæ cōiurationi sub-
 scribant; Nempe Catones vt Catilinarii
 fiant, sed nec Deū ipsum inuocare, nec
 eius abuti nomine, nec eum in hac causa
 suæ integritatis atque innocentiae testem
 appellare verentur; Deum, inquam, san-
 cti sui nominis vindicē, humanorū cor-
 diam scrutatorem, cui adeò nullus inno-
 cens haberi potest, à quo res vanæ futilef-
 que diuino suo obducūtur nomine, quā-
 tō magis incepta tam execranda? quib.
 sub specie pietatis, iustitiæ, præclarique
 ordinis totus Reipub. status confunditur,
 vindicta, cædibus, latrocinis repletur; vi-
 duatum pupillorumq; mille millibus, qui
 ad summam redacti egestatē fame pere-
 ant ambitionis tantū satiandæ causa a-
 spergitur. Hæc Deus omnia perspicit atq;
 ad

ima vsque penetrat; Deus quem tident
 inuocando & cuius adeò iustā indignati-
 onem, maledictionem & ultionem sen-
 tiant: Deus Regum custos, legum tutor,
 optimæ viuendi disciplinæ conseruator,
 populi protector, qui istos franget, qui
 delebit, qui fulmine percutiet, opprimē-
 tes populum, omnem confundentes or-
 dinem, iura euertentes, in Regem, Rem-
 que in publicam conspirantes; sacro de-
 nique Christi & Ecclesiæ suæ nomine ze-
 loq; abutentes, vt egregiis eiusmodi vela-
 ti integumentis insultent in Principem,
 ei sceptrum eripiant, atque vniuersum
 populum prædæ exponant.

ERGO Populi, quorum concitationi
 publicum bonum obtenditur, adulteri-
 nos istos Caroli Magni surculos recorde-
 mini, & sermoni eorum interpretando
 commentarios legite priores. Illic ani-
 maduertetis istos Regis nostri dispendio
 reges esse velle. Inde comprehēdetis ca-
 pitalissimam ab iis contra Gallos, nos no-
 strumq; Principem conceptam esse sen-
 tentiam. O Franciæ reliquiæ; inter nos
 hostes externi hostis stipendiis militan-

tes explore. Hac acie quodã veluti cri-
bro veri legitimiq; Galli succernēdi sunt.
De successore agunt. Quamobrem verò
audiistis, Omnes nostros Principes cu-
perent interemptos; Vnam fidem, vnam
religionem moliuntur, nimirũ vt Remp.
diuidant, vt prouincias nostras inter se
partiantur. Hic de religione nequaquam
agēdum est: Regem habemus Christia-
nissimum, diuini numinis obseruantissi-
mum. Eorum verò sanctitas mera est hy-
pocrisis: Istud fœdus, quod sanctum ap-
pellant, ficta religio est, in Rempub. con-
spiratio est. Porro de regni reformatione
nihil magis agitur: Isti enim nisi sua pri-
uatim interesse putant, nunquã eius cau-
sa commouentur. Adde quòd vbi quid-
quam auctoritatis, vbi subditos quantu-
loscunque vnquam adepti sunt, nihil nisi
violentiæ & tyrannidis euidentissimum
specimen exhibuerunt. Quod autem tot
malis præbent remedium? Bellum ciui-
le, scilicet insolentia militis Clerus emen-
dabitur; Gallicæ nobilitatis sanguini lon-
ga atrocitatum atque vltionum serie par-
cetur: Populo contribuendo, multando,
depræ-

deprædando succurretur; Iustitia omnium bonarum legum silentio confirmabitur; Boni mores iis artibus, quæ omnium rerum confusionem semper induxerunt, constituentur. Superest igitur, ut quod Gallorum in Gallia est, tandem huc concurrat, sequi; aduersus impiam istam coniurationem colligat. Papistarum & Hugonotorum nomina inter nos amplius non audiantur. Nomina, inquam, pacis sepulta edictis: Nomina eò magis hoc in bello sepelienda, quod id ipsum nostris præsertim dissidiis nititur. Obistamus Galli, repugnemusque & re & nomine Lotharingis. Posteritati mandetur istorum perduellionem nos nobis conciliatos ad verum nostrorum Regum, legumque obsequium adduxisse. Hoc foedus ineamus, foedus in nobis natum, foedus naturale capitis cum omnibus suis membris. Ut id perficiatur non quaesitis suffragiis, non coitionibus opus est. Ad cor sponte fluit sanguis, brachium sine mora vulnus à capite depellit, simulatque periculum imminet, simulatque telum præuidetur. Cuncti itaque vnanimes Regis imperium subea-

104 DE POSTR. MOT. GALL.
mus. Vnum quodq; membrum se ita cõ-
paret, vt probè suo fungatur officio. Ecce
colligati isti tanquam scopæ dissolutæ à
nobis subacti in nostro conspectu inter se
confusi ruunt. Ecce propriis armis, ani-
mis, conscientiis, caussa ipsa, vel potius
prætextu, magis quàm Regis sui, Princi-
pis sui, Magistratus sui copiis profligan-
tur atque delentur. Postremò sepulcri
vice quod sibi pollicentur, vbiq; hæc le-
gatur inscriptio,

*Ecce primos Gallo-Lotha-
ringos.*

DE-

DECLARATIO SERE-
NISSIMI REGIS NAVAR-
RÆ AD CALVMNIAS ADVER-
sus se sparsas in Protestationibus eorum,
qui titulo Conspirationis sacræ, quam Li-
gam sanctam vocant, arma in hoc regno
ceperunt.

ERENISSIMVS Rex Na-
uarræ visis Protestationib.
& declarationibus eorū qui
hodie statum huius regni,
titulo Conspirationis sacræ, perturbant;
in quibus prava sua consilia, partim zelo
Religiōis, partim publici boni studio ob-
ducere nituntur, ipsum verò potissimum
directò aduersarium sibi statuunt; tanquā
hæreticum, relapsū, persecutorem Ec-
clesiæ, perturbatorem Status, omniū de-
nique Catholicorum hostem iuratum,
&c. Officii sui esse censuit, apud omnes
Christianismi Reges, Principes, Ordines,
ac Nationes; præcipuè verò apud Regem
summum suum dominum, populumq;
huiusce regni cuiusvis ordinis, ac dignita-
tis, tetram hanc calūnię nebulā discutere;

Cùm constet, coniuratis religioni non esse, sub Regiæ Maiestatis prætextu, principis sui diadema affectare, vniuersumque regni statum miserrimè turbare ac miscere.

PRIMUM itaque quòd ad Religionè attinet, Sereniss. Nauarræ Rex profitetur coram Deo, cui intimi cordis sui recessus sunt explorati; coram Rege, cui præcipuè actiones suas probari cupit; coram omnibus Principibus ac Nationibus, quos libenter sibi testes & iudices statuit; se non in alia re quàm in fide & Religione Christiana spem salutis suæ collocare; quam quidè omnibus animi viribus amplectitur, veluti certissimam planeque impeccabilem regulam, ex qua apprehendit verbum veteri & Nouo Testamento comprehensum, quod Deus in hisce tenebris Ecclesiæ suæ pro lucerna qua dirigatur reliquit. Quòd credit, vnam Ecclesiam Catholicam Apostolicam, pro cuius conseruatione instaurationeque in omni genere gratiarum Deum quotidie orat, felicissimumque se iudicaret, si sanguinem suum pro eius aduersus infideles tuitione profunderet.

QVOD

QVÒD credit & recipit Symbola siue compendia Fidei Christianæ ab illa ipsa Ecclesia Catholica & Apostolica instituta; vt sint notæ quibus Christiani atque Orthodoxi, ab Heterodoxis & perperam de fide sentientibus hæreticis discernentur; sicut etiam libenter amplectitur vetustissima, celeberrima, legitimaq; concilia aduersus hos habita. Damnat ex animo omnem doctrinam ab eis damnatam, estq; & erit semper paratus, ob honorem quem defert Ecclesiæ, ad subeundum eius iudicium, sententiæq; eius acquiescendum, quando illa ad legitimum sanctumq; concilium conuenerit.

QVOD ad controuersiam quæ hodie in Ecclesia agitur, optat Serenissi. Nauiaræ Rex in considerationem vocari, Quòd neque solus ipse, neque primus de abusibus in Ecclesiam inuectis sit conuestus, eorumq; reformationem petierit; ideoq; nimis durū fore, si ob hoc verè Christianum votū, quo Ecclesiæ repurgationem exoptat, hæreseos aut hostilitatis aduersus Ecclesiam insimuletur. Quòd sit communis à quingentis & am-

plius retrò annis, omnium Principum, & doctorum sanctorumq; virorum querimonia; Ecclesiam tanto temporis spatio multum de prima illa puritate sinceritateque amisisse; cum ex hominibus constituta sit, qui pcul dubio semper aliquid hominis secum adferunt. Vocem hanc esse omnium conciliorum, nullo excepto, quæ à tempore modo dicto habitæ sunt. Quòd Ecclesia egeret Reformatione, aspirasse ac suspirasse optimos quosque quouis seculo viros; è quorum ore nunquam profectò eiusmodi sententia profecta fuisset: Eum qui ait Ecclesiam egerere reformatione, pro hæretico & hoste Ecclesiæ habendum. Quòd Christianissimi Reges cum hoc optimè intelligerēt, sæpenumero hac de causa ad officiū suū, vt conscientix liberationem pertinere duxerunt; si Pontificē & Principes Christianos ad conuocandum concilium generale hortarentur; iisque id negligentibus vel conniuentibus, sua ipsimet auctoritate concilia indixissent, è quib. sub ipsorū Regū nomine multa laudatissima decreta ad Ecclesiæ reformationē pertinentia fluxissent.

QVOD tãdem post diuturnas multorum seculorum querimonias, cùm id iis ad quos pertinere videbatur curæ nõ esset; imò potius illi mundanis, vti omnib. constat, negotiis distraherentur: accidisse, vt multi Principes, Populi, atque Ordines cùm accuratè rationes sibi propositas examinassent, easq; infinitorum omnium generis hominũ constantia in summis tormentis ad mortem vsque stabilitas cernerent: Reformationem antedictam ad concilium aliquod legitimũ detulerunt. quo quidem negato, eiusmodi abusibus in Ecclesiis gliscentibus testatò reclamasse, ipsosq; eis curandis salutare manus adhibuisse. vnde ortũ esset Schisma, quod Serenis. Nauarræ rex hodie in Ecclesia deplorat: cui certè tanto temporis spatio remedium reperire non omnino impossibile fuisset, si honor Dei, & salus hominum tantæ nobis curæ essent, quantæ est propria gloria, & priuatum emolumentum.

QVOD ad se attinet, testatur Serenis. Nauarræ rex, non solùm natum vigente hoc Schismate in Ecclesia Christiana,

cuius progressum ac continuationem iis imputandam esse censet, qui rationes cōciliandæ Ecclesiæ, pro eo ac debebant, nō quæsiuerunt: verum etiam educatum in Gallia vigente exercitio vtriusq; Religionis; quod quidem Rex ipse in conuentu Ordinum generalium sui regni permiserat, & multis deinceps Edictis confirmauit.

QVOD iam inde à prima pueritia formatus institutusq; in hac fide fuerit; Vingere in doctrina Ecclesiæ Romanæ abusus qui egeant reformatione. quam quidem animi persuasionem partim multorum doctorum virorū vsu, partim lectione Scripturæ sacræ stabiliiuit. Quod in animo suo credit, & ore liberè profitetur, persuasissimum sibi esse, veritatem à suis partibus stare. Hanc etiam causam fuisse, cur quamplurima pericula & quidem illa extrema adire maluerit, potius quam ab ea fide desciscere; imò verò quòd hoc ipso tempore, non exiguo cum animi sui dolore, neq; ipse officia sua ita prolixè probare, neque summi Principis sui beneuolentia adeo frui potuerit, vt proculdubio

bio potuisset, si illæsa animi conscientia idem quod ipse institutum in religione sequi amplectique potuisset. Nihilominus tamen ut omnibus re ipsa declaret, se ad hoc quod egit non obstinatione voluntatis, sed constantia; non ambitione, sed solo salutis suæ desiderio adductum: Regē obnixè orat, ut liberum legitimumq; concilium indici iubeat, cuius quidem spes semper regiis Edictis est facta, ipseq; Rex Nauarræ statutum planè cum animo suo deliberatumq; habet, ab eo doceri, fidèq; suam in rebus de Religione controuersis ad eius decreta componere.

NEQVE verò morari oportet concilium Tridentinum. Quantumuis enim Rex Carolus nonus defunctus eius progressum multo tempore vrsisset, ac tandè à Pontifice Pio IIII obtinuisset, eoq; publicato legati regii eò missi essent cum Commentariis siue instructionib. Christianis & Catholicis, consentaneis cum decretis Ecclesiæ Romanæ, quæ Sorbona ipsa eiusque doctores ad illud ipsum conciliū vnà cum legatis ante-dictis missi approbarant: summa tamen diligentia

per octo & amplius menses apud Cardinales, Legatos, & Præsides dicti concilii præstita, nihil commentariis formulisq; suis consentaneum impetrare potuerunt, sed ne id quidem ut ordo Ecclesiasticus ad eorum præscriptum reformaretur. Cuius rei cum mōitus esset Rex, neque ignoraret quantum mali inde oriri posset, legatis suis imperavit, ut concilio illi testatō reclamarent; peractaq; Protestatione domum redirent; quod & factum est. Quantumcunque verò deinceps postularint vrserintq; Pontifex & Cardinales, ipseq; Cardinalis Lotharingus ut ad concilium illud rediretur, neq; inde antequam peractum esset discederetur; nūquam tamen assentiri voluerunt. adeo ut prædictum concilium absque ipsis continuatum, peractum decretumq; fuerit, ac ne ab ipsis quidem subscriptū, præter morem omnium seculorum. Ex quo etiam euenit, ut nullis quantumuis acribus atque assiduis postulationibus impetrari potuerit, ut dictum concilium in suprema Parisiensi curia admitteretur & publicaretur, imò verò suprema Curia, eiusq;

con-

conuocatae classes acriter semper restiterunt, & quidem etiã anno MDLXXII, post sacrum S. Bartholomæi diem, cùm tempus ipsum postulationi illi fauere videretur.

CENSET itaq; Serenissimus Nauarræ Rex, se à nemine qui sani iudicii sit pro hæretico vel pertinace haberi posse, cum adhuc controuersia sit indecisa, ipseq; se concilio submittat; sed nec pro peruicace litigatore & iniusto, qui Curiaë supremæ decretum expectet: quantuncq; cauilletur aduocatus alterius partis; vt neque pro schismatico aut contumace; cœ omnem obedientiam honoremq; cœtui Ecclesiastico deferat, seq; ei sistere, fideiq; suæ rationem reddere, & ab eo discere, ac sententiã mutare in melius, vbi rectius quid fuerit edoctus, sit paratus. E cõtrario verò, queritur quòd in hunc vsque diem multis iam annis omnes illos zelatores non ad se instruendum, sed destruendum conspirasse senserit. queritur de lite intentata, cuius initium fuerit executio; queritur de admonitione, cuius procemiũ fuerit Anathema; nulla planè

iuris forma obseruata. Protestans coram omnibus Principibus atq; ordinibus; ac potissimum coram Rege, summo suo domino, cuius iustitiam implorat; & coram Statu huius Regni, cui actiones suas ob oculos positurus est aduersus auctores & fautores huius Conspirationis, de tam aperta violentia, præcipiti iudicandi libidine, atque iniustitia.

ASSERIT præterea Sereniss. Rex Navarrae æquè parum in se quadrare appellationem criminationemq; relapsi; cuius solius causa (vt maximè concilio alicui acquiescens sententiam mutaret) eum successione in regnum spoliare contendit quod quidem vtinam illi perinde parum atque ipse affectarent. Ex quo etiam vnique cogitandum relinquit, qua charitate ducti negotium hoc tractet; & quod illorum sit consilium, quis scopus, cum (quantum in ipsis est) præcidant omne eius desiderium, quo se in concilio aliquo doceri optat, omnia disceptatione de summa controversiæ quæ & canonibus & exemplis subuerti potest. Relapsos suo loquendi more vocat eos qui cum fuerint hæretici,

hæretici, abiurata semel hæresi, denuò in eam recidunt. Cum itaque ex veteribus Canonibus (vt supra ostensum est) Sereniss. Nauarræ rex hæreticus non fuerit; manifestum quoque est Relapsum censerì non posse. Addit etiam hoc, Quod vt maximè fuisset aut esset hæreticus, æquè parum relapsus dici posset, cum nunquã ab illa, quam ei impingunt, hæresi cõuersus fuerit. imò verò cum nemini vnquã in mentem venerit operam dare, rationesq; excogitare quibus conciliari conuertique posset. Quin potius nihil aliud zelatoribus illis, (vt ex effectis eorum & conatibus liquet) propositum fuit, quàm vt eum subuerterent atque pessundarent.

NEQVE est quod hoc loco obiiciant, quòd Serenissimus Nauarræ rex post sacrum illum S. Bartholom. diem ad Põtificem miserit, & Missæ interfuerit. Vt de ætate eius nihil dicatur: nemo est qui nesciat quod genus cõuersionis hoc fuerit, & quas causas iustissimi metus habuerit. Longior autem refutatio planè esset friuola. De hoc certè constat, Quod si actiones nostræ ex sententia omnium Legũ

irritæ nullæq; habentur, quas aut metus aut vis extorserit: certissimū esse, in nulla vnquam actione minus fuisse voluntatis; in nulla, plus violentiæ. De hoc etiam constat, eū simulatq; volūtatē suæ liberam potestatem recuperauit; cuiusmodi illa esset, publica professiōe declarasse; & quidem in cœtu Catholicorum (qui ipsum comitabantur, eumq; in sua potestate habere videbantur) citra vllam dissimulationem aut tergiuersationem. Ex quo manifestè apparet cor suū ab omni hypocrisis remotissimum fuisse.

R O G A T obnixè Sereniss. Nauarræ rex, regem dominum suum, boni consulat, si etiam quàm modestissimè respondeat criminationi qua vt persecutor Ecclesiæ Catholicæ traducitur. Qua in re sistit conscientias præcipuorum suorum aduersariorum, vt coram tribunali Dei respondeant, an hic titulus ei vllō pacto conuenire possit. Vnusquisque hinc cū animo suo perpendat, Bella ciuilia in tenebram adhuc Regis Nauarræ ætatem incidisse: & an vlla probabilitas appareat, eū pro libidine bellum persequēdis Catholicis

licis suscepisse, quorum multitudinem, authoritatem & potentiam in hoc regno omnes norunt extra omne planè perfectionis periculum esse positam; quippe qui vel solo Regis nomine tecti facilè intuto degebant, quod ad ipsum & omnia quæ ab ipso dependent attinet, nulli violentiæ, machinationi, iniuriæq; obnoxii. Et profecto frequentes fuerunt superioribus annis per vniuersam Galliam de atrocitate persecutionum sermones; ceterùm nemo est qui non eas respectu Euāgelicorum, Passiuè; respectu verò aliorū, Actiuè sit interpretatus. adeò vt si quis id nominis aliter vsurpet, is adeo improprie sit locuturus, vt à nemine intelligatur.

VOCARAT ad se Rex Carolus regem Nauarræ vt sororis suæ matrimonio eum honestaret: Venit is, cum eius religionis professione in qua natus educatusq; erat. Quid inde secutum sit, præstat obliuione præteriti, quàm commemorari. Illinc vt euasit, in suas ditiones se recepit; cumq; pax cum duce Andegauense cõponeretur, nullum pro se verbum interposuit, neque vllus planè ibi articulus ad

Stragē piorū
intelligit Lu
tetix editā
24. Augusti
1572.

se pertinens lectus est; quantumuis plus
 cause proculdubio quam quiuis alius ha-
 beret, vel ad reuocandas ad animū præ-
 teritas iniurias, vel ad quasi compensatio-
 nem damnorum acceptorum petendā.
 Nolens verò Serenissimus Nauarræ rex
 vel vnus diei mora publicam regni tran-
 quillitatem, populiq; alleuationem sua de-
 causa retardari. Constat tamen, in eius
 potestate, si libuisset, fuisse equestres Ger-
 manorum copias ad se pellicere, quorum
 animi assidue nutabant, quòd stipendia
 iis à rege non persoluerentur, vt ex arti-
 culis pacis, Parisios versus Martem mo-
 uerent.

Econtrario, præcipua huius conspira-
 tionis capita, iam inde ab eo tēpore, abu-
 tentia ipsius bonitate, conspirationē hęc,
 quam vocant sacram, excogitarunt, ad-
 uersus Edictum Regis recens promulga-
 tum, in qua conceptis verbis iurabant in
 vniuersalem Euangelicorum extermina-
 tionem, citra vllam exceptionem acce-
 ptionemve personarum, nullo habito re-
 spectu cognationis, affinitatis, proximita-
 tis, consanguinitatis, fraternitatis. Qui se-
 se

se iis adiunxerant, cum non intelligerent quod in re erat, pedem retulerunt simulatq; id intellexerunt. Et quod ad ipsum speciatim attinet, iam tū detecta fuerunt aduocati Davidis cōmentariā, quorum omnium effectus hodie se exerunt, quibus decernunt Guisiani mortem & ipsi & principi consobrino suo & toto eorum stirpi; vt ita sibi faciliorem viam sternerēt (sicut in iis expressè continetur) ad inuasionem huius regni. Iudicent hic homines quis tū fuerit agens, quis patiens: quis persecutor, quis persecutus.

Ex hoc fomite cepit denuò accendi bellū ciuile anni MDLXXVI, cum illi conuentum Blæsiacum ad executionem consiliorum suorum induxissent. cui quidem, præter naturam fuisset, si Sereniss. Nauarræ rex, aut qui eiusdem cum eo erant professionis atque instituti, non pro viribus restitissent, (Agebatur enim de ipsius capite & vita; agebatur de ipsius conscientia ac salute; agebatur, quemadmodum hodiernus euentus docet, de regno, eiusq; statu. malum quod Rex non agnorat nisi per transennam, cū id de

iis imaginari non posset qui quidquid habent ei acceptum debent, Serenif. verò Nauarræ Rex illud animaduertat.) Equidem seipsum prodidisset, eorumque libidini tradidisset, nisi eorum conatibus obuiam iuisset.

INTEREA tametsi atroces illæ Coniurationis clausulæ idoneæ satis fuissent ad patientiam suam repentè in furorem conuertendum, & lenitatem ac benignitatem, quæ genti Borboniæ est naturalis ac genuina, ad vindictam prouocandû: quantumuis etiam videret vnde quaque confluentes ad se religiosos atrocitate Edictorum pressos, aut redactos ad optionem excedendi regno, vel abiurandæ religionis: noluit tamen Serenif. Nauarræ Rex in iis oppidis quæ in sua potestate erant idem in Catholicos statuere. sed ne quidem aduersus monachos & sacrificos, qui reuera poterant ei esse suspecti, executionibusque suis parum fauere.

E contrario, optimè norunt Agenfes (citat verò hoc exemplum quòd eo loco assidue commoratus fuerit, quodque hæc ciuitas Episcopalis sit alicuius nominis)

Catho-

Catholicorum neque capitibus, neque fortunis quicquam damni illatum, neque religionis ipsorum exercitium interruptum fuisse; sacrificos vacasse cultui solito; monachos liberè concionatos, etiam in flagrantissimo tumultuum ardore; satis sibi fuisse si Euāgelici, euitandi tumultus causa, conciones sacras intra priuatos parietes precarioque haberent. Ad subuentionem sumtuuum, quos sui ipsius defensio secum trahebat, nihil aliud quam decimas accepit, quas Rex ab Ordine Ecclesiasticorum percipere consueuerat, cum tamen patrimoniis suis vndequaque spoliatus esset. cuius rei testis esse potuisset Dux Montpenserijs, princeps (vti omnibus liquet) religioni Romanæ addictissimus; vt etiam testificarentur Mareschallus de Biron, Archiepiscopus Viennensis, D. Villeroy Secretarius status regis, & complures alii testes oculati.

SIMVLATQVE verò concessa fuit libertas conscientiae, & quidem illa non sine multis praescriptionib. respectu prioris Ediçti, statim citra vllam moram paratus erat ad ponenda arma, in quibus

perseuerare poterat, vt Rex optimè nouit; vtpote pluribus & copiis, & adminiculis ad bellum gerendum necessariis instructus, ob insignia auxilia quæ à principibus eiusdem cum eo religionis procurarat; adeò vt ingens exercitus externi militis in procinctu esset ad pedem huic regno inferendum. Ceterùm ipse felicior se exitu belli hoc nomine iudicabat, ne miserum populum eius protractione grauioribus ærumnis conficeret; multoque antiquius habuit suam ipsius conditionem deteriorem facere, modò imminens malum à populi ceruicibus auerteret; quàm cum illius detrimento suam rem facere meliorem.

ROGAT itaque Serenis. Nauarræ rex, vt liberè vnusquisque pronuntiet an vlla ex parte actionibus suis meritis sit appellationem quam ei impingunt Persecutoris; scilicet quod nulla ratione in animũ suum inducere potuit vt pateretur coniuratos barbaras suas persecutiões & cruenta consilia perpetrare; quæ prima quidem fronte in ipsum, re autem & effectu in Regem eiusq; regnum moliebantur.

His verò in ditionibus in quibus Sere-
niss. Nauarræ Rex, summam diuina cle-
mentia potestatem obtinebat; censet se
æquè parum illi criminationi esse obno-
xium, apud eos quibus & natura rerum
& tenor omnium suarum actionum, sunt
cognita. Et certè in tota ditione quæ ei ex
regno Nauarræo est reliqua, cum tem-
pore sui aduentus exercitium religionis
Catholicæ Romanæ in ea offendisset, ni-
hil innouauit. adeò vt cultus illius religio-
nis ibi passim vigeat: exercitium verò re-
ligionis reformatæ, duobus tantùm in
locis.

QUANTVM ad ditionem Bearnen-
sem attinet, quæ non ita est ampla, Regi-
na eius mater, cum in generali quodam
cōuentu Ordinum, Religionem iam di-
ctam cui addicta erat stabilisset, neq; vllæ
eam ob causam querimonix ad Ordines
essent delatæ: per multos deinceps annos
status ille retentus est; quemadmodum
ipse liberè declarauit. cum ita semper se-
cum statuerit, Prudentis ac cōsulti prin-
cipis esse, nullam in statu regni sui muta-
tionem, nisi necessitate aut euidente vti-

litate urgente, inuehere. quinetiã ubi aut
 utilitas aut necessitas id suadet, mutatio-
 nem eodẽ, quo inuecta Constitutio fuit,
 modo perendam. Cũ itaque cerne-
 ret quòd post sacrũ S. Bartholomæi diẽ,
 ad cuius vim in negotio religionis non-
 nihil nutasset, & in ditionem suam Bear-
 nensem gubernatorem ac Vicarium ge-
 neralem misisset Dominũ de Mieussent,
 quem omnes norũt esse Catholicum, cũ
 expressis mādatis redintegrandæ Religi-
 onis Catholicæ Romanæ : quantumuis
 res Euangelicorũ in Gallia essent deplora-
 ratæ; quantumuis etiam ipsemet Roma-
 nam religionem præ se ferret (quod qui-
 dem exemplo aliis esse poterat) quanta-
 cunque etiam esset auctoritas governa-
 toris Catholici Romani expressè à se mis-
 si: statutum tamen omnibus fuit in refor-
 mata religione persistere, formamq; Rei-
 pub. ac Status sui retinere, neque vllam e-
 ius inmutationem admittere. Cogitabat
 itaq; Sereniss. Nauarræ Rex (iudicet ve-
 rò vnusquisque an meritò) eam esse firmã
 certoq; deliberatam Ordinibus suis sen-
 tentiam; quippe cùm necessitas violenta
 &

& quidem talis quæ præscribebat, legē-
 que dabat aliis legibus, nullo eos pacto a
 proposito dimouere potuisset. vt etiā re-
 uera in omnibus cōuentibus annuis Or-
 dinum ditionis suæ Bearnensis nemo vn-
 quam repertus est qui mutationem hanc
 postularit; tametsi tantam ibi esse Comi-
 tiorum libertatem omnes norint, vt de
 quantumuis exili onere quo à principe
 grauantur querimonias suas proponant,
 eiusq; alleuationē postulent. Ex quo ap-
 paret, nihil aliud hoc esse, quod nunc in
 medium adducitur quam machinatio-
 nem extrinsecus ab illis factam, qui inui-
 dent tranquillitati eius subditorum; ni-
 hilque minus esse quam internum eorū-
 dem desiderium. Neque verò ideo desti-
 tit Sereniss. Nauarræ Rex curare vt an-
 nuæ pensiones prælatis aliisque Ecclesia-
 sticis suæ ditionis soluerentur. (cuius rei
 nullos alios testes citat quàm ipsos-met)
 & quidem plerunque de suo ærario. vt
 norunt Episcopi Acquensis, Oleronen-
 sis, & alii. Quod amplius est, ipse sua spō-
 te vt satisfaceret subditis suis in religione
 Catholica Romana persistentibus, Edi-

Etis Reginae matris suae moderatione adhibuit, quae nihil aliud erant quam leues multa pecuniariae. tantum abest ut unquam saevitum fuerit in Catholicos proscriptioibus, punitionibus corporalibus, caedibus, vstulationibus, tormentis, inquisitione, qualia suaserunt, machinati sunt, & inuexerunt qui hodie sese protectores religionis Catholicae Romanae vocant, aduersus eos qui contrariam religionem profitentur. Cuius rei testes sint Catholici Bearnenses, qui summa ibi in pace tranquillitateque degunt; quorum etiam plerique funguntur splendidis muneribus vel in ipsa ditione, vel circa ipsum Sereniss. Regem Navarrae; imò verò praecipua munia obeunt in suis castodiis, & praefecturas in splendidioribus suis domibus. quod certè verisimile non est ipsum facturum, si vel malè de iis esset meritis, vel in animo suo malè iis vellet, latensque odium gereret.

PORRO cū supra satis responsum sit criminationi qua eum iuratum Catholicorum hostem vocant: Sereniss. Navarrae Rex uniuerso orbi terrarum animum suum

suum aperire cupiens, non grauatè studia actionesq; suas omnibus explicabit. Declarat itaque Sereniss. Nauarræ Rex cognoscere se & credere, imò credidisse & cognouisse perpetuò, vbi integritas cōscientiæ adest, diuersitatem religionis nihil impedire quò minus Princeps aliquis indiscriminatim à subditis suis fidelia officia percipiat, & subditi vicissim officia quæ debent, siue superioribus siue principibus suis præstent: cum planum atq; euidentis sit vtramq; religionem ex æquo cōmendare ex verbo Dei officium subditi erga principem, & inferioris erga superiorem. Ideoq; Serenissimus Nauarræ Rex æquè fidelia semper ab his quàm ab illis officia expectauit: vt etiam reuera in distributione munerum domesticorum, omnibus notum est eum semper nullo discrimine ea contulisse. Scit etiam Sereniss. Nauarræ Rex se optimè amari & cōli à nobilibus Catholicis, & aliis cuiuscūque generis quos muneribus administrandis adhibuit, quemadmodum etiam ipsi libenter agnoscent se vicissim ei citra vllam religionis exceptionem caros fuisse,

seque pro ratione suarum facultatū Catholicis bona atque honores æquè liberaliter imò liberalius, etiam tempore belli, impartitum esse, quàm iis qui eiusdem secum erant professionis. Norunt etiam etiam Nobiles, omnesq; alii Catholici, quòd vigentibus tumultibus, quantū potuit eorum bonis domibusq; pepercerit, neque passus sit bellicam seueritatem in eos exerceri, ac ne quidē in subditos suos qui aduersus ipsum arma sumpserant, quiq; ad subuertenda & demolienda sua ædificia adiutores fuerant, qui ipsi confecto bello, cū se ad ipsum contulissent, pergrati ei fuerunt, neque apud illos unquam aut verbis aut vultu vllā animi indignationem præ se tulit: tantum abest ut cum multæ suppetant dominis in subditos ad vltionem viæ, vllam omnino directè aut obliquè sit ingressus, aut vllam exulcerati ac de vindictæ cogitantis animi notam ediderit. quemadmodum etiam de actionibus suis Serenis. Nauarræ Rex spōdere potest, quòd Catholici quotquot ipsum accesserunt lætis semper animis discesserint, neq; quicquam animaduert-
 terint

terint ex quo aliud colligi posset quàm naturale quoddam desiderium ample- xandi omnes clientes & subditos regis cuiuscunque religionis essent; vt vicissim ipsi eandem quod ad sese attinet beneuo- lenciam spondent, quã semper erga suos declarassent.

HAS actiones in quibus ab initio Se- renis. Nauarræ Rex in hunc vsque diem sibi constat, putat satis pōderis habere ad eleuandas aduersariorum suorū in se spar- sas calumnias. At nunc alia machina eū petunt; & Serenis. Nauarræ Regem lega- tos in Angliam & Germaniam misisse a- iunt, conflandæ associationi quæ ad per- niciem subuersionemq; Catholicorum pertineat. præcipere eum animo obitum Regis. quo sublato, ipse ad innouandam religionem se cōparet, &c. in animo ha- bere facultates Ecclesiasticorum inua- dere; nobilium qui institutum religionē- que eius non sectarentur bona in fiscum redigere. In hanc porrò sententiam pas- sim sparserunt, imò verò ex suggestu in publicis concionibus recitari curarunt Associationem quandam titulo Cōcor-

dati dat. anno MDLXXXIIII, XIII
 Decemb. natam è conuentu quem di-
 cunt, postulante Serenifs. Rege Nauar-
 ræ, habitum Magdeburgi. & quod simi-
 liter in conuentu habito Montalbani p-
 misisset ac iurasset, se vbi regem mori cõ-
 tigisset, religionem Catholicam Roma-
 nam aboliturum, & bonis spoliaturum,
 eiusq; sectatores omnibus muneribus
 publicis honoribusq; priuaturum. In quo
 euidenter videre licet, quo pacto omnis
 calumnia se ipsam prodat atque refutet.

PROTESTATUR itaque primũ Se-
 renifs. Nauarræ Rex coram Deo, & ex
 conscientia sua, se toto pectore optare ac
 precari diurnam felicemq; vitam Re-
 gi summo suo domino, neque vnquam
 sibi in mentem venisse machinationem
 vllam vel ad obitum vel post obitum eius
 moliri: quæ quidem censeret non solùm
 crimina læsæ Maiestatis, cum aliunde p-
 ficisci nõ possint quàm ab execrabili cu-
 piditate mortis sui Principis; quam qui-
 dem cupiditatẽ breuis certusq; effectus
 sequeretur si adesset facultas: Verum etiã
 esset crimen aduersus naturam & sensum
 com-

communem. cum rex diuina benignitate iam in ipso vigore ætatis sit positus & valetudine optimè constituta, adeoq; parum inter vtriusque eorum ætatem inter sit, vt ridiculum futurum sit, ob duorū aut circiter annorum discrimen, tantam viuendi prærogatiuam alterū alteri præripere. Tantum abest (vt quod Capita Conspirationis sacræ fecerunt) vnquam ipsi in mentem venerit, Regem propinqua mortis iudicio damnare, præuidendo quæ ipsius obitum sunt consecutura, triginta aut quadraginta minimū annis, vt sperat, antequam opus sit; & prætextu consulendi negotiis Regni, miserrimè interea illud perturbare ac miscere. Tantum etiam abest vt publica Declaratione pronuntiarit ac præiudicari infœcūdos Regem simul & Reginam eius coniugē, in flore & vigore ætatis vtriusque; quod ab illis factitatum, exemplo profectō per totum Christianum orbem inusitato, inaudito: cum Ordines Angliæ nunquam à Regina Angliæ adhuc innupta postulare, id in animum induxerint, ipsius prudentiæ confisi, vtpote quæ eos per omnē

vitam suam in pace gubernauit, eam
 posteris suis hæreditario sit relictura. de-
 nique falsum est, quod à rege summo
 suo domino postularit vt ipsum talẽ de-
 clararet qualis naturaliter legitimeq; est,
 aut testimonio aliquo insigni id notaret
 per amplificationẽ vel prærogatiuã ho-
 noris; quod certe illumet coniurati af-
 fectarunt, qui aduersus eum concitarunt
 Illustris. Cardinalem Borbonium, Prin-
 cipem annos natum LXVI; principem
 extra spem & matrimonii, & prolis quæ
 ei sit hæres; perinde ac si regi vnus tantum
 aut duo anni vitæ essent reliqui ad sobo-
 lem procreandam, perinde etiam ac si ex
 vieto stipite cœlibatus, ppago potius ex-
 spectãda esset, quàm ex vegeto floridoq;
 regis matrimonio. Cùm verò Serenis.
 Nauarræ Regem latere non possint cõ-
 spiratorum quæ à multo tempo-
 re aduersum se agitabant, machinationes
 quas in vrbibus struebant, cõspiraciones
 vt si Rex vitam cum morte commutaret,
 ipsum iure successionis in hoc regnũ ex-
 cluderent; sperat tamen Deum a deo diu-
 turnam

turnam regi vitam largiturū, vt nullam ipse contestandi ansam sit habiturus. Certò etiam hoc sibi persuadet, omnes eorū coitiones & ambitiones nihil obfuturas quò minùs id quod ius & natura ei aliunde adiuicere voluerint consequatur.

Agnoscit liberè Sereniss. Nauarræ Rex, se à multo tempore persensisse machinationes conspiratorum aduersus Regem eiusq; regnum; obnixeq; orat Regem vt in memoriam reuocet commonitiones suas; cùm iam inde ab anno MDLXXVI, ei per nobilem quēdam aduersaria quēdam transmisit, quorum effectus hodie sigillatim omnes sese prodūt, à quo tempore titulo Associationis siue Conspiratiōnis sacræ niti cœperunt. Quod statim post confectam pacem anni MDLXXVII, hanc machinam erigi sensisset per molitiones quas agitabant inter Status diuersis in puinciis suscitatos, pessimo ergo regem officio; quippe cùm etiam Euangelicos pertrahere conarentur, & Illustriss. Principem Casimirum Comitem Palatinum ad Rhenum sollicitarent: qui cum animaduertet quónam eorū conatus

134 DE POSTR. MOT. GALL.
tenderent (vt ipsemet nunquam diffitebitur) quodq; regnum affectarent : ob honorem amicitiamq; qua maiores eius ab omni ævo reges Galliæ erant profecti , vltiorem ea de re tractationẽ detractasset. Quod deinceps, vt eorum negotia pedetentim promouebantur , machinatiões quas in Italia & Hispania struebãt, detexisset, pecuniam quam inde accipiebant; articulos ab eis propositos ; & quid ad eos responsi accepissent. quibus quidem rebus rex, quod tantam de aliis ingratitude[m] atque perfidiam animo suo concipere non posset, fidem prope modum derogasset, quarum tamen Serpenis. Nauarræ Rex (vtpote cui malum penitus erat cognitum) eruptionem de die in diem expectabat. Quod meminisset captum & capitali supplicio affectum quendam nomine Salzedo , qui testatus esset magnam partem eorum quæ hodie cernuntur ; quæ quidem illi tum dabant operam vt suis technis obscurarent; veritas tamen omnium fidelium subditorum pectoribus insedisset. Quod Dux Andegauen[sis] non temere eius rei regem monuisset.

nuisset. Quòd Rex etiam, nisi ille atrocibus minimeq; vulgaribus criminibus fuisset obnoxius, nequaquam missis duob. ex præcipuis Consiliariis regni, eum è Belgio ad se adduci curasset. neque ipse quæstioni, percontationibus, repetitionibus, &c. interesse voluisset. vnde secutum est vt decreto summæ Curie Parisiensis quadrigis discerptus dilaceratusq; fuerit, vt regis regniq; proditor. Quod ex Conceptionibus eorum scripto comprehensis, & phratriis, quas de integro in maxima parte præcipuarum regni vrbium instaurabant, satis constabat de eorum prætextu; qui scilicet futurus erat, exterminare religionem quam ipse profitebatur, imò verò ipsum-met speciatim, quantū in illis sitū esset; adeo vt primus tonitruus quem emisissent, ipsius caput petiturus fuisset, nisi Rex interea scopum ad quem suis machinationibus collimabant cognouisset. Eam porro causam fuisse, quòd, cum cerneret regem nulla alia ratione imminente malo obuiam iuisse, prospiceretque prætextum quem arriperent fore, Extirpationem omniū qui religionē

reformatam profiterentur, in animū suū induxit vt maturè rebus suis consuleret. eoq; nomine vertēte anno MDLXXXIII, legatum ad Reginam Angliæ, Regē Daniæ, Principes Electores Imperii, ducem Brunsvicēsem, Landgraviū Hessiæ, aliosq; principes & status, misit Dominū Segurium Pardillanum: Primū vt eos hortaretur, ad quærendas rationes cōponendarum controuersiarum quæ adhuc in Ecclesiis reformatis erant reliquæ; quibus alii abutebantur in communem eorum perniciem; Secundò, ad instaurandam stabiliendamq; firmam cum eis amicitiam; nihil tamen amplius ab eis postulans. Tertiò, vt iustam pecuniæ summam in Germania deponeret; è qua, vbi necessitas ita postularet, iusta sibi aduersus hostes suo auxilia suppeterēt. Omnes modò enumerati reges, principes & status quibuscum arctum cum regno Galliarum fœdus intercedebat, ad quos Rex legatos suos miserat, & Dominus Segurius in mandatis habebat cum iis consilia communicare, & communicauit non semel, testes vt essent rogauit suorū factorum

rum & dictorum, propositionum, negotiationum & conclusionum. quemadmodum etiam post reditum suum obnixissime regem orauit vel legatis suis mandata inquirendi in totam legationem sua daret; certo sibi persuadens, quod quò acutius in eam introspicerent eò clarius agnoscerent animū verè Francum, sincerum studium, & meram erga regem eiusq; regnum fidelitatem.

ROGAT itaq; Sereniss. Nauarræ Rex omnes ante nominatos Serenissimos Illustrissimosq; reges & principes, vt sua quisque manu testificetur Regi & regno huic, vniuersoq; orbi Christiano, an vnquam ipsius nomine eis exhibitæ fuerint literæ aut libelli, vel sermo vllus habitus contra dignitatem regiam, & publicum regni sui bonum, aut contra officium humillimi obseruantissimiq; clientis & subditi; An vnquam cum eis actū sit de bello regi inferendo, de nouandis tumultibus, aut de opprimendis Catholicis: An quid vnquam vel in obitum regis, vel post obitum directè vel indirectè conceptum fuerit. Rogat verò Sereniss. Rex Nauar-

ræ regem, vt ei liceat ad principes supra-
dictos hanc suam declarationem aduer-
sus calumnias iam commemoratas mit-
tere; vtq; ipsi legati regii pro se quisque,
omnibus principibus Christianis amicis
& confœderatis huic regno, eam exhibe-
ri curent; vt si tale quid machinatus est,
cum ipsum videant protestari contrariū,
ab eis habeatur pro principe ficto, fluxæ
fidei, vano & quod reliquum est indigno
ipsorum amicitia, quam supradicti cupi-
unt reddere suspectam; quam verò ipse
liberè testatur, se studiose tueri cupere,
quemadmodum meritò eam à se expecti-
tam censet.

QVOD ad Associationem, cui titulum
indunt Concordati, attinet, fingunt eam
initâ XIII Decēb. anni MDLXXXIII;
eiq; interfuisse Dominum Segurium, vt
legatum Regis Nauarræ; qui quidem ex
Germania discesserat, atq; inde in Belgiū,
illinc verò in Angliam, vbi menses duos
& amplius hæsit: neq; obstante omni eo
tempore, denuò nauem conscenderat vt
in Galliam rediret, ante XIII Decemb.
diem. In eam verò Associationem indu-
cunt

cunt legatos Electoris Palatini, & Principis Aurāgiæ, quorum alter annum antè, diem suum obierat, nullo relicto hærede quàm minorenni, cuius loco dum iusta ætas accedat, Dux Casimirus Electoratū gubernat; alter verò trucidatus fuerat quatuor mēses antè, per Iesuitam quendam subornatum ab ipsorum similibus. vterq; tamen se obstringit, ad conueniendum Basileæ in proximū Maium ad controuersias religionis componendas. Ad dunt præterea, regem Nauarræ promississe ad x v i i i Aprilis tum proximi diē arma se sumpturū, hoc est, quòd eo ipso tempore statutum reuera eis erat eadem capere. omne tamē odium in hunc principē deriuare contendunt, qui vndeque cinctus eorum machinationibus, pedem non mouet. Initam præterea volūt associationē Magdeburgi, cuius episcopatus administratio cōmissa est primo-genito illustrissimi Electoris Brandeburgici, cum nec patris nec filii in hac Associatione quam Concordatum vocant, meminerint. Estq; omnino hæc Associatio commentitia. neq; enim vel hoc, vel

alio vllō in loco habitam eam fuisse probari poterit. Tituli præterea & gradus, ita malè sunt obseruati, taxationes etiã & collationes vel pecuniariæ vel capitum adeo inæquali pportione distributæ, tot in ea absurditates, tot chimæ, vt nimis impudentiæ sit, adeo crassum fucū Gallia obtrudere, quin potius rem profanã, & circumforanei agyræ taberna, quàm concionatoris suggestui conuenientiorè; nisi fortè Iesuitæ alicuius sit, adeo male confutis fabulis miserè plebis aures farcire ad eorum nugas arrectas. Nam apud teretes purgatioresq; aures, quid pfficiat?

CONVENTVS Montalbanensis non meretur reprehensionē, respectu sui: neque fidem respectu eius quod conspiratores isti de eo publicarunt. veritas rei hæc est. Rex, cū anno MDLXXVII pacem componeret, eo animo vt præcisè accurateq; executioni mandaretur, octo oppida ad tempus sex annorū in Regis Nauarræ & religiosorum potestate ac custodia reliquit, interea dū exacerbatio animorum mutuaq; diffidētia in hoc regno sopiretur atq; extingueretur. Quod quidem

dem regis consilium tametsi rectum esset, complures quibus nihil erat antiquius quam turbas reuocare, qui postea cum authoribus huius conspirationis arma ceperunt, quibuscumque poterant rationibus oblique executioni Edicti de pace obstebant, nouisque machinationibus assidue dabant occasionem diffidentiae; adeo ut vulnera quibus cicatricem obduci oportuerat, exacerbarentur; & Edictum de pace, cuius executionem tempus adferre debebat, paulatim retardatum actandem plane sublatum fuerit. Ex hac machinationum continuatione factum est, ut spatio sex illorum annorum pax varie interrupta fuerit, per inopinatas urbium inuasiones, violentias, imò per apertum bellum, quod ad annum vnum protractum occasionem dedit colloquio Neracensi & Flexensi: adeo ut sex anni qui designati erant redditioni urbium, ob iam dictas interruptiones non suffecerint praestandae executioni Edicti, exacerbationisque animorum quae intra id tempus sperabatur, sopiendae. Interea Rex instigantibus nonnullis, urbes eas sibi reddi postulauit,

quod scilicet tempus redditioni designatum abiisset. Religiosi contra, cum causas durare cernerent, nimirum varias occasiones diffidentiae, & animos renouatis turbis exasperatos: meritò anxii, obnixè regem orarunt, non tam temporis præfixi, quàm mali quod interuenerat rationem habere dignaretur; potiusq; effectū qui spatio sex annorum & sex annis exactis promissus erat consideraret. Videlicet, spatio sex annorum executionem & continuationem pacis, & per consequēs diffidentiae exacerbationisq; animorum consopitionē: exactis verò sex annis, redditionem urbium. quæ quidem eo statueretur videbatur nequaquam esse consentanea benignitati æquitatiq; Regis, è qua primum hæc urbium concessio erat profecta; cùm conditio quàm sperarat, spatio illius temporis, ex spe sua non successisset. Rex itaq; perpensis hisce rationibus, non magnopere de spatio laborās, curatione videlicet mali & subditorum suorum conciliatione, Religiosos vi cogendos non esse censuit. Cumq; Rex Nauarræ ei exposuisset Religiosos subditos suos

suos graues habere querimonias quas apud eū deponerent, ad executionē Edictorum suorum pertinentes; quibus auditis, & satisfactione data, facilius ad red-
 ditionem vrbiū perueniretur; Rex per Dominum de Belieure qui ex præcipuis erat Consilii Status, consensit (postulante id Serenissimo Rege Nauarræ) in Cōuentum Montalbanensem: è principib. nobiles, & proceribus Religionis reformatę collectum. cui quidem conuentui Montalbanēsi Dom. de Belieure nomine regis toto conuentus tēpore interfuit, quem Sereniss. Nauarræ Rex testem actionum suarum appellat, rogatque vt audiatur fidesque ei adhibeatur in omnibus quæ de Conuentu Montalbanensi cognouit. Ex quo satis liquet Conuocationem hanc, nequaquam, vt illorum, in-
 scio inuitoq; regē factā; sed permissu ius-
 suq; regis. imò verò, re accuratè delibe-
 rata, vtilem illam ac necessariam bono tranquillitatiq; sui regni iudicauit. In hoc conuentu confectus est Catalogus generalis Violationum siue Contrauentionū & Executionum Edicti de pace; qui ex-

hibitus fuit Regi apud S. Germanum in Laye, per Comitem de Laual aliosq; designatos; simulq; demissè postulatum vt subditorum suorum Religiosorum querimoniis leuamen adferret.

Promissum etiam fuit ab omnibus & singulis, quæcunque vis priuatim eis inferretur, se æquali vi obuiam non ituros, neque par pari relatuos; ne videlicet priuatorum quorundam temeritas regnum nouis turbis iutuolueret, quemadmodum non semel in procinctu fuit: sed vt querimonias suas ad Regem Nauarræ deferrent, qui eas regi exponi curaret, qui pro ea animi sui explorata satis erga subditorum suorum tranquillitatem propensione, facile oportuna remedia reperiret. vt vicissim Rex Nauarræ promittebat, causam eorum apud regem sibi cordi fore, eamq; cum tempus postularet, regi accuratè expositurum, vt antea semper fecerat. vt videlicet cum viderent ipsum causam eorum apud regem tuendam suscipere, facilius intra limites rationis continerentur, neque extraordinaria via, quod antea tentarant alio refugio & solatio destituti,

stituti, sibi consulerent. Hæc est summa Actorum Conuentus Montalbanensis; neq; aliud quicquam agitatum. Consiliū verò hoc fuit; Impedire, ne vis priuata tãdem erumperet in malum publicū, turbandæ paci huius regni, ex sentētia Colloquii Neracensis habiti cum Regina regis matre: vbi articulus expressus ea de re conceptus fuit. Quidquid verò amplius spargunt, tam est consentaneum veritati, quàm Associatio Magdeburgēsis. vbi leuitæ oblitifunt, Principē Aurāgiæ ipsorum præcuratione trucidatū, quē quinq; post eadem perpetrata mensibus, in scenam, vt viuum reducunt.

ET reuera, Rex, vbi certò intellexisset quid in eo conuentu tractatum esset, rationes eorū adeo æquas iudicauit, vt sua prorsus sponte vrbes securitatis causa designatas ad aliquot vltra annos eis occupandas reliquerit: cum apertè videret Edictum suum non ita, vt putabat, obseruatum. Atq; hoc quidē est vnū ex præcipuis grauaminibus; cuius nomine Cōspiratores cum Serenis. Rege Nauarræ velitantur, hodieq; aduersus regem ipsum protestantur.

CERTE Rex Navarra sibi persuadet, si quis in memoriam reuocet quæ in hoc regno acta sunt adhinc XIII, aut XIII annos, nequaquam dissentaneum æquitati visum iri, quòd vrbes aliquot refugii & securitatis causa sint petita. postulatu- que à rege cum iam tempus propemodù abiisset, Edictum verò nondum præstitū esset, neque diffidentia consopita; vt securitas illa ad aliquod amplius tempus duraret, vtpote periculo nõdum ab ipsis sublato; cumq; Edictum de pace, ex quo vita tranquillitasque eorum pendeat, nondum stabilitum esset. Dicit tamen admodum liberè Sereniss. Nauartæ Rex, causam præcipuam, quam obrem præter communem Religiosorum necessitatē, priuato ipse desiderio impelleretur rogandi obnixè regem, vt ipsis ad longius aliquod tempus prædictas vrbes permitteret; fuisse Conspirationem iam sæpe dictam, cuius effectus singulis momentis expectabat. quodq; præterea Religiosi, in quorum illi perniciem coniurarent, tuto aliquo portu refugioq; egerent, tantisper dum Deus hoc eis sua benignitate largi-

largiretur, vt Rex consilia ipforum penitus explorata haberet. Et omnino pleriq; eorum qui durate pace aliquid aduersus hasce securitatis vrbes attentarunt, improbane id rege; satis apertè nobis hodie declarant, quibus probantibus pacem turbare ausi fuerint, & aliquid aduersus dietas vrbes, & alias quæ in potestate Evangelicorum sunt, moliri, cum arma ductu auspiciisq; Conspiratorum ceperint. Et quidem Sereniss. Nauarræ Rex obnixè regem orat, in memoriã reuocet eas res quarum eum certiore fecit paucis aliquot ante Conuentũ Montalbanensem mensibus, quæ abundè idoneæ erant vt iam tum Regem ad cogitandum de rebus suis mouerent; aut alioqui eum seriò commonefacerent ad querendam aut retinendam securitatem aliquam sibi ipsi; quem manifestè probant.

QVOD si dicant se arma cepisse, & vrbes regis inuasisse, vt etiam ipsi nonnullas habeant quibus securitati suæ consulant, exemplo eorum qui contrariam ab eis religionem profitentur, vt nonnulli sparserunt; Serenissi. Nauarræ Rex eos

omnes vnà rogat, vt toti Galliæ declarent, qua diffidentia ad hoc impulsifuerint. Difficiliter enim coniectura assequi posset quas causas habeant, vt Regi, vt Catholicis diffidant, vt vel de odiis, vel de iniuriis, vel de similitate Euangelicorum querantur. Certè nimis notum est Regem iis copias & regnum suum commisisse; & si iis malè voluisset, non tot eirationes nocendi suppeterent, ac suppertunt. Notum etiam est, eos quodammodo partitos esse regnum inter fratres suos & agnatos, ratione summorum honorum quibus funguntur, & amplissimarum Provinciarum quas administrant, non absque iniuria principum sanguinis regii: quod exercitus duxerint, oppida oppugnarint, prælia commiserint, munera publica contulerint, & summam per aliquot annos regiam beneficentiam in quoscunque eis libitum fuit deriuarint; quod in hunc usque diem, quandiu regis mandatis acquiescere velle se simularunt, Nobilitas & nobiliores ciuitates eos honore sint, persecutæ, auctoritate apud omnes valuerint, & quibuscunque ipsis visum fuit securitatem

curitatem contulerint; tantum abest vt per alium, aut contra alium tuitio aut securitas eorum fuerit petenda. Interea satis constat eos priuatas simultates virib. regniis exercuisse, & ab iis quos sibi aduersarios statuiebant regni sumptibus vindictam sumpsisse. Quod verò hæ commemoratę securitates eos securos nō reddūt hæc vnica ratio est, quod conscientia factorū eis metum incutit, quæ tacito flagello eos torquet, monens quòd regia bonitate sint abusi, & authoritatem quā ab eo nacti erant, in ipsum-met conuerterint. Cumq; aduersus ipsum, nisi per ipsum securi esse nequeāt, ipsum-met adoriuntur, regnumq; inuadunt. Quod si dicāt se egere securitatibus aduersus Euāgelicos Gallix, nemo certè est qui nesciat loco octo vrbium quas nunc occupant, illos totidē prouincias in hoc regno obtinere. Cui verò hæc inæqualitas cognita fuerit (neque quisquam est ita rudis qui ignoret) nunquam adduci poterit vt credat, eos de securitate aduersus Euangelicos laborasse, aut metuisse ne opprimerentur ab iis quibus abundè satis fuit se

150 DE POSTR. MOT. GALL.
aduersus illorum vim tueri ac defendere; quique illos lædere nequaquam poterant, nisi Rege tecti, eius autoritate vallati, eiusq; potentia armati.

QVOCIRCA vt vnusquisq; cognoscat sinceritatem Sereniss. Regis Nauarræ: nè prætectu nonnullarum securitatum quibus ei cautum fuit post rot iustas diffidentiaë causas, dicant se vicissim necessitate coactos de securitate aduersus ipsum cauere sibi petiisse: illi inquam qui perpetuo regis fauore ebrii, non alia hodie ratione lædunt, quàm quod nimium fiduciaë de iis conceptum, nimiumq; fidei eis tributum fuerit: *Offert Sereniss. Nauarræ Rex publici boni causa (tametsi inæqualis planè sit vtriusq; conditio) paratum se esse ad tradendum in manus regis vrbes quibus securitati Euangelicorũ cautum est, quæq; in sua sunt potestate, nõ expectato vltiore biennii spatio sibi à Rege concessio: modò supradicti arma deponant, & in manus regis tradant opida quæ occuparunt, vt pro suo arbitratu de iis statuatur. Offert præterea, quantumuis inæqualis sit vtriusque conditio, tam suo*

Conditio
quæ a
vno pposita

peria videtur

2

2

3
 suo quàm Illustris. Principis Condei patruelis sui nomine, ad eximēdos eis scrupulos (si quos habent) planioremque ad pacem viam sternendam: tradere in manus regis prouincias quas sibi rex in hoc regno administrandas commisit, vt de iis rex pro suo arbitratu decernat: modò supradicti eodē pacto prouincias quas occupant, tradant. Tantūm abest vt securitatis causa, (de qua omnes norunt, longè æquius esse ipsis caueri) nouas prouinciarum præfecturas à Rege postularint. vt illos quos non puduit per articulos pacisci, vt prouinciarum Normandiæ, Picardiæ, Lugdunensis, Salustensis, Metensis, Tulensis, & Verdunensis præfecturæ inter agnatos suos distribuere, hoc est, vt clarius loquamur, vt cum eo quod nunc occupant, maior huius regni pars, eis attribuat.

1101a. 1101b. 1101c. 1101d. 1101e. 1101f. 1101g. 1101h. 1101i. 1101j. 1101k. 1101l. 1101m. 1101n. 1101o. 1101p. 1101q. 1101r. 1101s. 1101t. 1101u. 1101v. 1101w. 1101x. 1101y. 1101z.

Ex iis quæ iam dicta sunt Sereniss. Nauarræ Rex contendit manifestò cerni, vtrum illi an ipse, meliorem nauent operã vt bono publico miserę plebis, vt voluntati regis, vt quieti tranquillitatiq; regni satisfiat recteq; consulatur. Et profecto,

oppido quàm absurdum esset; *Si famulus rem utilitatemq; domus maiori studio prosequi quàm filius familias videri vellet.* Si exteri isti nobis persuadere velint maiori curæ eis esse cōseruationem huius regni, quàm iis quibus hoc studium est natiuū, & quorum tanti interest. Exteri, inquam, illi quorum dignitas amplificari non potest, nisi cū eius pernicie ac dissipatione, & quibus tamē religioni non fuit, ipsum regni huius hostem immeritò pronunciare.

QVA motus occasione Serenif. Narvaræ Rex, omnes Ordines ac Status regni orat, vt hoc loco comparent (tamen res ipsæ comparationem non admittant) actiones maiorum suorum in hoc regno, de quibus perpetua serie hoc omniū ore prædicatum fuit; quod nullius vnquam oppressiōis in populo, aut iniuriæ in Nobilitatem authores fuerint; cū actionibus Capitem huius Conspirationis, quos cōstabit ab eo tempore quo pedē in Galliã intulerunt, magistratuum nundinationem inuexisse, nouis tributis populum onerasse, eiusq; succum & sanguinē exhaustisse,

hauisse, sub regib. Henrico & Francisco
 in munia publica & honores miscuisse,
 primosq; vanum pro sua libidine expo-
 sisse, & de manu in manum transtulisse:
 breuiter Simoniam in Ecclesia auxisse,
 vëditionemq; temporatorum cum suo
 quæstu introduxisse, vt se de aduersariis
 suis prætextu religionis vlciscerentur.

QVOD ad se attinet, omnes etiam re-
 gni Ordines rogat, vt meminisse vel in-
 quirere velint, an vnquam, quæcumq; o-
 nera ei sustinenda fuerint, populi onera
 eo nomine auxerit. E contrario, expen-
 dât omnes quô pacto subditos ipsi à Deo
 cōcreditos gubernet, quos cōstabit nul-
 lis vnquam nouis impositionum, vecti-
 galium aut subsidiorum oneribus graua-
 tos fuisse, quantacunque necessitate tan-
 to tempore pressus fuerit: An vlla vnquã
 iniuria aut factò, aut verbis bona perso-
 namve alicuius nobilis (tametsi complu-
 res cum grauissimè offenderint) quacun-
 que tandē occasione affecerit, siue in sua
 domo, siue in ipsorum ditionibus. An vl-
 la vnquam iniuria, quantumuis prouo-
 catus maleq; exceptus ab iis qui Romanã

religionem sectantur, affecerit vllū Prælatum, Pastorem, monachum, aut aliquē omnino Ecclesiasticum. imò verò an nō è contrario grati semper ipsi, benigneq; excepti fuerint, magisq; se facilem & paratum præbuerit ad obliterandas offensas, quàm ii ipsi à quibus offensus fuerat. An non semper honorē obseruantiamq; detulerit supremis Curiis, earumq; ministris, & summam omnibus qui insignia iustitię gerunt; An vnquā visus fuerit aut iustitię vim facere, aut necessaria auxilia iustitię, cum in ipsius manu esset, non subministrare. Quod verò ad reliqua huius regni membra attinet, is qui omnibus nihil quàm honorem, amicitia, benevolentiamq; detulit, neq; cuiquā iniuriam fecit, sed gratus omnibus esse studuit, non facilè censebitur aut deceretur hostis totius regni.

Q V O D ad statū regni generaliter attinet, inficias ire non vult, bella ciuilia magnam rerum omnium cōfusionem huic regno attulisse, egestatē populi, diminutionem Nobilitatis, subuersionem Ecclesiasticorum, vera belli, potissimum ciuili-

lis,

lis, germina quæ in animo suo deplorat, eisq; remedium allatum cuperet etiã sanguinis sui profusione : Testatur tamen Deum, testatur conscientiam suam, testatur Galliam ipsam, quæ acie oculorũ non mediocriter, adeoq; recenti memoria prædita est, vt optimè viderit, optimeque omnis illius temporis meminerit; an vnquã ad arma venerit nisi extrema necessitate compulsus, tamen si eam ipsam necessitatem prospicere, rationeq; præcipere potuisset. Testis est Cõuentus Blefiacus, authoribus hisce conspiratoribus habitus, quo ipsum omnesq; eiusdem cũ eo religionis, proscribebant, nisi è vestigio religionem mutaret. quod quidẽ ei fortasse non ita difficile factu fuisset, si æquè atheos esset ac illi omnis Religionis sunt expertes. An præterea pacem priuato vllò respectu detrectarit (tamen si ea est ipsius dignitas vt quod ipse pro re priuata habet, meritò censi possit publica) quandocumque conscientia suę iudicio satisfieri potuit, cumque animaduertere potuit, eos qui Religionẽ quam ipse profitetur, amplectuntur, ex fide sua quietẽ

tranquilleq; Deum colere posse: An vlla vnquam prærogatiua insigniri postularit, accessione authoritatis, augmento pensionis annuæ, honorum ac munerũ amplificatiõe; an verò ecõtrario maluerit, in eo statu in quo adhuc est se continere, absque vlla authoritate in ea quam administrat prouincia, quæ ei integra per pacem restituenda erat; quàm bellũ vel ad exiguum aliquod tempus protrahere, & vel vnus horæ mora alleuationẽ populi quam pax adferret retardare, aut pacem postquam constituta esset turbare, propter priuationem possessionis aut vsus liberi omnium eorum quæ respectu ipsius promissã erant. Articuli pacis vltimæ id testari possunt, & colloquium Foxense, in quo ad conditionem suam meliorem efficiendã, vti potuisset votis Ducis Andegauensis, transferendi nimirum se in Belgium, quò generali legatione Ordinum Belgicorum vocatus erat, quia-criter id postulabant atque vrgebãt. Antiquius tamen ei fuit eo tempore priuatum suum commodum amplificationi huius regni postponere, quàm vel tantil-
lum

lum remorari aut nundinari in sine aliquo emolumentum quod ei accessurum esse videbatur. Pacem itaque composuit, iis conditionibus quibus regi cum illo pacisci placuit. ut eò facilius Belgium Galliarum imperio adiungeretur; utque etiam ipse eò se conferret, si rex id probaret. Hi vero Cōspiratores, Veri Franci scilicet, ut impediāt quo minus Belgium Francico regno adiungatur, tum cum legati Belgici id regi deferrent, iis conditionibus ut legem ipsis præscriberet & urbibus quæ vellet præsidia, & præfectos imponeret; ut hoc, inquam, impediāt, regnum eius turbāt, populū concitant, & in summa pace bellum suscitant.

QVANTAM ab omni hoc tempore patientiā Rex Navarra præstiterit, quāque graues offensionis causas haberet, ob indignam tractationem qua impulsu hominum eiusdem cum coniuratis farinae afficiebatur; vniuersis mortalibus cogitandum relinquo; cum procul à rege remotus esset; nulla auctoritate in prouincia quam administrabat fultus, cumque nihil ex nominibus acciperet, neque maior eius

ratio haberetur quàm infimi in Gallia cœ-
 turionis, absit dicto inuidia. Et vt simpli-
 citer ac verè de actionibus eius loquar;
 nisi ipse malum quo populus per totum
 regnū afficitur acrius persensisset, quàm
 hodie Conspiratores isti: tantus quantus
 est, toti Franciæ funditus subuertendæ
 par erat. cæterùm ipse est Fræcus, & prin-
 ceptus Francus, genuinum Franciæ mem-
 brum, quod dolores persentit, eiusq; pla-
 gis ac vulneribus afficitur. Imminutio
 auctoritatis, amissio gratiæ, priuatum de-
 trimentum, nunquam tantum valebunt,
 vt indignatiõe animi impulsus officii sui
 obliuiscatur; quòd quidem Conspirato-
 ribus est proprium; quia leuiter tantum
 Franciæ inserti sunt, similes planè cruri-
 bus ligneis, & fictitiis exemptilibusq; bra-
 chiis, quæ ardēte corpore nullo sensu do-
 loris afficiuntur; quibus externū aliquid
 tribui potest, internum nequaquam, non
 motus, non sensus genuini Franci.

IN hisce motibus quos cõiurati decla-
 rant & protestantur directè in ipsum strui,
 caput, vitam, honorem, cõscientiam de-
 niq; ipsius petētes videat cū eos armatos;
 vrbes

vrbes in meditullio prouinciæ quam administrat inuadentes, seq; omni ex parte ab eis cinctum, & patientiam suam continuè ab eis irritari; certè nisi ipse maiorè regis quàm priuati sui periculi rationem haberet, & nisi publicum regni bonum, & spes publicæ pacis (si pax cum eiusmodi hominibus constare potest) antiquius ei conseruatione sui ipsius fuisset; an obsecro probabile, imò verò an æquū fuisset, vt se tanto tempore contineret, vt omnino continuit? Cæterùm ipse susq; deq; omnia habet, modò populo tranquillitas, regno pax, regi obediētia atque honor, pro eo ac par est, constet, etiam cū manifesto suo periculo, & damno irreparabili.

HÆC sunt summam, quorum nomine Sereniss. Nauarræ Rex insignibus hisce Hæretici, relapsi, persecutoris Ecclesiæ, hostis Catholicorum, & perturbatoris regni in titulis speciosis insimulari potuit. Quod ad decretum attinet quod inde pronuntiant, quo declarant ipsum excidisse iure successionis in regnū, vtq; Illustriss. Cardinalis eius patruus ti-

tulum primi principis sanguinis regii & futuri hæredis adscisceret curarunt: Hic certè est articulus qui eos maximè torquet, sed de quo ipse minimum hæctenus cogitavit, quodq; ei extremum accidit. Et quod ad hoc negotium spectat, satis habet Sereniss. Nauarræ rex sperare, Deum, magno regni bono regem quàm diutissimè superstitem conseruaturum, sobolemq; ei oportuno tempore largiturum, cum non exiguo omnium suorū hostiū dolore. Bona etiam eum spes habet, negotium sibi esse cum Francis, quantumvis eis corrupendis insudarint, qui norunt iura, & genealogias non ignorant, quiq; ordinis & gradus qui obtingere ei debet, rationem sint habituri: Dei etiam benignitate se sustentat, qui est protector iustitiæ, vindex violentiæ, in cuius oculis utrique versantur, cuius iusta iudicia nequaquã, vt humana, corruptelis sunt obnoxia, cuius decretum est certum, executio immutabilis, cui illi obsistere nequeunt.

QVOD superest, & quod ad Religionem attinet, Sereniss. Nauarræ Rex declarat
Regi

Regi summo suo domino, omnibus Ordini-
 bus & Statibus huius regni, omnibus
 Christiani orbis Principibus ac Statibus
 Christiani orbis Principibus ac Statibus
 tam sæcularibus quàm Ecclesiasticis: Se
 esse semperq; fore paratum ad morẽ ge-
 rendum decretis legitimi Concilii gene-
 ralis aut nationalis, vt continetur regio
 Pacificationis Edicto. Quantum ad re-
 gnum eiusq; administrationem attinet, 5
 se libentissimè decreto legitimorum Co-
 mitiorum totius regni Ordinum, quan-
 documque regi vitum fuerit ea indicere,
 obtemperaturum. Interea se nihil aliud
 optare, quàm placidè, ex præscripto Edi-
 ctorum vitam degere, paratum ad vitã,
 facultates, amicos pro defensione regis,
 status publici, omniumq; fidelium regni
 subditorum impendendum.

4 yditio

PORRO cum Conspiratores occasi-
 onem & prætextum armis ab se capiẽdis
 Regem Navarra statuerint, videriq; ve-
 lint cum nemine eis quàm cum ipso ne-
 gotium vel esse, vel vt sit cupere: eamque
 in rem in Protestationibus suis varias ca-
 lumnias spargant atque euulgent, præci-
 pue verò in his, Quod morti regis inhiet,

quod sit perurbator regni, & iuratus Catholicorum hostis, &c. cumq; præter id quod ante dictum est, se parem existimet probandis vnicuique suis actionibus; Serenis. Nauarræ Rex quanta potest cum reuerentia Regem summum suum dominum orat (ad cuius aures non dubitat quin hæc calumniæ sint delatæ) ne ægrè ferat, (saluo semper honore atque obseruantia regi debita) quod dicat, & pronunciet: Eos qui supradictas calumnias in ante dictis protestationibus aduersus se sparserunt atque euulgarunt, falsè maligneque *mentitos esse*, excepto Illustris. Cardinale patruo suo.

PRÆTEREA ad falsitatem illarum calumniarum actionibus suis conuincendam, Orat etiam obnixè Serenis. Nauarræ Rex Regem summum suum dominum, vt fidelitatem obseruantiamq; suam in eo quod ipsi offert gratam acceptamq; habeat; Videlicet, vt pro tranquillitate & subleuatione regis ac populi, hæc controuersiam inter illos & se dirimere dignetur, citra vitæ suæ, nimio regni impendio, discrimen, citraq; vllam aliã Regis

giæ suæ Maiestatis molestiam. Sperans se fauēte Deo satis amicorum tam in hoc regno inter cliētes Regis, quàm extra regnum inter amicos & confœderatos regni Francici, reperturum, qui illos ad officium redigant, eosq; cogant ad agnitionem obedientiæ quâ regi summo ipsorum domino debent; & ad obseruantiam honoremq; , qui sibi, sub Regis imperio, debetur, præstandum.

PECVLIARITER verò, quando nō sine suspiriis & lacrymis animo suo obuersatur ingens profusio sanguinis nobilium quam hoc bellum videtur allaturū, extrema inopia ac miseria populi, perturbatio ac confusio quæ in omnem ordinē ac statum hac via inuclietur: & quidē eo tempore cum pietas, benignitas & prudentia regis, absq; his motibus fuisset, ad hoc se iam, vti cōstat, compararet, vt pristinum huius regni splendorem, prosperitatem, dignitatem, integritatemque omni ex parte instauraret, & præcipuè quâdo animo suo obuersantur blasphemix in Deum quæ bellū secum trahit, omniumque vitiorum pelagus in armorum li-

centia exundans: Ad auertandas has miserias, quas Serenis. Nauarræ rex sanguine suo redemptas cuperet, quanta potest animi demissione obseruantiaq; Regem orat, ne moleste ferat conditionem quã in præsentia Guisio offert; cum illi aduersarium se in Prætextu quem armis sumendis obtenderunt, statuerint; & ipse Guisius copiis eorum præsit: Vt scilicet controuersia hæc, ne in omnes huius regni ordines & status ærumne quæ ex ea proficisci possent redundant, nève interpositione exercitus domestici pariter & externi sit opus, cum manifesta miseræ plebis pernicie: Singulari illius secum certamine dirimatur. ita vt aut singulis, aut binis, aut denis, aut vicens, pluribus aut paucioribus capitibus vtrinq; , eo numero quem ipse Guisius nominarit, res agatur, armis inter verè nobiles receptis. Quod verò ad locum duello committendo attinet; si eum in hoc regno cupit, Regem orat, vt eum designet. Sin hoc regnũ suspectum habuerit; offert se ad quẽuis alium, extra hoc regnum locum venturum quem Guisius delegerit, quique securum

59 de in
de duello

curum habeat accessum, neutri parti respectum. Honor certè, (cum tanta sit personarum & dignitatum in utroque, ut omnes norunt, disparitas atque inæqualitas) quem Guisus obuiis vlnis amplecti, & quouis precio redimere debeat. bonum etiam quod Serenissimus Navarrae Rex & Illustriss. Princeps Condæus eius patruelis libentissimè sanguine suo redemerint, ut regem supremum suum dominum omnib. malis ac miseriis quas ei struunt, regnum à tumultu & confusione; nobilitatem ab interitu, & plebè ab angustiis extremaq; calamitate vindicet. Protestans Sereniss. Navarrae Rex corà Deo, & ex animi sui cōscientia, Se ut hanc viam ingrederetur nulla ambitione, neq; odio in illos impulsū, sed nec commotū vindictæ cupiditate, vlla aut pari, qua illi pro animi sui libidine aduersus ipsum commouentur. Sed solum desiderium videndi, Deum coli & honorari, regem suum extra discrimen omnesque molestias, regnum in pace, populum in tranquillitate constitutum, effecisse; ut voluntariè suaq; sponte periculum armorum deligeret. Ob

solum mœrorem animi ob malum quod singulis momentis ei ob oculos versatur, regnum scilicet hoc nouis rursus in Deū blasphemii obnoxium fore, inter procellas & pericula naufragii, & plebem in summas angustias veteresq; miserias reductū iri; in quas si denuò relaberetur, difficilimè assurgere & conualescere posset.

CONFIDIT etiam planeq; sibi persuadet Rex Nauarræ, Deum Opt. Maxi. qui scrutatur corda, & in cuius manu sunt euentus armorum, successu ipso declaraturum vniuerso orbi terrarum sinceritatem & iustitiam causæ, vt sit posteritati omnibusq; seculis exemplo: Deū, inquam, cuius iram, vindictam & maledictionem sibi imprecatur; si falso protestatur; Si vnquam mali aliquid in caput regis, in regnum, in subditos cuiuscumq; ordinis, cuiuscumq; religionis in animo suo concepit. Si quas vnquam machinationes in obitū regis molitus est; si de vlla vnquam vi aduersus religionem Romanam, aut aduersus Catholicos cogitauit. Deum etiam, quem benigno suo fauore atque auxilio actiones suas profecuturū

VARIA VTR. P. SCRIPTA. 167

confidit, aduersus eos qui nulla occasione exitium ipsi prætextu nominis diuini moluntur, regnum miscent, ordinem omnem perturbant, plebem pessundant, regem ipsum regno exuere contendunt.

Dat. Bergeraci; X Iulii, MDLXXXV. *10 Iulij 1585
in gallico*

Cum subscriptione

HENRICVS.

Et paulo inferius

Lallier.

VERA HISTORIA DE
MASSILIA CAPTA PER

*confederatos, & recepta per fidos ministros
Regis: testata literis sua Maiestatis ad Co-
mitem de Lude; Et aliis literis.*

DIE Martis nono Aprilis 1585, Dari-
es secundus cōsul, & Bonifacius Ca-
banes dux ordinum plebem ad arma ca-
pienda noctu sollicitat. primo digressu ac-
cedūt domum Bonifacii Quæstoris, fra-
tris illius Bonifacii Cabanis. fores pulsant,

M iij

& aiunt se adferre fasciculum literarum a Domino Magistro priore Franciæ gubernatore Prouinciæ ad Quæstorem; cupere hunc fasciculū illi ipsi tradere. Quæstor degreditur comitatus vxore, quæ cædelā pone ferebat. consul Daries comitatus Bonifacio Cabane & duobus sicariis basiat fasciculum, & Quæstori dat, rogatq; vt curet diligenter exequi quæ scriberentur. His verbis signum dedit sicariis qui eos comitabantur, illum cædendi, nam è vestigio ruerūt in Quæstorem, & gladiis ac pugionibus illum confoderūt. Cabanes ascendit in dōmum, vt hāc occuparet, ac diriperet. Postea cū plebe armata eūt spoliatum domos eorum, qui religionem reformatam profitebantur; quos vinctos duxerūt in turrem sancti Ioānis, postridie mane quinq; ex vinculis eduxerunt; horum vnus nominabatur Chiouffe, alter Antonius Lamballeur, omnes colligatos & per plateas vrbis tractos crudeliter trucidarunt: & corpora de muro (in conspectu aliorum qui in turre erant vincti, & eiusmodi supplicio destinati) præcipitarūt. Vndecimo eiusdem

dem mensis, occupant propugnaculum sanctæ Mariæ de Guardia & literas dederunt ad dominum de Vins (qui ex præcipuis confœderatis Prouinciæ erat) his rogant, vt quamprimum ad eos contendere. Sed Deus animum addidit domino Bouquierio viro graui & magnæ auctoritatis inter ciues; adeò vt consules ex illius sententia designentur, & plebs quo ille vult, impellatur; & vnde vult deducatur. Ob hanc auctoritatem odium plurimorum sibi conflauit in vrbe; qui quò timebant, ne ille, istius seditionis oportunitate vsus, eos affligeret; sese cõtulerunt in monasterium sancti Victoris. At hic metuens fraudem, cõsulem Daries rogat, qua auctoritate turbas istas concitaret; Quum alter respõdisset ex mādato domini Magni prioris, & mandatum non ostendisset; lubet hostes suos, qui confugerant in monasterium, ad eum tuto accedere, cū his in gratiam rediit; ostendit magnitudinem periculi, in quo respublica versaretur. Ita conciliatis vtrinque animis permutuos amplexus; coniunctis virib. (quibus aliis superiores erant) consulē Daries,

170 DE POSTR. MOT. GALL.
& Capitaneum Bonifacium comprehē-
dunt; & in vincula ducunt. Continuo rē
magno Priori, qui ad Aquas Sextias sub-
sistebat, deferūt. hic ducentis equitibus &
iudicibus vnius cameræ parlamenti A-
quarum comitatus, celerrimo cursu, die
Veneris duodecimo eiusdem mensis sub
vndecimam noctis Massiliam venit. An-
te omnia iubet Evangelicos, qui vincti e-
rant liberari: post cum iudicibus carcere
in quo cōclusi erant consul Daries, & Bo-
nifacius adiit. Iudicium de plano exercet:
accusantur consul & dux ordinum: con-
uicti prodicionis, & perduellionis, conde-
mnātur; & postridie illius diei, morte mul-
ctantur. Edixit per totā urbem voce pre-
conis, & per Prouinciam, ne quid Evan-
gelici detrimenti caperent. die dominico
post decretæ sunt supplicationes publicæ
in vrbe propter felicem successum, quem
Dei beneficio experti sunt in supprimen-
da conspiratione; populus vndique cla-
moribus felicitatem Regi, & regno Fran-
ciæ precabatur, ciues cum agnoscerent
in eo se peccasse, quod nascenti seditioni
minimè restitissent, veniam à Deo, à re-
ge,

ge, & à iudicibus petierūt: miseruntq; ob hanc rem legatos ad senatum parlamenti Aquarum Sextiarum. Et merito debemus Deo gratias agere pro tam felici successu, quo tota Prouincia pacata continetur in officio erga regem; & confœderatorum molitiones interpellantur: quæ erant eiusmodi, vt capta Massilia Dux Niuernensis (qui in omnem euentum Auenione subsistebat) eò se mox conferret. Hic susceptum hoc suum obducens specie profectionis ad thermas Lucêses; curauit quatuor triremes Florétinas in portum Massiliensem subduci. Domini de Sault & de Vins principes confœderatorum in Prouincia; nullum adhuc vel turgurium occuparunt in illa regione: per paucos habêt comites, quamuis permultos ostentent aureos nummos; duplices pistoletos Hispaniæ.

LITERÆ QVAS CONSVLES

Massilia dederunt ad Dominum de Vins.

DOMINE, has ad te literas dedimus vt certiolem faceremus urbẽ Mas-

filiam haud dissimulanter secutam esse
 partes Dei, & Reipublicæ; vt omnino p-
 fiteretur fidem Catholicam; vbi omnes
 decreuerunt sese cum omnibus faculta-
 tibus coniungere fœderi principū Chri-
 stianorū, & Catholicorum; & tibi. Quā-
 obrē rogamus te, vt ad nos properes: si a-
 nimus est p̄ vias proficisci quæ recta huc
 ducūt: Poteris per Peroieulx, vel per Fu-
 néau pergere, si mauis per aliam; arripe il-
 lam quæ per sanctum Zachariam, & per
 Gemenses ducit. Nam omnib. pagis im-
 perauimus, vt tibi adsint; tuique curam
 habeant: & com meatum suppeditent. Si
 secus fecerint, hos exterminabimus. & in
 eum finem si opus fuerit, tormenta mu-
 ralia eò ducemus. hostes nostros declara-
 mus, quicumque fuerint tui; teque in no-
 stram tutelam & protectionem suscipi-
 mus: quemadmodum committimus nos
 tutelæ principum Christianorum Catho-
 licorum; & tuæ. Hodie occupauimus p-
 pugnaculum sanctæ Mariæ de Guardia:
 & in nostram actuum potestatem rede-
 gimus. Rogamus Deum regem regum,
 vt te sua sancta custodia cingat, & tuea-
 tur.

VARIA VTR. P. SCRIPTA. 173
tur. Datum Massiliae vndecimo Aprilis,
Anno 1585.

Sic signata

Nicolaus Roque consul
Daries consul
Bourgoigne centurio
Antonius Cornelius centurio
Bonifacius centurio
Carolus de Casaux centurio
Teronius praefectus de Lauze.

LITERÆ REGIS AD
COMITEM DE LUDE GV-
bernatorem agri Pietauiensis de conspiratio-
ne detecta Massilia. Quae eodē exemplo missae
fuerunt ad omnes gubernatores prouinciarum
regni. Data Parisiis 26 Aprilis,

1585.

DOMINE de Lude, mitto ad te has
litteras, quibus te certiore facerem,
de Massilia pene intercepta proximis his
diebus; & à nobis ab alienata perfidia se-
cundi consulis: qui absente primo consu-
le, abutēdo officio sui Magistratus, occu-

pauit urbem, & aditum portus, eo animo, ut paterent peregrinorum armis: & essent penes eos qui tranquillitatem publicam mei regni infestant, sub specie procurandi illius utilitatem, & alleuationem ciuium; quorum nonnullos inhumaniter trucidarunt; ut eò magis populum commouerent, & cõcitarent ad seditionem. Sed, laudetur Deus, res longè aliter, quàm illi opinabantur, cessit. Nam ciues agnita machinatione cõsulis (qui simulando illis optimè consulere, dominari illorum fortunis in animo habebat, illosq; exponere libidini & cupiditatibus militũ peregrinorũ) vnanimi consensu arma in hũc & socios facinoris conuertunt, occupati & vinctos iudicibus tradũt. Confessi cõspirationem, iudicum sententiis condemnantur, & in crucem aguntur. sententias Iudicum secutus est magnus applausus ciuium; quo fidei suæ integritatẽ erga me testatam voluerũt: quorum etiam cũ discrimine vitæ, honoris & fortunarum, non solũ illa ciuitas, sed tota etiam Prouincia mihi cõseruata est. quam rem cupio notam esse omnibus bonis ciuibus, &

subdi-

subditis meis, vt ad exemplum Massiliē-
 sium inuigilent: & diligenter prospiciant
 scopū ad quem collimant & tendunt ha-
 rum barbarum auctores: qui ciuitates, &
 alia loca in quæ admittūtur, præfidiis fir-
 mant: ciues captiuos ducunt, & pulsant,
 tam Catholicos quam alios. Imperāt his
 noua tributa, & vectigalia. pecunias me-
 as intercipiunt, cedunt, & depeculantur
 incolas ciuitatum, non habita ratione re-
 ligionis. vt nuper accidit Castilione ad
 Matronam: quo loco primo imperu tru-
 cidarunt quinque aut sex incolas Catho-
 licos. Et vbique locorum grassantur, &
 innumera flagitia & latrocinia perpetrāt.
 vnde apparet (vt satis testantur) nec reli-
 gionem Catholicam per hos restitutum
 iri, nec populum meum alleuatum, & li-
 beratum ab oppressione, bello hoc suo
 omnium miserrimo, quod ob eam causam
 cupio extinguere, & supprimere quā
 possim citissime. At si hāc gratiam à Deo
 non impetrauero, propter pertinaciā eo-
 rum qui principium his turbis dedere; ad
 monebis omnes meos subditos, vt sibi ca-
 ueant: Et fidem illam spectatam, & obe-

dientiam proptā, qua mihi tenentur, perseveranter studeant præstare; tanquam principi & supremo domino. renuncient omnibus fœderibus & societatibus. Cōfugiāt ad me, meaq; protectioni & tutela sese committant. & degant secure propter curam maximā, quam habeo de defensione & conseruatione ecclesiæ Catholicæ; & alleuatione, & solamine mei populi. Cura etiam exemplaria harum litterarum perferri ad præcipuos ecclesiasticorum, & ad nobiles illius Prouinciæ; & habitatores vrbiū: vt animi mei beneuolentiam erga se propius cognoscāt; & periculum in quo versentur ex prorogatione istius belli intueantur. rogo Deū vt te protegat. Datum Parisiis 26 Aprilis, Anno 1585.

Obsignatum

HENRICVS.

Et paulo inferius

De neuville.

EDI-

EDICTVM REGIS DE
 REVOCATIONE EDICTO-
*rum Pacificationis, & conciliatione subdito-
 rum suorum ad gremium ecclesie Catho-
 licae, apostolicae & Romanae.*

HENRICVS Deigratia rex Gallia &
 Polonia, omni. presentibus & fu-
 turis salutem. Constat Deo & homini-
 bus quo animo affecti semper fuimus, &
 quantos labores suscepimus ante & post
 susceptam coronam; vt ciues nostros ab
 ecclesia Catholica apostolica Romana
 ab alienatos huius gremio conciliarem;
 & animorum distractiones, & sectas, que
 irreperunt & inuicta sunt in religionē,
 dum reges fratres mei (quibus Deus con-
 donet) & ego minores essemus annis, ex
 hoc regno deleteremus. tā vt conscientia
 nostram erga Deū (vti tenemur) puram
 prestaremus: quam vt quietis bonae soli-
 dum & perpetuum fundamentum inter
 ciues nostros iaceremus & stabiliremus.
 quo regnum hoc nostrum perinde felix
 & tranquillum redderemus, vti fuit tem-

poribus regum felicitis memoriae maiorum nostrorum. Nam saepe armati fuimus, & diu bellum gessimus in hoc nostro regno in hunc solum finem; pro quo opitulantis bonis & fidei subditis nostris, parati eramus libentissimo animo, vitam & facultates omnes exponere. At Reges nostri domini & fratres veluti nos (ad parcendum sanguini & opibus nostrorum civium, & miseram plebem ab iniuriis & oppressione vindicandam) edicta pleraque pacificationis ergo composuimus: ut hac via grata & suavi tentaremus eo peruenire, quo animo destinauimus. Sed Deus non passus est, ut haec via nobis securior & felicior esset illa quae aperitur armis, ut videre est ex nouis istis motibus, & armis correptis in nostro regno, quae originem & fundamentum traxerunt a diuortio religionis, quod fertur in hoc regno. Ex quo nouimus & experti sumus, prouidentiam humanam, spemque consiliorum cogitationumque, quum in omnibus rebus, tum praecipue in causa religionis fore fragilem & fallacem. De qua quoties dissensio fuit, aut controuersia agitata in aliqua republica,

republica, mox eadem obnoxia fuit infelicitati, & desolationi, iuxta verbum sanctum Domini. Cui rei cum optamus, uti decet regem Christianissimum studiosissimumq; salutis suæ & suorum subditorum, obuiam ire, & remedia adhibere: nos his causis, & aliis bonis & magni momenti rationibus adducti: secutiq; consilium honorificentissimæ dominæ Reginæ matris nostræ; & plurimorum principū & procerum consilii nostri, hoc nostrum edictum perpetuum & irreuocabile ediximus, statuimus & cōposuimus. Edicimus, statuimus & decernimus ut sequitur:

Primum, Nolumus in hoc nostro regno, regionibus, terris & feudis nobis subiectis vllam in posterum professionē seu exercitiū religionis, (quæ dicitur) reformatæ: sed solius nostræ religionis Catholicæ apostolicæ & Romanæ. Interdicendo manifestè, & prohibendo illud exercitium subditis nostris cuiuscunq; status aut conditionis fuerint, sub pœna publicationis corporis & bonorū, non obstante permissione & licentia quæ per nostra

antehac promulgata edicta pacificatio-
 nis concessa fuit: quæ nos retractauimus
 & retractamus per præsens edictum. per
 quod volumus & iubemus, sub iisdem pœ-
 nis vt supra, omnes ministros seu concio-
 natores illius nouæ religiõis egredi & ex-
 cedere ex hoc nostro regno, & terris no-
 stri iuris & imperii intra mensem vnum
 post huius edicti promulgationem in cu-
 riis nostris Parliamentorum. Et vt præci-
 deremus ansam & causam magnorum
 malorum & calamitatum; quas permis-
 sio contrariarum opinionum in religio-
 ne inuexit in hoc regnum: vtq; quietem
 magis firmam inter subditos & tranquil-
 lam præstaremus: Nos iussimus & iube-
 mus, sub eisdem pœnis quibus supra, oēs
 subditos nostros de hinc viuere secundū
 religionem Catholicam apostolicā Ro-
 manam: & qui profitentur religionem il-
 lam nouam, vt hanc renuntient; & abdi-
 cent: componantque se ad amplectendū
 religionem Catholicam apostolicā Ro-
 manam: & hanc profiteri intra menses sex
 post promulgationem præsentium. Et si
 nolent hanc profiteri, nos volumus vt e-
 grediantur

grediantur & excedāt ex hoc nostro regno & terris nobis subiectis. quo facto nos his permisimus & permittimus ius nihilominus vendendi, fruendi aut alio modo disponendi de bonis suis tam mobilibus quam immobilibus vti voluerint. Eadem de causa & consideratione declarauimus & declaramus per præsentis subditos nostros, qui infecti sunt hæresi, fore incapaces & minimè idoneos ad possidendum & exercendum ministeria publica, magistratus, officia, & dignitates in hoc nostro regno & terris nostri Iuris & Imperii. Et vt memoriam turbarum quæ elapsæ sunt deleamus, & factionum quæ causa religionis inter subditos nostros vigere: Nos iam dudum reuocauimus & reuocamus Cameras iudicum bipartitas, tripartitas & alias institutas in curiis Parliamentorum ad præscriptum edictorum nostrorum pacificationis. Et eadem ratione commisimus & committimus actiones quæ ibi pendent, in quo statu sint, disceptationibus iudicum ad quos proprie cognitio spectat.

Volumus præterea & iubemus, vt op-

pida quæ ante hac securitatis causa com-
 missa fuere custodię eorum qui profiten-
 tur dictam religionē nouam, sint per hos
 derelicta libera, & præfidia quę inibi sunt
 educta statim post promulgationē præ-
 sentium in curiis Parliamentorum, quorū
 in territoriis sita sunt. Cumq; ob interdi-
 ctum exercitiū nouæ religionis, nonnulli
 causam prætexere possint exercēdæ vin-
 dictæ priuatim: & turbas ac seditiones in
 hoc nostro regno mouere: prohibemus
 manifestissimē omnibus subditis nostris
 omnium ordinum & conditionum sub
 pœna mortis, ne vim inferant, aut molia-
 tur inuicem quid ex priuata auctoritate:
 permittendo coërcitionem & punitionē
 delinquentium nostris ministris. Et quia
 nobis constat Principes ministros coro-
 næ, antistites, proceres, & alios ministros,
 oppida, ciuitates, & reliquos omnes qui
 hos secuti, opitulati, fauore p̄secuti sunt
 in nouis istis motibus tam in occupandis
 armis, oppidis, propugnaculis, nummis
 nostris quibuscunque, cibariis, tormentis
 muralibus & aliis tormentis bellicis, sub-
 ornationibus, delectu militū, redemptio-
 nibus

nibus captiuorum actis hostilibus quàm
 in genere aliis facinoribus perpetratis &
 tentatis intra hoc regnũ & extra ob cau-
 sas prædictas, fuisse inductos zelo & stu-
 dio quodã singulari quo præditi sunt er-
 ga patrociniũ & conseruationem reli-
 gionis Catholicæ apostolicæ & Romanæ.
 Nos declarauimus & declaramus nos ho-
 rum factum vt nobis acceptum & gratũ
 approbare: volumusq; eos hoc nomine
 & facto in posterum omnino liberari: ita
 vt non fas sit cuiquam hos persequi qua-
 cunque ratione & modo. Imperando ob
 eam causam perpetuum silentium pro-
 curatoribus nostris generalibus præsen-
 tibus & futuris: cæterisque iudicibus no-
 stris omnibus & aliis quibuscunque. Et si
 ob causas prædictas iudicia aliqua lata
 fuere: Nos volumus & censemus illa o-
 mnia fore nulla, & perinde esse ac si non
 fuissent concepta. Et vt ea quę hoc edicto
 sunt complexa melius obseruentur in o-
 mnibus punctis, volumus omnes Pares,
 Principes Franciæ, ministros huius co-
 ronæ, consiliarios in nostro consilio sta-
 tus; equites auratos duorum nostrorum

ordinum, gubernatores & legatos generales prouinciarum nostrarum; praesides & consiliarios in curiis nostris supremis, balliuos, seniscallos & alios ministros nostros, maiores, scabinos, coetus & communitates urbium nostrarum, solenni iurando promittere, se velle fieri & obseruare inuolantè hoc nostrum edictum, utque eorum iuramenta & acta super hoc confecta, sint inserta archiuis & commentariis publicis curiarum nostrarum; ut his uti possimus cum opus fuerit. Iubemus praesenti edicto charos & fidos nostros consiliarios qui exercent iudicia Parliamentorum nostrorum, balliuos, seniscallos, praefectos vel eorum legatos, & ceteros iudices & ministros nostros & horum unumquemque uti decet ut curet hoc nostrum edictum, constitutionem, voluntatem & mentem legi, promulgari, in acta referri, obseruari, custodi, & retineri inuolantè & sine infractione. Et ut hoc fiat & patiat, cogant & curent cogi omnes, quos decet & merentur cogi. Nam eiusmodi est nostrum placitum; non obstantibus quibuscunque edictis, constitutionibus

nibus, mandatis, interdictis aut epistolis
huic contrariis quibus in gratiam eorum
quæ hoc edicto cōtinentur, & ne his fiat
præiudicium, omnem auctoritatem de-
rogamus. Et vt hoc sit firmum & stabile
in sempiternum, nos obfirmauimus præ-
sens edictum manu nostra propria, &
sigillum nostrum curauimus huic affigi.
Parisiis mense Iulii, Anno gratiæ 1585.
& nostri regni duodecimo.

Sic signatum

HENRICVS.

Et in replicatione scriptum

Ex mandato Regis

Brulart.

LITTERÆ REGIS NA-
VARRÆ AD REGEM GAL-
liæ, data Bergeraci vicesimo Iulii, anno
M D LXXXV.

MI Domine quū horū motuū aucto-
res re & factis indicassent, quo ani-

mo essent affecti erga Maiestatem tuam,
 & rempublicam; mihi per literas tuas a-
 micissimè scriptas, iudicium tuum gra-
 uissimum, de eorum mente communi-
 casti: quo optime nosti istos homines,
 quacunque specie propositum suum ob-
 ducant, vitam tuam atque sceptrum pe-
 tere: velleque cum tuo incommodo atque
 damno suas opes & potentiã augere: nec
 aliud plane moliri quam ruinam & dissi-
 pationē tui status. hæc sunt, domine, ver-
 ba tuarum literarum: quibus etiã me ma-
 gno honore affecisti, cū agnosceres meã
 fortunam cōiunctam esse tuæ: & adderes
 hos mei ruinam perinde atque tuam mo-
 liri: cum esset difficile ad meas fortunas
 affligendas (quæ à tua amplitudine atque
 potentia pendent) nisi per tuas penetra-
 re. hoc animo, domine, tu etiam impera-
 sti gubernatoribus prouinciarum & eorū
 legatis, nomarchis, præfectis & aliis mini-
 stris tuis, vt impressionem in hos facerēt
 & vt rebelles & publicæ trāquillitatis tur-
 batores profligarent. Declarationes tuæ,
 quibus hi damnantur rei læsæ Maiestatis,
 ad oēs curias tuas Parlamentorum missæ
 fuerunt;

fuere; & ab iisdem receptæ, & approbatæ.
 Iudicia inde solennia, & sententiæ promulgatæ. & ex auctoritate horum iudiciorum, suppliciū in plerisque locis huius regni per necessarium sumptū est de coniuratoribus: vt esset exemplū in signe eorum rebellionis, & coniurationis aduersus remp. & iudicii; quale tua maiestas, tuum consilium, tuæque curiæ tulerunt de eorum conspiratione. Nihilominus, domine, tua Maiest. naturali quadā clemētia adducta, consultum fore putauit (quæ admodum ad me scripsit) hos ad officiū blande reuocare: & pariter me monuit vt placide & æquo animo ferrem illam perocium distinguere, & subditis suis demonstrare, quam remotæ essent causæ, quibus isti rerum nouarum studiosi adducuntur, ab illis quas prætexunt: & quamuis tuæ Maiest. iā constaret quid molirentur, fore tamen vtile putauit, vt id innotesceret populo: quem sub specie religionis in animo habent seducere ab officio. Domine, tua Maiest. poterit in mentem reuocare, quam tolerabiliter, & æquo animo in hodiernum vsque diem parui, & morē

gessit tuæ voluntati, & mādato: & si ex tua
 prudentia & æquitate satis nosti iustas il-
 las causas, quæ meam patientiam accu-
 sabant, & vitio vertebant: cū aperto mar-
 te peterer ab hostibus tuæ Maiestatis: qui
 dictitabant se nullam aliam certaminib.
 suis metam proposuisse, quam mei pro-
 fligationem. Tātum potuit tua apud me
 auctoritas, meaque tuæ voluntati & mā-
 datis obedientia, vt nequaquam me cō-
 mouerē: & si hi quotidie ob oculos meos
 versabātur; & quasi per vlnas meas trāsi-
 bant, armati contra te; inflati contra me:
 res nouas quotidie tentantes; interdū vt
 occuparent loca munita meæ Prouincię:
 interdum meas domos: interdū memet-
 ipsum: tamen nefas duxi quicquam attē-
 tare; quamuis rei bene gerendæ optima
 esset oblata occasio, qua & officium vile
 tibi, & reipub. salutare fecissem: meque
 vindicassem quemadmodū ratio & na-
 tura suadebant. Sed tua, domine, sola vo-
 lūtas plus valuit apud me quā ratio, quā
 necessitas. ego indolem meam; meū cor,
 & quasi existimationē coegi vestris mā-
 datis parere. Insuper cum tua Maiestas
me

me tanto honore afficeret, vt omnib. fe-
 re literis promitteret, mei perinde atque
 fui ipsius rationē se habiturum: nec quic-
 quam accepturum sibi, aut concessurum
 aliis in fraudē aut præiudicium edicti pa-
 cificationis; quod firmū & irreuocabile
 esse voluit, & velle ad illius præscriptum
 suos subditos omnes in officio cōtinere.
 hæc, tua Maieftas repetitis literis sua ma-
 nu scriptis (quas apud me seruo) mihi sæ-
 pe promisit quemadmodum & genero-
 sis viris D. de Cleruant & Chassincourt,
 & aliis, qui negotia mea in aula sua pro-
 curabant. idem promisit & ore, & literis
 Regina tuæ Maieft. mater. At iam accepi
 Maieft. tuam pacem repente cum his cō-
 posuisse, qui contra te (vt auctoritatē tuā
 minuerent, & obsequium quod tibi de-
 betur tollerent) conspirarunt. & iis con-
 ditionibus composuisse, vt edictū vestrū
 sit abrogatum; fideles vestri subditi pro-
 scripti: cōiurati illi armati; & armati qui-
 dem atque aucti tuis viribus, & auctorida-
 te, aduersus obsequentissimos fidelissi-
 mosque tuos ciues, & aduersus memeti-
 psum; cui id honoris est, vt propinquitā-

tis genere, & agnatione te proxime attingam. quādo mihi persuadebam, me meo facto multū gratiæ apud te collegisse, fieri non potest vt hanc alia ratione amiserim quā patientia illa mea, & obedientia. Cogitet nunc tua Maiest. in quo labyrintho deprehendor: & quid spei mihi sit reliquū in desperatione? Patefeci tuæ Maiest. in illa declaratione quæ meo nomine huic oblata fuit, conditiones omnium æquissimas pro pace publica constituenda: pro quiete tuæ Maiest. asserenda & alleuatione subditorum tuorum. Si quæstio est de religione (etsi velamē hoc obiiciunt, quo causam plausibilem prætenderent, causa tamen nulla est, quæ minus illis cordi est) ego concilio libero assensus sum. Si de fiducia danda, & securitate, (etsi causam nullā habent quam obrem peterent) obtuli me velle cedere & puinciæ, cui præsum, & oppidis securitatis causa euangelicis datis, ea conditione vt illi tātundem præstarent; ne pax huius reipub. interpellaretur. Si me petūt; aut sub auspiciis mei patruī in animo habent turbare statū reipub. ne quid negotiū faceremus tuæ
 Maiest.

Maieſt. rogavi vt iſta controuerſia illorū,
 & meis viribus decidenda committere-
 tur; & ad calamitates publicas præciden-
 das, obtuli monomachia & ſingulari cer-
 tamine cum illorū duce Guiſio certare.
 Breuiter, vltra quam ratio poſtulat, & iu-
 dicium ſenſuum, composui me ad parē-
 dum iuſſis & monitionibus tuæ Maieſt.
 omnibus. Volui præter officium; & non
 habita ratione inæqualitatis noſtrarū cō-
 ditionum, me parē reddere inferioribus;
 & me demittere vſq; ad eos quos tua Ma-
 ieſt. rebelles pronuntiauit; vt tot miſeri-
 as, ſi fieri poſſit, meo ſanguine redimerē.
 At ſi hic caſus grauiffimus mihi accidat,
 quod tua Maieſt. (etſi vix poſſim adduci
 vt credam) non habita ratione mearum
 conditionum, aut ſubmiſſionis, pergat in
 tractatu huius pacis, pacis edictum abro-
 gando; rebelles armando cōtra repub.
 contra ſuum ſanguinem, contra ſemeti-
 pſum, dolebo vicem tuam, & ex imo cor-
 de lamentabor: quum videam te coactū,
 quando nolles mea fideli opera vt, acce-
 lerare ruinam tui ſtatus, & tui regni cala-
 mitatem: cuius finē fruſtra ſperabimus,

nisi cum fine & interitu alterius. etsi certum est, & annorū viginti & amplius experientia comprobatum, irritos istorum futuros conatus; & quantū sibi constructent tantū tibi destruere. Solabor me nihilominus in mea innocentia, & integritate; & in amore erga tuam Maiestatem & repub. meo. Et quod per me non stetit, quin meo periculo hanc seruarem à naufragio. Tantam spem in Deo, meæ equitatis & fidei defensore repositam habeo; & hunc mihi ita propitium futurū confido, vt me nūquam sua ope destitutum relinquat, in hoc opere promouendo. Sed magis magisq; mihi animos & copias addet aduersus hostes meos, qui etiam sunt tui. Hunc suppliciter rogo vt tuam Maiestatem salutari consilio iunet, incolumen seruet, & in negotiis adsit. Et mihi eam gratiam largiatur, qua possim, dum viuam, obsequiū tuæ Maiestati debitum præstare.

VARIA VTR. P. SCRIPTA. 193

DECLARATIO NEC
NON PROTESTATIO SE-
RENISSIMI REGIS NAVARRÆ,
Illustrissimi Principis Condæi &
Ducis Mommorancij;

*Carolo Auguſti
anno 1585*

IN PACEM CVM PROGENIE
*Lotharingorum in itam, qui coryphæi & præ-
cipui authores ſunt Fæderis ſacri, in veræ
Religionis & Regiæ ſtirpis Fran-
corum perniciem.*

OMPERTVM vnusquis-
que habet & ob oculos ſi-
bi proponere poteſt, quiſ
regni Gallici ſtatus, quiſve
Regis animus eſſet, cū ex-
tremo Martii MDLXXXV, progeniei Lo-
tharingicæ capita, ſacri fæderis obtentu
arma aduerſus Maieltatem regiam mo-
uere, & Reipublicæ quietem commoue-
re inceperunt.

Etenim pax cum veræ Religionis ſtu-
diosiſ mēſe Nouembri anno MDLXXX,
ſancita, altè in animis radices agebat, &

*Pacis fructus
& vtilitas.*

ex illis simultates & offensiões euellebat; iustitia sub eius tegumento vires ex afflicta legū obseruatione recolligebat: pietas ius suum, cuius armorum nimia licentia iacturam fecerat, in conscientias repetebat; nobilitas diuersis studiis depolitis māsuetudine inuicem coalescebat; plebs post grauissimas ærumnas, rebus probe à Rege cōstitutis militari populatione immunis sudore partis fruebatur: denique belli calamitates obliterabantur, & breui temporis spatio per ἀμνησία ferè sepultæ iacebant: idq; pacis beneficio, quā Rex summo studio prosequi, & consilio fouere omnino instituerat.

Quod si superiorum calamitatum adhuc vestigia quædam utrinq; supererant, quibus mederi pax in solidum non potuisset (quæ nec tot annos tulerat, nec roboris tantum obtinuerat, quantum antea bellum) attamen Rex, qui morbos eorū que curationem agnouerat, simul rationem inierat, pro ea cura, qua in res suas assiduè incumberebat, non solum regni calamitatibus metam ponere, sed illud præsertim in pristinam dignitatem, prosperitatem

tatem & decus integrum restituere.

Hæc verò optima series & continuata rerum progressio vniuersorum & singulorum tranquillitati; bono & leuamento adprimè salutaris interturbata est à Lotharingis, pacis & quietis regni impotentissimis: quam conatibus suis aduersam experiuntur, & quibus addere colophonem se nō posse intelligunt, nisi per huius status infelicitatem, ἀταξίαν, ruinam & diuulsionem.

Nec necesse est hoc loco retexere, quæ sint illorum technæ, cum ex effectis satis pateant. Explorata enim cuilibet sunt cōsilia quæ Lotharingi agitarunt, & quibus artibus illa perficere nixi sunt; præsertim à regno Francisci I I, vsq; ad hunc diem. Quæ sunt in summa, stirpem Regiã Franciæ funditus tollere, & ipsius locum subire: huncq; conatum vt expeditiorē redderent, regnum hoc in se committere; intestina dissidia fouere; nobilitatem sanguinis sui profluuio & damno infirmare; authoritatem ac dignitatem Principum ementitis prætextibus minuere; interim ad socios coniurationis alliciendum armo-

Insidiæ, conatus & cōsilia Guisiorum de extinguēda regia stirpe & vera Religione delēda, regnate Francisco II, anno MDLIX.

rum præfidiis muniri; obfistentes pessundare, & pro virili huius regni autoritatē & potentiam ad se trahere; propagationē Euāgelii impedire, persecutiones in pios mouere, & Ecclesias Christi destruere.

AN. MDLX
 Aurelius Antonius Nannaræ rex, & Princeps Cœdæus Ambraxaniæ cōiurationis obtentu criminæ læsæ Maiestatis. à Lotharingis accusati fuere.

Equidē recordari quilibet potest eos à Francisci II regno prædictis vestigiis semper instituisse, pedetentimq; temporū momenta & occasiones satagendo vltorius progressos esse. Primarios enim proceres consanguineos insimularunt, quod in Regis adolescentis caput cōiurassent, hacq; simulatione aliquot Principes capi, in ædibus cancellis munitis cōcludi & detineri curarunt: cæteros à laterib. Maiestatis regię remouerunt; prouectiores & fideliores regii Diadematis administratos gratia exuerunt; tuncq; , nisi Deus auertisset, huius status ceruices sub iugū misissent.

Res est notissima, nec nisi ambitiosis ipsorum consiliis adscribi potest. Ecquis enim Princeps tunc temporis in Gallia erat, qui Religionem Catholicam Rom. non profiteretur? Tunc certè de Religionis controuersis nō quærebatur, de qua
 exigua

exigua in hoc regno mētio fiebat. Imò cō-
trouersia fuit & adhuc est familiæ Lotha-
ringicæ in stirpem Francicam. Sub Re-
gis tegumento regnum affectabāt, com-
modiorem occasionem opperientes, ac
regis authoritate & brachio muniti, Prin-
cipes consanguineos, qui eis obstitissent,
nec non Diadematis ministros, qui eo-
rum vīsurpationem haud tulissent, è me-
dio tollere cogitabant.

Operæpretium verò est de ipsorū fa-
ctis sequentibus ex hoc principio iudica-
re; & ex hac causa æstimandæ sunt illorū
effectiones, quas paulò post & adhuc ho-
die, vt multifariè gratiores reddant, me-
tamorphosi calumniosa transformarunt.
Verùm vt natura aquæ nusquam melius
dignoscitur quàm in scaturigine, vbi ad-
huc simplex & immixta est: ita natura a-
ctionum humanarū non nisi ex suis prin-
cipiis & originib. deprehēditur, antequā
accidentia, quæ experimur, artificia no-
bis reuelarint, ac discriminandi scientiā
aperuerint.

Quamobrem Principe Condæo du-
rissimo carcere custodito, paratoq; ei ex-

tremo capitis supplicio, moritur subito Franciscus II, ad v Decembris, anno MDLX (sub cuius nomine & autoritate primum gradum tenebāt Lotharingi, quia Reginam Scotiæ neptem eorum vxorem duxerat) tuncq; ereptam sibi hanc domnandi ansam animaduertentes, prætexti formam è vestigio mutauerunt, causa tamen eadem semper manente.

Lotharingo
rū fraudes,
technæ, im-
manitates, &
scelera, qui-
bus statum
Reipubl. &
Ecclesiæ in
Gallia per-
turbarūt Ca-
rolo IX re-
gnate ab an-
no LXI ad an-
nū LXXIII.

Cùm enim cernerēt se à Comitibus ordinum generalium huius regni legitimè statim post mortem Francisci II conuocatis, & ad Pontosiam habitis interpellatos esse ad rationem actionis & administrationis suæ reddendum, φιλαρξίαν suā zelo Religionis Catholicæ obduxerunt: illi scilicet, qui simulanter quattiduo antè Principibus Germaniæ certam spem fecerant de Augustana confessione amplectanda; aperto Marte bellū gesserunt exordientes à strage Vassiacena, in qua magnum fidelium verbi Dei audiendi causa congregatorum numerum, nullo sexus, ætatis cōditionisve discrimine habito, deinsperato adorti obruncarunt: pacem & tranquillitatem publicam hostiliter

stilitate violarunt, ad quam fouendam vtriusque Religionis exercitium necessarium visum fuerat in Comitibus generalibus. vnde solemne Edictum ab omnibus Parliamentis Curia ratum habitum emanarat, quod nec violentia, nec metu, nec ambitu conditum; sed solo Reipublicae tranquillitatis & utilitatis respectu decretum fuerat. Praeterea armata manu Regem Carolum tunc puerum, Fontebellaquæo Melunum usque dolorem suum lacrymis testantem deduxerunt & occuparunt: Reginam etiam matrem, quæ prudenter calculo suo Edictum illud comprobauerat, reluctantem in suam potestatem redegerunt: quæ postquam Principum consanguineorum Regis fidem contra Guisiorum tyrannidem implorasset, iusto timore victa, eorum potentiam sequi, & libidinibus animi improbis auctoritatem facere coacta est. Quæ eò spectarunt, euentu rem ipsam testificante, ut Regis pueritiam oppignerarent ad odium ad bellum contra genus suum exercendum, ad regnum debilitandum, suisque insidiis obnoxium reddendum, utque inter arma viuentes & regnantes po-

In conuentu apud sanctum Germanum ad xvii die conditum fuit Edictum quod Ianuarii vocatur.

tentiam & auctoritatem regni sibi vindicarent, quo aliquando abuti ex libidine queant.

Quod eò vsq; sunt affecuti, vt hoc regnum ab hinc viginti quinq; annis ciuilibus bellis conflagrarit, quorum adminiculo inimicitias suas sustentarunt, vindictas expleuerunt, ambitionem suam non mediocri Regis regniq; dispendio promouerunt, atque etiam execrandis & funestissimis consiliis suis non leui infamia notatum est gentis Gallicæ nomen, cui malorum illorum causæ adscribebantur, quæ illa sibi intulit suafu fatalis illius stirpis Lotharingicæ, donec Rex Henricus hodie regnans, prudentia sua agnouit zelum illum Religionis, quæ Guisii sibi arrogant, prætextus loco tantum assumi; Religionis verè spiritum, quo pius agitur, non iubere, vt publicis legibus vis afferatur, vt iuramenta periurio violentur, regna cadibus & sanguine repleantur: ideo Lotharingos aliquid monstri alere & altum absq; dubio sapere. Itaque ad hos conatus præuertendos, componendas esse turbas regni pacè equa & præfenti dispositioni conuenienti:

uenienti: Deo, qui solus conscientis imperat, concedendum esse, vt subditorum corda conciliet, & ad vnius Religionis consensum reducat.

Verum enimverò quamuis pax sancta fuerit non vi, sed libero Regis consensu, qui idcirco pacem suam nominari voluit: attamen progenies hæc Lotharingica nihil pacis in pace cogitare vnquã potuit: contra omnibus artibus eam inuertere conata est, coniurationis socios adornauit ad Religionis orthodoxæ studiosos prouocandos, vt opprobriorũ & contra ius admissorum omni genere, lacestenti & impatientia victi, per desperationem ad arma confugerent, hacq; subdola ratione Regi occasionem præberent, rursus Guisiorum manus armatas aduersus pios committere. Quibus artibus vbi se minus proficere intellexerunt, cum ipsis veræ Religionis studiosis postea instanter egerunt, vt secum contraherent Boni publici obtentu omnimodam Religionis libertatem & cautionem de ea qualem optarent; stipulantes, nihilq; intentatum relinquentes, quò regnum nouis seditio-

Lotharingorum conatus improbi, societates, artes & crudelissima consilia, quibus sub Henrico IIII pacẽ publicã labefactarunt vsque ad annum 1307.

Nota.

nibus pessundarēt; cuius quietem & tranquillitatē non ignorant conatus suos oppugnare & expugnare.

Denique cū animaduernerent Regem omnino decreuisse pacē tueri, Religionis studiosos nihil antiquius otio habere, in primis verò Ducem Andegauensem diem suum obiisse; ipsum Regem ἀτεκνοῦν, id est, sine liberis esse; cui se superstites fore existimant opinione quadā ex nulla alia causa quàm ex regnandi libidine concepta, cuiq; vt omnibus constat, breue vitæ curriculum metiuntur: tandē omnes ad arma concurrere, & Maiestates regias intercipere (quod re ipsa præstitissent, nisi maturè eorum consilia patefacta fuissent) & potiorē huius regni partem inuadere constituerunt, vt ad eam, quam agitant, mutationem exequēdam paratiores essent; atque quo plures huius coniurationis socios ad se allicerent, varias causas, variosq; prætextus veritati ex diametro repugnantes commenti sunt, & publicè ediderunt ad obsequendum diuersis hominum studiis & animi libidinibus, vt illis postea abutantur: interea
vene-

venenum, quod in sinu fouent, præclaro Antidoti titulo velantes.

Hi prætextus & protestationes fuerunt, Bonum publicum, Plebis immunitas, Redintegratio Nobilitatis in decus auitum, Restitutio Ecclesiæ in suam libertatem & authoritatem; depressio nonnullorum, quos Rex in summo gradu collocauit; assertio eorum, qui se indignè acceptos esse conqueruntur; designatio Catholici cuiusdam Rom. qui Diademati regio succedat & Ecclesiam Rom. tueatur; hæresis extirpatio, & eorum, quos p hæreticis habent, perditio. Quæ omnia stipulati sunt se executioni mandaturos, antequam arma deponant: Quibus tamè omnibus qua ratione fecerint satis, notum est. Causa certa immota semper mansit, & sola aliquos effectus certos in lucem edidit; scilicet vt armati legem Regi præscriberent, vtque velo perdendorum hæreticorum Principes, Regis consanguineos è medio tollerent, nec non eos qui conatibus suis sunt impedimento, nempe studiosos veræ Religionis, in qua nati & educati sunt, vt illis deletis facilior sit cæterorum ruina.

Summa li-
terarū Re-
gis Gallie ad
Regem Na-
uarræum.

Quod sane re ipsa Regi innotuit ab ho-
rum motuum exordio vsque ad finem.
Crebris enim ad Regem Nauarræum li-
teris testificatus est se agnoscere zelum il-
lum Religionis, Lotharingis tantum esse
veli loco: eorum scopum, in quem colli-
ment se esse, genus suum, & regnum. In-
terea quoniam hoc obtentu multos sub-
ditos fefellerant, rogare vt patienter fer-
ret, donec adulterinos eorū colores à ve-
ris causis discriminandos omnibus exhibuisset, confideretque se agnoscere hanc
coniurationem in se directè tendere, &
contumeliam propriè ad se pertinere.

Ex eadē restificatione & sententia Ma-
iestas sua disertis mandatis præcepit gu-
bernatoribus & præfectis prouinciarum
omnibus, vt copias eorum cæderent, eos
etiam rebelles, perduellionis reos, publi-
cæ tranquillitatis perturbatores & regni
hostes publico decreto pronuntiauit, quod
in omnibus Curiis Parlamenti huius re-
gni ratum est habitū, multa iudicia sub-
secuta, multiq; coniurati extremo suppli-
cio affecti. Similes etiam huic decreto li-
teræ scriptæ sunt ad Reges & Principes
huic

huic regno vicinos; Legatisq; Maiestatis
 regiae præceptum est, vt orationem con-
 gruenter his narrationibus ad eos habe-
 rent, nempe Maiestatem suam ex Lotha-
 ringorum effectiõibus præteritis & præ-
 sentibus comperisse, & agnoscere ex actis
 & testimoniis supra commemoratis hæc
 ipsorum commotionem, quibuscunque
 eam induant coloribus, verè primarū in-
 diarum effectum & coniurationem esse
 vt stirpem Frãcicam pessundent. Quod
 nemo nesciet, qui omnes eorū actiones
 ab hinc viginti quinque annis ob oculos
 sibi proponere voluerit, vt eas vno intui-
 tu contemplari queat.

Tum verò Maiestas regia eo tempore
 quo rebelles eos pronunciauit, Edictum
 suum pacificationis, in omnibus regni sui
 locis publicari curauit, vt omnib. & præ-
 fertim Religionis studiosis testificaretur,
 se nullo modo coniuratorum petitionib,
 subscribere velle: imò eos disertè impro-
 babat, quod Religionē armis delere co-
 gitarent, illudq; medium neque conue-
 niens neque legitimum esse iudicabat.

Rex etiam non paucis ad Regem Na-

Edictū pa-
 cis mensē
 Nouemb.
 MDLXXX,
 sancitū, rur-
 sus Regis
 mādato an-
 no LXXXV,
 præ onio
 promulga-
 tur.

uarræū literis scriptis sæpe affirmavit se nullum in Edictū suū, aut Regem ipsum Nauarræum (cuius causam suam esse agnoscebat) præiudicium facturum.

Cōiurati ex-
torquet à Re-
ge Edictum
MDLXXXV,
mensis Iulii
XVIII, quo
exercitiū ve-
ræ religiōis
sub capitis
pœna inter-
dicitur, &c.

Accidit nihilominus, vt repente pax quædā inita fuerit cum Lotharingis prædictis sacrique Fœderis sociis, ex qua Edictum in felix emanauit, quo edictum pacificationis graui iudicio statutum & solemnium iuramento à Rege Reginaq; matre, à Principibus Regis consanguineis, ab omnibus Parlamenti Curiis, ab Optimatibus, Proceribus & Administris Regni huius sancitum, ac recenter adhuc repetitum & cōfirmatum, omnino tamē antiquatum est; Religionis exercitiū sub capitis pœna prohibitum, eiusq; studiosi proscripti, intra sex menses regno egredi iussi, vrbes securitatis causa ipsi à Rege concessas, & vtrò postea iustissimis de causis bonum & tranquillitatem publicā spectantibus prorogatas, in promptu tradi & deserui mandatur. Eaq; omnia facta sunt, vt cum illis rebellibus & coniuratis à Regia Maiestate iudicatis & publicè damnatis pax redimatur, in consanguineorum

rum Regis perniciem, quib. etiam (quod multò peius est) arma tradūtur, vt eos ad internecionem vsq; persequantur. Rem sane omnibus legibus repugnantem, quę nunquam concedunt, vt decreti executio parti aduersę committatur, vel ei interlit, imo ne ad Magistratui quidem in executione subueniendum.

Itaque rogat hoc loco Rex Nauarręus generosos omnes Frãcos, quotquot sunt in Gallia, vt diligenter attendant, quam graues conquerendi causas habeat; quod quamuis coniurati in protestationib. suis directè eum insectarentur: attamen vt Regi morem gereret, & populicalamitates quę ex bello oriūtur, respiceret, ab omni motu abstinuit; nec vnquam arma sumere voluit, etiamsi se aduersariorum armis vndiq; obsideri ac Regis animum ad pacem cum illis ineundam mutatum cerneret. Quamuis etiam internecio & damnum, quod apertè hac pace ei moluntur, iustam materiam subministrabāt, vt eam omnib. modis traiceret & interturbaret: nihilominus in bonum huius regni, rationes ineundę concordię Regi

vide folio
104 et 107

patefecit, Bergeraci menſe Julio LXXXV,
 declaratione ad id expreſſè edita; quas
 huiusmodi eſſe ſperat, vt eas omnes Chri-
 ſtiani imò inter Barbaros ferociſſimi ſint
 amplexuri.

Conditio
 Ratiões in-
 eundæ pacis
 à Nauarræ
 Rege pate-
 factæ.

Agebant coniuſurati de hæreſibus extir-
 pandis, quas certum eſt veteres non ar-
 mis ſed conſiliis oppugnafſe: Ipſe verò
 cōcilio legitimo ſe ſubiicit, & teſtatur pa-
 ratum ſe eſſe doceri, & in eo quod decre-
 tum erit, ſtare. Cupiebant in iis, quæ ad
 politiam regni pertinēt, nonnullam mu-
 tationem & reformationem fieri; ſed hæ
 controuerſiæ in comitiis generalibus iu-
 xta huius regni leges antiquas decidun-
 tur; ipſe verò teſtabatur ſe omnia in Co-
 mitiis trium ordinū reponere, eaq; ſubire
 paratum eſſe, quotieſcunq; conuocare
 Regi placuiſſet. Prætendebant deniq; vt
 Rex Nauarræ & cæteri veræ Religionis
 ſtudioſi ex vrbib. ſecuritatſis cauſa datis,
 haud obſtante prorogatione temporis à
 Rege conceſſa, continuò diſcederent; ip-
 ſe verò ad omnem ſcrupulum tollendū,
 eas ciuitates manibus Regis abſque mo-
 ra vlla reſtituere offerebat, ac etiã, quod
 mauiſ

In Archivario
 Nauarræ folio 105

maius est, se, nec non Principem Condeū
 præfecturis, quas in hoc regno obtinent,
 cessuros, dummodo prædicti Lotharingi
 idem præstarent. Constat tamen omni-
 bus speciem inæqualitatis iniustæ esse, vt
 filii cum peregrinis æquentur. Cæterum
 si aliqua superesset controuersia, de qua
 cum eo disceptare optarent; ne propter
 eam Regis capiti periculum crearetur,
 quod vniuerso regno detrimento esset:
 Rogabat Rex Nauarræus regiam Maie-
 statem, vt assentiretur, vt virib. suis & ad-
 uersariorum copiis cõponeretur: vel, vt
 calamitatibus Reipub. compendiosè cõ-
 suleretur, duello inter se & Guisium vel
 plures vtrinque commisso transigeretur,
 siue id committi in regno vel extra regnū
 in loco liberi accessus ei placeret. Adde-
 bat etiam, quòd si commodiores alias ra-
 tiones ad statum regni conciliandum ex-
 cogitare posset, libenter se eas cum capi-
 tis sui periculo amplexurū, supplexq; pe-
 tebat à regia Maiestate, vt si quas aptio-
 res animaduerneret, eas sibi patefacere
 dignaretur.

Interea spretis omnib. illis æquissimis

*pax hęc
cum spirata
Catholico
p. ligam q. hu
cofirmato*

conditionibus, vltius perrectum fuit in prædictæ pacis negotiatiõe & cõclufione magno cum regni, ftirpis regiæ ac Regis ipsius detrimento. Pax equidem illa hoc præclaro nomine indigna: nam fatis oēs iudicant eam esse sæuiffimi belli primordium, & fortè (quod Deus auertat) huius regni excidium; pax cum exteris inita ad ciues subuertendos; cum contumacibus ad obediētes perdendos, cum coniuratoribus, & illis gladium traditum, quo in tradentis perniciem pro arbitrio abutantur: pax reuera, quæ nihil habuit quod pacem sapiat, sed tota lugubris, funesta & mali augurij nuntia, quam Rex nisi manu titubãte obfignauit, quam Principes Regis confanguinei & Optimates huius regni, etiam Catholici non fecus ac mortis suæ casusq; regni decretum iurare recufarunt: quæ denique nec agris nec vrbibus profuit; omnes huius regni generofos incolas horrore affecit, ac eos folū qui ex eius interitu faginantur, lætitia afficit.

Equidem Rex Nauarræus illam pacẽ agnofcit meritò Regi tribuendam nõ debere,

bere, à cuius natura nimis procul abest, nec Reginae matri, quam suis consiliis & laboribus huic regno tranquillitatem restituere voluisse credibile est; sed partim adscribendum nonnullorum Regis consiliariorum pusillanimitati, partim perfidiae; quorum alii Sacri foederis coniuratorum ministri, alii cognati vel affines sunt; quos constat ab initio Regi morbum extenuasse, & ei mederi facillimum esse, ne remediis accederet; subito verò adeò grauem proposuisse, cum coniuratorum copiae inualuissent, ut facile ipsi persuaserint opprimi ab eis posse, nisi promptè eis satisfaceret. Constat etiam multos huius generis aulicos cultus praetextu Reginae comitatos fuisse, qui ipsius arcana explorabant, & coniuratis indicabāt: & ex Reginae cubiculo egressi, statim consilia conferēbant, quae postea ei suggererent; qui denique ut Regem perterrefacerent, formas exercituum in coniuratorum subsidium concurrentium ei deliniabant; qui tamen nusquam apparuerunt, nec nisi in aëre extiterunt. Hoc improbo consilio deflexus & abductus Rex fuit, quo minus

Consilarii regis Galliae, Achitophelis & Dreg, imitatores.

consanguineorum suorum opera contra
 coniuratos vteretur, quibus certe nec a-
 nimus, nec robur defuit vt eum ab omni
 periculo & damno vindicarent. Verum
 in huius benevolentia remunerationem
 peregrinis venales exponuntur, eorumq;
 sanguis & vita, veluti pretio cōductis tra-
 duntur: hoc eodem etiam consilio repu-
 diatum fuit beneficium quod vltro obtu-
 lerant Principes vicini, fideles Diadema-
 tis huius regni confœderati: interea aurū
 Hispanicum in Gallia dispergebatur la-
 tissimè, & Sacrum fœdus in ciuitates, in
 consilia etiam secretiora sese insinuabat.
 In summa, Rex ab iis proditus est, quibus
 sua se credere posse meritò existimabat, si
 modo beneficia quæ in illos consiliarios
 & coniuratos contulerat probos illos ef-
 ficere potuissent: nec probatiōe opus est,
 cum id omnibus sit conspicuum: confi-
 dit tamen Rex Nauarræus, etsi prodito-
 res illi sint artibus & viribus suis id asse-
 quuti, vt Regis brachium aduersus ipsum
 & Christi Ecclesiam armis induerint, sal-
 tem Regiam Maiestatem suspiriis, votis,
 & precibus suis pro consanguineorum
 suorum

suorum, & piorum subditorum salute & defensione pugnaturam: quorum causam suam esse agnouit sæpissime, nec fieri potest vt suam hac de re testificationē obliuioni tradiderit.

Sperat etiam idem Rex Nauarræus, huius regni præcipuos Optimates, qui iudicio valent ac coniuratorum actiones attenderunt, atque etiam iis operam suā nauarunt, basim huius Sacri fœderis, & quā altè consurgat ex fundamento diligenter perpendisse: atque ideo confidit eos tam pessimè honori & dignitati suæ haud consulturos, vt nouissimi huius Edicti obtentu contra stirpem Regiam arma gerant: eorumque etiam conscientia teste iuris limites transgredere'tur, si pro illis prætextibus, qui in coniuratorū protestatione continentur, aut pro Religionis Catholicæ Romanæ securitate arma se sump'sisse existimarent.

Nā coniurati varios prætextus induerant: attamen vt in nonnullis exquendis dubiam fidem præstiterunt, probabile est in cæteris idem facturos. Quod ad bonū publicum attinet, de quo gloriabātur, &

Probatur va
nos fuisse cō
iuratorū p-
textus ex E-
dicto quod à
rege extor-
serunt.

cuius gratia non pauci nobiles ab ambitione, & huius seculi corruptelis abhorrentes ad bellum incitati erant, nulla facta est in edicti negotiatione de eo mentio, ac eius patrocinium primo quoque die deseruerunt.

De tertii status, id est plebis exoneratione, quam magnificè pollicebantur, nihil in hoc pacis tractatu petitum est instanter, cōtra hac ratione in grauiorum onerum, & extremorum excidiorum periculum populū adduxerunt. Nam quod in declaratione sua recipiebant, se milites suos à depopulationibus prohibituos, & quod infumerent persoluturos; cōstat tamen in huius regni motibus & bellis ciuilibus omnibus infestiores deprædatores milites non extitisse istis Sacri fœderis, & Lotharingorum commilitonibus: denique protestati erant, se in vrbes Regias nihil molituros, neque ipsis reluctantibus & non assentientibus præsidia imposituros, quas tamen partim contra fidem datā vi occupauerunt, partim in illis, in quibus ultro, sub bonæ fidei obtentu admisi sunt, arces imminentes ædificauerunt,

runt, & præsidium collocauerunt.

Nobilitati non secus est satisfactū. Nā in hoc pacis fœdere, cuinam præterquam sibi & suo generi consuluerunt? Quosnā etiam dignitatibus suis restituerunt ex illis qui se indigne depositos esse cōquerabantur? deniq; toti fuerunt in eo, vt Galliam erciscerent, & suis diuiderent, prout *3. v. h. i. t. r.* eius aliquando occupandæ consilia iam dudum agitarunt: reque ipsa obtinuerūt per hanc pacis transactionem, vt polite- *Vogt. s. j. m.* archiæ plures magni momenti, & præfe- *liminibus* cturæ nonnullarum prouinciarum partim in medio, partim in liminibus Regni sibi concederentur.

Hoc verò loco cogitet Nobilitas huius regni, quid ab illis emolumentis sperare debeat, cū viginti quatuor Principes Lotharingicos famelicos expleri ad faciendam & placitum prius necesse sit, quàm vnus ex Nobilibus Francis ad honoris gradū euehi ipsorum adminiculo possit.

De promouendis etiam Ecclesiasticis decēter & legitimè ad functiones dignitatesq; Ecclesiasticas in hac pacificatione nihil pensū habuerunt, nec non de illorū

prærogatiuis, immunitatibus & priuile-
 giis, testis esto collegium Augustodunē-
 se, à quo Dux Mainius priuignum suum
 Episcopum designari vi impetrauit. Æ-
 quum tamen erat, cùm Religionis Ca-
 tholicæ pretextum induissent, illos in pri-
 mis iuxta concilii Tridentini canones
 hunc articulum studiosè curasse. Inqui-
 ratur verò in illorum mores, manifestis-
 simum fiet eos monasteria & sacerdotes
 concussisse, calices, cruces & reliqua tē-
 plorum ornamenta diripuisse; omnia de-
 nique iuris militaris obtentu occupasse; si-
 mò cùm de pæce transigerent, egerunt de
 bonis Ecclesiasticis alienādis ad centum
 millia aureorum census annui; ac de Pa-
 pæ consensu procurādo, & sponderi sibi
 curarunt ad sumptus in motibus suis fa-
 ctos compensandos; vestigiis hac in par-
 te hærentes defuncti Caroli Cardinalis
 Lotharingi, qui primus bona Ecclesiasti-
 ca venalia fecit. Ex quibus omnibus cō-
 stat coniuratos ea omnia quæ bono esse
 poterant tribus regni ordinibus neglexis-
 se, & statim ab exordio negotiationis pa-
 cis corū studiū & petitionem præcidisse.

Quod

Auct. a. l. m.
 18
 actiones qui
 si an. v. n.

In sessione 22
 concil. Tri-
 dentini pœ-
 na anathe-
 matis pronū-
 ciatur cōtra
 eos qui bo-
 na Ecclesia-
 stica vi aut
 fraude occu-
 pant. cui de-
 creto Lotha-
 ringi subscri-
 pserūt & eò
 sunt pro ex-
 cōmunica-
 tus habendi.

Quod attinet ad immēsam illam gratiam, qua Nobiles nonnullos Aulicos a-^{fr. 2000/0} pud Regem nimium pollere quereban-^{off. 1000/0} tur, quos populi Hirudines in sua declaratione nominabant, quos etiam deiicere & in ordinem suum reducere præse ferebant; certissimum est cōiuratos illorum benevolentiam omnibus modis ambiuisse, atq; eam redimere voluisse restitutione earum ciuitatum, quas ad illorum Curationem pertinentes bello subduxerant. Verùm summa cum coniuratorū ignominia nobiles illi fortitudinis & magnanimitatis documenta edentes, re ipsa ostenderunt eorum se priuatis cōmodis non permoueri, nec eorum amicitiam gratam habere, nisi quatenus Regno utilis esset.

Cardinalem verò Borbonium in hęc scenam productum (cui ius regiæ successionis ab eo controuerti posse persuaserant, pollicitiq; erant, se, antequam arma deponerent, effecturos, vt enuclearetur) pari ludibrio habuerunt, prout solent aliorum iura ad suum inflectere commodum. Nam ex quo fœderi obnoxium eū

viderunt, iuris istius, quod eius animo effixerant, obliti, ne minimam quidem cū Regina matre paciscentes, mentionē fecerūt. Si verò quæstio fuit in tractatu pacis de re acerba & spinosa, ad eam tractandam & proponendam Cardinali tanquā instrumento vsi sunt; illi verò in mitigandis controuersis & personis reconciliandis primas partes sibi sumpserūt, vt ita ex pacis negociatione odium in Cardinalē, gratiam verò in se deriuarent.

Interim vnum erat hoc caput præcipuum, quod maximè vrgebant in sua protestatione, tanquam necessarium ad Religionis Cathol. Roman. conseruationē, curare, vt Rex successorem nominaret, qui eā profiteretur; & hoc obtentu quæadmodum & aliis coloribus bonū publicum spectantibus multos Nobiles ad suas partes traxerant, quod eos id agere serio existimarent. Sed coniurati ad hunc scopum, quem tandem attigerunt, sagittas omnes suas direxerunt, vt ciuitates in limitibus regni munitissimas tāquam claues occuparent; quas ne Duci quidem Andegauenſi tradere cōsultum antea visum

sum fuerat; utque prætextu Religionis armorum potentiam semper apud se retineant, ut pro arbitrio consilia omnia moderentur, legem Regi, quandiu viuet, præscribant; Principes Regis consanguineos ac fidos stirpis Francicæ ministros excindant; denique ut post Regis mortem, quã imminere existimant, hoc regnum usurpent & inuadant.

Probabile verò non est eos posse funditus veram Religionem euertere, cum frustra ab hinc viginti quinque annis id assiduè tentarint. Reges nostri ad id perficiendũ nullis in pace artibus, nullis belli inclementiis pepercerunt: huius fœderis Sacri authores omnes suas copias & technas adhibuerunt; cuius certè egregium nomen vires illorum nõ auxit, nec eos præstãtiores belli duces reddidit, nec milites nouæ fortitudinis peperit. Francia eadem est, quæ fuit olim, cuius pars potior ad Franciam perdendã opem nõ præstabit. Præterea confœderatorum prætextus fallaces patent omnibus; nemoque est, qui nõ videat stirpem Francicã à progenie Lotharingica inuadi: quæ res

Religio expugnari nequit.

Regis Nauarræi vires & animum, Diadematis huius regni, Optimatum, Principum consanguineorū, Regis ipsius votis, omnium generosorum Francorum utriusque Religionis precibus & auxiliis augebit, & tantūdem hostium cōiuratorum robur infirmabit. Adde, quod inanis est denunciatio consignationis Crucis, ut olim contra Albigenses factum est. Non enim Religio vera in quodam Gallix angulo nunc inualuit; nulla est pars, nullum membrum, & nullæ corporis fibræ, quæ ei non adhæreant. Nec sola est Gallia, quæ Religionis reformationem amplexa sit: Eam omnes Europæ nationes & ordines summo studio prosequuntur: integra regna à Papa defecerunt, imperium potiori ex parte ab huius tyrannide abhorret; vixque vllus in eo status est, qui propter illam commotus non fuerit. Atque omnium ordinum homines in repellendo communi hoste vbique cōsentiant, & proximis laborantibus opem ferunt, pericula vitare & propriæ salutis cōsulere norunt.

Equidem nullus in Europa Princeps, cuius-

*consensus
fidelis*

Cōsensus omnium Europæ nationum de reformatione Religionis persecutæ, sympathia, & auxiliorū mutua collatione.

cuiuscunque sit Religionis, inuenietur, cui insolens hoc non videatur, vt prætextu Religionis, iudicta causa, & contra leges patriæ quisquam Principem à ditione & successione legitima excludere conetur. Constat enim ex historiis, quales sint perturbationum animi, ambitionis & inuidiæ effectus. Minima quauis occasione hæresis crimē cui libet effingi potest. Hæreticus fuit Philippus quartus, cognomine Pulcer, quod Papæ Bonifacio hoc regnum fidei clientali subiicere noluerit; ac tanquam hæreticus ab illo & fulminibus Excommunicationis proscriptus fuit. Pontifices qui præcesserāt, & subsequuti sunt, sceus decreuerunt; quòd iis non darent locum affectionibus, quib. indulgent illi, qui Regem Nauarræum proscribi, & tanquam hæreticum Regiæ dignitati succedere non posse clamitant. Hanc controuersiam Comitiam regni & concilium legitimum dirimet: qui illud vitat, lumē & rationem euitat, iniustitiam & tenebras amat, Religionemque se in vanum assumere satis docet.

Anno 1289,
Excommunicatus Rex
Philippus à
Papa Bonifacio per No-
garetum &
Sarrum Colum-
nam, eū in ordinem
redegit, mul-
tumque ful-
minibus Pa-
parum de-
traxit.

INTEREA cū infeliciter acciderit, Protestatio.

vt Rex partim vi & hostium coniuratione oppressus, partim malitia & collusionone nonnullorum consiliariorum impulsus & coactus fuerit ad pacem ineundā, ex qua nisi maturè consulatur, haud dubiè tum ipsius casus, tum stirpis Francicæ perditio, tū regni diuulsio subsequenter. *Protestatur & declarat Rex Nauarræus primus Regis consanguineus, & primus Par huius regni, protestatur etiam Princeps Condæus, consanguineus eius regie stirpis Princeps, & Par Franciæ, nec non Dux Mommorancius Par Franciæ & primus Administer, cum Optimatibus, Equitibus, Nobilibus, Prouinciis, ciuitatibus viriusque Religionis ad huius regni conseruationem confæderatis, hæc quæ sequuntur:*

protestatis

Primum scopum suum non alium esse, nec vnquam fuisse, quàm vt Rex à subditis legitimè colatur, atque ei pareatur; omnibusq; se exemplum præbuisse obedientiæ iuxta gradum honoris debitum, vt patet ex recentis memoriæ testimoniis; se etiam nihil magis cupere, quàm vt huius regni statum in ea tranquillitate restitutum intueri queant, in qua ante hos
con-

coniuratorum motus inceperat. Atque in hunc finem, se ex animo vitam fortunâque omnes exposituros aduersus eos qui Regis ac Regni pacem & tranquillitatem perturbarunt, & adhuc perturbât.

Quoniã autem ante hac media quædam Regi proposita sunt, quæ idonea videbantur tum ad Religionis, vel status controuersias dirimendas, tum ad lites quas coniurati aduersus Principes Franciæ, inter quos Rex Nauarræ primum locum tenet, intentabant disceptâdas: Supplex petit à Regia Maiestate, vt illa media & conditiones oblatas in memoriam reuocare velit quæ in declaratione sua chirographo suo obsignata, & postea x Junii, anno MDLXXXV, publicè edita, cõtinentur: quòd si rationes aliæ ei proponantur, beneplacito Regis & regni bono cõuenientes, libentissimè non tolum eas audiet, sed beatũ se dicet si illis coram Deo & hominib. piè & honestè subscribere possit.

Sed quia coniurati dilertè vrgent, vt Ciuitates securitatis ergò concessæ quãprimùm restituantur, ac nisi id fiat, aperto Marte eas expugnare statuerunt. Sup-

*vide supra in
dubio n. 105*

*Julij burgundi
est la p. 105*

plex petit Rex Nauarræus à regia Maie-
 state, vt reminiscatur, quemadmodum
 mense Decembri anni 1584, prædictas
 ciuitates vltro sibi progauerit, pace vim
 suam adhuc obtinente, idq; iuxta suppli-
 cationes humillimas subditorum suorū
 vtilitatē spectantes, quæ ei exhibitæ fue-
 rant, quas etiam paci huius regni conue-
 nientissimas iudicauit; vtq; apud se cogi-
 ter, quod postea coniuratorum impulsa
 armis & viribus multò plures immeritò
 eis largita sit, qui in seipsam, in genus suū
 & regnum insurrexerunt. Non enim so-
 lum illæ vrbes, quas cōfæderati occupa-
 runt, adhuc in ipsorum remanent pote-
 state, sed aliquot eis insuper traditæ, quas
 duorum annorum spatio bello expugna-
 re non potuissent. Quamobrem prædi-
 ctus Rex Nauarræus, nec non huius sta-
 tus fideles subditi & ministri iustè petere
 possunt à Rege, vt loca munita denuò si-
 bi concedat, in quibus tutò consistere, &
 ab iniuriis coniuratorum se tueri possint:
 idq; eò magis, quòd illi ciuitates & arces
 in extremis Regni partibus terra mariq;
 possident, quibus peregrinum militem
 pro

pro arbitrio introducant. Nihilominus prædictus Rex Nauarræus rursus hanc conditionem luculentam largitur, se oēs supradictas vrbes securitatis gratia à Rege vltro prorogatas derelicturum, dummodò Lotharingi & eorum confederati ab iis quas occupant, re ipsa discedant, arma deponantur, extranei dimittantur, ac ipsi domum suam se recipiāt. Quod si spretis adeò iustis conditionibus, castramouentur in Regem Nauarræū, in Principem Condæum & Ducem Mommorancium, aut in horum alterutrum, aut in socios; rogant, quantum possunt demissè Regem ne egrè ferat, si consilium à natura & necessitate repetant, quæ vim repellere docent; ac omnes suos suaque omnia in eam rem impendant; idque eò magis, quòd non disceptabitur in Aquitania de Aquitania, nec non in Occitania de Occitania; nec in Dephinatu, Prouincia, & aliis locis de sorte Regis Nauarræi, aut Principis Condæi aut Ducis Mommorancii; sed absque dubio de sorte & libertate Regis & Reginae matris, de legū cōseruatione & totius regni defensione;

*Conditiones
Nauarræi*

Q

denique confidunt, quamuis *arma Regis inuaserint*, ipsum tamen animum suum sibi veluti fidis subditis deuouisse; & hæc fiducia cordis & animi vires ipsis ingeminat.

Reginam etiam matrem obtestantur, meminerit, quàm durè ab ista Lotharingorum progenie habita fuerit, cum sub Francisco II regni habenas tenerent, ac temporis progressu quàm inexplebilem ambitionem in illis obseruarit; ipsa, inquã, Regina, quæ prima filiis suis veris coloribus eos depinxit ac notauit: caueat etiã ipsa inprimis, ne elogium, quod Matris regni nomine adipisci potest, in Noueræ vocabulum à posteris commutetur; quòd scilicet regni exitio viam strauerit, ac illud exteris depreçadum propinarit; pacem publicam fregerit, vt prauis hostium publicorum animi libidinibus obsequeretur, & proximis suis, & obsequibus eam pœnam intulerit, quam duplo extranei contumaces & seditiosi merebantur; quòd si iudicasset prudentia sua consultum esse, vt coniuratorum arma eneruarentur per huius status pacificationem,

onem, saltem pax generalis concipi poterat, cuius beneficio statui Religionis & Reipub. commodè prospectum fuisset.

Nunc Rex Nauarræus, Princeps Cōdæus, Dux Mommorancius iureiurando adigunt & obtestantur omnes Principes Regis consanguineos, vt seriò agnoscant, & meditentur de suo sanguine & genere hîc agi: Pares & primarios huius regni Administros de iuramento, quod Diademati regio præstiterunt, & officio quod exequi debent, hîc agi; Nec non omnes Curias Parliamentorum de præcipuis regni constitutionibus, quarum sunt custodes, hîc agi: Denique omnes Ordines & status huius Regni de ipsorum casu & familiarum confusione hîc agi. Quis enim quietem priuatam polliceri sibi potest in motu publico? quis mari commoto credat se posse prosperè nauigare? quis statum certum retinere se posse putet in status mutatione? quis libertatem priuatam asserere in publica grassatione?

Obtestatio p
iuramenti
exactione.

Obtestantur pariter omnes Ordines & Principes exteros, socios & confœderatos huius regni, vt sibi in hac quâ susci-

pere coguntur, defensione, iusta, operantur, Ecclesiæ Christi laborantis miserentur, neque patiantur à Sacri fœderis coniuratis regiam stirpem Euangelium in Gallia profitentem, totq; millia piorum opprimi & extingui; ex quorum clade & interitu omnibus Christiani orbis ordinibus, qui Pontificis iugum excusserunt, graue periculum imminere sapientes iudicant.

Protestantur etiam coram Deo coram inspectore & coram omnibus hominibus quos actionum suarum iudices constituunt, se deplorare conditionem Regis foris obsessi, & intus hostium suorum coitionibus & præuaricationibus implicati, seq; arma pro Regis salute, libertate & obsequio sumpsisse. Vtinam verò Regi placuisset piorum subditorum opera & virtute uti: breui enim temporis spacio eum ab his omnib. angustiis liberassent.

Quod verò ad Religionis negotium attinet, prædicti, Rex Nauarræus, & Princeps Condæus declarant ex animo, fidemque & dignitatem suam in huius protestationis testimonium oppignerant, se de damno

damno Catholicis quoquomodo inferēdo non cogitare, neque Religionem Roman. quam profitentur, interturbare vel- *de clerico, ut reli- gione obsecranda*
 le; utpote qui semper existimauerint cō-
 scientias non cogi sed persuaderi debere;
 Paratos se etiam esse controuersias, quæ
 de negotio Religionis agitantur, concilio
 legitimo subiicere: Deniq; se omnes fi-
 dos & probos Frācos, politicos & Eccle-
 siasticos, cuiuscunque sint conditionis,
 absque exceptione aut acceptione Reli-
 gionis vnice amplecti, eos & eorum con-
 scientias, honores, dignitates, bona, salutē
 & familias æquabiliter sub clientela &
 tutela sua se ponere, ad eos pro virili ab
 omni iniuria & vi, tuendum & vindi-
 candum.

Hortantur omnes & singulos, ut in a-
 nimi beneuoli testimonium ad se acce-
 dant; pro facultatibus auxilia conferant
 aduersus coniuratos, quos Rex apertè te-
 stificatus est in salutē suam, diadema suū
 ac regnum conspirasse.

Ad scrupulum verò omnem Catho-
 licis Rom. tollendum, Dux Mommorā-
 cius de cuius Religione non dubitatur,

cuius etiam prudētia, & sagacitas explorata satis est, qua Regis Nauarræi & Principis Condæi animum & scopum probe dignouit, viâ illis præbebit & antesignanus erit. Ille, inquam, Par Franciæ & primus Regii diadematis & administer; cui in belli administratione primus locus debetur. Ad cuius exemplum iam Dei beneficio Proceres, Equites, Duces belli, & Nobiles pleriq; Catholici, qui iustitiâ defensionis suæ legitimæ agnouerunt, arma sua consociarunt, & se comitantur.

Quod attinet ad Sacri fœderis auctores, coniurationisq; socios, prædicti Rex Nauarræus, Princeps Condæus & Dux Mommorancius declarant & agnoscunt eos pro Regis, stirpis Franciæ, & Reip. hostib. infensissimis, quales Rex ipse antea eos declarauit, quales omnes Curie Parlamenti literas regias probantes, eos agnouerunt: & iuxta illarum literarum & mandatorum Regis, quæ in illis continentur tenorem, summa vi bellum eis inferent, & omnibus modis ad internecionem vsque prosequentur.

Verumtamen quia fortè nonnulli
coniu-

coniuratorum prætextibus decepti, adhuc cum ipsis versantur; si intra duos menses ab his literis datis ab eorum consortio discedant, domum se recipiant, vel ad se accedant, eos, vt superius dictum est, sub clientela sua constituunt, nolentes vt virtute præcedentium Regis mandatorum in eos inquiratur, aut molestia afficiatur; quia coniuratorum persuasionibus seducti, errore non malitia peccarunt.

In eundem finem prædicti Rex, Princeps & Dux eos omnes orant, qui conatibus cõiuratorum, quos satis dignoscere debuerunt, non adhærent, & tamen in illorum castris, aut locis munitis adhuc versantur; vt quamprimùm inde discedant, & se euoluant, ne fortè cum à cæteris discerni nequeant, simul cum illis pereant summo cum suo dolore & mœrore: neque enim statuerunt eodem supplicio plectere eos, qui eodẽ scelestis reatu non tenentur.

Quoniam autẽ prædicti Rex Navarraus, Princeps Condæus & Dux Momorancius optimè norunt, & meditantur omne bellum, & præsertim domesti-

cum, Dei esse flagellum, in quo populus innocens grauiora patitur, cuius calamitates & miserias iã ex intimo affectu deflent: in primis Deum omnipotentem orant, vt Ecclesiæ vicem bonitate sua respiciat, & prouidentiam suam exerere dignetur in calamitosum huius regni & populi statum ad bellum hoc funestissimũ medio aliquo auertendum, aut commoda pace præuertendum: vt etiam Regis & Regine matris corda afficiat & oculos aperiat, ad id remedium, quod maximè salutare & vtile fuerit, percipiendum & amplectendum; vtq; huius Sacri fœderis coniuratorum corda flectat & animi durtiẽm mitiget, Lotharingorum ambitionem reprimat, illisq; meliorem mentem det, vt consiliis optimis tranquillitatem publicam respicientibus morem gerant.

Quòd si preces hæ apud Deum irritæ fiant, qui iusto suo iudicio huius seculi inauditam contumaciam retundit, saltem orant omnes homines pietatis & iustitiæ studiosos, vt iudicent, an vnquam defensio suscepta fuerit naturæ, necessitati, iuridivino & humano congruentior, vtq;

in

in coniuratos suas preces & vota cōuertant, qui ex duobus malis vnum solūm eligendum reliquerunt; scilicet vel vt Frācia omnis pereat, vel vt defensione legitima & iusta eiusdem casus impediatur. Denique confidunt Deum iustis suis armis benedicturum, & in huius fœderis coryphæos, nostrarum calamitatum aucthores, mala quæ in Ecclesiam Christi, in Regem, genus & regnum suum moliuntur, conuersurum.

*Data apud diuum Paulum à
Capdejours 10 Augusti, 1585.*

DECLARATIO REGIS
IN EDICTVM PROMVL-
gatum in mense Iulio ultimo, de reuocandis
subditis suis ad vnitatem ecclesie Catholice
apostolice Romanæ, lecta & promulgata in
curia Parlamenti Parisiensis 16 Octob.

M D L X X X V.

HENRICVS Dei gratia Rex Franciæ
& Poloniæ, omnibus qui præsentēs

literas viderint, Salutem. Abunde satis
 exposuimus nostro Edicto Iulii mensis
 proximè elapsi mentem nostram, de re-
 ducendis subditis nostris ad vnitatem re-
 ligionis Catholicæ, apostolicæ, Romanæ;
 vt cursum moraremur infinitorum ma-
 lorum, & calamitatum (quas indulgen-
 tia in tolerandis diuersis opinionibus in
 religione, in hoc nostrum regnum inue-
 xit): & pax, concordia, & beneuolentiâ
 firma & stabilis inter subditos nostros
 coalesceret; cuiusmodi apparuit tempo-
 ribus regum maiorū nostrorum; qui sa-
 pienter rebus suis prospicientes non passi
 sunt, se regnantibus, aliam stabiliri religi-
 onem præter Catholicam. Ad quam vt
 subditos nostros professores nouę religi-
 onis facilius adduceremus: vtque bonis
 instructionibus imbuti, amplecterentur
 id, quod ad salutem animæ & priuatum
 cōmodum spectat, in animo habuimus
 spacium sex mensium, post promulgati-
 onem nostri Edicti, iis concedere: vt in-
 terea temporis desciscerent ab illa noua
 religione: & amplecterentur nostrā Ca-
 tholicam, apostolicam Romanā, hancq;

profi-

profiterentur; alioqui excederent regno,
 & terris nostri iuris & imperii: concedē-
 do iis ius eorum bonis fruendi, vēdendi,
 aut alio modo disponēdi pro arbitrio suo:
 sicut amplius expositum est in nostro e-
 dicto. Et cum hoc deliberandi spacium,
 vltro illis concefferimus; quo hos indu-
 ceremus ad conuersionem: constat ni-
 hilominus plerosque illius nouæ religio-
 nis Professores, obfirmatos in suo errore,
 abuti nostra lenitate: & otiosè vti frui bo-
 nis suis in eum finem, vt facultatem ha-
 beant sese armandi; & parādi pecuniam,
 vnde se ad militiam instruant: alii vt se-
 se adiūgerent; alii & facultatibus prodes-
 sent iis, qui cum tenerentur obedire no-
 stro Edicto, (sicuti boni & fidi subditi te-
 nentur legibus sui regis) armati in nos
 mouerunt, & vi armata nobis resistunt.
 Qui plerisque in locis, & in Aquitania,
 Delphinatu & Occitania vi occuparunt
 oppida, & castella quædam nostra, inuo-
 larunt in pecunias nostras, & ecclesiasti-
 corum, & aliorum subditorum nostrorū
 Catholicorum, quas in sumptus sui belli
 conuertunt. exercendo præterea genus

omne hostilitatis aduersus ecclesiasticos, & alios Catholicos: quorum nonnulli in nonnullis locis, inhumaniter occisi sunt, & trucidati. Et si, vt remedium his perturbationibus adhiberemus, magnos & validos exercitus iam eduximus; quibus (vt spes nostra est) compescemus, Deo fauente, audaciam istorum hominū: & ad obsequium & obediētiam, quam nobis debēt cogemus: Iudicauimus nihilominus hoc non omnino sufficere: at opus esse adhuc amplius cauere, ne malum crescendo vires acquirat. Ob eam causam, (communicatis consiliis cum honorificentissima Regina matre nostra, & plerisque principibus, & primariis consiliariis nostris, qui præsentes erant) nos horum secuti sententias, ex nostra plena & regali auctoritate, decreuimus & decernimus vt sequitur.

Primò.

Vt omnes nostri subditi positentes no-
uam illam religionem cuiuscunque con-
ditionis, qui armata vi conati sunt morari
executionē nostri edicti, aut qui his ad-
hærent: etiam Catholicici qui se his con-
iunxerunt;

iunxerunt; qui opitulati sunt, & iuuerunt: opitulantur & iuuant re, fortunis & facultatibus arma deponant, abstineant à malo illo suscepto & societate: & nobis pareant: nosq; vti decet bonos & fidos subditos agnoscant sub pœna criminis læsæ Maiestatis. Et si id minimè fecerint, nos iam sicut illo tempore, illos huius criminis reos declaramus per præsentem literas. Per quas volumus, statuimus & nobis placet; vt eorum bona omnia mobilia & immobilia, debita, quæ illis debentur, nomina, rationes & actiones sint occupata, sequestrata & nobis quæsitæ. Et pro horum administratione & cura, vt designentur boni & idonei commissarii & custodes: qui cogentur suscipere hoc onus, nõ obstantibus quibuscunque exemptionibus, excusationibus aut priuilegiis: vt mobilia vendantur; immobilia in licitatione elocentur: & pecunia ex his conflata cõuertatur in vsus belli. Saluis tamen oppositionibus seu intercessionibus: quæ ante omnia diiudicandæ sunt, & terminandæ. In hunc finem proprietarii, creditores, & alii qui aliquo iure nituntur, Tenebun-

tur has intra dies quindecim ad maximū post sequestrationem, inserere actis publicis dicecesium, & præfecturarum; si intercessores habitant in eisdem dicecesib. & præfecturis. Si habitant extra dicecesim & præfecturam, intra mensem. Eadem ratione adferēt titulos, iura, nomina, obligationes, & alia scripta, quæ muniūt ius suarum oppositionum, vt de his monarchæ & præfecti vel eorum legati, iudiciū ferant, quos iubemus vt summam & de plano, sine dilatione aut conuiuentia ea iudicent, sub pœna amissionis functionū suarū; & etiam maiori, si res postulat, current etiam seorsim sententias inde confectas in acta publica dicecesium & præfecturarum referri.

Iubemus etiam sub eiusdem pœnis, substitutis procuratorum nostrorum generalium vt adsint executioni huius declarationis, & nostras dictas curias certiores faciant de sua cura & diligentia singulis quindecim diebus.

Interdicimus etiam omnibus iis, qui censum, aut res alias debent iis qui cum armis prodierunt, eorum fautoribus aut facinorum

facinorum sociis; ne quicquam illis soluat: Sed ex hac nostra iussione, profiteatur id coram iudicibus nostris statim post publicationem presentium sub poena quadrupli; & in eos tanquam fautores & socios illorum, qui sunt in armis, publice animaduertetur.

Interdicimus etiam omnibus, ne quid emant ab illis qui in armis sunt; aut ab illorum fautoribus, & sociis facinorum. Declaramus quicquid hoc modo emptum fuerit nobis esse questum; & nostro fisco addictum. Volumus etiam ut in istiusmodi emptores animaduertatur. Et ut pecuniae, ex venditione mobilium, & fructibus immobilium conflatae, rationes conficiantur per commissarios quibus id negotii datur; quas tradent questoribus Franciae, & tribunis aeriarii, in quorum regionibus reperientur illa mobilia, & sita erunt immobilia. Questores Franciae praescribent coactoribus singulorum locorum, quae ratione pecuniam quam acceperint relata in rationes debeant tradere tribunis aeriarii nostri sicut aliam pecuniam, quam soliti sunt ex praescripto muneris sui colligere.

re in definitis locis, vt postea eadem conuertatur in solutionem sumptuum quos cogimur facere pro alendo milite quem nos conscripsimus ad roborandū & stabilendum edictum nostrum in mēse Iulio emissum: & ad eliciendum obsequiū quod nobis debetur à subditis nostris. Cui rei addiximus & addicimus dictam pecuniam: ita vt non fas sit ob quamcunque aliam causam hanc impendere.

Volumus præterea dictos ministros nostros diligenter vacare (postpositis omnib. aliis negociis) persecutioni, & decisioni causarum capitalium & extraordinarum, quæ aduersus armatos illos, eorum fautores & socios intentæ sunt, & vt urgeant iudicia aduersus illos iuxta grauitatem nostrorū edictorum & præceptorum. Reseruamus nihilominus nobis, quātum ad bona immobilia attinet, facultatem de his pro arbitrio nostro cauendi; quò possint conseruari liberis, & hæredibus aliis aptis ad succedendum ex sint Catholici & se dignos præstiterint erga nos, tanto beneficio, obsequiis & offi-

officiis nobis gratis & acceptis.

Et quo melius discernere possimus eos, inter subditos nostros nouæ Religionis studiosos, quib. animus est amplecti nostram religionem Catholicam, quemadmodum pro eorum salute & utilitate optamus; & eos qui mandatis & iussionibus nostris in edicto expositis obtēperare volunt, religionem tamen nostram amplecti nolunt. Insuper vt caueamus ne nonnulli horum malè animati erga nos, dilatione sex mensium (quam his beneuolenti animo permisimus) abutantur, in præiudicium obsequii quod nobis debetur; & commodi publici huius nostri regni; vt hæcenus fecerunt: Declarauimus & declaramus nostram voluntatem, & sensum esse, vt omnes nostri subditi illius nouæ religionis studiosi, intra dies quindecim post publicationem præsentium, se conuertant ad religionem nostram Catholicam, & eandem profiteantur. Si fecerint, abeant & excedant hoc nostro regno, & terris nobis subiectis: cum facultate fruendi, vendendi aut alio modo disponendi de bonis suis pro suo arbi-

trio, mobilibus & immobilibus, vti concessimus in nostro edicto. Ea tamen conditione hoc concessimus, ne his bonis directè aut obliquè iuuent eos, qui armati contra nostram auctoritatem prodierunt; aut eorum fautores, aut socios. Si huic mandato non obedierint, nostra voluntas, & sententia est, vt aduersus eos summatim agatur,prehendendo eorum mobilia & immobilia: mobilia distrahendo, fructus immobilium impendendo, quemadmodum supra dictum est, de bonis eorum, qui aduersus nostram auctoritatem arma ferunt; & eorum sociorum: Et vt actio aduersus hos agatur & peragatur eodem modo quo consuetum est agi contra infractores nostrorum edictorum & constitutionum sine dissimulatione aut dilatione.

Nolumus hac declaratione comprehendendi mulieres matrimonio copulatas, viduas aut virgines nouæ religionis studiosas: quibus concessimus reliquū spacium sex mensium comprehensum edicto nostro mensis Iulii vt se cōuertant ad religionem nostram Catholicam, aut ex-
eant

cant hoc nostro regno, vt fertur eodem.

Prohibemus nihilominus omnes nostros cuiuscumque conditionis subditos sub pœna capitis, ne vim cuiquam inferant exequendo hanc nostram declarationem, neque iniuriam faciant aut damnum seu corporibus seu bonis eorum qui nostræ parent voluntati, & se recipiunt & conferunt extra limites nostri regni: aut præter nostram voluntatem cōmorantur ultra illud tempus in hoc regno. Quam rem committimus inquisitioni & persecutioni nostrorum ministrorum.

Ita mandamus dilectis & fidis nostris iudicibus, qui curiis præsunt nostrorum Parliamentorum, nomarchis, præfectis, præpositis & eorum legatis; Etiam omnibus aliis nostris iudicibus, administris & eorum vnicuiq; vti par est, vt curent hanc nostram declarationem, voluntatem & mentem promulgari, perscribi, & in acta publica referri dictarum nostrarum curiarum & iudiciorum, vt vnicuique res innotescat: seruari, custodiri, perfici absque vlllo obstaculo aut contradictione

iubemus quoq; Aduocatis nostris, pro-
 curatoribus generalibus, & specialibus
 vt huic negotio adsint, & nos singulis
 quindecim diebus certiores faciant de
 cura, diligentia; quibus vsi fuerint in exe-
 quendis his nostris mandatis. In quorum
 fidem & testimonium presentibus nostra
 manu signatis sigillum nostrum curauim-
 us affigi. Nam ita nobis placet.

Datum Parisiis 7 Octobris, anno gra-
 tia 1585. Et nostri regni 12.

Signatum

HENRICVS.

Et paulo inferius

Ex mandato Regis in consilio

Brulart.

SANCTISS. D. N.

SIXTI PAPÆ V,

DECLARATIO:

CONTRA HENRICVM

Borbonium, assertum Regem Na-

uarræ & Henricum item Borboniũ

prætensum Principem Condensem,

Hæreticos, eorumq; posteros & suc-

cessores; ac liberationem subdito-

rum, ab omni fidelitatis & obsequiũ

debito.

EIVSDEM EXCOMMVNICA-

tionis Censura, qua breuiter probatur Chri-

sti, Prophetarum & Apostolorum testi-

monii; Patrum orthodoxorum scriptis,

legibus, canonibus, historiis, & Gallici re-

gni priuilegiis, hanc excommunicationem

iniustam esse, & ipso facto nullam.

Per B. T. B. A.

IMPRESSVM AD EXEM-
plar Romæ editum.

R iij

EXCOMMUNICATIO.

SIXTVS EPISCOPVS

seruus seruorum Dei, ad per-
petuam rei memoriam.

CENSURA.

Hæc inscriptio vulpis fraudem reteggit: nã Papa, qui hoc loco Episcopus tantũ nominatur, passim Episcoporum Principem & Ecclesiæ Catholicæ caput se esse iactitat. Gregius scilicet, seruus seruorum Dei, qui sese opponit & effert aduersus quicquid dicitur Deus; adeo vt in templo Dei sedeat tanquam Deus, qui augusto habitu & triplici tiara in aurea sella sublimis adorandum se Roma exhibet; qui (si ei credere fas est) pro arbitrio cælum referit & aperit; qui currus animarum pleno iure ad tartara detrudere potest; qui omnes iudicat, & à nemine potest iudicari, qui vtriusq; gladii Ecclesiastici & Politici potestatem sibi arrogat; qui crepidas suas Cæsaribus deoscu-

2. Thef. 2.

e. Si Papa.
dist. 42. & c.Clem. vnic.
de iureiurã.

deosculandas promouet; qui eosdem pedibus suis conculcat; quos Lunę, seipsum cap. signifi-
casti extra
De elect. Soli comparat; qui denique regna & imperia pro libidine animi transfert; nec peti ab eo potest, Cur hoc vel illud faciat. Ec quis seruum adeò superbum, iniussu tyrannum hominibus illudentem diutius feret in Ecclesia Dei? Itaq; ad perpetuam tyrannidis ipsius memoriam corrigatur superior inscriptio in hunc modum:

Sixtus ex monacho Papa v, Romanus Antichristus, seruus seruorum Babylonica meretricis, sedens in templo Dei tanquam Deus, & supra omnes sublimiores potestates se efferens superbe, & dominans tyrannice. Apoc. 18.

EXCOMMUNICATIO.

Ab immensa aeterni Regis potentia, beato Petro, eiusque successoribus tradita auctoritas omnes terrenorum Regum & Principum supereminet potestas, stabilis, in petra consistens, nec ullis aduersantibus, vel etiam secundis flatibus à recto deflexa, inconcussa profert in omnes iudicia, & ne diuina maximè leges violentur, summa ope prouidet; & si quos

*ordinationi Dei resistentes inuenit, seueriore
hos vniuersa vlciscitur, & quæ muis potentio-
res de solio deticiens, veluti superbientis Luci-
feri ministros; ad infima terræ deturbatos
prostrernit.*

C E N S V R A.

Ex his Sixti Papæ verbis verissimū esse
 Apoc. 13. constat, quod de Antichristo dicitur, Be-
 stiam esse, quæ duo cornua habeat agni
 similia, sed loqui vt draco: is enim in hu-
 ius Excomunicationis inscriptione Chri-
 sti veri agni cornua duo; scilicet Episcopi
 sanctitatem, & serui Dei humilitatem fu-
 catè assumpsit; statim verò impia loqui-
 tur vt Sathanas. Nam quod ait Petro A-
 postolo, & successoribus eius datam esse
 authoritatem supereminentem in Reges
 & omnes alias potestates; refellitur diler-
 tis Christi verbis, qui sæpe testatus est re-
 gnum suū non esse de hoc mundo; & au-
 fugit è conspectu eorum, qui illum Regē
 terrenum, præpostero zelo, constituere
 cupiebant; Apostolos etiam suos de prin-
 cipatu cogitantes his verbis corripuit, Re-
 ges nationum eis dominantur, at non ita
 futu-

Ioan. 18.

Ioan. 6.

Matt. 20.

futurum est inter vos, &c. Alibi quidem dixerat sessuros esse Apostolos super thronos duodecim; & iudicaturos duodecim tribus Israël; cum in regeneratione sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ. Verum ista ad illum diem pertinent, in quo filii Dei, animo & corpore regenerati, vita æterna fruuntur. *Neque Petro aut solis Apostolis, sed illis omnibus promissa sunt, qui derelictis seculi deliciis Christum secuti sunt, & sequentur.* Quod Apostolus innuere videtur his verbis 1 Cor. 6. An non no-
stis quod sancti mundum iudicabunt; & quod Angelos iudicabimus? At, inquiunt, Romanæ tyrannidis fautores, Dictum est, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam; Item, Dabo tibi claves regni cœlorum, &c. Sed ridiculos se præbent, qui ex illis locis imperiosam potestatem Petro datam esse contendunt, cum petra, de qua Christus loquitur, sit illa fidei confessio, quam Petrus de Christo Filio Dei ediderat, quæ toti etiam Ecclesiæ est communis. Euangelicum verò ministerium Petro & aliis Apostolis commissum; clauibus, & œconomi potestati

Matth. 19.

August. Tra-
ctat. 10. &
124, in 103.

Hieronym.
in Matth.

Ambros. in
Epist. ad E-

phes. 2. cap.
Chrysosto.

hom. 55. sup
Matth & 21.

sermone de
die penteco-

stes.

Bernardus
serm. 61.

Matth. 16.

Esaiæ 22.
Apoç. 3.

Vide locos
supra adno-
tatos p. 249.

Chro. Mart.
Platina in vi-
ta Bonifacii
tertii.

ab Esaiâ cõparatur: Euangelio enim veluti clauibus aperiuntur fores regni cœlorum, pœnitentibus & credētibus; impœnitentibus & incredulis clauduntur. Itaq; Petro & aliis Apostolis Ecclesiæ œconomis non principatus, sed ministeriũ Evangelicum, non plenitudo potestatis, sed pœnitentiæ & fidei doctrina cõmissa est, & ita superiores locos interpretati sunt Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus & Bernardus. Certa est autem hæc regula, Nemo plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habeat: Petrus plenitudinẽ aut ius immensæ potestatis non habuit, multò minus ad suos hæredes vel successores trāsferre potuit. Sed demus habuisse; nunquã tamen probabitur illud ius ad Papã & cynædos suos rubros vlllo iure diuino aut humano pertinere, qui non Simonis Petri pietati aut doctrinæ, sed potius Simonis Magi imposturę & auaritiæ successerunt. Quamverò arrogāt sibi potestatem, eam à Phoca proditore nacti sunt, qui cum Mauricium Impera. anno 600. dominum suũ, nec non eius liberos per proditionem & scelus

scelus trucidasset, homicidii crimine à Bo-
 nifacio Papa absolutus est, & Imperator
 agnitus hac lege, vt vicissim ille Episcopo
 Princeps & caput Ecclesiæ agnosce-
 retur. Quod Gregorius Papa antè repu-
 diauerat vereq; vaticinatus est eum fore
 Antichristi præcursores, qui hanc pote-
 statein sibi primus vindicaret.

Greg. lib. 4.
 Epist. 76. iic
 lib. 6. Epist.
 188.

EXCOMMUNICATIO.

*Quare pro incumbenti nobis Ecclesiarum
 omnium, populorum ac gentium solitudine,
 vt animarum saluti in primis prospiciatur,
 & non solum famulatus nostri, sed etiam o-
 mnia futura tēpora impiis ac detestandis mō-
 stris purgata cunētis Christiani orbis partib.
 pacem afferāt & quietem, & præsertim am-
 plissimo Galliarē regno, in quo Christiana religio
 omni tempore ita viguit, tantaq; Regum il-
 lius pietas, fides ac deuotio, tot in Romanā Ec-
 clesiam merita extiterunt, vt iure optimo
 gloriosissimum Christianissimi cognomen ab
 ea sint consecuti; ac etiam ne nos de neglecta
 officij nostri cura vnquam apud Deum argui
 possimus, arma militia nostra, quæ non car-
 nalia sunt, sed potentia Deo in destructionem*

*munitionum nunc cōtra duos potissimum ira
filios, Henricum Borbonium quondam Na-
uarræ Regem, & Henricum item Borbonium
olim Principem Condensem exercere com-
pellimur.*

C E N S U R A.

Scitè dixit quidam nullam pestem ca-
pitaliorem pastorib. accidere posse ^{π.ν.ν.}
^{καταμαρτυρίας} studio; quò fit, vt neglectis
Ecclesiis, quæ ipsorū fidei cōmissæ sunt,
alienas curent, quæ id ipsos non pertinet.
Quod Sixto Papæ v vsuuenit, qui de Ro-
manæ Ecclesiæ salute & reformatione se-
curus; cuius Episcopum se esse prætendit,
omnium Ecclesiarū (& præsertim regni
Gallici) ad ipsius curam non pertinentiū
solicitudine se duci phalerata oratione
supra persuadere conatus est. Equidem
liceat nobis D. Bernardi verbis Eugenii
Papam alloquentis, Sixtum etiā Papam
„ interpellare: Cleri & populi tui, cui spe-
„ cialiter episcoparis, specialis curæ teneris
„ debitor; hi qui tibi quotidie assistunt se-
„ niores populi, & qui de domo tua sunt,
„ capellani, cubicularii ministri; hi sunt qui
non

D. Bernard.
De cōsider.
lib. 4.

non verentur suscitare dilectam: & ante-
 quam ipsa velit: deinde omne quod per-
 peram agitur te præsente, id tibi turpius.
 Quid de populo loquar? populus Roma-
 nus est, nec breuius potui, nec expressius
 aperire de tuis parochianis, quod sentio.
 Gens insueta paci, tumultui affueta. De
 Satrapis, quem dabis mihi de tota maxi-
 ma vrbe, qui te in Papam receperit, pretio
 seu spe pretii non interueniente? Qui tunc
 potissimum volunt dominari, quum pro-
 fessi fuerint seruitutē, fideles se spondēt,
 vt opportunius fidentibus noceant. Hi
 inuisi cælo & terræ, impii in Deū, teme-
 rarii in sancta, seditiosi in inuicem, æmuli
 in vicinos, inhumani in extraneos. Hi
 sunt, qui subesse nō sustinent, præesse nō
 norunt, simplicissimi dissimulatores, &
 malignissimi proditores. Inter hos tu Pa-
 stor procedis deauratus, (si audeam di-
 cere) demonum magis quam ouium pascua hæc.
 Scio, ubi habitas, increduli & subuersores sunt
 tecum, lupi non oues sunt: talium tu tamen pa-
 stor, Pastorem te nega, aut exhibe. Petrus ne-
 scitur processisse aliquando vel gemmis ornā-
 tus vel sericis, non tectus auro, nō vectus equo

“ Papa vel
 “ pretio vel
 “ spe pretii
 “ a suis re-
 “ cipitur.

» albo nec stipatus milite, nec circumstrepenti-
 » bus septus ministris. In his successisti non Pe-
 » tro, sed Constantino. Et si purpuratus, et si
 » deauratus incedis, et si Petri pastoris hæ-
 » res es, pascere & euāgelizare te decet ver-
 » bo, non ferro. Quid tu denuo vsurpare
 » gladium tentes, quem iussus es ponere in
 » vaginā? &c. Hactenus Bernardus. Quid
 » illum dicturum existimamus, si hodie vi-
 » ueret, & intueretur idololatriā, atheismū,
 » sodomiam, verbi Dei & sacramentorum
 » prophanationem, sacri ministerii nundi-
 » nationem, infinita q̄; alia quæ in Ecclesia
 » Roma. luce meridiana magis conspicua
 » sunt? Quid si Papæ & Cardinalium infi-
 » delitatē, simoniam, coitus nefandos, ad-
 » ulteria, fastum, auaritiam, periuria & cō-
 » filia crudelia audiret? Exclamaret absque
 » dubio, O cœlum, cur hæc videns scelera
 » non ruis, & terra ferens non dehiscis? cur
 » ignis non absorbes, & diluuium rursus nō
 » expias? Hæc specilla naribus suis & Car-
 » dinalium admoueat Sixtus, discatq̄; illud
 » Christi, Hypocrita eice primūm trabē
 » illam ex oculo tuo, & tūm dispicies vt eij-
 » cias festucam ex oculo fratris tui.

Matt. 7.

EXCOMMUNICATIO.

Ille enim quondam Rex, Caluini errores atque hereses etiã ab ineunte adolescentia secutus est, pertinaxq; earum patrocinium tandiu exercuit, quoad clara mem. Caroli noni Francorum Regis, & charissima in Christo filia Catharina Regina eius matris pientissima atque etiam dilecti filii nostri Caroli titu. s. Chryfogoni presbyteri Cardinalis Borbonii patris sui, & Ludouici Mompenseri Ducis, piis frequentibusq; hortationibus, apertisque eximia virtutis ac doctrina Theologorũ demonstrationibus ad fidem Catholicã & Apostolicam Rom. (ut existimabatur) conuersus, hereticas omnes contra fidem Catholicã opiniones Parisiis publicè in Ecclesia damnauit, anathematizauit & abiurauit, fidemq; ipsam Catholicam expressè professus est, datisq; subinde suis ad fe. re. Gregorium Papam XIII prædecessorem nostrum literis, quib. eundem prædecessorẽ supremũ Catholicæ Ecclesiæ caput iam agnoscens, ipsum supplex deprecabatur, ut pœnitentia, conuersionis & obedientiæ suæ confessionem acceptam habere, & antea-ctorum veniam remissionisq; gratiam concedere dignaretur, firmiter promitteus se fidem

ipsam Catholicam perpetuò integrè ac inuolantè seruaturum. Quibus literis, ut pote regiis, & idem prædecessor credens, & paternæ charitatis visceribus commotus, ac etiam grauisimo Regis, Reginae matris, Cardinalis & Ducis prædictorum de huiusmodi conuersione testimonio adductus illum ipsum præteritos errores confitentem veniamq; humiliter petentè, à crimine hæresis & à censuris Ecclesiasticis propterea incurfis absoluit, & in gremiū sanctæ matris Ecclesiæ, communionemq; fidelium admisit, omni inhabilitate ab eo sublata.

C E N S U R A.

Qui in historiis versati sunt, norūt Occidentem Pontificum Rom. attolatria, idolomania, eorundem hæresibus & imposturis pedetentim adeò corruptū fuisse ante Lutheri & aliorum piorum Doctorum scripta, ut extincta ferè esset vera doctrina in Ecclesia. Horum vestigiis insistentens Calvinus natione Gallus scriptis suis doctissimis Papatum non solum oppugnauit, sed Ecclesiæ reformationem suo ministerio promouit. Propterea à Papa & suis hæreticus hinc pronūciatur, cum ipsemet

ipsemet hæreticus nõ tantum sit, sed ho-
 mo sceleratus & filius perditionis, qui mi-
 nisterium iniquitatis in Ecclesia opera-
 tur. Falsissimũ verò est illud mendaciũ,
 quo affirmat Serenifs. Regem Navarrae
 Caluini errores & hæresin ab adolescẽtia
 secutum fuisse. Is enim orthodoxè fuit e-
 ducatus, & fidem quam profiteretur, hausit
 ex fontibus verbi Dei, in nullius nedum
 in Caluini verba vnquã iuravit. Doctorũ
 dicta quæ audit, & scripta quæ legit, ad
 scripturæ sacrae Lydium lapidem probat,
 contra quam si Angelus è cælo loqueretur,
 ei fidem non adhiberet aut adhære-
 ret. Quod verò subiicit Serenifs. Regem
 Navarrae exhortationibus Regis Caroli
 noni & Principum, nec non Theologo-
 rum piis admonitionibus conuersum fu-
 isse, ad Papæ & Ecclesiæ Rom. agnitionẽ:
 in sequentibus pluribus refutabitur; hoc
 tantum nunc dicemus in strage Parisiis e-
 dita anno LXXII, XXIII Augusti non
 Theologos, sed Antichristi furias in con-
 spectu Regis adolescentis apparuisse, nõ
 deliberandi tempus, sed moriendi termi-
 num ei præscriptũ fuisse, nisi morem cõ-

2. The. 2.

Gal. 5.

diuina & perpetua obliuio proditiōnis Luce-
tiae factae, praestabilior multo esset, eius recordatione, quā Papa retricando crudelitatis nota magis insignem reddidit.

tinuò gereret iis, quae faciēda & subscribenda ei per vim proposita fuerunt; Et tu Sixte ista exageras: quasi verò hic locum non habeat illud Vlpiani Iuricons. *Quod vi metusve causa gestum erit, ratum non habeo.* Equidem cōuersio illa non fuit, sed destructio; non libera actio, sed impulsio violentissima: non fides, sed proditio; cuius memoriā obliuioni sempiternae mandare praestabilius multo esset, quā re-
fricando perfidiam & crudelitatem adeo insignem magis magisque posteritati consecrare.

EXCOMMUNICATIO.

Quinetiam ut arctiori & firmitiori vinculo ligaretur, cum eo & Margarita dicti Caroli Regis sorore, quae ex illa Christianissima stirpe nata atque alta facile maritum in officio & Religionis Catholicae obseruantia continere posse sperabatur, dispensauit, ut non obstantibus impedimentis tertii & aliorum forsitan inter eos graduum consanguinitatis & cognationis spiritualis, matrimonium inter se contrahere possent, prout in facie Ecclesiae contraxerunt: excursusq; deinde aliquot mensib. ille.
Iohannem

Iohannem Duratii Dominum Oratorem suū,
 qui nomine suo de pœnitentia, conuersione, fi-
 de & constantia sua in sedis Apostolicæ con-
 spectu sponderet, ad dictum prædecessorem de-
 legauit, habitoq; pro eo publico, solenniq; in au-
 la regia de more consistorio, in consessu sanctæ
 Romana Ecclesiæ Cardinalium prælatorum-
 que & aliorum frequentissimo concursu, pro-
 fessis omnibus supra dictis, idem Henricus tā-
 quā Rex recens ad fidem conuersus & ut Ca-
 tholicus admissus est, tota vrbe exultante, &
 ingentes Deo, de conquisita & inuenta oue
 gratias agente.

C E N S U R A.

At sacratissime Pater, tuum nō est, nec
 antecessorum tuorum fuit de gradibus in
 matrimonio prohibitis leges cōdere: ma-
 gistratus enim illud est officiū; quod cūm
 ausi estis vsurpare, circa illas leges matri-
 moniales non mediocriter peccastis. Pri- Leuit. 18.
 mō enim gradus omnes vsq; ad septimū
 contra expressum Dei verbum vestris le-
 gibus interdixistis. Quod cūm à Pontifi-
 ciis etiā derideri animaduertistis, ad quat-
 tum gradum vestras leges postea contra-

xistis; eas sub pœna Excommunicationis obseruari edixistis, nisi ad vestras lacunas explendas offerantur pecuniæ; tunc enim non tantum vestras, sed Dei etiã leges turpiter, & nefarie soluitis. Falsissimum enim est quod Rabini vestri scripserunt lib. 4. Sententiarum dist. 34. illa precepta quæ in lege Dei de gradibus matrimonialibus lata sunt, maiori ex parte iudicialia esse, quæ Papa iure positivo, siue Ecclesiastico immutare possit. Naturalia verò & moralia esse, hoc vno argumento satis probatur, quod Chananæos neq; Iſraëliticæ Reipub. ciues neque legib. Moſaicis nondum latis adstrictos: nihilominus tamen Deus profligauit propter conjunctiones inhonestas ab illis, contra naturæ bene institutæ leges vsurpatis, quæ per peccatum veluti oblitteratæ, postea lege diuina instauratæ sunt: illisq; vt moralibus omnes Christiani obstringuntur. Ita-
 raque (ait Baldus) Papa leges Dei soluendo, non facit id ex plenitudine potestatis, sed tempestatis qua Ecclesia Dei turbatur & corrumpitur. Ferdinãdus Rex Nea-

Historiæ de
incestuosis
nuptiis à Pa-

politanus amitam suã duxit approbante
Alexan-

Alexandro VI: Martinus V Papa matrimonium remisit cū sorore germana, Emanuel Rex Portugalliæ duas sorores habuit vxores; Catharina Regina Angliæ duos fratres coniuges Pontificibus incestuosas istas nuptias non solum ferentibus sed dispensantibus. Sed vetera quid commemoramus exempla, cū hoc sæculū sceleratissimis Paparum dispensationibus caninis potius quàm humanis nuptiis sit pollutum & conspurcatum. Equidē Sixte, quas Rex Nauarrenus contraxit nuptias cum Margarita Caroli noni sorore ratione gradus cōsanguinitatis bona cōscientia iuxta Dei leges contraxit, nec ei vlla fuit opus dispensatione. Cognationis verò spiritualis quòd meministi, haud scimus, quid velis, nisi forte illicitas nuptias fuisse in religione dispari. Quod si aperte dixisses, responsum tulisses te & tuis antecessoribus dignum. Certè perperā opus procedit cum bos & asinus simul arant, Deut. 22.
contra Dei mandatum.

EXCOMMVNICATIO.

Sed ille, vt erat vario & inconstanti ani-

mo, haud multo post à Catholica fide & debita erga sedem Apostolicam obedientia, cæterisq; à se expressè & cum iuramento professis destiticiens, atque in eo quo prius erat, cæno reuolutus, à Rege Christianissimo clam se subducens, collectoq; in loco ab ipsius Regis aula satis remoto, quàm potuit copioso hereticorum sceleratorum, aliorumq; id genus impiorum hominum numero, ibi ea omnia quæ de Calvinismi detestatione, heresum omnium abiuratione, ac Romana fidei Catholicae & Apostol. professione antea fecerat, palàm reuocauit, testificans, se Calvinismum ipsum profiteri, prout professus est, eiq; heresi pertinaci & obdurato animo semper adhesit, & in ea huc usque viuens, sepius hereticos perduelles ac seditiosos (quorum caput, dux & propugnator in Gallia, & etiam exterorum hereticorū acerrimus fautor semper fuit) ad arma cōtra prædictum Carolum, ac etiam charissimum in Christo filium nostrū Henricum Francorum Regem Christianissimum: tametsi eum ut Regem ac Dominū suū colere, ut sororium amare & sequi debebat, omnis scilicet officij ac pietatis immemor, aduersus ipsum & reliquos Catholicos omnes cōcitauit, infestissimos exercitus, accitis etiā exterarum

ternarum nationū hæreticis contraxit, à quibus omnia passim loca cruentis piorum hominum cadibus fœdata, sacra Dei templa temerata & direpta, sacerdotes & viri religiosi cruciatib. trucidati sunt: oppida præterea & munitiones Catholicorū partim insidiis, partim vi & armis occupavit; & in eis Catholica Ecclesiæ ritus prohibuit ac sustulit; ministros & concionatores hæreticos constituit, ciues & incolas ad eādem impietatem capessendam minis verberibusq; coëgit.

C E N S U R A.

Si nullum prorsus extaret documentū pietatis, candoris animi ceterarumq; virtutū, quibus Sereniss. Rex Navarra præditus est, hoc vnicum Sixti Papæ & Cardinalium testimonium ipsius in Deum & Ecclesiā pietatem satis demonstraret. Factentur enim illum non multò post lanicenam Parisiensem vbi primū se ex aula Regis subducendi facultatem nactus est, Ecclesiam Roma. & Papæ obedientiam publicè abnegasse & verā religionē professum esse. Nā (quod de Calvinismi professione Papa narrat, simile est illi calu-

Mar. 14. *mnia, qua Christo imponebatur à Iudæis, quod regni terreni munus obire & templum destruere voluisset. Historiam verò facti paucis comprehendemus. Rex Navarrenus post sacrum Bartholomæi diem contra voluntatem plus quam triennium in aula Regis detentus, die quadam Lutetia venationis causa egressus est, Catholicis Roman. eum solum comitantibus; in sylvam ubi peruenit illis aperte aperit animum sibi non esse in aulâ regredi; quod ea tâquam carcere durissimo animæ suæ salus, & corporis libertas constringeretur. Catholici focii itineris etsi Roma. Ecclesiæ essent addictissimi, Regi adolescenti stipulantur se eum deducturos quò voluerit, & reipsa Alenconiũ usque, xxxv milliaribus Lutetia distantẽ, deducũt. Ibi erat studiosorum reformatę religionis & administratorũ Regis Navarreni non exiguus numerus. Itaq; convocata Ecclesia Rex adolescens palàm & liberè agnoscit se periculi & mortis metu per vim sacrificiis imputis Missæ in aula Regis interfuisse, Deum cum lacrymis orat, vt sibi ignoscat; omnesq; adhortatur,*

Regis Navarreni publica abnegatio Papatus initio anni 1576.

ne ipsius lapsu offendantur, & inuocato nomine Spiritus sancti Deo & Ecclesiæ Christi vouet constantiam in posterum; Papam & eius falsam doctrinã detestatur. Quodq; tunc verbis pollicitus est, factis ad hodiernum vsque diem comprobauit: tribus enim bellis ciuilibus propter Ecclesiarũ reformatarum defensionem à Pontificiis impetitus periculis nec vitæ nec fortunarum aut dignitatũ pepercit. Hinc inde lacrymæ, quibus Sixtus Papa instar Crocodili, ereptum diuina prouidentia ex faucibus meretricis Romanæ Regem Nauarrenum deuorare nunc cū suis nititur. Hinc ficta illa crimina de rebellionẽ & contumacia in Regem suum, de Ecclesiæ Rom. persecutione, & multa alia quæ addit manifestè falsa: A quorũ refutatione hîc superfedemus, quod ex declarationibus Regis Nauarreni in lucẽ editis satis superq; sint refutata. Hoc tantum corodinis loco addemus; Videant nempe Catholici illi, qui Regem Nauarrenum deduxerunt, inter quos fuit Dux Espernonius, quo elogio hîc à Deo suo terreno Papa afficiantur, qui illos impios

Crocodilus
& Papa la-
chimando
deuorant.

Nota

Vide declarationẽ Regis Nauarriæ ni editã Bergeraci x Julij
MDLXXXV.

supra folio 105 habetur

quam chiro
grapho suo
obsignatam
ad Regem
Henricū III
miser.

homines vocat. Id certè iuxta prouerbiū
antiquum, Qui idolum colit, ab eo tan-
dem contunditur.

EXCOMMVNICATIO.

Gregorius 7us

*Sed ne hac quidem satis sibi esse existimās,
inter alios, intimum quemdam suum nefariis
artibus suis instructū extra Gallia fines ad di-
uersa loca misit, per quem cum primariis hæ-
reticis impia consilia sua communicauit, eorū-
que vires & arma contra religionem Catho-
licam & Rom. Pontificis potestatem prouoca-
uit, conciliabula quoque hæreticorum in diuer-
sis prouinciis habenda curauit, quorum non-
nullis (dum iniquissima illa fœdera contra fide-
dem Catholicam, ac præsertim contra Eccle-
sias, Clerū, & vniuersos Catholicos regni Frã-
cie tractabantur) ille non solum interfuit, sed
etiam præfuit.*

CENSURA.

Ista ad legationem pertinent quã an-
no LXXXIII Rex Nauarræus in Ger-
maniam misit. Emissarius quidam Papæ
edito libello, cui titulus est *incendium Cal-
uinisticum*, eã turpiter & sceleratè tradu-
xit, in quem merito illud poetæ concipi
posset;

Vig.

Vtq; ferox Phalaris lingua prius ense resecta ..

More bouis Phario clausus in are gemas. ..

Etenim Phalaris Romanus artificem hunc velut alterum Perilleum nactus est, qui libro suo famoso vt igni missili Ecclesiam Dei vbique comburere & perdere curauit. In Serenissimū Regem Nauarre, in aliquot Reges pios, in illustr. Principes Germaniæ protestātes, in cōsiliarios Imperialis Camera, & innumerabiles cordatos viros, in Respub. profitentes Euangeliū D. N. Iesu Christi non tantum debacchatur, sed eis detestāda crimina falsò imponit. Elisabetham verò Angliæ serenissimam Reginam rabido dente petere tentauit: sed vt telum in petram incidens retorquetur in mittentem: ita cōuicium in valde piā & omni genere virtutum ornatissimam Reginam vibratum in sycophātam recidit: nec nouum est ab hostibus Euangelii cuius defensionem & propagationem piè & cōstanter suscepit probris infamari: cū ipse Apostolus hoc nomine καὶ φάρμας habitus, & πῆ αστρομολόγων conuictio agitatus sit. Tandem temerarius ille Ther sites furore cæco correptus,

l. Qui ædes
ff. de incend.
ruin. nauis.
& l. si ff. eo-
dem titulo,

vt Andabata Reginae cuidam non com-
parsit, cuius tamen famæ saltem hoc solo
respectu consulere debuit, quod Roma-
næ Ecclesiæ sit obseruantissima. Ex præ-
scripto certè legum ciuiliū ignis suppli-
cio & dilaceratione bestiarum plectuntur
illi qui data opera & studio ædes incen-
dunt, parem etiam pœnam meretur hic
incendiarius qui libello suo tanquam Sy-
phone usus est, nō ad extinguendum, sed
excitandum ignem bellorum ciuiliū, ad
totius Europæ Christianæ consumptionē
& interitum. Ausus insuper est συκοφαν-
τικῶς respōsionem falsam supposita per-
sona Principum Germanorum ad illā le-
gationem edere, qui (vt ex celsit. suar. li-
teris constat) officiosè & benignè ei re-
sponderunt: Sed mirum non est filiū Pa-
pæ in illis insigniter, & gnauiter fuisse im-
pudentem, cum ipse mendacii parens su-
pra affirmare non erubuerit legarum Se-
guriū nefariis artibus instructū impia
consilia cum primariis hæreticis contu-
lisse, &c. Mandata enim eius quæ in lu-
cem Pontificiorum dolo prodierunt, &
eypis excusa sunt testatur Regem Nauar-
renum

renum singulari studio & laudanda bonitate, non *απαξία* in Religione, sed veram concordiam illa legatione quæ fuisse. Stomachum certè mouit Antichristo Romano illa legatio quod ea illustrissimi Principis Gebhardi Electoris Colonienf. causa valdè commendaretur, quem Gregorius XI II. ob hanc solùm causam pro- scripsit cōtra Imperii cōstitutiones, quod abnegata Romanæ pseudo Ecclesiæ doctrina, orthodoxam fidem sit amplexus; sed bona causa tandem aliquādo triumphabit, nec patietur Deus virgam Antichristi Romani perpetuam super sortem iustorum. Caterùm Principibus Germaniæ protestantibus Sixtus proteruè cōi- ciatur & PRIMARIO s hereticos vocat, quos speramus non permissuros vt inuar- lescat hoc putidum Papæ conuicium, ro- gamusq; vt suo testimonio diluant illud mendacium, quo affirmat illa legatione tractata fuisse iniquissima fœdera contra Ecclesiās Catholicas, & Catholicos regni Franciæ. Quæ omnia perinde falsa sunt, atque id quod subiicit de conciliabulis in diuersis prouinciis habendis in Germa-

Gebhardus
Electoꝝ Co-
lonienf. p-
pter puriorē
Euāgelii p-
fessionem à
Papa contra
Imperii le-
ges an. 1583
p̄scribitur.

Psal. 125.

nia. Denique confidimus eos omnes qui à Papatus tyrannide se vindicarunt, Ecclesiis Gallicis in acie nunc laborantibus auxilia contra Antichristi & coniuratorum rabiẽ breui subministraturos, viresq; suas coniuncturos ad communem hostem velut leonem rugientem, Ecclesias faucibus suis appetentẽ, depellendum, & intra cancellos suos coercẽdum. Meminerint etiam sapiẽtes, vicina hæc incendia paulatim nostra inuadere & perdere posse, nisi maturẽ extinguantur.

EXCOMMUNICATIO.

Henricus verò Borbonius Princeps Condens, utroque parente hæretico genitus, cum illi exitialia Caluini dogmata, eorumq; ministros pertinaciter in omni vita fouissent, eorundem patris ac matris sequutus hæreses cõsimilia facinora etiam adolescens perpetravit: deinde eadem illa, qua alter Henricus, operam veritatis pœnitentia & humilitate cordis, quantum conici potuit arripens, detestatisq; pariter & ab iuratis publicẽ omnibus hæreticorum erroribus & deliramentis fidẽ Catholicam, quæ præfertur, professus est. Quibus
ad

ad eundem Pontificem perlatis, ac etiam pro eo
 similibus precibus porrectis, ipse prædecessor
 illum ac etiam quondam Mariam Cliuensem
 prætentam coniugem suam, eodem tunc hære-
 sis crimine infectam, simili modo pœnitentem,
 detestantem, ac profitentem ab hæresi & cen-
 suris huiusmodi absoluit, eosque in gremium
 Catholicæ Ecclesiæ, fideliumq; consortium re-
 cepit: quin etiam ex paternæ charitatis abun-
 dantia, cum eis, ut non obstante impedimēto
 secundi gradus consanguinitatis, quo inuicem
 tenebantur, matrimonium inter se cōtrahere
 possent, dispensauit. Sed ille paulo post ad pri-
 stinam impietatem rediens, deterrimamq; il-
 lam viam, quæ signata & impressa erat vesti-
 giis quondam Ludouici Condensis patris sui
 impiissimi Catholicæ Ecclesiæ persecutoris in-
 gressus, eisdemque vestigiis insistens, se quoque
 hæreticorum ac cōscelatorum hominū dicti
 regni Galliæ Ducem, ac defensorem bellorum-
 que ciuiliū ac seditionum authorem præsti-
 tit, militum hæreticorum externorum copias
 in Galliam transduxit, vrbes & oppida expu-
 gnare tentauit, templa euerit, sacra violauit
 & populatus est, sacerdotes indignis modis
 necauit, ministrosque impietatum substituens

peruersam illorum doctrinā publicari & custodiri iussit, denique omne feritatis & sauitiæ genus tam in Dei ministros, quam in ceteros Catholicæ fidei cultores exercuit.

C E N S U R A.

De Bonifacio VIII fertur, quòd ut vulpes ingressus sit Papatum, regnauerit ut Leo, & mortuus sit ut canis. Papa verò Sixtus hæctenus vulpem & leonē se præbuit, nūc rabidi canis instat illustris. Principem Henricum Borbonium nō solum mordet, sed ipsius etiā laudatissimos parentes piè in Domino defunctos, idq; cōtra Dei mandatum, quod iubet ne turdis maledicamus. Sed quid non audeat Antichristus in homines mortales, qui in Filium Dei viuentis est contumeliosus? Eius quidem Ludouicus Borbonius Princeps Condæus vir fuit post omnem memoriā inter Gallos hostium etiā testimonio fortissimus, singulari studio præditus, ad regiam dignitatem & patriæ libertatem conseruandam: Inprimis verò Euangelii propagandi zelo valuit aduersus tyrannidem Antichristi Romani. Multa in hæc finem

Elogiū illius
Principis Lu-
douici Con-
dænsis, cuius-
dæque mors
proditorie
facta.

finem subiuit pericula, infinitos pertulit labores, manus sæpe cū Ecclesiarum reformatarū oppugnantibus in Gallia cōferuit. Tandem anno LIX mense Febr. ad Bassacum equo occiso in terram fusus fortiter pugnans ab hoste capitur, data tamen ei prius fide, quòd incolumis cōseruaretur, sed mox vnus Ducis Andegauī excubitorum præfectus à tergo Condæi caput globulo traiecit, quo cōtinuò mortuus est. Denique vt pro Christi Euangelio, pro Ecclesiarū reformatarū libertate & patriæ incolumitate heros ille vitam cōsecrârat, ita dū eam proditoriè amisit, hostes suos victus vicit, mortem mortuus, posteris suis testimoniū pietatis & virtutis relinquēdo; quod imitētur. Vxor eius quæ à Papa traducitur è Royēsi familia illustri selectissima matrona fuit, & ob pietatis, castitatis & fidei dotes quib. prædita erat, Gallia illam superstitem coluit, mortuā ingemuit, & ipsius nomē & memoriam adhuc colit, & veneratur. Henricus filius hodie Princeps Condæus quod vtriusque parentis virtutem & pietatem imitatur, hæreticus Catholicæ Ecclesiæ

Ludou. Principis Condæi vxor è Royēsi familia pia & casta.

Henric. Princeps Condæus vtriusque parentis pie

patē & virtu
tē imitatur.

Nuptiæ re-
giæ infelici-
ter celebra-
te Lutet. 1572
menſe Au-
guſto.

Pfal. 52.

persecutor, hæreticorū dux & defensor,
templorum euerſor, ſacrorum cōcuſſor,
ſacerdotum homicida à Papa falſò deſi-
gnatur. Quid non? Mariæ etiam Clu-
ſi eius vxori iam dudū piè mortuæ os im-
pudens Antichriſti non pepercit. Ambo
certè coniuges pii, paulò antè lanienā Pa-
riſienſem matrimonii ſacro vinculo feli-
citer in Eccleſia Dei coniuncti fuerunt,
impiis ſacrificiis impolluti, donec, vt ſu-
pra docuimus, publica vis acceſſit. Quid
verò iactas ea (ô Sixte) quæ poſtea illis
cōtra voluntatem acciderunt, & per vim
extorta ſunt; cūm conſtet conſilio ante-
ceſſorum tuorum proditionem & ſtragē
eiuſmodi tūc perpetratā fuiſſe, vt à crea-
tione mundi nulla adeò deteſtanda hy-
pocriſis, nulla crudelitas adeò execrāda,
nullum adeò execrabile periurium exti-
tiſſe legatur. O nuptiæ regiæ, infauſtiſſi-
mæ! ah conuiuia Thyæſtea ſanguine tot
piorum ſcedata! Etiam Deus omnipotēs
te, Sixte, & tuos qui roboramini adhuc in
illa prauitate & linguis veſtris ſicut noua-
culis aberrantibus mortuorum & ſuper-
ſtitum nomina & iugula petitis, & quan-
tum

tum in vobis est, læditis; Deus, inquã iustus destruet vos in æternum, euellet vos è tabernaculo suo sancto, & eradicabit vos è terra viuentium.

EXCOMMVNICATIO.

Quæ omnia cum manifesta, publica & notoria sint, cumq; nobis plenè & legitimè cõstet, præsertim ex processu tempore eiusdem fe. re. Gregorii Papæ prædecessoris nostri cõfecto, & aliis quam plurimis documentis & grauisimis testimoniis Henricum quondam Regem, & Henricum Condensem prædictos notorii & inexcusabilis criminis heresis & in heresim relapsos atque etiã hæreticorum fautoriè reos existere; Nos gladium vindictæ contra eos pro officii nostri debito exercere coacti vehemèter indolemus, quòd illũ in hæc prolem detestabilem ac degenerem inclytæ Borboniorũ familiæ, in qua spectata religionis candor & virtutis decus ac in sedem Apostolicam obseruatiã omni tempore emicuit, pro his sceleribus conuertere debeamus. Itaque in præcelso hoc solio & in plenitudine potestatis, quã ipse Rex Regũ & Dominus dominantium, licet nobis indignis tribuit, constituti auctoritate Dei omni-

potentis, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius & nostra, ac de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio, pronuntiamus & declaramus Henricum quondam Regem & Henricum Condensem suprascriptos fuisse & esse hereticos, in hæreses relapsos & impænitentes, hereticorum quoque duces, fautores & defensores manifestos, publicos & notorios, sicq; læsæ Maiestatis diuinæ reos, & orthodoxæ fidei Christianæ hostes, ad eò ut nulla possint se tergiuersatione aut excusatione defendere.

C E N S U R A.

Ex falsis præsuppositis necesse est omnino falsas sequi conclusiones; Principia verò quæ Papa Sixtus supra assumpsit tanquã notoria, manifestũ mox fiet esse falsissima. Ridiculum certè est, quod ait, ex Gregorii Papæ antecessoris sui processu de illis legitimè constare. Quis enim processus Romæ instruendi facultatem dedit Gregorio XIII aduersus Regis sanguineos, qui ne in Gallia quidem iudicari, nisi à duodecim Paribus iure possunt? Certum etiam est regnum Gallicũ sedi

sedi Pontificis Rom. subiectum non esse; confirmatū
1467 à cu-
ria Parisiēsi.
 ex cuius priuilegijs sæpe iudicatū est Re-
 gem aut eius subditos non posse excom-
 municari. Quo dato & tamen non con-
 cesso, quærimus, an illustrissimi Princi-
 pes Borbonii, quos Papa hîc reos facit le-
 gitimè in iudicium vocati fuerint, an tes-
 tes cōtra eos producti, an testium nomi-
 na ipsis patefacta, vt contra eorum perso-
 nas & dicta excipere possent; quæ nemi-
 ni obscurum est in legitimo processu ad-
 eò præcisè obseruanda esse, vt si iudex ea Can. si quis
non recto
24.93.
 negligat, & sententiã pronuntiet, illa non
 lædatur damnatus, sed solus ille à quo da-
 mnatur. Sed dices, recepti iuris esse, quod Can. ad no-
stram 3. ex
de iure iur.
 in notoriis opus non sit iuris ordinem ser-
 uari. Agnoscimus hanc regulam ex la-
 cunis Extrauagantium desumptam esse;
 sed eam etiam cum iure naturali, gentiū,
 & ciuili, & præsertim verbo Dei ex dia-
 metro pugnare norūt Iurisperiti & Theo-
 logi orthodoxi; inter quos Augustinus Augustin. in
glos. sup 13.
c. ad Rom.
 grauissimè admonet, vt cūm agitur de p-
 sona Principū, seuerissimè iuris ordo ser-
 uetur cūm propter grauitatem criminis,
 tum propter conditionē accusati, de quo.

l. i. C. de
sum. Trinit.
& fid. Cath.
August. lib.
de util. cred.
cap. i.

dictum est, Omnis anima potestatib. superioribus subdita sit, &c. Secundò quærimus, quo testimonio probat Sixtus notorium esse supradictos illustris. Principes Borbonios hæreticos esse? Hæretici enim illi sunt, qui omnipotentia Dei detrahunt negantes eius diuinitatem; qui in fide orthodoxa vacillant, aut pugnantia cum verbo Dei pertinaciter tuentur, aut amore lucri & principatus nouas gignunt aut sequuntur opiniones. Quæ certè nec in Serenis. Regem Nauarrenum, nec in illustris. Principem Condæum quadrat. Illorum enim fidei confessio publicè edita, testatur eos credere & eam doctrinam amplecti, quam orthodoxa Ecclesia secuta est & adhuc sequitur. Mores verò eorū ab ambitione alieni sunt & sua sorte contenti viuunt; tantumq; abest, vt gloriam venentur aut principatum ambiat, vt quotidie bonorum, honorum & principatum priorum pro Euangelii tutela iacturam non mediocrem experiantur. Tertiò quærimus, an illi qui errant re ipsa, & tamen cupiunt doceri, hæretici habendi sint, nec ne; an non prius deceat illos

illos erudire quàm damnare? Ingens profecto discrimen inter hæresim & errorẽ. Omnis enim hæresis error est: at non è diuerso omnis error iudicari hæresis potest, teste Augustino in opere de hæresib. Ex quo fit vt qui detestandum hæreseos crimen à se depellit errorem non inuitus cõfiteatur. Errare namque omnibus hominibus ad eò est familiare & quasi ingentum, vt ne illi quidem à periculis errorũ tuti sint qui spiritualium donorum ornamentis in Ecclesia Dei cæteris præcellũt. Equidem quò magis cõmune est omnibus hominibus errare, eò iustius errantium dolere vicem atque omni studio eniti, vt in meliorẽ viam deducantur. Exigit enim Deus in lege eam ab omnibus Exod. 23. charitatem, vt haberi velit rationem vel bruti animantis, si fortè aberrauerit aut lapsum fuerit. At pater sacratissime, prædicti Principes, quos tu lapsos esse dicis, petunt erudiri, fatẽtur se errare posse, hæreticos esse nolle: parati sunt sententiam mutare, si de prætẽsa hæresi ex verbo Dei in legitimo cõcilio conuincantur: Cui etiam se subiiciunt. Cur tu idem non facis?

cur stertis? cur non doces? cur concilium legitimum non curas? scimus, quid sis responsurus, damnatam esse superioribus conciliis eam doctrinam, quam prædicti Principes profitentur: sed a quibus? ab illis nempe qui Iudicis & Partis simul officio functi sunt. In concilio Basiliensi illa opinio tanquam hæretica damnata fuit, quæ vult Rom. Pontificem conciliis esse superiorem; hanc tamen concilium Tridentinum non solum approbavit, sed tanquam *ἀπόδειξις* inter decreta sua compilauit. Quid Constantiense concilium decreuerit de fide hæreticis non seruanda, lippis & tonsoribus notum est; quàmque perfidè Ioannes Hussius combustus fuerit ab illis, qui eò conuenerant; non ut Ecclesiã reformarent, sed ut fermentum fermento adderent: Quot verò & quanta bella ciuilia excitarint ad tyrannidem suã per fas & nefas asserendam, nouit vniuersus orbis Christianus: Ita ut in prouerbiũ de illis duobus conciliis abierit, Meretrices conuenisse ut castitatis normam pudicis matronis suggererent, & labra similes lactucas habuisse. Verum Sixtum contra
 ista

4. vol. Conc.
 sess. 12.

ista stomachantem & ad cætera perlegenda festinantem placidè audiamus.

EXCOMMVNICATIO.

Ac proinde eos damnabiliter incurrisse in sententias, censuras & pœnas sacris canonibus & constitutionibus Apostolicis, legibusq; generalibus & particularibus contentas ac hæreticis relapsis & impœnitentibus debitas & specialiter eosdem fuisse & esse ipso iure priuatos, Henricum quodam Regem videlicet prætenso Nauarra regno, illiusq; parte quam adhuc obtinuit; nec nõ Bearnii: alterũ verò Henricum Condensi & vtrumque eorumq; posteris omnibus, & quibuscunque aliis Principatibus, Ducatibus, Dominiis, Ciuitatib. & locis, feudisq; & bonis etiam emphyteuticis, & successiõibus nec in dignitatibus, honoribus, muneribus & officiis, etiam regis, ac iurisdictionibus & iuribus quæ de factõ detinent, & ad quæ ius quomodolibet habuerunt seu prætendunt, eosdemq; propterea se illis reddidisse indignos, ac fuisse & esse inhabiles & incapaces ad illa retinenda, & alia huiusmodi in posterũ obtinenda. Ac pariter eos ipso iure priuatos & incapaces ac inhabiles ad succedendũ

in quibuscumq; Ducatibus, Principatibus, Dominis & regnis, ac specialiter in Regno Francia, in quo tot atrocitas & nefaria crimina patrarunt, ac regno ipsi annexis dominis, iurisdictionibus & locis, ceterisq; omnibus bonis & rebus predictis, & ad illa alias quomodo-cunque acquirendum, prout etiam ex abundanti & in quantum opus est, nos illos illorumque posteris priuamus in perpetuum, videlicet Henricum quondam Regem Regno Navarra, & illius parte ac Bearn, & alterum Henricum Condensi, ac utrumque & eorum posteris aliis Principatibus, Ducatibus, Dominis, Feudis ac ceteris omnibus bonis & rebus, nec non iure succedendi & acquirendi aliisq; predictis vniuersis ac singulis. Ac etiam in perpetuum inhabilitamus eosdem, eorumque posteris ad illa, & ad successionem in quibusuis Principatibus, Ducatibus, Dominis, Feudis & Regnis, & signanter in Francia Regno, & illi annexis omnibus supradictis, suppletos omnes iuris & facti defectus, si qui forsitan interuenerint in eisdem.

C E N S U R A.

Hæc verborum tonitrua à Sixto magna

gna vocis & animi contentione prolata,
 euanescentis aëris instar peribunt; si tria
 tantùm in materia Excommunicationis
 notauerimus. Primò, Excōmunicatio-
 nem censuram esse spiritualem, remediũ
 ad seruandum ægrotum nõ ad occiden-
 dum; quod adhibetur ad salutẽ eius cui
 applicatur. Euangelium enim, vt ait Pau-
 lus, est potẽtia Dei ad salutem omni cre-
 denti: quòd si odor mortis, in mortẽ est,
 id fit vitio increduli, non Dei: ex cuius
 præscripto cum censurã, de qua agimus,
 fieri necesse sit, concludendum est phar-
 macum esse ad sanandum animam pec-
 catoris, vehemens quidem & quod nisi
 in morbis animę acutissimis tentatis pri-
 mùm mitioribus remediis adhiberi de-
 bet; si secus fiat, non remedium, sed ve-
 nenum, non ad sanandum, sed occiden-
 dum peccatori propinatur. Respondeant
 nũc Sixtus & Cardinales, ex quo scriptu-
 ræ sacræ loco didicerint excommunica-
 tionem esse gladium vindictæ, nisi illud à
 Petro Malchum percutiente se accepisse
 gloriantur. Sermo quidem Dei viuus &
 efficax penetrãtiõs est quouis gladio an-

Rom. i.
 Excōmunica-
 tio, non ad
 vindictã, sed
 ad peccato-
 ris salutẽ in-
 stituta est.

Ad Heb. c. 4.

cipiti; sed gladium hunc nobis ostendat Antichristus Roma. & fidem ei adhibemus; conciliet etiã ista, arma militiæ nostræ non esse carnalia, & tamen potestatem sibi vindicat imperiosam, qua muret, vt Canon loquitur, quadrata rotundis; destruat, ædificet, animas demittat ad ima inferni.

Secundò notandum est Excommunicationem fieri post serias & sæpius iteratas ex verbo Dei admonitiones, hincq; sequitur peccatorẽ per scripturam sacrã ante omnia esse docendum de peccato

1 Timot. 3.
Præcedere
debent Ex-
cõmunicati-
onẽ, frequẽ-
tes ex verbo
Dei admo-
nitiões, pre-
ces, & offi-
ciacharitatis
non pauca.
Matt. 18.

commisso. Nam, vt ait D. Paulus, tota diuinitus est inspirata & utilis ad docendũ, ad redarguendum; non ad cogendũ vel puniendum. Itaq; aberrantes in fide vel in moribus non hominum autoritate, non canonibus aut extrauagantibus, non traditionibus (quibus frustra colitur Deus) ad resipiscentiam sunt prouocandi; sed sola Dei doctrina cùm in lege, tum in Euangelio per Filium Dei, per Prophetas & Apostolos annunciata. Concipiendæ etiam sunt preces Ecclesiasticæ ex vsu & consuetudine Ecclesiæ primitiue, quib.

pecca-

Vide histor.
eccl. es.

peccator Dei gratiæ commendetur. Officia charitatis in eum sunt vsurpanda, quibus ad veram pœnitentiam inuitetur. Dicât verò Sixtus & Cardinales Romanistæ, num illustrissimos Principes Borbonios, quos crimine hæresis damnât temerè, ex verbo Dei erudierint, docuerint & ea Christiana charitate profecuti sint, quam Christus iubet; Egregii scilicet fuerunt illi monitores, de quibus suprâ Papa Sixtus mentionem fecit, qui in cōspectu adolescentum Principum gladiis cruentissimis sanguinem piorum in cæde illa Parisiensi tanquam aquam effuderunt, & posuerunt cadauera seruorum Principum in acervos lapidum, eademq; volatilibus cœli & bestiis terræ deuorâda exposuerunt. Quæ nam verò fuerunt preces tunc adhibitæ? blasphemix nempe in Deum, iniuriæ in viuos, calûniæ in mortuos; officia charitatis fuerunt proditio, armorum inuasio, infractio ostiorum & fenestrarum, & ex illis occisorû cadauerum proiectio in plateas & flumina: seditiones per urbē, assassinationes innumeræ, homicidia in ipsis etiam Principum cubicu-

Hypotiposis
stragis editæ
Parisiis 1572.
24. August.
Psal. 79.

lis commissa, mutilationes, supra in virgines & matronas, cædes, latrocinia, violenta abductio ad sacrificia Papistica; denique vis fuit publica, cuius modos & casus quibus commissa est, non animo assequi, nedum sigillatim exprimere quisquã possit. Hæ sunt monitiones Christianæ, quibus solet Antichristus Rom. aberrantes in viam reuocare.

Excommunicatio legitime decernitur non oligarchia, paucorum arbitrio, & impetu, sed Ecclesiæ iudicio, misericordia, & consilio.

Tertiò notandum est, Excommunicationem fieri nõ debere nisi legitimo Ecclesiæ iudicio, quæ vt mater est filiorum Dei, quos gignit & educat, ita cū illis interdum desipientibus maternè & misericorditer agit. Et quemadmodum medici nunquam cauterium adhibent, nisi re bene & maturè deliberata, & si sit adhibendum, vim eius quantum possunt, moderantur: Ita Ecclesia Dei antequam remedio Excommunicationis vtatur, consilio, prudentia, & suffragiis cœtus Ecclesiastici petitis & expensis non paucorum arbitrio, libidine aut temeritate rē adeò graue aggreditur. Quicquid verò in peccatore decernit, ad ipsius salutem, non perniciem spectant. At tu Romana meretrix,

trix, et si matrem plenis buccis te esse iactitas, non dissimilis tamen es ei, quæ coram Salomone olim simulans se filiū repetere, in duas partes dilaniari assensa est; 1. Reg. 3.
 Itatu Principes Borbonios tibi ereptos esse præ te ferens eosdem in duas partes diuidi assentiris. Quid assentiris? imò tu prima fuisti, quæ cōfæderatis Gallis hoc cōsiliū dedisti, vt armis ad internecionem vsque eos deleterent. Tu regnis, Principatibus, feudis, dominiis, successionibus eos abdicas: Et quod omnē exuperat tyrannidem, hac tua excommunicatione ipsorum etiam posteros pari pœna afficis. At Deus omnipotens per Prophetam suum ita loquitur: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem Patris; iustitia iusti super eum erit, & impietas impii super eum erit. Certè peccare non potuerunt illi posteri Sereñis. Regis Nauarræ, & illustris. Principis Condensis, qui in rerum natura adhuc non extant, neque propter maiorum suorum hæresim, si qua in ipsis est, gradu nobilitatis bonis aut successionibus priuari diuino iure possunt. Si verò posteri super-

Ezech. 18.
 Ex his cōstat
 falsum esse
 quod canonistæ dicunt,
 Filium hæretici non
 succedere.

stites ea hæresi non tenentur, quæ præ-
 dictis Principibus obiicitur, æquum
 non est eos pari supplicio teneri, qui pari
 crimine nō tenentur. Sed ut tyranni An-
 tichristi iniquitas melius innotescat, legā-
 tur Biblia sacra & historiæ Ecclesiæ pri-
 mitiuæ, ne apicem quidem in illis inue-
 niemus de imminutione capitis aut pu-
 blicatione bonorum ad eos pertinen-
 tium qui censuram Excommunicatio-
 nis legitimè subierunt. Nam ut Iuriscon-
 sul. ait, Qui senatu motus est, nō propter
 ea minutus capite censetur: Ita Excom-
 municatus, non afficitur pœna, quæ im-
 mutet qualitatem personæ aut priuatio-
 nem vel publicationem bonorum infe-
 rat, sed mouetur tantùm ab ordine mem-
 brorū Ecclesiæ & priuatur usu sacramen-
 torum donec resipiscat. Hæc confirmāt
 exempla multorū Imp. qui licet propter
 hæresin proscripti sint, non tamē iura im-
 crepta sunt, denegata aut abdicata ab Ec-
 clesia Dei; ut in Constantino I I I, & v: in
 Constantio Arriana hæresi infecto; in
 Anastasio I, Eutyçianæ hæresis profes-
 soris

l. 3. ff. de Se-
 nat.

Excommuni-
 cati regnis,
 aut eorum
 successione
 abdicati nū-
 quā sunt ab
 Ecclesia Dei.

fori; quæ tamen concilio Chalcedonen-
 si dānata fuerat. Plura addere possemus,
 sed quia ad reliqua refutāda festinamus,
 ab illis abstinēbimus; legat tamē, qui vo-
 luerit apud Nicephorum lib. 13. cap. 34.
 Can. præcipuè, Can. Theogaldus II. que-
 stio. 3. &c.

EXCOMMUNICATIO.

*Quin etiam proceres, feudatarios, vassal-
 los, subditos & populos regnorum, ducatum,
 principatum & aliorum dominiorum, etiā
 alium superiorem non recognoscentes ac cate-
 ros omnes, qui illis quomodocumq; iurauerunt,
 à iuramento huiusmodi ac omni prorsus domi-
 nii, fidelitatis & obsequii debito perpetuo ab-
 solutos esse, prout nos illos omnes tam vniuersè
 quàm singulatim auctoritate presentium ab-
 soluimus & liberamus, præcipimusq; & inter-
 dicimus eis vniuersis & singulis, ne illis eorū-
 ve monitis, legibus & mandatis audeant obe-
 dire: Qui secus fecerint, eos excommunicatio-
 nis sententia innodamus eo ipso.*

CENSURA.

Supra docuimus dominia, Regna &

successiones interrumpi non posse ve-
 ripi Regibus, Principibus vel dominis, et-
 iam si ab Ecclesia Dei legitime propter
 hæresim excommunicati essent. Itaq; ne-
 cessario sequitur subditos solui non posse
 obedientia aut iuramento quo dominis
 obstricti sunt. Nulla quidem eis fit iniu-
 ria, dum aduersus Deum præcipienti-
 bus parere subditi detrectant: Regum e-
 nim Edictis impietatem & scelera con-
 tra primam & secundam tabulam iuben-
 tibus nequaquam obediendum esse do-
 cet axioma illud Apostolicum; Obtem-
 perandum potius Deo est quam homi-
 nibus. Idcirco Daniel edicto Regis Na-
 bucadnezar impio non paruit. Reprehē-
 dit etiam Propheta Isrælitas, quod Iero-
 boami mandatis sacrificia illicita iubēti-
 bus morem gessissent. Sed aliud est Regū
 impiis legibus non obedire, & facta ipso-
 rum impia non sequi, aliud est Reges ex
 regnis aut successionibus regnorum de-
 turbare propter hæresim, & iuramentū
 obligationis soluere hoc nomine, quod
 censuram Ecclesiæ Dei incurerrint. Nā
 cū accidit vt ab impio & sacrilego Re-
 ge ve-

Acto. 5.
 Dan. 6.
 Otez 5.

Aliud est re-
 gum impie-
 tati morem
 non gerere,
 aliud ppter
 ipsoꝝ im-
 pietatem re-
 bellionem
 cōmittere.

ge vexemur, frænate impatientiam nostrâ debemus, & meminisse delicta nostrâ impiis Regibus tanquam flagellis à Domino castigari, subditorum non esse per rebellionem hæresim aut impietate Regum emendare; quorum corda Deus flectit quò vult & regna eorumque mutationes dirigit. Itaq; humilitate, patientia, resipiscentia & precibus ad hanc rem opus est. Quod etiam à D. Petro Apostolo, cuius falsò successorē se esse Papagloriatur, sanctè obseruatum videmus: licet enim Ecclesia Neronis tyrânide preme- retur: admonet tamen omnes, vt obedi- ant Regibus siue piis siue impiis, siue bonis siue malis. Iubet etiam Dominus per Ieremiam Prophetam, vt Nabucodono- zori populus Israeliticus obtemperet, & pro eius prosperitate preces concipiat. D. etiam Ambrosius militū Christianorū factum nō improbat, quòd Iuliano Apo- stata, & excōmunicato militarent. Tan- tūm admonet, ne quid gerant contra ho- norem Dei. Quæ cum ita sint, concludē- dum est ea omnia decreta, quæ à Grego- rio VII, Honorio III, Lucio III, Inno-

1. Pet. 2.

Ierem. c. 27.
Can. Iulian^o
11. q. 3.

292 DE POSTR. MOT. GALL.
centio III, aliisq; Antichristis Roma. de
pœnis excommunicatorum sancita sunt
abusiua, vt loquuntur, tyrannica & iniu-
sta esse contra Scripturarum authoritatē
& Ecclesiæ Dei consuetudinem.

EXCOMMVNICATIO.

*Cæterum eorundem charissimum in Chri-
sto filium nostrum Henricum Francorum Re-
gem Christianissimum per viscera misericor-
diæ Iesu Christi hortamur, rogamus ac etiam
monemus, vt memor præstantissimæ fidei, &
religionis Regum maiorum suorum, quã quasi
hereditatem longè ipso regno potio-
rem ab eis accepit, memor etiam illius iuramenti, quod
in eius coronatione de exterminandis hereti-
cis solemniter præstitit, authoritate, potestate,
virtute atque animi magnitudine verè regia
ad executionem tam iustæ huius sententiæ no-
stræ incumbat, vt scilicet in hoc quoque gratū
se omnipotēti Deo exhibeat, & matri suæ Ec-
clesiæ obsequium debitum persoluat.*

CENSURA.

Si iurauit Henricus III Rex Galliarum
hæreticos exterminare, & illud iuramen-
tum

tum, vt Sixtus vult, præstare tenetur; necesse est omnino, vt Papam & suos Cardinales exterminet, qui hæretici non tantum sunt, sed Antichristi; de quib. prædixit Ioan. Quis est mendax, nisi is, qui negat Iesum esse Christum; hic est Antichristus negans Patrem & Filium. Negant autem Patrem & Filium illi, qui in eo vno perunicam eius oblationem non confidunt: qui à Patre Deo iustificatos se esse non credunt per fidem solam in Iesum Christum; sed ex adulterinis Missæ sacrificiis quotidie iteratis, ex opere operato, ex congruo & condigno, vt barbarè loquuntur, salutem & gloriam æternam venantur. Itaque rogamus humiliter regium Maiestatem, vt potius memor sit illius iuramenti, quo ore & scripto pacem Ecclesiis reformatis, subditis suis liberum exercitium Religionis, animæ, corporis, bonorum securitatem & clientelam publicè pollicitus est: Neque Papæ & suorum verbis fucum sibi fieri patiatur; sed Deum ita loquentem audiat: Non assumes nomen Domini tui frustra, quia Deus pro innocente non habebit eum, qui assumerit nomen eius

1. Ioan. 2.

Heb. 10.

IIII

IIIIII

Exod. 20.

IIIIII

in vanum. Rogamus etiam obnixè Regē,
 vt Concilium nationale & liberum indi-
 cat in Gallia, cui sistantur Papa Sixtus &
 Cardinales Romanistæ, vt doctrinæ, quā
 profitentur, rationem ibi reddant. Vicis-
 sim etiam ad illud Conciliū liberè & se-
 curè admittantur Ecclesiarum reforma-
 tarum ministri & Theologi. In eo conci-
 lio præsit verbum Domini, quod sceptrū
 oris eius à Propheta vocatur. Parati su-
 mus Regi & vniuersæ Galliæ notū face-
 re, Papam, & suos Cardinales hæreticos
 esse, pestes Ecclesiæ Christianæ & infen-
 sistimos Dei hostes, impios & piorū per-
 secutores, quos tandem Dominus confi-
 ciet spiritu oris sui, & aduentu illustri suo
 abolebit. Nostram porrò fidem Maie-
 stati regiæ pigneramus, nos in ea syn-
 odo ex S. scripturæ testimoniis probatu-
 ros, fidei Christianæ, & sacramentorum
 doctrinam, in Ecclesia Romana (quam
 falso Catholicam vocant) deprauatissi-
 mam, Ecclesiarum verò Gallicarū, quæ
 ab illa defecerunt confessionem Ortho-
 doxam, & libris Canonicis congruentem
 esse. Denique obtestamur Regem Hen-
 ricum

Esa. II.

2. Theff. 2.

ricum Galliaë, vt idolum Romanum fugiat, salutis suæ consulat, pietatem colat, & subditos suos Christum piè amplectentes, clientela sua foueat & tueatur. *Durum enim semper fuit contra stimulos calcitrare.*

EXCOMMVNICATIO.

Præterea omnib. venerabilib. fratrib. nostris, Primatibus, Archiepiscopis & Episcopis per regnum Franciaë, Nauarraë, Bearnii & alia prænominata loca constitutis, in virtute sanctæ obedientiæ præcipimus & mandamus, vt quamprimum harum literarum & exempla ad eorum manus peruenerint, illa publicari faciant, & quantum in ipsis erit, ad effectum perducere curent. Volumus autem quòd eadem præsentis nostræ literæ ad valvas Basilicæ principis Apostolorum, & in acie Campi Floræ de vrbe, vt moris est, affigantur & publicentur, quodq; earum exemplis etiam impressis, ac Notarii publici manu & prælati Ecclesiastici, eiusve Curiaë sigillo obsignatis eadem prorsus fides in iudicio & extra illud ubique gentium habeatur, quæ haberetur ipsis præsentibus, si essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hæc paginam nostræ pro-

nuntiationis, declarationis, priuationis, inhabilitationis, suppletionis, absolutionis, liberationis, præcepti, interdicti, innotationis, hortationis, rogationis, monitionis, mandati & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Romæ apud S. Marcum, Anno incarnationis Dominicæ millesimo, quingentesimo octogesimo quinto, quinto idus Septemb. Pontificatus nostri, anno primo.

A. de Alexiis.

C E N S U R A.

Non possumus satis demirari Sixti & Cardinalium ambitionem & impudentiã, qui Regem Gallix adhorati sunt, supra vt sententiã quã ipsi iniuste tulerunt aduersus cõsanguineos, executioni manderet, quasi sit illorum minister & mancipium; hîc verò præcipiunt Primatib. Gallix tanquam subditis suis, vt idẽ exequantur; sicq; alteram monarchiam regali potentio-

tentioſiorem, & immenſam poteſtatem in
 Eccleſiaſticos Gallia ſibi arrogant cōtra
 Regis authoritatē, conſtitutiones & priui-
 legia Regni: is enim neq; in politicis, ne-
 que Eccleſiaſticis ſuperiorem agnoſcit, &
 diſertis conſtitutionibus cautum eſt, ne
 Pontifex Romanus aut alius quiuis ex-
 communicet ciuitates & corpora ſubie-
 cta Francorum Regno. Ad quarum con-
 ſtitutionum cōfirmationem notanda eſt
 hiſtoria ſequens. Anno M C C L X X V I,
 Papa Bonifacius VIII Philippum III
 Valesium Gallia Regem temere excom-
 municauit, ſed ille habito Lutetia Anti-
 ſtitum Gallia concilio fulminea illa tela
 non ſolum contempſit, ſed armis etiam
 Papam in ordinem rededit, id approbā-
 tibus Gallia Archiepiſcopis, Episcopis, &
 omnibus Eccleſiaſticis. Anno etiam M
 C C C L X X V I I I, Gandauenſes à Ponti-
 fice Rom. proſcripti fuerunt, quòd Ma-
 ximilianum Comitem ſuum malè exce-
 piſſent. Sed procurator generalis Curia
 Pariſienſis aduerſus illam ſententiā pro-
 uocauit tāquam iniquam, quòd Ganda-
 uenſes Francorum regno ſubditi eſſent.

Extraua. me
 ruit. de priui
 leg. cap. per
 venerabilē.
 Extra qu.
 fil. ſint legit.
 Ioan. Ignat.
 de excel.
 reg. Franc.

Beroald. in
 Chron.

Molin. con.
 2. 1. 1. 1. 1. 1.
 . 1. 1. 1. 1. 1.

Maſſæus in
 Chron.

ſiſto

Deniq; anno MCCCXCVIII, cùm Iu-
 lius II Papa Ludouicum XII à commu-
 nione remouisset, cōuenerunt apud Tu-
 ronas Gallia Antistites, illamq; sententiā
 Excommunicationis impiam & tyranni-
 cam esse pronuntiarunt, cui nec Rex nec
 Ecclesia Gallica morē gerere teneretur.
 Hæc pauca ex multis historiis subdxi-
 mus, ex quibus Rex & Primates Gallia
 attendere hodie possint Papam Romanū
 non esse numen quoddam cœleste, cuius
 dicto parere omnes oporteat. Quibus au-
 tem artibus authoritatē tantam sibi para-
 rit; & quibus rationibus Ecclesia Gallica
 ei se subiicere detrectarit, videre est in lib.
 Molinæi Iurifcons. contra Paruas datas:
 Admonemus autē seriō vniuersam Gal-
 liam, ne tyrannidis Papanæ iugo semel
 excusso rursus assuefiat, priuilegium pro-
 uocationis contra Excommunicationē
 Papæ illibatum cōseruet & tueatur, præ-
 sertim contra hunc Anathematismum in
 Sereniss. Regem Nauarræ & illustr. Prin-
 cipem Condæum iniuste latum: quem
 constat naturali, gentium, civili & diuino
 iuri repugnare, neq; executioni mandari
 posse

Molin. con-
 tra Paruas
 dat.

posse absq; manifesto scelere & periurio,
 totiusq; regni Gallici perturbatione & ca-
 su. Quod si Papa & coniurati illius execu-
 tionem vrgeant, &, vt coeperunt, armis L. vt vim. ff. de iur. & iur.
 regnum Gallia perturbare pergant, iuxta
 leges ciuiles, licitum est, vi armata eis ob-
 sistere, quemadmodum in vi & violentia l. si. ff. de iu-
 risdic. omn. iud.
 publica resistere permittitur. Etsi verò
 Papa sibi hac in parte obediri ab omniū
 ordinum hominibus petat & exigat; dici-
 mus eius sententiam ipso facto nullā esse,
 quòd iudex sit incompetēs, cui nemo de
 iure obedire teneatur. Postremò Sixtus
 iubet, vt valuis templorum Romæ bella
 hæc Excommunicatio affigatur. Mirum
 herclè est, quod Angelis non præceperit
 vt eam pro cœli foribus reponerent, quos
 in suis Canonibus authoritati suæ obno-
 xios facit. Sed veritus est Angelorū Dei
 inobedientiam, vel ipsius etiam Petri in-
 dignationē. Nos verò qui hanc cēsura
 in lucem emisimus, nemini præcipimus
 aut imperare cogitamus; sed demissè oēs
 obtestamur, præsertim Cæsarem, Reges,
 Principes, Respub. supremas Curias Gal-
 lia, Academies & scholas omnium facul-

tatum, Ecclesias omnes, singulos & vniuersos, quibus cordi est gloria Dei & regnum Iesu Christi, vt diligenter expendant rationes & testimonia huius Censuræ; notent Papam tanquam ex tripode locutum esse sola nixum plenitudine potestatis absque scripturæ & veritatis testimoniis, & tyrannicum illud tantum vrsurpasse; *Sic volo sic iubeo, sit pro ratione voluntas.* Meminerint verò illius aurei dicti, *Quod à scripturis non habet fidem, eadem facilitate refellitur, quàm negatur*: Deniq; existimamus nos in medium adduxisse rationes firmas & authoritates omni exceptione maiores: quarum etiam Catalogum nomenclaturæ opposuimus eorū, qui huic Bullæ Excommunicationis subscripserunt. Datum in Academia nostra, Anno MDLXXXVI, Calend. Febr.

Philinus Sobathoeus.

NOMENCLATURA AV-
thorum Excommunicationis.

† Ego Sixtus Catholica Ecclesie Episcopus.

† Ego

† Ego Io. Antonius Episcopus Tusculanus
Card. Sancti Georgii.

† M. Sitticus Card. ab Altaemps.

† Ego Innocentius Analus Card. de Arag.

† Ego P. Card. Sancta crucius.

† Ego Guilielmus Sirlens Card.

† F. Michael Bonellus Card. Alex.

† Ego Ludonicus Card. Madrutius.

† Ego Nicolaus Card. Senonensis.

† Iul. Ant. Sanctorius Card S. Senerina.

† P. Card. Cæsius.

† Ego Hier. Card. Rust.

† Io. Hier. Card. Albanus.

† P. Card. Deza.

† Ego Ant. tit. SS. Io. & Pauli Card. Carafa.

† Io. Ant. Card. SS. Quatuor.

† Ego Io. Bapt. Card. S. Marcelli.

† Ego Aug. Card. de Verona.

† Ego Vin. Card. Montisregalis.

† M. Cardinalis S. Stephani.

† Scipio Card. Lancellotius.

† Ferd. Card. de Medicis.

† *Phil. Vast. Card. Cam.*

†

†

† *Ego Vincentius Card. Gonzaga.*† *Ego Franciscus Card. S. Fortia. S. Nicolai.*

†

† *Alexander Card. de Montealto.*27
cardinalis

Anno à Natiuitate Domini millesimo quin-
 gentesimo octuagesimo quinto, Indictione de-
 cimatertia, Die verò vigesima prima mensis
 Septembris, Pontificatus Sanctiss. in Christo
 Patris & D. N. D. Sixti diuina prouidentia
 Papa quinti Anno primo, retrospectæ literæ
 affixæ & publicatæ fuerunt in Basilica Prin-
 cipis Apostolorum de vrbe, & in acie Cam-
 pi Floræ per nos Hieronymum Lucium & Ni-
 colaum Tallietum sanctiss. D. N. Papæ Curs.

Io. Andreas Panizza Mag. Curs.

CATALOGVS AVTHO- rum Censuræ.

Christus Filius Dei & Episcopus Epi-
 scoporum, hominū & Angelorū caput.
 Moyse Legislator.
 Dauid rex & Propheta.

Esaias

Esaïas, }
 Ezechiel } Dei Prophetæ.
 Ieremias }
 Daniel. }

Matthæus }
 Ioannes. } Euangelistæ.

Paulus }
 Petrus } Apostoli.
 Ioannes }

Augustin. }
 Ambrosi. } Patres Theologi.
 Hierony. }
 Chrysoft. }
 Gregorius }
 Bernardus }

Nicephorus hist. Eccles.

Mart. Chron. }
 Platina } Historici.
 Massæus }
 Beroaldus. }

Ioan. Ignatius }
 Vlpianus } Iuriconsul.
 Baldus }
 Molinæus. }

Philippus 4

Ludouicus II

Ludouicus 12

} Gallia reges.

Concil. Basiliense

Concil. Turonense

} Concilia.

33
*Authores Legum ciuilium & Canonum
 breuitati studentes, non recensemus.*

Datum vt supra Anno à Natiuitate
 Christi millesimo quingentesimo octua-
 gesimo sexto, Calend. Februar. stylo an-
 tiquo, non Gregoriano.

*Aulus Pamruffus Acad.
 nostra scriba.*

APPEL-

APPELLATIO SEV RE-

CLAMATIO REGIS NAVAR-

re, & Principis Condei, opposita futili ex-
communicationi Sixti quinti qui nomen
usurpat Papæ Romani: allata Romam per
virum quemdam nobilē: & ibi locis qua-
tuor destinatis publicis denunciationibus
affixa 6 Octobris, 1585.

HENRICVS Dei gratia Rex Navarre,
 Princeps Bearnæ, & primus Parium
 Franciæ, reclamatur, & se opponit putidæ
 illi excommunicationi, quam Sixtus v,
 dictus Papa Romæ, vibrauit in concessu
 Cardinaliū, quinto Idus Septembr. pro-
 ximi superioris, aduersus suam Maiesta-
 tem; & celsitudinem Principis Condei:
 hancq; impiam, iniustam, & falsam affir-
 mat: & ab eadem appellatur more maiorū
 ad curiam Parium Franciæ: inter quos eā
 obtinet dignitatem, qua primus in ordi-
 ne censetur. Quod ad confictum crimē
 hærescos attinet, de quo falso, & iniuste
 ab illo Sixto, qui nomen Papæ sibi arro-
 gat, accusatur; ait, & affirmat hunc (salua
 eius sanctitate) false, nequiter & malitio-

306 DE POSTR. MOT. GALL.
se mentitum esse: huncq; ipsum fore hæ-
reticum omnium maximum; quemad-
modum recipit probare in concilio libe-
ro, & secundū leges congregato: in quo, si
sui copiam nō fecerit; nec illius iudicio se
submiserit, repugnando legibus suorum
canonum propriis; hunc existimabit tur-
bulentum & temerarium tyrānum, An-
tichristum, & insignem hæreticum: Per-
sequeturq; eum hoc nomine, & succes-
sores suos bello sempiterno: vt se vindi-
cet de iniuria sibi, & toti familiæ Regum
Franciæ illata; vti rerum præsentium sta-
tus, & necessitas postulat. Si ante hac isti
inflati homūciones perinde vt hic Sixtus
(quū obliuī officii, & extra metas suæ vo-
cationis prolapsi, diuina cum humanis
confunderēt) suæ temeritatis pœnas de-
derunt regibus & principibus maioribus
suis, cum eadem animi magnitudine sit
præditus, hanc gratiam à Deo se impetra-
turum sperat, qua munitus vindicet iniu-
riam hanc suo regi, suæ familiæ, & curiis
omnium Parliamentorum Franciæ factā.
Tandem rogat atque obsecrat oēs Prin-
cipes, reges & ciuitates veræ pietatis stu-
diosos

diolosos (quorum etiam interest cauere ab hac tyrānide) vt sibi auxilium ferant: Rogat etiam omnes huic coronæ Franciæ fœdere iunctos, vt coniunctis cum illo viribus sese obiiciant tyrannidi & vsurpationi istius Papæ, & confœderatorū suorum in Gallia & alibi: qui conspirarunt aduersus Deum, regem, & coronā Franciæ, tanquā hostes quietis publicæ & pacis orbis terrarum. Eodem modo protestatus est Henticus Borbonius Princeps Condeus.

LITERÆ NAVARRENI

Regis, ad amplissimum Senatū Parisiensis Curiæ.

DOMINI, ego vos ipsos opto & appello iudices eorum omniū quæ gesta sunt ab eo tempore, ex quo Gallia nostra his postremis moribus diuexatur. Et enim videre potuistis quā variis modis hostes huius regni & mei fecerint periculum patientiæ meæ: vidistis etiā quantum apud me potuerint reuerētia in Re-

gem & publicum regni bonū, vt in meo dolore iustissimo meipsum continerem. Interea verò is fuit euentus huius administrationis meæ, vt hostes Regis & regni contra me autoritate & armis fuerint confirmati: quam grauissimam iniuriam nō dubito quin agnoscat is inferri mihi. Itaq; meam patientiam atque obsequium eō cogi video, vt rebellionis istorū det pœnas, & oportere vt ex domesticorum arca satisfiat exteris, & famulis de filiorum fam. peculio. Hoc autem, Domini (ne quid dissimulem, sed ex veritate quod res est proloquar) mihi est acerbissimum. Ego verò fretus sum protectione Dei, iudicio Gallix, vestris testimoniis, & autoritate Regis Domini mei (de hoc enim plene sum confirmatus) sinceritatem meam approbante. Dolet mihi hoc regnum excitari tam miserè: sed nouit Deus qui in culpa sint, eorumque pœnas persequuturus est. Dolet mihi infestari populum calamitatibus: sed quis pacem de industria conturbauerit, constat: constat, quanta me premat necessitas vt mihi caueam. Frustra vobis, Domini, in mentē reuo-

reuocaturus essem conditiones antè à me
 propositas. Vidistis, & nouistis optimè an
 non dignæ essent quarum haberetur ra-
 tio. Vnum restat vt vos omnes orem pro
 ea fide & religione iuramenti quo obstri-
 cti estis in Galliam, vt conspirationi quâ
 videtis factam ad euersionem illius, vestra
 obstitat autoritas. Saltem exitiali huic in-
 stituto ne adeste auctoritate vestra; saltem
 votis vestris fauete iis qui vitam suam sunt
 parati profundere ad amoliendam fune-
 stam hanc dissipationem regni. A vobis
 nihil cupio aut postulo, quàm quod iudi-
 caturi estis ex vestra ipsorum cōscientia.
 Si causæ æquitas est à me, approbetis po-
 stulo: sin autem secus, statuatis, Domini,
 quod ex officio vestro & huius regni vsu
 fore putabitis. Testem Deum appello, me
 Regi Domino meo esse & fuisse fidelem:
 à me diligere Galliam: à me viros bonos &
 virtutis amantes coli qui defendunt Gal-
 liam: à me acerbissimum dolorem perci-
 pi ex confusione & calamitate, quam vi-
 deo in omnem statum irruere. Hunc oro,
 Domini, vt vobis, quos semper esse
 duxi Galliarum columina, adsit virtute sua:

ut rebus ita nutantibus reportare possitis
 laudem quam sua virtute sæpe maiores
 vestri pepererunt, quod huius regni cor-
 pus opera vestra stabilitum confirmatū-
 que fuerit. Hunc quoque spero eam gra-
 tiam erga me collaturū esse, ut ego in hac
 causa Regi Domino meo seruiam, & mi-
 hi boni quique Franci amantes regni tam
 bene præstent officium suū, ut opera mea
 exitium hostium suorum breui, & subdi-
 torum suorum trāquillitatem visurus sit:
 quam ad rem certum & deliberatum est
 mihi sanguinem & vitam meā exponere.
 Hic igitur, Domini, finem scribendi
 faciam, Deum orans ut vos in fide clien-
 telaque sua seruet incolumes. Ex Marsano
 monte, vndecimo die Octobris 1585.

HENRICVS.

LITERÆ NAVARRENI REGIS,
 ad Dominos D. Theologica facultatis
 in Collegio Sorbonæ.

PER libenter vobiscum, Domini, actu-
 rus sum de iis rebus quæ agitantur in
 hoc tempore: qui id videri à vobis profi-
 temini, ne quid Ecclesia capiat aut patia-
 tur

tur detrimenti. Animaduertistis proculdubio postremos istos hominū quorundam motus, argumentis multis longē diuersissimis excitatos: etsi ea tandem omnia, resectis & putatis cæteris, in vnum fuerunt collata; quod est vt de integro Catholica Ecclesia instauretur, ac propterea profligentur ii quos esse contendunt hæreticos. Itaq; tanta fuit vis & quidem armata istorum, vt subsequutum sit edictum quàm proximè accedens ad voluntatem ipsorum. Dubitare autem non possum, ac ne velim quidē, quin pro vestra prudentia noueritis istos aliò spectare, quàm præ se ferūt sermone suo: nempe vt ad arma ruentes obducta religionis specie, illis abutantur ad euersionem eorum qui primarii sunt in familia Francorum regia, & viam sibi munirēt ad regni occupationem. Id verò in hac ipsa religionis causa iudicari à vobis postulo, vtrius commoditatis habeant, egone an illi, ad Ecclesiam recolligendam in vnum, & tollendum schisma ex quo tamdiu laboramus. Fui in ea religione educatus, quam sanctam esse ac veram existimo:

hanc me ex animo profiteri ut amplius doceã non est opus. Alioqui tam multa mala fuisset effugiturus commodè, quæ me oportuit perpeti, & in quibus nemo à natura voluptatem capit: neque verò defutura mihi fuisset ratio utendi Regis gratia & populi benevolentia, quam secundum Deum utilissimam mihi esse noui, & ante omnia expetendam. Quæ cum ita sint, Domini, illud profectò est acerbissimũ, & grauissimum esse confido iudicio vestro, si hoc vno argumẽto & sine alia specie religioni meæ renuntiauerõ, & vim meæ ipsius conscientiæ atque animæ attulero. Quòd si tam miser & abiectus essem, ut hac via discederẽ ab officio meo, optimo iure in reprehensionem incidere per exiguam conscientiæ: optimo iure diffideretis mihi ad omnia, si quidem illud non præstarem quod teste mea ipsius anima Deo me debere iudico. Quicquid autem cum ratione à me possunt desiderare boni, id ipsum (nisi me animus fallit) iam vltro obtuli, & dies adhuc singulos offero. Id autem est, Domini ut instituar libero legitimòq; Concilio, vbi con-

trouer-

Trouerſiæ in religionis cauſa excitatæ bene
 ventilentur decidanturq; , & acquieſcam
 iis quæ in eo fuerint cõſtituta. Quã
 viam (vt optimè nouiſtis) Eccleſia poſt om-
 nem hominum memoriã tenuit , Re-
 gesq; , & Imperatores quoque ſapientiſſi-
 mi in cauſa ſimili: quam viam ipſi quoq; ,
 Domini, conſuluiſtis Regibus maioribus
 noſtris: qua via potuiſtis Eccleſiæ Galli-
 canæ priuilegia & iura à quàm plurimis
 uſurpationibus defendere: quam deniq;
 viam Eccleſia florens, vt quum maximè,
 nunquam recuſauit, vt pauculos condi-
 tionis inſimè, adeoq; hominem vnicum,
 in ſuum gremium reciperet; quamq; hoc
 tempore foret iniquius ab ipſa reiici, aut
 etiam differri, quum vita & ſalus agitur
 tot mille animarum, opidorum, amplarum
 prouinciarum, ſummorumque ho-
 minum innumerabilium, primariorum-
 que Principum de regali ſtirpe, & ad cul-
 men regni proximè pertinentium: quib.
 neque viſ ſine grauiffimis difficultatibus,
 neque exitium ſine euerſione regni affer-
 ri poteſt: & qui ex contrario ſi ad mutan-
 dam ſententiam ratione adducentur, oc-

caſionem præbere poſſint qua firma pax
 in regno ſtatuatur præiudicato ſuo, & Ec-
 cleſia Catholica in vnum cõſolidata co-
 aleſcat, feliciusq; exoriatur ſeculum non
 huic regno ſolum (quod bonum foret in-
 æſtimabile) verùm etiam toti Chriſtiano
 orbi & Europæ ipſi, quæ tanti tamq; po-
 tentis regni ærumnas & calamitates non
 poteſt non perſentiſcere. Atque hoc qui-
 dem Regi Domino meo obtuli, quod vo-
 bis, Domini, hac mea epiſtola placuit ex-
 ponere, & cuius vos appello teſtes apud
 omnes quorum interfuturum eſt: vt cum
 iis qui hodie viuunt, tum poſteris ſit notũ,
 non ſteriliſſe per me quo minùs hoc regnũ
 tranquillitate fruatur, aut Eccleſia Dei ad
 vnionem, pacem, & quietem priſtinam
 reuocetur.

Quod autem adfertur in me, hæreti-
 cum eſſe me, veſtrum eſt docere homi-
 nes iſtos, quod à vobis etiam didicimus,
 inter hæreſin & errorem magnam eſſe
 differentiam: nec omnes eos qui hæreſin
 colunt eſſe continuò hæreticos. Hæretici
 propriè dicuntur, quos agunt ambitio &
 pertinacia. Hæc autem in me non poteſt
 compe-

competere, quam quisquam institueret, nunquam adhuc fuit laboratum: sed cōtra omnibus modis data fuit opera vt euerterer, nec rationis loco adhibitū quicquam præter violentiam. Illa non potest mihi æquius obiici, qui à latissima illa discessi via amplitudinis quæ mihi per Catholicam religionem Rom. patuit, & pede verso iniui persecutionis & malæ gratiæ viam, perstans in ea religione quam omnes dicunt & ego reformatam duco.

Verūntamen vt demus sic esse; at cōtra errorem & hæresin Concilia haberi in Ecclesia solent: consultationes fiunt, vt curetur æger. Nouacula & candente ferro tum demum chirurgus vtitur, quū infirmiores sunt emplastrorū vires. Manifestum sanè est perturbationis argumentum, si conuersionem à subuersione, instructionem à destructione inceperis, & ab exterminatione ac bellorum clade ea quæ fraternis officiis, monitis & lenitate oportet procurari.

Neque verò satis est, si hoc obtēditur, Concilium Tridenti fuisse habitum, in eo damnatam fuisse religionem quā co-

316 DE POSTR. MOT. GALL.
lo, & hæresin appellatam. Quale istud
Concilium fuerit, nouistis Domini: mi-
nimè à vobis probatum esse: Regnū to-
tum, clerum, & Parlamenta summaque
Consilia regni, omnes aduersus Conci-
lium istud protestatos esse. Deinde non
estis nescii, etiamsi legitimè fuisset habi-
tum, id tamen non fore impedimento vt
conuocetur alterum, præsertim si agatur
tantorum hominum tantiq; regni salus
& restitutio. Contrà autem didici, in œ-
cumenico Basiliensi Concilio fuisse con-
stitutum, vt decimo quoque anno Con-
cilium habeatur ad impediendos errores
qui in Ecclesiam possunt irrepere: quan-
to æquius ad eos qui iam introducti fue-
rint eximendos? Hic ergo, Domini esto-
te iudices, vtra pars plus æquitatis habeat,
vtram in hac causa spectari magis oport-
teat, vtra ostendat vias huic regno magis
salutareis, & Ecclesiæ commodaturas. Vt
filius familiars vi exturbetur religionis spe-
cie, postulat extraneus, qui iam diu hanc
tramam contexuit vt in locum illius irru-
at. Ego verò, Domini (etsi iniquissimum
est vt cum eis comparer, qui nullum pla-
nèius

nè ius habēt cognoscendi de rebus & ad-
 ministratiōe mea) nihil aliud optaui, nec
 opto, quàm vt audiar in causa mea, Con-
 cilio instituar, & meliùs agam si meliùs e-
 doctus fuero. Vtrum iudicatis, obsecro,
 ex æquitate agere? Quorsum igitur vni-
 uersum hoc regnum inflammari. Quis
 enim dubitet vnā aliquam ex istis reb.
 eligi à vobis oportere? aut ciuile bellum,
 aut Concilium? vt pars vna regni huius
 ab altera profligetur, aut vtraque in vnū
 compingatur & consistat simul? quæ res
 proculdubio maximi momenti in toto
 Christiano orbe ad eundem euentū fu-
 tura sit?

Testor aut vobis, Domini, vt finē quē
 cupio explicem, me paratum esse Conci-
 lio acquiescere, paratum esse in eo audi-
 re Ecclesiam: itaque pro Ethnico & Pu-
 blicano haberi à vobis non posse. Præter-
 ea si generale Concilium haberi non po-
 test, me à nationali (vt faciliùs expedian-
 tur omnia) non abhorre: quā viā sæpe
 in hoc regno meminimus de iudicio cō-
 siliōq; vestro obseruari. Quòd si præter
 postulatum meum, cōtra omnē Eccle-

318 DE POSTR. MOT. GALL.
sua ordinem, proscriptionibus, caedibus,
durissimisq; aliis & planè barbaris modis
ampliùs agitur; me constituisse defensionem
iustissimam enormibus istis proscrip-
tionibus violentiæq; obiicere: maledi-
ctionem verò in eos esse ruituram qui fal-
so Ecclesiæ prætextu huic regno turbas
attulerint. Vos autem mihi appello testes
æquissimarum conditionum quas offe-
ro omnibus, & imposui mihi: Deum ve-
rò defensorẽ, qui pro æquitate causæ meę
experturus est in aduersarios meos: &
quem oro, Domini, dignetur vobis esse
gratiosus. Ex Marsano monte, decimo
Octobris 1585.

HENRICVS.

AD REGEM,
LITERÆ DOMINI PLESSIA-
ci, de Pacificatione motuum quibus hoc tem-
pore infestatur Gallia, anno 1585.

DEDERUNT olim operam, ô Rex,
summi quique Duces, Reges, & Im-
peratores, vt de nomine regionũ à se par-
tarum dicerentur: vnde fuerunt Africa-
ni, Asia-

ni, Asiatici, & similium appellationes ductæ. Maiores tui, quibus amplissima non deerant à rebus partis argumēta, de quorum nomine in posteritatē insignes haberentur, sibi delegerunt, & tibi hæditario iure contulerunt cognomen Christianissimi, vt omnibus ostenderent hūc verum hominibus honorem esse, quòd veri Christiani sint: hunc verum triumphum Principibus quos hominibus præfecit Deus, quòd religionem Christianā defendant atque promoueat.

Iis itaq; , ô Rex, assentior qui hūc Maiestati tuæ finem & scopum obuersari dicunt oportere, vt Ecclesiæ restituas vnionem: opus tibi proprium, & ita adhærens coronæ tuæ, vt te perinde huius operis æmulum ac regni tui esse conueniat. De modis qui ad hoc opus efficiendum pertinent, fieri potest vt aliqua in re sentiamus aliud: superius autem est iudicium Maiestatis tuæ, vt id quod magis conducit eligat. Agitur de redintegrandis armis Ecclesiæ. Quis autem de inutili armorum conatu ad religionis causam meliùs iudicet, quàm Maiestas tua? qui tantā felici-

tate arma in eos mouēs quorum euerſio modis omnibus procuratur, vnicum hūc tandem fructum percepisti, quòd iam agnoueris ne felicissimos quidem succesus bene in cōscientias hominum succedere? neque magis arma in animas posse, quàm vnius chirurgi nouaculam in humanam mentem, & eas quibus agitur voluntates?

Remediis, ô Rex, sua debet esse proportio, suus commensus & analogia cū morbis & malis. Vis à natura in corpus est effectiua, in aurem sonus, in animam ratio. Adhibeatur in animas vis: hæc non plus in eas, quàm in aurē ratio, in massam corporis sonus, effectura est. Hic ergo modus est non Ecclesiam adunandi, sed regnū totum euertendi; non attrahendi atque cōuertendi, sed funditus subruendi. Cūque à natura ita sit comparatum, vt nulla res alteri inferre possit quin eadem patiatur malū, partis vnius euerſio ferme redimitur euerſione alterius: & eorum excidium qui à religione sunt (vtcumque spes sit commodè successurum) confusio ac desolatio Reipublicæ totius futura est.

Sum-

Summi illi Catholici, ô Rex, qui vim tibi afferre voluerunt vt facias vim subditis, qui armata vi postulauerunt à Maiestate tua vt subditos per violentiã ad Ecclesiam Roman. reduceret; illi ergo possunt ne, obsecro, plus aut virium, aut euentus commodi sperare sibi, quàm consequuta est Maiestas tua? Copiis tuis præfuerunt animatis voluntate tua, tua felicitate ductis, tua denique præsentia auctis. atque hanc præsentiam tuam ego quidem iudicauerim instar maximæ partis esse firmi exercitus. Quòd si voluntas illa non aderit (vt certè adesse nõ potest) illa non auctoritatem non sentiat esse imminutam? quis extinctas esse voluntates non animaduertat quæ ab ea pendere solent? Inprimis autem quando non potest Maiestas tua inter arma ipsorum in tuto agere, quis nõ videat manifestissimè hoc corpus, hunc quamuis magnum firmumque exercitum, paulatim in partes diffluxurum esse, si neque respectu Maiestatis tuæ retineatur, neque compescatur præsentia eius? Id quidem naturale est vt filius à patre perferat, & quãuis à se ius sta-

re putet, ipsi tamen satis est si ab ictibus se-
 se queat obtegere manumq; obicere, aut
 ab ira illius subducere. Quòd si famulus
 aut extraneus quisquam hoc instituerit,
 indignatur filius atque insolescit: animos
 & vires recipit, quas ex reuerentia patris
 deposuerat, & indignatione cõgeminat.
 Atque hic quidem, ò Rex, euentus ille est
 quem naturaliter opus est expectari à vi-
 ro Principe primario familiæ tuæ, quem
 homines exteri de familia tua procurant
 deturbari; & à multis naturalium subdi-
 torum tuorum millibus educatis sub aliis
 & suavi imperio tuo, quos per te extermi-
 nari cupiunt, vt sibi de nouis sedibus co-
 gantur prospicere. Quæ desperatio (vt
 complectat paucis) adeò grauis est, vt in-
 dignitatem rei fortasse indignationemq;
 nos docere possit, ac proinde consilia ex-
 trema obtrudere, quæ ista fortè desperati-
 o in nobis esset productura.

Architectis olim, si quando leuiores
 sumtus fore prædicabant vt hominem
 ad instituendam ædificationem perduce-
 rēt, graues multæ imponebātur legibus:
 quamuis hoc fieret ædificiorum causa, ex
 quibus

quibus maior commoditas ad dominū,
honor verò ad Rempub. pertinet. Quod
supplicium, ô Rex, in eos futurum est satis,
qui vt animum tuū permoueant ad sub-
uersionem regni, confirmare non dubi-
tant rem esse factu facilimā: rem, inquā,
ex qua damnū tibi, nobis calamitas, his
autem solis emolumentum potest obtin-
gere? Hic igitur id videri opus est, vt adu-
nemus, non vt dissipemus atque subrua-
mus. Quæ aguntur, vetera sunt mala: ve-
terum malorum remedia veteres noue-
runt probè: atque hæc quidem sunt o-
mnium tutissima: neque est cur confu-
giamus ad illa Empiricorum eschatonica
& corrodentia pharmaca, quib. nihil nisi
sanguine, cædibus, luctu, funeribus, fletu
Galliam opleuerunt: & malum tamen
in quod inuehuntur, illa ipsa, inquam di-
uisio de qua videntur conqueri, miserius
quàm antè effecta est. Ecclesiam priscam
dissensiones in religionis causa infesta-
runt: complures in populo hæreses obti-
nuerunt: etiam Imperatores ipsos inuase-
runt. Quid tū Ecclesia? quid optimi Cæ-
sares custodes Ecclesiæ? plenæ sunt histo-

riæ. Hæresim esse opinionẽ animadu-
 terunt: omnis autem opinionis sedem a-
 gere in capite, ibi falsam rationis imaginẽ
 vmbra m̃q; residere, quæ non nisi ratione
 præsentẽ deleri possit. Concilia itaque
 conuocauerunt: iustum hominum ido-
 neorum numerum omni ex parte accer-
 siuerunt: singuli, si quid sciebant, in com-
 mune illud contulerunt: sic tandem ces-
 sit opinio scientiæ, vmbra luci, verisimi-
 le veritati, & rationi captio.

Ne putemus, ô Rex, sic demersam in
 obscuro Christianam religionem esse, vt
 declarari in Concilio non possit veritas.
 Hæc habet axiomata certissima, princi-
 pia statã, inuictas consequentias. Illa ipsa
 ratio quæ in legibus res soluit difficiles,
 eadem potest in Theologia soluere: idẽq;
 comelius, ô Rex, quòd lex sit Dei vnici,
 qui nihil contrarium suscipit, aut vllã fert
 antinomiam, cùm humanæ leges aliæ a-
 lias euertãt plurimùm, siue autoribus le-
 gum inter ipsos minimè conueniat, siue à
 seipso idem dissentiat. Denique grauem
 huic legi, quæ lux vera dicitur, iniuriã fa-
 cit, quisquis credit præluere eã homini
 non

non posse, eumq; augere luce: grauiorem facit, qui eam lucere sine igne non posse contendit, & illos homines qui in tenebris dicuntur esse igni tradi potius oportere quàm ipsos ad lucē pertrahi, aut latentem lucem è medio eximi. Id fortasse tibi, ô Rex, adducturi sunt quidã, non esse Concilio opus, omnino Ecclesiã sequendam esse, hanc enim errare nõ posse. Ad hæc dicta respõsiones plurimas libri supeditant, Testamentum verus & nouum abundant exemplis turpissimorum errorum, qui Dei populum inuaserunt; atq; hæc tamen erat Ecclesia. Conciliũ Hierosolymis Christum & Apostolos condemnauit: condemnauit igitur Ecclesia salutem suam. Prædixit etiam Paulus nos visuros Antichristum sedentem in templo Dei, quid ergo Antichristum? perditionem certè in Ecclesia adoratam. Hæ verò argutiæ sunt ad fugiendum Concilium comparatæ. Homo tenebrosus est: Ecclesia autem cæcus est hominum: Ecclesia igitur opacum est & tenebrosum corpus; neq; luminosum, nisi à Deo, quatenus in verbo eius capit lucem: hinc si

abduxeris, singulis momentis potest of-
 fendere. Quamobrē Patres legimus suo
 quemque seculo reformationem maxi-
 mo studio & vehementibus suspiriis ex-
 petiuisse: & Basiliensi Concilio placuit,
 vt decimo quoque anno Concilium ha-
 beatur ad amoliendos errores qui in Ec-
 clesiam possent irrepere. Hic autem re-
 geritur, iam Concilium vnum fuisse ha-
 bitum contra hanc ipsam doctrinam que
 agitur. Esto sanè: at præproperè segnescēt
 benefaciendo, si qui vno hoc satis habue-
 rint. Non vsque adeo velociter præcilli
 Patres defessi erant, quando cum erro-
 ribus suorum temporum pugnauerunt:
 ne in Arianos quidē, quamuis per disputa-
 tiones singulas auditos, & maxima cū
 libertate, & Conciliis tribus prouocatos,
 quartum habere Concilium recusarunt.
 Enimvero si tædiosum est remedia eadē
 repeti, quanto magis, ô Rex, ad bellū re-
 gredi frustrā iam toties vsurpatum: cuius
 belli successus quamuis felicissimi plus
 periculi & damni afferunt, quam successus
 Conciliorū etiam infelicissimi? Quā-
 to laudabilius futurū esset, obsecro, Cō-
 cilium

cilium conuocari, quàm subiri aleã præ-
 lii? & congressum communicationemq̃
 sermonum abire infructuosam, quàm
 frustra fundi sanguinem? Atque id quidẽ
 verum est, in hac ipsa causa quæ agitur
 Concilia duo fuisse habita. Horum vnũ
 fuit Constantiæ, studio Imperatoris Sigi-
 smundi habitum: vbi Ioãnes Hus & Hier-
 ronymus Pragensis, qui in contrariã par-
 tem disputabant, exusti fuerunt viui con-
 tra fidem publicam; & decretũ post con-
 sequutum est, ne fides seruetur hæreticis:
 portentosum decretum, & malorum
 omnium ac concussionum quæ ex eo tẽ-
 pore Christiano orbi contigerunt, semi-
 narium. Alterum fuit Tridenti, quũ Gal-
 lia feruere motibus, in quo de Constati-
 tiensis illius decreti sententia non fuit tu-
 tum cõparere; in quo legatio tuã, ô Rex,
 non fuit audita, neque acceptæ Christiã-
 nã propositiones illius ad tranquillitatẽ
 Ecclesiæ pertinentes: in quo de nullitate
 contra acta ipsius Concilii protestati sunt
 legati tui: quod denique postea ab omni-
 bus supremis Parlamentorum Curijs re-
 iectum est, adeoq̃ à Sorbona ipsa, vtcũ-

que omnium animos Pontifex sollicita-
uerit. Iudicet ergo Maiestas tua, ô Rex,
quàm graui occasione possint istorû Cõ-
ciliorum præiudicata adducere. Iudicet;
istane Concilia duo spem nobis debeant
illius fructus præripere, quem liberû le-
gitimumq; Concilium vnum tua autori-
tate esset allaturum.

Vnicus hîc nodus est, quòd conuertit
ad se & rapuit Pontifex ante aliquot se-
cula autoritatẽ cogendorum Conciliorû,
quæ ad Imperatores solebat pertinere, p-
ut ab his Concilia celeberrima conuoca-
ta fuisse cõstat. Et quia sibi metuit ab eo-
rum abusu reformacione qui in Cu-
ria Romana obtinent, maximè verò ab
illa quæstione adeò controuersa, Vtrum
Põtifex superior sit Cõciliis necne, de qua
exstant decreta repugnantia: certo certi-
us est ipsum, quoad eius fieri poterit, refu-
giturum esse conuocationem: præsertim
si quam Gallicana Ecclesia procurauerit
quæ Pontificem inferiorem esse Conci-
liis defendit semper constantissimè. Hec
ita se habere demonstrat Constantiensis
Conciliatio: quod vt cogereetur, Sigi-
smundus

si mundus Caesar necesse habuit vacare di-
 tionibus variis obeundis, vt eò Principes
 singulos adduceret, quòd sese in Conci-
 lio sistere Pontifices competitores & cõ-
 tendentes renuerent: vbi tandem fuit cõ-
 stitutum, Pontificem subiici Conciliis o-
 portere. Postea verò vt Tridentinũ istud
 cogèretur, notũ est, quas protestationes
 oportuerit præcurrere, quibus artibus a-
 pud Principes Christianos sit vsus Ponti-
 fex vt se eximere, quantis molestiis conti-
 neri id simul potuerit ex quo cõuenerat,
 & quæ monopolia exercuerint Ponti-
 fices, vti id Ecclesiæ inutile, sibi solis vtile ef-
 ficerent: Quam rem vt facilius asseque-
 rentur, concludi in isto curauerunt Con-
 ciliis superiorem esse Pontificem, contra
 quàm altero illo fuerat constitutum.

Hic igitur potior futura est causa Maie-
 statis tuæ, & Pontifici os obstruxerit, ne
 porro instare audeat ad subuersionẽ regni
 tui, quum legitimas omnes vias renuerit
 adiuandæ & redintegrandæ Ecclesiæ.
 Quinetiam, ô Rex, in tantis regni tui dif-
 ficultatibus tantæq; destitutione Pontifi-
 cis, maiores tui Reges, de cõsilio cleri tui

ac Sorbonæ tuæ, optimum iter iam olim
 constrauerunt: nempe vt, siquidem ge-
 nerale haberi non potest, nationale con-
 uoces in hoc regno autoritate tua. Quam
 rem summo Ecclesiæ regniq; bono Chri-
 stianissimi Reges perfecerunt, iiq; inter
 Christianissimos omniū sanctissimi. Atq;
 hæc nationalia Concilia bene constituta,
 quando Principum nostrorū zelo fue-
 runt habita, sæpenumerò præstiterunt v-
 niuersalibus, quæ artes, factiones, & mo-
 nopolia Romana sollicitauerant. Testis
 est historia. Si expectaueris, ô Rex, dum
 prospiciat Pontifex, serius fortasse futurū
 est: iam enim conflagrat regnum tuum,
 & hanc rem vrgeri hoc tempore tam te-
 pestiuum est quàm quum maximè.

Si quis autē dixerit, ô Rex, infructuo-
 sum hunc conuentum fore; in his contē-
 tionibus futurū vt nemo velit rationi cē-
 dere, vel causa gloriolæ suæ: singulos cla-
 turos operam vt contentione summa de-
 fendant partes suas: alioqui de iudiciis
 non facilè conueniri posse, & alia huius-
 modi, in quibus non infitior grauem dif-
 ficultatem existere. Huic respōsurus sum,
 ô Rex,

ô Rex, Deum sancto zelo ardentissimoq;
 studio Maiestatis tuæ de tot animarū pa-
 ce benedicturū esse, suspiriaq; & clamo-
 res exauditurum tot gentium, quæ bonū
 & tranquillitatem suam expectabunt ex
 hac congregatione: & non frustra dixisse
 Deum per Prophetam suum, nunquam
 sine fructu pluuiam de cœlo in terrā de-
 cidere, nunquam sine spectato aliquo ef-
 fectu sanctum verbum ipsius. Quod si
 res eò tandem prouehuntur, spondere, ô
 Rex, non dubitauerim, me certa capita
 expositurum Maiestati tuæ de quibus v-
 trinque partes inter se consentiant, & ex
 quib. omnes homines qui vti ratione vo-
 lent ac non se ipsos circumscribere, facile
 veritatem à mendacio, doctrinam falsam
 à vera queant discernere. Si maculis pur-
 gatus fuerit, ô Rex, oculus rationis nostræ,
 cum pro certo statue visurum esse agnitu-
 rumq; veritatē. Nam prælucebit veritas,
 quæ satis est à natura clara vt spectandam
 seipsam præbeat. Solum id faxit Domi-
 nus vt animi nostri perturbationes in ipso
 limine deponamus, eoq; congregiamur
 pleni desiderio videndæ & consequendæ

veritatis, & ab omni privato studio, præterquam animarum nostrarum, vacui.

Nonne reputas, ô Rex, quanta tibi animi requies in hac vita, quantus honores, in posteritatem esset, si dū adhuc superes, sapientia aut exemplo tuo inualescens, tot annos schisma componeres? si faceres ut in toto Christiano orbe canatur Angelorum cæmen, Gloria sit in cælis, pax in terra? si in hoc officio Pontifices, Cæsares, & Catholicos Reges anteverteres? si denique ipsos maiores tuos Christianissimos superares, te verè Christianissimum Gallix, Christianum toti Ecclesix exhibendo?

Deum appello testem me tibi ex animo scribere: hoc procuro, ô Rex, ut videam Ecclesiam expurgatam memoria nostra, ut templum tersum versumq; videam, ut omnes vnà possimus conuersari. Assentiuntur omnes, idque iam diu, abusus inter nos obtinere. Quin purgantur ergo? ne oppugnemus nos ipsos, ne argutemur malo nostro, ne ostendemus scientiam nostram in depellenda salute nostra.

Interea

Interea dum hoc tantum bonum expectatur à Maiestate tua, feramus alii alios leniter, sinamus regnare tua edicta pacis, tranquillas sinamus conscientias. Qui tibi, ô Rex, id dant consilii, vt siue ad tempus, siue omnino interdicas animarû exercitio, nō magnopere sensu affici cōmonstrant suas, cūm alios posse putāt sine religione & cibo vitam trāsire. Qui verò id esse aliis factu facile arbitrantur, vt secus Deum colāt quàm docent ipsorum conscientia, ii ostendunt euidentissimè hac ipsa lege quam ferūt aliis, quales ipsi sint; puta contemptores Dei, religione vacui, expertes conscientia.

Tua Maiestas, ô Rex, excusatura est hanc audaciam meam. In maximis periculis viri maximi voces minimas minime neglexerunt. Vox canis vnici multas domos à cæde cōseruauit: anserinus clāgor saluti esse potuit Capitolio. Me ab arrogancia officium atque periculum vindicatura sunt: Nam in periculo criminosisum esset mihi tacere periculum, præsertim cūm periculum adeò sit euidentis, vt manifesti sit doli reus qui hoc non videre se simulauerit.

Deum creatorem oro supplex, ô Rex,
 vt adsit Maieftati tuæ Spiritu sancto suo,
 & eum tibi cõsiliarium ducemq; donet,
 faciatq; tibi hanc gratiam, vt post tot la-
 bores videre possis regnum suum in tuo
 flotentissimum, & tuum in suo prosperi-
 mum ad gloriam suam, ô Rex, laudemq;
 tuam, & quietem populi tui. Amen.

*Tuus humilimus, obsequentissimus
 seruus & subditus*

PLESSIACVS.

PRÆSCRIPTA, QUÆ
 REX NOMARCHIS, PRÆ-
*fectis & eorum legatis exequenda proposuit iuxta Edictum suæ Maieft. de reuocan-
 dis suis subditis ad unitatem Ecclesie Ca-
 tholicæ, apostolicæ, Roman. promulgatæ in
 mense Decembri, Anno MDLXXXV.*

SV A Maieft. præcipit nomarchis, præ-
 fectis (quos vulgò balliuos & seniscal-
 los vocant) & eorum legatis, vt indicem
 confi-

conficiant quinq; capitibus distinctum. Primum eorum, qui arma ferunt contra Maiest. suam, cuiuscunq; fuerint opinionis aut religionis, & in rebellionē perseuerant. Secundum eorum, qui arma tulerunt, sed iis depositis in animo habent ipsius Maiest. parēre, & sese religioni Catholicæ, apostolicæ, Rom. addicere. Tertium eorum, qui Edicto audientes & obsequentes regno cesserunt. Quartum eorum, qui domi manent, & profitentur se velle viuere ad instar Cathol. corū. Quintum eorum, qui semper domi cōmorati sunt, & in sua opinione hærent, nec abiurarunt, aut fidei confessionem ediderūt.

Curabunt Balliui & Seniscalli, diligentia quàm maxima poterunt, vt iudicia instituantur & peragantur de iis qui sub iurisdictione sua sunt, & arma ferūt aduersus Maiest. suam, & in sua rebellionē perstant. Mandatum est etiam procuratoribus generalibus in Curiiis Parlamentorū, vt eodem modo persequantur in iudicio eos, qui ppter dignitates & gradus, quos sustinent, honorum, iudicari debent indictis Parlamētis. Quæ actiones instrue-

tur quidem, sed non decidentur antequam Rex certior factus sit.

Procedent Balliui & Senifcalli in alienatione bonorum mobilium eorum qui aduersa arma ferunt, & immobilium e-locatione, si istiusmodi alienationes & e-locationes, prorogatae non sunt ab oppositionibus & interpellationibus, quae disceptari merentur in iudiciis. In qua re iudices sequentur modum praescriptum in declaratione edita in mense Octob. proximè elapso.

Si paret locationem factam fuisse sub tranquillis temporibus ante hos motus, & omni fraudis suspicione carere; Conductores rebus locatis, uti locatae sunt, rectè fruuntur. Verùm quicquid penes eos erit, & tunc illius conductionis causa debetur, persolvere cogentur; atque apochas & acceptilationes debiti soluti, re praesentare cogentur, ut eorum debiti rationes elucidentur. Qua in re iudices nostri solutionum praesensarum post dicti nostri Edicti promulgationem, rationem nullam habebunt. Animaduertent verò, ne in apochis, quae dictam promulgationem
pra-

præcessere, aliquid fraudis aut dies repetitus insit. Inquirent diligenter & suâ Martiore facient de præcipuis difficultatibus, quæ in dictis oppositionibus inuenientur.

Fiet etiam inquisitio debitorû & proventuum, quæ prædictæ conditionis hominib. debentur, vt è manibus debitorû extorqueantur, si terminus solutionis elapsus fuerit. Secus prohibeatur solutionis tẽpore debitores aliis soluere quàm quæstoribus Regis dominii, aut aliis, quib. id negotii datum fuerit per tribunos ærarii publici Franciæ in singulis prouinciis.

Mandabitur actuariis seu notariis publicis obligationes proferre, quas annotarunt & in acta retulerunt, in commodum hominum prædictæ conditionis factas. Si recusauerint, exhibere breuiaria sua cogentur, vt in his illæ obligationes inuestigentur.

Quædere Ministri illi certiores faciēt tribunos ærarii publici Franciæ, vt rationes conficiantur pecuniæ, quæ inde conflata fuerit, quæq; expendenda erit, quæ admodum Edicto cautum est.

Quòd ad ministros suæ Maiest. attinet, qui extra fines regni agunt, domibusque suis excesserunt, & ad eos qui domi resident, nec sententiam in religione mutarunt; cedere cogentur functionib. suis intra tempus, quod illis præscribetur. Secus, iudicabuntur vacare, & impetrari ab aliis posse, vt pro arbitrio sua Mai. iis prospiciet.

Dicti verò ministri Ma. suæ & alii supremorum iudiciorum, qui vsq; ad promulgationem Edicti opinionem nouam in religione secuti sunt, si hanc abiurauerint & fidei confessionē ediderint, in frui-tione suarum functionum conseruabuntur; ea tamen conditione, vt ii qui iudices & quæstores sunt, ab exercitio & functione munerum suorum sex menses abstineant, vt conuersionis suæ veritas constantia eorum confirmetur.

Mandabitur iis, qui ad religionem Catholicam reducti sunt, abiurare & fidei confessionem edere corā Episcopo diocesis, in qua habitant, aut vicario eius, & non coram curionibus, quibus potestas absoluendi non est. Quæ abiurationes & confessiones secundum formulam fient, quæ

quæ typis excusa mittetur. Et ne ii, qui p-
cul à ciuitatib. habitant, in quib. Archie-
piscopi & episcopi residēt, viarū longitu-
dine nimium laborent aut periclitentur:
Archiepiscopi & Episcopi monebuntur
constituere vicarios in singulis ciuitatib.
sux dicecesis; qui abiurationes illas & cō-
fessiones suscipiant. Nec fas erit Balliuus
& seniscallis, aut eorum legatis eas susci-
pere.

Quæ abiurationes & confessiones of-
ferentur postea iudicibus in camera con-
silio, in præsentia substituti procuratoris
generalis suæ Maiest. Coram iis abiurati
iurabunt & promittent se seruaturos, o-
mnia, quæ inibi continentur: & promif-
sum hoc sua manu signatum exhibebūt:
Quo etiam promittent se neque iis fautu-
ros, neq; suis opibus adiuturos, qui in ar-
mis sunt; & se obtemperaturos Ma. suæ
& eius Edictis. Quæ promissiones & cō-
fessiones in acta publica Balliuorum &
Seniscallorum referentur. Si secus fece-
rint, pœnas in Edicto & declaratione cō-
rentas luent.

Quia verò ministri in illis locis admit-

tere recusant eos, qui post quindecim dies in dicta declaratione præscriptos accedunt, atq; post manus iniectioem in eorum bona. Hi qui aduersa arma non tulerunt, ad edendam fidei confessionem recipientur; licet elapsis illis quindecim diebus accesserint. Et si possessa fuerint bona, horum possessio illis restituetur solutis occupationis sumptibus. Verùm si nobiles fuerint, aut ex eorũ numero, qui arma tulerunt, iniunctum iis erit ad suam Maiest. se conferre vt gratiam implorēt. Quæ postea, vt sibi videbitur, de restituenda possessione præscribet & cauebit.

Ipsa actu fiet manus iniectio in eos, qui ad Regem Nauarræ se contulisse dicuntur, vt huic inseruiant, tãquam in eos qui sunt in armis.

*Nota
rogant sub
iurisdictione*

Eodem modo præceptum erit ministris nostris, vt per occupationem bonorũ & venditionem mobilium persequantur eos, qui domi suæ cõmorati sunt, nec abiurarunt aut fidei confessionem ediderunt. Nisi id fecerint intra dies quindecim post promulgationẽ huius præscripti, in iurisdictione Balliui aut Senescalli,
vbi

vbi commorantur. Curabunt dicti Bal-
liui & Senescalli, aut eorum legati singu-
lis mensibus mitti tabulas veras & bene
descriptas de possessionibus occupatis &
restitutis.

CONFESSIO, QUAM EX MAN-
dato Regis edere debent ii qui abiurant.

CREDO in Deum, Patrem omnipo-
tentē, creatorem cœli & terræ & re-
rum omnium visibilium & invisibilium;
Et in Iesum Christum Filium Dei vnicū,
qui natus est ex Patre ante omnia secula,
Deus de Deo, lumē de lumine, Deus ve-
rus de Deo vero, genitus & non factus, e-
iusdem substantiæ cum Patre, per quem
omnia sunt facta, qui de cœlo descendit
propter nos & nostram salutem; carnem
accepit per Spiritum sanctum de Maria
virgine, homo factus est, crucifixus pro-
pter nos sub Pontio Pilato, mortuus & se-
pultus; & descendit ad inferos: tertia die
resurrexit iuxta sacram Scripturam; ascē-
dit in cœlum, sedet ad dexteram sui Pa-
tris: inde venturus cum gloria iudicatum

342 DE POSTR. MOT. GALL.
vivos & mortuos; cuius regnum nullo
tempore finietur. Credo etiam in sanctū
Spiritus, Dominum & vitæ auctorem,
qui à Patre & Filio procedit; qui cum Pa-
tre & Filio pariter adoratur & gloria affi-
citur, qui locutus est per os Prophetarū.
Credo etiam vnā sanctam Ecclesiam
Catholicam & apostolicam. Fateor vnū
Baptismum pro remissione peccatorū,
& expecto mortuorum resurrectionem
& vitam futuri seculi; Credo etiā & am-
plector traditiones apostolicas & Eccle-
siasticas, & omnes alias observationes &
constitutiones Ecclesiæ. Approbo sacrā
scripturā iuxta sensum & interpretatio-
nem, quam tenuit & adhuc tenet nostra
mater sancta Ecclesia; & nunquam ad-
mittam neq; interpretabor aliter quam
secundū communē consensum & iu-
diciū Patrum. Fateor esse verē & pro-
priè septem sacramenta noue legis, quæ
instituta & præscripta fuere à Domino
nostro Iesu Christo in salutē generis hu-
mani, nimirum Baptismum, Confirma-
tionem, Eucharistiam, Pœnitētiā, Ex-
tremam Vnctionem, Ordines & Matri-
monium;

*Yayisimo
inscript*

monium: quæ dant & conferunt gratiã. Eodem modo etiam credo ceremonias approbatas & receptas ab Ecclesia Catholica in administratione solemnium horum sacramentorum. Præterea fateor in sancta Missa offerri verum, proprium & propitiatorium sacrificiũ pro viuis & mortuis: & in sancto Sacramento altaris esse verè, realiter & substantialiter corpus & sanguinem, pariter animam & diuinitatẽ Domini nostri Iesu Christi, & fieri mutationem & transformationem totius panis in corpus & totius vini in sanguinem Domini nostri (quam mutationem Ecclesia Catholica appellat Transsubstantiationem: Et sub vna specie solum totum Iesum Christum accipi. Ego sustineo & credo firmiter esse purgatorium; & animas, quæ ibi detinentur, precib. & suffragiis fidelium iuuari. Fateor in honore habendos & inuocandos sanctos, qui cum Iesu Christo regnant; & illos concipere & offerre preces & orationes Deo pro nobis; & colendas esse & reuerendas eorum reliquias: Nec etiam vlllo modo dubito, quin opus sit habere imagines Do-

mini nostri Iesu Christi, benedictæ virginis Mariæ, & omnium sanctorum, & iis debitum honorem præstare. Credo etiã potestatem tam excõmunicandi, quã elargiendi remissiones & indulgẽtias relictam esse Ecclesiæ à Domino nostro Iesu Christo, & vsum harum esse perutile & salutarem populo Christiano. Credo firmiter hominem habere liberum suum arbitrium, quo possit bonum aut malum facere; & peccatorem sola fide non iustificari, sed etiã bonis operibus. Agnosco sanctam Ecclesiam Catholicam, apostolicam, Roma. pro vera matre & domina omnium aliarum. Similiter agnosco sanctum Patrem nostrum Papam veluti vicarium Iesu Christi, & verum successore sancti Petri principis Apostolorum. Præterea probo totum id, quod definiit, reliquit & decreuit per sanctos Canones & Concilia generalia, condemnãdo & abiurãdo quicquid contrarium est, tanquã damnatam & reprobam hæresin. Hæc est sancta illa fides Catholica, quam profiteor coram Deo, Angelis, & vniuerso cœtu cœlesti; & coram vobis Domine

N. Quam

N. Quam promitto & testor me obseruaturum & professurum (Deo iuuante) in omnibus punctis & per omnia; neq; vnquam huic repugnaturū directè aut obliquè in quouis articulo vsque ad vltimū vitæ meæ spiritum. Quòd si accidat, vt hanc retractem, me ipsum subiicio pœnis relatis in Edicto & eiusdem declaratione. Ita me Deus adiuuet & sancta Euangelia. Amen.

LITERÆ REGIS NAVARRÆ
ad Clerum Franciæ.

DOMINI, queror vobiscum atque exoptulo meo & Reipub. nomine; Nec possum mihi persuadere vos vno eodemq; animo ductos esse ad promouendum hoc, quod aduersum me suscipitur, negotium. Etenim vos non latet, qualenitate & clemētia erga vos, vel in ipso armorum furore & impetu, semper vsus sim. Nec vos fugiunt iustæ & necessariæ causæ, quæ me ad id impellebant. Nec dubito, quin tacitè apud vos, culpā istorū malorum in authores ipsos conferatis.

Attamen affirmare possum me nunquam temere vel sponte pacem & tranquillitatem publicam turbasse; sed iustos dolores meos & molestias bono & quieti huius Reipubl. multis & variis modis condonasse. Illi, quibus ita libenter ad me opprimendum vestris opibus subuenitis, si diligenter animaduertitis, nequaquam ita se gesserunt. Ambitioni suæ propriæ, speciosum zeli Ecclesiæ, indignationibusque suis priuatis, belli publici nomen obrederunt. Incendium in hoc regno quaqua-
 versum excitare, illis nequaquam religio fuit: quibus magna voluptas erat Regi faceffere negotiū; & per calamitatem publicam vlcisci contemptum & iniurias, quas finxerunt ab illo sibi illatas. Aperiat Deus opt. max. mentis vestræ oculos, vt intimas ipsorum conceptiones penitus intueri possitis. Non ego pertimesco (Deus est testis) malum quodcumque à vestris pecuniis, aut ab illorum armis creati possit: vtrumque enim iam sæpius frustra tentatum fuit. Doleo vicem innocentis & miseræ plebis; quæ sola harum calamitatum molem sustinet. Doleo etiam conditionem

ditionem plurimorum vestrū, qui ad fovendam ambitionem istorum factiosorum, de vestra indigentia contribuitis, quum illi de suis opibus vix quicquā cōferant. Doleo maximè vos in hanc culpam incidisse, licet non omnes eodē studio; & aliquando huic regno patriæque vestræ rationem reddituri estis de miseris & præcipitiis, in quæ illa vestris sumptib. coniicitis. Vos qui ex officio vestro colunæ tranquillitatis publicæ estis, Deo rationem aliquando reddetis de sanguine tot innocentium hominum, qui iam effunditur; de calamitatibus, de flagitiis ex hoc bello, quod vos fouetis, nascentibus: quod adfert gemitus, querelas, & lāguores multis familiis; quas aliq. vestris opibus & abundantia alere, aut saltē subleuare deberetis: quam instrumentum illorum miseriarum, egestatis causam, & rei publ. flagellum facitis. At fortasse zelū Ecclesiæ obiicietis: & certè credo nō nullos vestrum hoc adduci. Quid igitur dicet posteritas? vos spreuisse conditiones, quas ego obtuli; vobis gratius fuisse omnia miscere & turbare, quàm concilii

viam inire, quod declarationibus meis in publicum emissis à Rege petii: vos satius duxisse armis quàm pacifica scripturarum collatione rem expedire: maluisse statum subvertere, quàm cõuvertere animas, quas à recta via aberrasse existimatis, cum etiã de me ipso agatur, quem instruere potius quàm destruere deberetis? Illi qui vestro zelo abutuntur, optimè norunt non posse se præstare, quod promittunt, se, inquam, non posse vi & armis religionem, quàm profiteor, extirpare. Non quærunt huius regni conciliationem, sed exitium. Reuocate in memoriam eosdem vobis auctores fuisse sub hoc prætextu vendendi bona vestra temporalia, & quidẽ incassum. Perpendite pecuniam vestram prius cõsumptum, vestramq; propensionem supeditandi ante extinctum iri, quam vllus appareat instituti vestri successus. Insuper nonnulli Ecclesiasticorum (michi persuadere non possum multos fuisse, qui his clandestinis conciliabulis interfuerint) Papam contra me excitarunt, & ab illo impetrarunt declarationem quandam, qua ego in prædam exponor, & minime idoneus

idoneus pronūtiator ad capeſſendam ſucceſſionem regni. Nolite exiſtimare me fulminibus Papę commoueri: Deus opt. max. ſuo arbitrio Reges & regna moderatur. Maiores veſtri, qui fautoribus & propugnatoribus huius Bullę, ſtudioſiores Chriſtianę religionis & Frãncici regni fuerunt; ſatis ſuperq; declararunt Pontificem Roman. nihil iuris in hunc ſtatum habere. Hoc vnum mihi vehementer diſplicet, homines reperiri adeò malè feriatis, vt contra bonos mores curare audeant, vt Romę de ſucceſſione Regis, qui etiam in flore ætatis ſuę adhuc ſuperſtes eſt, cõſultetur & decidatur. Nam cui bono, quàm vt nobis ſuſcitantur in hoc ſtatu aut plures deſtructores, aut vnus, qui vſurpet, tyrannus? Valde etiã mihi diſplicet per nos exteris nationibus innoteſcere gentem noſtram, quę ante hac Principes ſuos ſumma cum pietate reuerbatur & ſuſpiciebat, hoc ſeculo monſtra quædam hominum produxiſſe, qui pro libidine vel ambitione ſua Rempubl. in prædam exponant, dataq; opera vicinos omnes ad huius ſtatus direptionem inui-

tent. Nam quod ad me attinet, passus est
 nunquam Deus, ut spes meas ultra metā
 vitæ Principis mei extenderem. Perdat
 Deus iusto furore suo omnes qui poten-
 tiæ suæ fundamenta in eius tumultu iaci-
 unt; qui ita sibi prospiciunt, ut suis consi-
 liis eius mortem anticipent. Sed hæc mis-
 sa faciamus; Ego de vobis syncerius sen-
 tire volo, quàm vestræ actiones postulat:
 fatius duxi de vestris studiis ex meis mo-
 ribus & ingenio iudicare, quàm ex factis
 vestris. Multi multa mala mihi moliti
 sunt; nolo hæc omnibus imputare. Cre-
 diderim potius hæc artibus nonnullorū
 fieri, qui aliunde impulsī sunt, instinctu
 fortè Iesuitarū seminis Hispanici, & ho-
 stium commodi publici huius status. Fa-
 xit Deus, ut æquè promptè & alacriter
 abstineant in posterum à malo, ac ipsè
 paratus sum illis condonare. Cæterum à
 Deo opt. max. accepi, ut Princeps Chris-
 tianus nascerer: firmamentum, incre-
 mentum & tranquillitatem Religionis
 Christianæ expeto: Credimus vnum
 Deum; vnum agnoscimus Iesum Chri-
 stum: vnum & idem amplectimur Euan-
 gelium.

gelium. Si de sensu & expositione textus eiusdem inter nos controuersia est: credo per vias illas compendiosas quas indicaui, potuisse nos ad concordiam deduci. Credo bellum, quod cum tanto ardore & contentione animi geritis, Christianis esse indignum, & quod inter Christianos & eos potissimum qui profitentur se Doctores Euangelii, moueatur. Si bellum vobis tantum arridet; si placet magis prelio quam disceptatione decertare; si sanguinaria cõiuratio delectat magis quam concilium. Lauo manus meas: sanguis, qui hinc effundetur, sit super capita vestra, Scio imprecationes eorum qui affligentur, in me non posse cadere: Mea enim patientia, mea obedientia, & rationes quas adduxi, apertæ sunt & satis notæ. Expectabo benedictionem Dei in iusta hac mea defensione, à quo precibus contendo, vt spiritum pacis & cõcordiæ, ex quo tranquillitas huius regni & cõcordia Ecclesiæ resulter, vobis largiatur. Datum ad Montem albanum Cal. Ianuarii, 1546

Anno MDLXXXVI.

HENRICVS.

LITERÆ REGIS NAVARRÆ
ad Nobilitatem Franciæ.

DOMINICAS in Reip. procuracione
partes à partu acceptas obtinetis, qui
bus de iure & iniuria vniuscuiusq; ita po-
testis diiudicare, vt non opus sit iudicium
vestrum longa oratione informare: Vos
in explorata pace motus fœderatorũ ad
infestandam quietem huius regni exci-
tari vidistis. Nostis quàm patienter & æ-
quo animo omnia tuli; licet me tam-
quam aduersarium, argumētum & præ-
textum armorum suorũ apertè peterent.
Vidistis fœderatos istos à Rege perduel-
les pronuntiatos, & hoc nomine perfe-
cutos à curiis omnium Parliamentorum.
Vosmet ipsos vidistis Regis manifesta
mandato armatos & præliantes aduersus
hos, sub imperio Principum regii sangui-
nis, Parium ac primariorum huius regni
administrorum. Quamobrem non du-
bito, quin tanta tam paruo temporis mo-
mento facta commutatio vobis porten-
tosa videatur, vt vosmetipsi aduersus san-
guinem regium Franciæ sub imperio ad-
uenarum, quos antea vestris armis tan-
quam

quam perturbatores impugnabatis, iam
 arma ferre videamini: & quod peius est,
 aduersus eos, qui ob officium (quo Regi
 & regno tenentur) sub iisdem mandatis,
 sub iisdem ducibus, atq; sub iisdem signis
 eodem studio quo vos triduo ante mili-
 tabant. Verum prudenter diiudicare no-
 uistis prima illa mandata ex Regis libera
 voluntate, quæ verò postea secuta sunt,
 ex violenta interpellatione seditiosorum
 profecta esse. Nam quæso, quid interea
 & ab illo tempore fecerunt fœderati isti,
 quò promeriti sint, vt nomina illa & titu-
 li perduellium, læsæ Maiestatis reorū, &
 quietis publicæ perturbatorū: quæ Par-
 lamentorum decretis his attributa sunt,
 sepelirentur? Aut quid commiserunt re-
 formatæ Religionis professores vitæ be-
 neficio Edictorum liberam agentes (qui
 cum cæteris à sua Maiestate vocati ad ob-
 sequium sibi præstandum, etiam cū cæ-
 teris ad restinguendum commune incē-
 dium cucurrerunt) vt iam in gratiā per-
 turbatorum proscribantur, regno eiciā-
 tur, & ad capitis supplicium vndique pe-
 tantur? Si Religionis ergò, nonne erat E-

dictum expressum? nonne recens repetitum? an pro crimine id imputandum est & pœnis plectendum, quod regni legibus est concessum? Si est (vt reuera est) quia fœderatorum machinationibus sese opposuerunt; nonne vos etiam eiusdem criminis conscii, iisdemq; pœnis obnoxii estis? nonne proprium quæritis excidium? nam quod aliud crimen ipsis infertur, quàm quod Franci sint & esse velint? Ad me ipsum accedo. Siue de me ex me ipso, siue ex collatione cum fœderatis facta iudicabitur; scio vos non posse in me culpam deriuare: scio etiam vos hanc hostibus meis tacitè tribuere. Multa etiam de religione, quam profiteor, dictitant: vobis, quibus nota est regii sanguinis Franciæ præstantia, in promptu est responsio, vos præter huic nemini obstrictos esse ad honorem & obsequium præstandum: An igitur ratio mihi reddenda erit extero? nonne satis est, si Regi & Franciæ satisfecero? an quisquam mortalium queritur a me propter quam profiteretur religionem, vim sibi factam esse? quid denique aut æquius aut magis Christiano dignum facere potui,

potui, quàm si concilium legitimè con-
 uocatum postularem? Administrationē
 huius status interturbare tentarūt, huius
 regni successioni prospicere voluerūt, &
 per Papam hanc Romæ decidi curarunt.
 Vos ne igitur, qui primum dignitatis locū
 in hoc regno obtinetis, si res postularet,
 tam negligenter gereretis, vt in hoc offi-
 cii genere præstando vos à peregrinis su-
 perari pateremini? nulla ne vobis foret
 posteritatis cura? steteretis ne in hoc of-
 ficio obeundo? Nam quem vidistis alium
 in his omnibus motibus præter Lotharin-
 gum? Imò verò vestra manu non fuit o-
 pus ad reformandum aut deformādum
 hunc statum, & in manum peregrinam
 transferendū. Incumbebat prorsus per-
 egrinis eniti, vt Franciam Francia expel-
 lerent. Controuersia ista in Francia, quæ
 huic causæ nimis erat suspecta, decidi nō
 poterat: necessum fuit in Italia de hac sen-
 tentiam ferri. Cæterum arma sua in me
 vnum directè verterunt: me ipsum duel-
 lo obtuli, atque ita me demisi, vt mono-
 machia decertare non dedignatus sim.
 Idq; volui (ita me Deus amet) vt populū

ab imminente excidio vindicari; ut sanguini vestro parcerem, vestro, inquam, qui in his calamitatibus potissimum effunditur. Nonne fuit splendidissima hæc via, si quid aduersum me habebant? nonne in apertissimum campum deduxi; si illis salus & commodum huius regni cordi erat? Nonnulli pro patriæ salute vitam profuderunt: quales istos esse existimabitis, qui ut se periculo eximant, interitum totius Reipubl. oculis cernere cupiant? Veri honoris & existimationis studiosi virtutem & honorem profitemini: at illi quantum honori suo detraxerunt, quod tam honorificam conditionem, quam obtuli, non acceperint? quantum verò vos vestro detrahitis, dum aduersus me istis vos comites adiungitis? vos, inquam, quibus religio esset aduersus aliquem vicinum socios sceleris se præbere? Ne existimetis me illos metuere; noui, quantum valeant humanæ vires aduersus me: ipsi in me oppugnando, quam ego in propugnando multò citius defatigabuntur. Eorum impetus antea, cum superiores essent, ego multò inferior multis annis excepti & repressi.

repressi. Vos qui iudicio & experiētia va-
 letis, ex præteritorum collatione futuro-
 rum successum præsentire potestis. Equi-
 dem molestè fero sanguinem vestrū, qui
 reseruandus erat ad tutelam & protecti-
 onem Franciæ patriæ vestræ, frustra ef-
 fundi & profundi: doleo hunc aduersus
 me consumi, quem mihi (qui hunc locū
 in hoc regno summo Dei beneficio obti-
 neo) reseruare debetis, quò sub imperio &
 auspiciis regiæ Maiestatis Franciā Fran-
 ciæ deuincire possim; cū alioqui iā in-
 sumatur ad eam ex Francia eiiciendam.
 Doleo etiam eius vicem, quòd nulla re-
 muneracione accepta à nullo penè deplo-
 rabitur: Regi enim, cuius voluntas coar-
 cta est, ingrata erunt eorum obsequia, à
 quib. vim patitur: hi porrò, qui Regi vim
 inferunt, huius beneficii nullam gratiam
 vobis referent; quum vos Regis & nō il-
 lorū nomini obtemperare norint. Faxit
 Deus, vt ista diligēter perpendatis: Priu-
 cipes regii sanguinis Franciæ capita sunt
 Nobilitatis. Ego vos omnes amore com-
 plector: me virib. defici & perire sentio,
 cū vester sanguis effunditur. Extranei

358 DE POSTR. MOT. GALL.
hoc sensu carent; peregrinus nullo dāno
afficitur in hac iactura. De quibusdā iure
& meritò conqueri possum; malo deplora-
rare; hos omnes paratus sum cum bene-
uolentia amplecti. Displicet mihi tantū-
modo, quos animo & cogitatione ab
aliis secernere possum, & quos dolo dece-
ptos fuisse noui, in communi belli alea ab
aliis secerni non posse. Verū nouit De-
us mentem meam; eorum sanguis sit su-
per capita auctorum harum calamitatū.
Ego verò Deum oro & constanter ora-
bo, vt dignetur viā nobis patefacere qua
verus cultus & honor nomini suo tri-
buatur & obsequium Regi præstetur; qua
deniq; status pacatus sit, & omnes huius
regni ordines in pristinam dignitatem,
prosperitatem & splendorem restituti.
Datum ad Montem albanum Calend.
Ian. Anno MDLXXXVI.

HENRICVS
LITERÆ REGIS NAVARRÆ
ad tertium ordinem Franciæ.

DOMINI, Non opus est mihi multis
verbis ad causæ meæ æquitatem vo-
bis explicandam. Memores estote nos tū
in

in pace tranquilla vixisse, & omnia prosperè in melius successisse, quum motus illi excitati sunt. Reuocate in memoriam, licet directè me aggredierentur, totamē octo mensium spatio ab armis abstinuissè, & patientiam meam limites omnes excessisse. Reminiscimini vidisse me exercitus ipsos, qui mihi propitii esse debebant, aduersariis meis cōiunctos tectà in me moueri, antequam meæ defensionis prospexissem. Et sanctè vobis affirmo, quòd horror belli ciuilib; miseræ, calamitatesq; inde nascentes, quas præsentisco, me stupidum & sensus expertem reddidissent; nisi nimiã patientiam meã & cunctationem huic regno fore perniciosam animaduertissem: dum perturbatoribus istis diuturnior licentia pro libidine grassandi in hoc regno permitteretur: Cùm igitur de religione agebatur, concilii legitimi iudicium subire volui; cùm de querimoniis ad hunc statũ pertinentibus, sistere Comitistrum ordinũ. Optaui etiam in meũ caput omne periculum Franciæ deriuari, vt hanc ab excidio vindicarem; eamq; ob causam me-

met parem & æqualem iis vltro reddidi,
 quos natura me lōgè inferiores ediderat.
 Hi verò ex re propria calamitatem com-
 munem & ex controuersia priuata cōfu-
 sionem publicam fecerunt. Cōqueri iure
 possem iustas condiciones à me oblatas
 non fuisse acceptas. Cōqueror apud vos,
 vestra tamen causa non mea. Conqueror
 de extremis, ad quæ me iniuria maxima
 mihi illata impulerit; quòd meæ defen-
 sioni consulere non possim absq; populi
 innocentis detrimento. Doleo vicē me-
 am, quòd vt meam salutem conseruem,
 necesse sit vos multa & varia incommo-
 da pati, vos, inquam, quorum subleuatio-
 nis & commodi causa sanguinem me-
 um effundere paratus eram: nisi aduer-
 sarii mei maluissent certamen, ad quod
 eos prouocabam, parricidio in hunc sta-
 tum & incendio generali facto subterfu-
 gere. Sed hoc me solatur vos optimè scire
 eam esse malorum naturam, vt hæc absq;
 aliquo malo curari non possint; eorum-
 que causam non chirurgo (cuius finis est
 sanare) sed ei magis imputandā esse, qui
 vulnus ac proinde omnes dolores, qui ex

eo manant, inflixit. Caterùm fauēte Deo
 opt. max. breui post tot tantosque labores
 cernam hoc regnū iis purgatum, à quib.
 perturbatur; & videbo vos quiete firma
 & tranquilla frui, atq; eiusmodi, quæ præ
 teritorū omnium laborum memoriã ob
 literet. Coniicite, quæso, ex effectis, quæ
 qualiaq; sint studia hominū, vt hi motus
 à vobis approbentur. Hoc genus hominū
 vos in eam spē inducere voluit pecuniæ
 publicæ abusum sublatum iri; se de vecti
 galibus & tributis diminuturos, seculum
 Ludouici XII se reducturos: Et si eis fi
 des adhibita fuisset, efficere nitēbātur, vt
 Patres populi salutarentur. Quid inde ac
 cidit? Horum bellum (postquam vbique
 omnia mirum in modum populati sunt)
 in pacem commutatum est; quam dum
 composuerunt, nullæ rei alię prouiderūt,
 quàm priuato commodo & vtilitati suæ
 nulla de vobis facta mentione: Et quod
 peius est, eorum pax mox in bellum cō
 uersa est aduersus eos, qui pacificè viue
 bant: & illius ergò cogitur rex tributa im
 perare duplo maiora solito; plebs in præ
 dam exposta militi: Francia redacta (nisi

Deus auertat) ad se ipsam destruendā & subuertendam. Nam quid aliud est Edictum illud vi extortum, quàm necessitas Regi imposta ad populum suum opprimendum, & ad seipsum sua manu conficiendum. Si illis animus non fuit populū subleuare, cur saltem satis non erat populo imposuisse & verba dedisse? quid commiserat populus, vt ab illis opprimeretur? Prætexunt hoc malum nomine zeli Ecclesiæ: huius zeli feruor in charitate splendere debuit, & charitas in cōcordia virtusque religionis. Quæ verò charitas, quæ nihil aliud molitur, quàm excidium? quis zeli feruor, qui patriam incendit, & cuius flamma vniuersus status conflamat? Interim quia Ecclesiastici summam aliquā præ manu dederunt, vt animos adderent ad auspiciandum hoc bellum. En iacta est alea, populi erit ducenta circiter millia coronatorum comparare, & in posterū obligabitur ab istis ad multas coronatorum myriades erogandas. Nonnulli deniq; Ecclesiastici inuito Rege & ipso Clero affectu priuato impulsī, de summa rei inter se transegerunt: arrhabonem præ manu

manu dari curarunt. Sed miseræ plebis
 erit hoc ratum habere, & reliqua præsta-
 re & quidem grauissima. Plebs innocēs,
 quæ damnū patitur, nec vllum commo-
 dum inde sperare potest, omnia onera
 subibit, & omnia mala quæ inde eueniēt,
 fufferet. Hoc vobis iterum repeto. Na-
 tum me esse Principem Christianum;
 me quæsiuisse & proposuisse conditiones
 Christiano dignas, quibus status hic cō-
 poneretur, & Ecclesiæ concordia inire-
 tur; me natum esse Francum me vestris
 miseriis affici: omnem lapidem me mo-
 uisse, vt vos ab his malis liberarem: salu-
 tis denique periculum me libenter subi-
 turum, vt his finem imponam. Noui par-
 tem maximam vestrum obnoxiam esse
 huic oppressioni: noui voluntates vestras
 esse coactas: nolo vobis exprobrare acti-
 ones vestras. Vos estis Franci, malim vo-
 bis vestras voluntates adscribere: Nihil a-
 liud à vobis expeto (qui iuxta conditionē
 vestram ferre magis quàm facere malū
 estis obnoxii) quàm vota, desideria &
 preces vestras. Deum opt. max. orate, vt
 pro æquitate sua secernat eos, qui quærūt

1596
 felicitatem huius regni, ab iis qui in fortunium: qui prosperitatem ab iis qui calamitates expetunt publicas. Ego verò Deum obtestor me nihil aliud optare, quàm commodū huius regni, velstrūmque omnium: ita me Deus amet, si unquam ambitione aut affectu aliquo pravo arma sumpserim. Datum ad Montē-albanū Cal. Ianua. Anno MDLXXXVI.

HENRICVS.

LITERÆ REGIS NAVARRÆ
 ad Parisienses.

DOMINI, libenter ad vos scribo (vos enim tanquam speculum & cōpendium huius regni amplector) non tamen vt æquitatem causæ meæ vobis exponā, quam scio vobis satis cognitam esse: sed vt vos testes adhibeam; vos, inquam, qui cum multi & oculatissimi sitis, quicquid hætenus in hoc statu gestum sit, optimè perspicere potestis. Non vos latet, quale iudicium rex tulerit de auctoribus harū calamitatum; quales hos vobis audientibus declarauerit & pronuntiarit. Vestrā opem

opem aduersus hos tanquã capitales hostes implorabat, & quidẽ eò tẽpore quo integram & liberam habebat voluntatẽ, & nondum vim vllam passus erat. Totã illam rerum conuersionem, quã ab illo tempore consecuta est, scio vos eius volũtati non liberẽ sed coactẽ adscripsisse. Ut sanẽ certior factus fui, cum paulò post rogati essetis in hoc bellum sumptus erogare, bene vos respõdissie, has turbas vestro suasu excitatas non fuisse; horum esse qui eas excitarent; non vestrum sumptus facere. Quod quidem responsum dare nõ soliti estis, cum de obsequio regi prestando aut de regni commodo agitur. Namque vlli ne vnquam subditi vobis in simili causa liberaliores fuere? Verũm cum animaduertitis pecunias vestras nõ in reparationem (vt aliquando vobis imponitur) sed in perniciẽ regni conuerti: quũ perspicuẽ videtis non postulari à vobis monilia vestra ad summam redemptionis Regis Francisci, aut liberorum suorum, aut deniq; Regis Ioannis conficiendam; imo ad sanguinem & posteritatem Franciæ extinguendam, & ad Regem

vestrum in carcerem & seruitutem redi-
 gendū. At optimè noui regem vobis ma-
 gnā gratiam habuisse, & oēs pios Fran-
 cos vobis eadem ratione obstrictos esse;
 ego verò vobis peculiari quadam obliga-
 tione teneor pro dignitate quam Dei be-
 neficio in hoc regno obtineo, & pro san-
 guinis necessitudine qua Regi sum pro-
 ximus. Perpendite, quæso, quā neces-
 sarium vobis fuerit hoc bellum; scitis hūc
 statum tunc tēporis in dies magis ac ma-
 gis ad pacem spectasse. Si quid in religio-
 ne mutandum erat, absque vlla innoua-
 tione conuocare oportebat; si quid in ad-
 ministracione huius status, Rex ordinum
 comitia indicere nō recusasset. Et vt cau-
 sam horum malorum præciderem, scitis
 me declaratione expressè edita memeti-
 ipsum his comitiis submisisse; imò duello
 etiā rem expedire voluisse, ob quā pri-
 uatim perturbatores isti in me inuehū-
 tur. Qui igitur salutare istas condiciones
 respuerūt; ii belli istius sunt auctores; bel-
 li, inquam, minimè necessarij, eamq; ob
 causam iniusti. Me verò, qui eas ardentè
 expetii, iisq; lubentissimo animo me sub-
 ieci,

ieci, immunem & minimè consciū ma-
 lorum inde nascentium sentio: nam vo-
 lupte illis fuit ex legitimis conditionibus
 me ad omnia extrema reducere; mea i-
 gitur arma eā ob causam naturalia sunt,
 necessaria & proinde iusta. Conferte de-
 niq; obsequium meum cum illorū con-
 tumacia, incredibilem patientiam meā
 cum illorum præcipiti audacia, actiones
 etiā meas moderatas cum illorū immo-
 deratis affectibus: & hinc colligite quales
 illi habēdi sint in hoc regno, & qualis ego
 sim. Infereris certè maximam iniuriam
 mihi factam esse, ita vt nullus nobiliū sit
 in hoc regno, qui non conaretur & cui
 non esset concessum iniuriā vlcisci. Hoc
 verum certumq; est; quæ consecutura
 sunt, præsentisco: innocentes multa pas-
 suos præuideo: Sed animis vestris subin-
 de reuoluite, eos esse meos hostes, qui re-
 gis & regni hostes pronuntiati sunt; qui
 quietem publicam turbarūt, qui exteros
 accerserunt, qui domesticos extermina-
 runt, qui ab hostibus mutuò acceperunt,
 qui deniq; facultates suas non in meam
 perniciem solūm, sed in huius status cō-
 fusionem collocarūt. Tū eorū sceleri im-

putabitis, quicquid mali iusta defensione
 aduexerit: exosos eos habebitis propter quod
 consequentur, mala, ut iam auctores & con-
 scios esse cognoscitis malorum, quae pri-
 mum inuenta sunt. Ego vero vicem meam do-
 lebo; quod penes me non sit malum sine de-
 trimento expellere in uniuersum ex hoc
 regno: solabitur me saltem mea integritas;
 quod haec mala salutis meae dispendio re-
 dimere voluerim, quam quidem pro con-
 seruatione huius regni, vestrorumque co-
 muni bene profusam esse existimabo.
 Postremo (ut paucis complectar) a vobis
 omnia expecto, quae speranda sunt a veris
 Francis, & ab iis qui ceteris Francis ho-
 nestae probataeque vitae exemplum praebent.
 Expectate vicissim a me, quicquid a Prin-
 cipe Franco & Christiano pro concordia
 Ecclesiae, obsequio in regem, commodo
 huius regni, populi leuamine & omnium
 populorum tranquillitate sperandum est.
 Deum opt. max. precor, ut huius regni mi-
 seriat, & omnib. rectum consilium pro sua
 gloria & utilitate publica largiatur. Datum
 ad Montem albanum Cal. Ian. Anno 1586.

HENRICVS.

REGI.

REGIBVS CHRISTIA-
NISSIMO GALLIÆ, ET SE-
*renissimo Nauarra consilium ad so-
pienda schismata.*

PER ANANIAM DE
Ieraucourt.

NIL est quod magis conturbet hoc
tempore quietem publicam (Reges
Christianissimi & serenissimi) magisque
foueat schismata, quã male cõcepta cleri
opinio. Timet enim clerus si reformatio
constituatur, fore vt ecclesiasticus status
euertatur. Hæc præcipua occasio fuit om-
nium schismatũ, quæ in Gallia hæcte-
nus excitata fuerũt, præsertim verò huius
notissimi. Clerici enim dũ verentur sta-
tus sui euersionem per reformationẽ, ma-
lunt partem aliquam erogare & contri-
buere ad reformationem expugnãdam,
quam eius gratia totum amittere. Qua in-
re tamen falluntur. Si enim reformatio-
nis scopus plane innotescat, patebit ilico
cam nulla iniuria afficere clerum, sed cõ-
tra ei commoda multa afferre. Nectan-

370. DE POSTR. MOT. GALL.
tum clero sed & regibus, & aliis principibus & populo, nec solum in iis quæ ad conscientiam spectant, sed etiam ratione status ciuilibus.

Causa verò quæ clero ansam præbuit timendi euerisionem status sui, fuit ignorantia iuris diuini, & veri reformationis scopi. Aliqui enim cum vidissent Dominum nostrum Iesum Christum noluisse inter Apostolos suos aliquem reliquis præferre, sed omnes eos in æquali gradu constituere, cogitarunt omnes episcopos debere esse æquales. Cumque vidissent D. Paul. monuisse Timotheum discipulum suum, vt victu & vestitu sibi satisfactum putaret, cogitarunt victum & vestitum esse episcopis administrandum, reliquos vero prouentus eis adimendos esse. Quod quidem sicut multis incommodum, sic molestum esset.

Archiepiscopi enim ægre ferrēt se simplicibus & minimis presbyteris & curionibus adæquari. Et ii qui possident quinquaginta milia aureorum plus minus annui redditus non absque dolore paterentur se iis spoliari, & sibi tantum ducentos aut trecentos.

trecentos tribui. Quapropter satius ducunt partem aliquam expendere ad expugnandam reformationem. Hinc factum fuit vt clerus multa contribuere ad eam expellendam: Et hæc occasione dederunt in Gallia inimicis quietis publicæ omnia perturbandi & concitandi, quod nunquam ausi fuissent, nisi freti præsidio & facultatibus cleri. Clerus vero eis non contribuisset nisi hæc pertinuisset, quod tamen timere nõ debebat, cū scopus reformationis non sit euersio status cleri, nec sit aliquid commune inter reformationem superstitionū & cleri euersionē; Sed reformatio fieri potest absq; vllō cleri damno, imo ita vt sit clero & omnibus utilis & commoda. Quæ vt facilius innotescant, nos paucis docebimus quibus in rebus consistat reformatio, simulq; ostēdemus eam nulla iniuria afficere clerum, sed contra ei esse commodam & toti rei publicæ.

Cōsistit enim reformatio in eo solo vt auferantur superstitiones. Quæ vt facilius præcipiantur, prænosse oportet quædam esse inter Catholicos & reformatos

372 DE POSTR. MOT. GALL.
in quibus ipsi conueniunt, qualia sunt ver-
bum Dei in utroque foedere contentum,
confessio fidei, & fidei articuli. Alia sunt
in quibus doctores discrepant, qualia sunt
variae locorum scripturae explicationes,
quae tamen controuersiam non faciunt,
quare ea relinqui possunt, ad exercendum
Theologorum stylum. Ea quae contro-
uersiam possunt mouere, sunt aut super-
stitiones aut status cleri. Superstitiones de
quibus reformati conqueruntur, sunt per-
egrinationes, & reliquiarum uisitationes,
Imagines & earum cultus, purgatorium,
inuocationes sanctorum, & preces
pro defunctis, quae ab ipsis doctoribus
Catholicis maiori ex parte damnantur,
sed dicunt debere adimi aut tirate regia,
quod uerum est. Posset ergo Rex aut ea
adimere, aut legitimam & liberam eorum
disputationem ea de causa instituere, aut
reformatis ideo conquerentibus ius dicere
ex uerbo Dei. Clerici tamen respuunt ha-
rum rerum correctionem aut liberam dispu-
tationem, ueritatem si superstitiones corrigantur,
eis simul adimantur possessiones & pro-
uentus quae superstitionis gratia eis data
fuerunt.

fuerunt. Quod tamen non debent time-
 re, quia etiam iure eis adimi non possunt,
 sed conuerti in meliorem vsum. Si enim
 ducenta thuribula coniuratorum, qui cū
 Chore, Dathan & Abiron, cōtra Mosē
 schisma mouerant, nō adempta fuerunt,
 etsi data fuissent ad vsum schismaticū, sed
 fuerunt in meliorem vsum conuersa, vt
 pote posita in laminas aureas super aram
 Domini: Ea pariter quæ data fuerunt ad
 vsum superstitiosū, possunt in vsum me-
 liorem & pium conuerti. Vt ea quæ data
 fuerunt pro inuocatione sanctorum, pos-
 sunt conuerti ad inuocationem nominis
 Dei. Et ea quæ destinata sunt ad precati-
 ones pro defunctis, possunt conuerti ad
 preces pro superstitibus, & eorū instru-
 ctionem. Et sic clero nequaquam incom-
 moda sunt. Si vero de statu clericorum
 loquamur, reformatio nulla iniuria affi-
 cit clerū. Reformatio enim cōsentit iuri
 Diuino, Diuinū ius constituit priuilegia
 clericorum in antiqua lege Mosaica, in
 persona Leuitarū. Christianus vero cle-
 rus succedit antiquis Leuitis in onere, &
 per consequens in munere. Itaq; succe-

dunt omnibus eorum priuilegiis excepta parte literali ceremoniæ quæ sublata est. Possunt ergo frui iisdem dignitatib. quib. antiqui Leuitæ fruebantur, videlicet vsq; ad summã, sed non vniuersalẽ, & similib. possessionib. & prouentibus, exceptis sacrificiis; quoniã sacrificia sublata fuerunt per sacrificiũ vnicum agni dominatoris terre, seu agni Dei qui tollit peccata mudi. Quæ omnia vt facilius percipiãtur, nosse oportet Dñm nostrũ Iesum Christum nõ abrogasse iura legalia, nec posse abrogari sicut ipse dicit apud D. Ioan. Scripturam nõ posse irritã fieri: quod intelligendũ est de Diuinis constitutionib. non de Mosais concessionibus quæ corrigi possunt, vt diuortiu & polygamia. Potest etiã Deus derogare constitutionib. suis vt ceremoniã derogauit dũ eius partẽ literalem ademit: At abrogare non potest, neq; derogat nisi expressa lege. Quare cũ nulla derogatio antiquorum priuilegiorum cleri inueniatur in toto nouo foedere, ea integra manent nec patiuntur alterationem, sed ceremonialia tantũ, qualia sunt sacrificia & primogenitorũ redemptiones & similia.

Aliqui tamen ex eo quod Dominus noluit ex Apostolis suis aliquem cæteris præferre, inferunt oēs episcopos debere esse æquales, quæ illatio solida non est: Apostoli enim erant inter se æquales, verū episcopi non erant æquales Apostolis, sed Apostoli erant superiores reliquis episcopis, & veluti summi. Et referebant summos episcopos singulorū regnorū. Dominus igitur dum noluit episcopos alios aliis præferre, demonstrat summos episcopos diuerforū regnorū non debere alios aliis præferri dominatione. Quod nō impedit ius summi episcopi in eodē regno, sed vniuersalis qui præsit, summis episcopis variorum regnorū. Ex quo manifestū est gradus dignitatum ecclesiasticarū ad summā vsq; iure Diuino constitui, & nō impediri: Sed non ius vniuersalis episcopi permittitur. Dicit tamen aliquis vnicū fuisse sub antiqua lege summū sacerdotē, & ideo vnicum debere esse summū pontificem inter Christianos. Respondemus sub antiqua lege vnicū fuisse Dei populū, & vnicum principem illius populi Mosem, cū cōstitutum fuit Aaronis sacerdo-

tium. At nunc multi sunt principes & populi Christiani. Quare sicuti sub vno principe Israelitico fuit vnus summus sacerdos, sic quilibet princeps Christianus potest sub se habere summum sacerdotem. Est insuper alia ratio, cum sacerdotio .n. tunc erat coniuncta figura solius summi sacerdotis secundum taxim Melchisedechi, quæ figura nunc sublata est, & sic nõ impedit quin plures summi sacerdotes esse possint, singuli in singulis regnis & principatibus. Dicit Dominus Apostolis suis, principes huius seculi dominari populis, & se nõ sic debere facere: quib. docet dignitates ecclesiasticas non tam dominationis, quam iurisdictionis gratia esse constitutas. Præcipit Dominus Deut. 17. vt sacerdotes doceant legem Domini qua populum iudicent. Ex quo duo consequuntur; vnum quod episcopi debent populum Dei iudicare non ex traditionibus humanis, sed ex lege Dei. Alterũ eos debere, docere legem qua populum iudicant. hoc est eam in sententiis suis exprimere, vt pateat integritas officii sui, & vt in officio contineantur.

Quæ quidem iuris Diuini obseruatio, melior est quam traditionū humanarū, quibus episcopus vniuersalis nititur, & ex quibus totus pēdet, tametsi nullo certo iure sed nudo prætextu.

Afferit enim Papa se possidere sedem Apostolicam, & reliquis episcopis se superiorē esse, qua in re detrahit reliquis summis episcopis, qui non minus quam ille sunt successores Apostolorū, & non sunt eo minores. Nititur etiā donationi Constantini magni, quod tamen non est solidū ius, sed nudus prætextus. Aliqui enim eam impugnant, verum nos eam hypotheseos gratia concedamus, quid inde sequitur? Eum habere potestatem super reges? nequaquam, sed super sacerdotes. In antiqua enim lege Aaron summus sacerdos erat subiectus Mosis principi Israelitico & eius successores subiiciebātur regibus Iudæ: Ex quo patet reges non debere subiici episcopis, sed episcopi regibus. Teme- re igitur Papa sibi eam autoritatem arrogat, quam non ei dedit aut dare poterat Cōstantinus magnus. Et quamuis dedisset, eius donatio nullam habet vim in il-

los qui non sunt imperio subditi, qui non agnoscunt autoritatē Cōstantini magni.

Mirum ergo est reges Christianos qui nolūt imperatoris autoritatē agnoscere, aut ei censum tribuere, fieri tributarios imperii in persona Papæ, & velle ei subiici, cum tamen magis honorificum esset subiici imperatori quam eius donatario, qui nullū habet ius præter illud quod imperatores ei tribuunt. est enim imperatoris creatura, & ex nullo alio quam ex imperatore pendet. Et quod maxime mirū est, reges in rebus ciuilibus nolunt imperatori subiici. Et in iis quæ conscientiam spectant quæ sunt maximi pōderis, eius creaturæ subiiciuntur. Præcipue cū videant eius dominationē sibi perniciosam esse, & per sæpe cōturbare eorum regna. Et excitare subditos cōtra reges suos, & aliqñ reges in monasteria trudere. Et adhuc magis ac magis mirum regē Galliæ ei subiici, cū propter eius superstitiones Gallia toties fuerit schismaticis fluctibus excitata: mirum decisionem rerū ecclesiasticarū Romæ quæri cum in Gallia ipsa, & aliis regnis expediri possit, absq; damno

damno aut incommodo, aut sumptibus.

Ponamus in super illam donationem à Constantino magno factam fuisse; atamen non Papæ dedit Constantinus auctoritatem ut officio abuteretur, ut abutitur, sed ut ea legitime vteretur, quod non facit: quare eius abusus irritam facit donationē. Secundo, eam irritam facit ingratitude Papæ erga imperatores. Omnis enim donatio censetur rupta, & irrita fieri per ingritudinem donatarii erga donatorem suum. Quænam vero maior ingratitude donatarii peti potest, quam Papæ fuit erga donatores suos imperatores, qui eis bella intulerunt & pedibus ceruicem conculcarunt, etiam abhibita atroci contumelia qua nuncuparunt imperatorem serpentem & draconē, quæ sunt epitheta quæ diabolis tribuuntur? Itaque per hanc ingritudinem, Constantini donatio si qua est, iure irrita est, ita ut ne subditi quidem imperii iure Papæ subiiciantur. Et quamuis subiicerentur, tamen imperator qui nunc est, posset quos vellet dispensare, & à Papæ subiectione liberare.

Si vero nitatur auctoritati conciliorum

ea nihil Papæ proficit. Etenim autoritas conciliorum pēdet, aut ex verbo Dei, aut ex imperatore. Ex verbo Dei pēdet quatenus cum Dei verbo conuenit: At hoc loco si concilia Papam approbauerint, eorum approbatio nō potest cū Dei verbo conuenire, cum verbū Dei nō approbet taxim episcopi vniuersalis, vt sup. ostendimus. Quare concilia non obligant Papæ exteros imperii, & ii qui sunt sub imperio nō subiiciuntur Papæ, nisi quatenus imperatori placet, si modo non pugnet ex diametro cum Dei verbo. Videmus ergo quā vanus sit episcopi vniuersalis prætextus. Si qua igitur in clero reformatio instituenda est, ea est vt auferatur taxis illegitima episcopi vniuersalis: quæ nulli utilis est se excepto, & omnib. est incommoda, seu cōscientiam spectes seu statum ciuilem. Papæ enim nunquā consenserunt, vt aliqua reformatio fieret in ecclesia: sed omnia deprauarunt & reformationibus obstiterūt quas ipsi suscipere debebant. Quod ad possessionum & prouentuum ecclesiasticorum ius attingit; Possessionum quidē ius in antiqua lege

lege constitutum, non fuit sub nouo fœdere abrogatum. Aliqui tamen existimârunt Dominũ abrogasse decimas dũ dicit, Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam decimatis menthã & anethũ & cuminũ et deseruistis ius & misericordiã. Verum non vident eum potius approbare dum subiicit, hæc (inquit) oportebat facere, & reliqua non omittere: demonstrãs faciendum esse ius & misericordiã, quæ sunt præcipua legis, & reliqua non omittenda, videlicet decimas. Quæ in re tantum abest vt abroget ius decimarum quod cõtra illud confirmat etiã eo ipsissimo tempore quo ipse corrigebat ea quæ corrigenda erant in lege, vt diuortium & polygamiam. Itaque manent prouentus ecclesiastici sub nouo fœdere, demptis tamen ceremonialibus qualia sunt sacrificia & redemptiones primogenitorũ & similia.

D. Paul. admonet Timoth. discipulũ suum, vt victu & vestitu sibi satisfactum putet, ex quo aliqui inferre volũt sufficere, si clericis administrẽtur ea quæ ad victũ & vestitũ spectant, reliqua eis adimẽ-

da esse, falluntur vero in eo quod non distinguunt admonitiones à præceptis: Præcepta enim constituunt legem ab omnibus obseruandam, & distinguunt bonum à malo, admonitiones discernunt bonum à meliori, nec cōstituunt legem, sed docent, quæ potius fieri debeant ex iis quæ iure fieri possunt. Sic æquitas est bona, charitas vero melior; potest ergo quis admonere aliquem, vt potius charitate utatur erga proximum quam equitate, & tamen non damnat æquitatem. Sic nuptiæ sunt bonæ cœlibatus illibatus melior, potest ergo quis admonere socium, vt persistat in cœlibatu, & in argumētum ducere incommoda nuptiarum, & tamen nuptias non damnat, nec cogere potest proximum ad cœlibatū. Sic moneri possunt, non cogi clerici, vt contenti sint victu & vestitu, & tamen prouentus ecclesiastici etiam si incommoda in iis incidant non damnantur, vt iniqua aut illegitima. Et eodem modo D. Paulus admonitione sua erga Timoth. non damnat ius prouentuum ecclesiasticorum. Nec ideo quis potest clerum cogere ad eos deserendos. Plane si
sponte

sponte fiat, melius est victum & vestitum solum perere, quã decimas exigere. Sicut etiam melius adhuc est propriis manibus operari & ecclesiæ euāgelizare exemplo D. Pauli, verum decimas exigere non est iniquum clero, modo ius & charitatem, quæ sunt præcipua legis exercent.

Si vero ius & misericordiam deserant, per decimas sibi maiorem acquirunt & obsignant condemnationem. Et multo maioris iudicii rei sunt ii qui contra ius Diuinum expugnant veram pietatem & fouent superstitiones.

Itaque iura Diuina non adimunt clero priuilegia sua, sed constituunt. Dãnant vero superstitiones veræ pietati repugnãtes. Quare reformationis scopus est; vt auferantur omnia quæ sunt contraria iuri Diuino, vt episcopatus vniuersalis & superstitiones, non autem vt euertatur clerus aut vlla iniuria afficiatur. Hæc si clerus Gallicus nosset, nõ reformationẽ expugnare conatus esset: Et mirũ est clerum non præuidere consequentiam suarum contributionem, quam iam expertus est. Iam enim decimæ ad expugnan-

384 DE POSTR. MOT. GALL.
dam reformationem ab iis exigi cœpe-
runt, & postea in consequentiam huius-
modi exactio ducta fuit. Et simile fiet nūc
nisi mature sibi prospiciant. Quare cum
ego videam mala & incommoda, quæ
Galliam per annos viginti quinque infe-
stant, & maiorem adhuc imminentē per-
niciem, nisi Deus sua benignitate iis pro-
spiciat, humillima supplicatiōe à rege pe-
to, vt hoc maturo consilio & tuto reme-
dio vtatur, quo absque vllō incommodo
aut periculo potest, sibi & toti Galliæ
prospicere. Et quidē facillimo negotio,
cum iā priuilegia ecclesiæ Gallicanæ viā
ostendant, qua Papam deserere pōt abs-
que innouatione. Et similiter superstitio-
nes adimere quæ sunt causa schismatis.
iam enim doctores Catholici cōfitentur
eas adimendas esse, sed per regem, quod
verum est: at hoc modo conscientia re-
gis obligatur ad illas adimendas, & si non
adimat ex eorum confessione, rex ea de
rerationem est redditurus coram Deo,
Deus vero nō admittet excusationem si
quis rex dicat Papam debere illud agere,
nam Deus non eos Papæ subiecit.

Hæc

Hæc quam vtilia sint cognoscere poterit Maiestas sua si perpendat mala & incommoda quæ ab hinc viginti quinque annis in Gallia extiterunt propter schismata, & schismatica bella ciuilia. Hac enim via schismata pacari possunt in Gallia: Et in exteris nationibus, si eodem consilio vrantur, præoccupari possunt schismata quæ simili ratione excitari possent. Ita vt hæc aliis regibus & principibus non sint minus commoda.

Quam honorifica sint colligere potest Maiestas sua ex Ezechia & Iosia regibus Iudæ, qui ei viam præmonstrarunt, & simili ratione sibi decus acquisiuerunt sanctorum & piorum regum. Papa Gregorius voluit Pontificatum suum celebrare per correctionem Kalendarii: At reges huius temporis possunt regna sua meliori & præstantiori stemmate celebrare, per correctionem superstitionum, quæ absq; vlla comparatione & supra omnem modum illustrior est & vtilior. Hæc etiam quam grata sint Deo colligi potest ex eius præceptis, & exemplis piorum & sanctorum

regum Ezechiaë & Iosiaë. Quare quis recusabit suscipere negotium omnibus utile, sibi honorificum, & Deo gratum?

Hac etiã de re posset sua Maiestas cū rege Nauarreno conuenire, vt cum Catholicis reformati conciliarentur. Existimo enim reformatos non recusaturos cū Catholicis consentire, dummodo superstitiones a religione Catholica auferantur, & non subiiciantur Christi anuistiti, quæ ipsi Antichristum vocant.

Sic obtineret Rex via iuris & rationis quod alii via armorum nunquam obtinebunt, vt videlicet omnes Galli in vnũ consentiant. Nec dubitandũ quin Deum tam sanctis cœptis faueat, regemque cumulet gratia & benedictione, si rex voluntatem Dei exequatur. Perpendat enim vitam Ezechiaë; is confregit serpentem æneum, & sic repurgauit ecclesiam superstitionib. Cumq; rex moriturus esset, precatus est Deum pro vita sua, Deus vero produxit tẽpus vitæ suæ totis quindecim annis, duplicans tempus regni sui, quod nunquã alteri accidisse legitur. At Deus est

est immutabilis & si quis eadem pietate
vtatur, ipse quoq; simili gratia vtetur er-
ga illum.

F I N I S.

C O R R I G E N D A.

Pag. 17, v. 6, nascerentur. p. 18, v. 24, præcipitatus sit
p. 19, v. 11, vult. p. 21, v. 8, tributis. v. 19, Qui. p. 22, v. 16,
esset. p. 23, v. 14, se esse Regem. v. 26, se. p. 25, v. 20, sua.
p. 31, v. 18, minorem esse. v. 20, vt. v. 21, quin potius sua
M. optat. p. 36, v. 18, tolle, vt. p. 39, v. 8, (quas vt admitter-
rent, necessitas & pecuniæ inopia maiores suos impulit)
p. 40, v. 13, calumniari. p. 43, v. 12, suam. p. 44, v. 13, qui-
uis. p. 45, v. 17, iam pridem. p. 62, v. 12, irrepissent. p. 75,
v. 23, munerum. p. 77, v. 15, præcipuis. p. 86, v. 15, Fran-
cisco 2. p. 88, v. 9, alicui. v. 11, parabat. p. 119, v. 8, toti.
v. 14, cœpit. v. 17, indixissent. p. 129, v. 15, conflandæ af-
sociationis causa. p. 133, v. 21, erga. p. 136, v. 19, suos. p.
137, v. 4, vt. p. 146, v. 3, abhinc. p. 168, v. 2, Magno. p.
175, v. 9, cæduat. p. 178, v. 24, esse. p. 184, v. 18, curare. (67 so) p. 184,
v. 23, toleretur. p. 198, v. 7, prætextus. p. 205, v. 9, infidia-
rum. p. 213, v. 23, exequendis. p. 218, v. 1, effinxerant.
p. 230, v. 6, colle &. p. 238, v. 9, nomarchæ. p. 247, v. 20,
potestates. p. 252, v. 11, ad. p. 265, v. 22, coronidis. p.
284, v. 2, adhibebimus. v. 5, vindicare. p. 290, v. 25, in-
currerint. p. 295, v. 12, tolle &. p. 296, v. 20, adhortati. p.
321, v. 5, reduceres. p. 329, v. 11, eximeret. p. 332, v. 24, o-
stendamus. p. 352, v. 17, manifesto. p. 368, v. 22, misce-
reatur.

MARIA WIFE OF ERICHT 287
of the same name & of the same place
born at ... ..
...

...

...

...